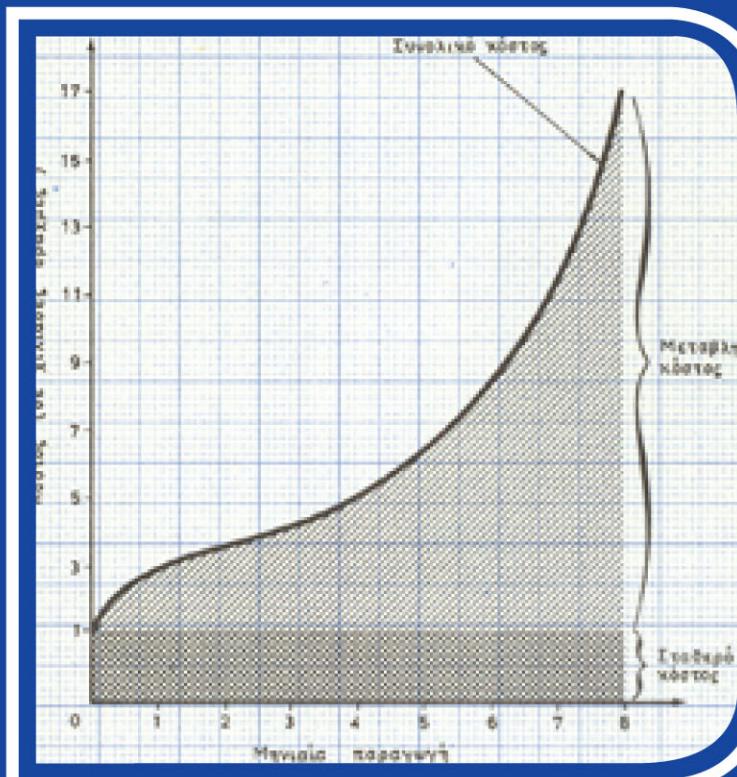




Β' Επαγγελματικού Λυκείου

# ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ιωάν. Ελ. Χαστά  
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥ





1954

ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ  
ΧΡΥΣΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ





Β' ΤΑΞΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

OIKONOMIKΗ ΖΩΗ  
KAI  
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

ΙΩΑΝ. ΕΛ. ΧΑΣΤΑ  
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥ

ΑΘΗΝΑ  
1982





## ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

‘Ο Εύγενιος Εύγενιδης, ό iδρυτής καί χορηγός τοῦ «'Ιδρυματος Εύγενιδου», πολύ νωρίς πρόβλεψε καί σχημάτισε τήν πεποίθηση δτι ή ἀρτια κατάρτιση τῶν τεχνικῶν μας, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐθνική ἀγωγή, θά ἡταν ἀναγκαῖος καί ἀποφασιστικός παράγοντας τής προόδου τοῦ "Εθνους μας.

Τήν πεποίθηση του αύτή ό Εύγενιδης ἐκδήλωσε μέ τή γενναιόφρονα πράξη εὐεργεσίας, νά κληροδοτήσει σεβαστό ποσό γιά τή σύσταση 'Ιδρυματος πού θά είχε σκοπό νά συμβάλλει στήν τεχνική ἐκπαίδευση τῶν νέων τῆς Ἐλλάδας.

“Ετοι τό Φεβρουάριο τοῦ 1956 συστήθηκε τό «'Ιδρυμα Εύγενιδου», τοῦ ὁποίου τήν διοίκηση ἀνέλαβε ή ἀδελφή του κυρία Μαριάνθη Σίμου, σύμφωνα μέ τήν ἐπιθυμία τοῦ διαθέτη.

‘Από τό 1956 μέχρι σήμερα ή συμβολή τοῦ 'Ιδρυματος στήν τεχνική ἐκπαίδευση πραγματοποιεῖται μέ διάφορες δραστηριότητες. “Ομως ἀπ’ αύτές ή σημαντικότερη, πού κρίθηκε ἀπό τήν ἀρχή ώς πρώτης ἀνάγκης, είναι ή ἐκδοση βιβλίων γιά τούς μαθητές τῶν τεχνικῶν σχολῶν.

Μέχρι σήμερα ἐκδόθηκαν 150 τόμοι βιβλίων, πού ἔχουν διατεθεῖ σέ πολλά ἑκατομμύρια τεύχη, καί καλύπτουν ἀνάγκες τῶν Κατώτερων καί Μέσων Τεχνικῶν Σχολῶν τοῦ 'Υπ. Παιδείας, τῶν Σχολῶν τοῦ 'Οργανισμοῦ 'Απασχολήσεως 'Εργατικοῦ Δυναμικοῦ (ΟΑΕΔ) καί τῶν Δημοσίων Σχολῶν 'Εμπορικοῦ Ναυτικοῦ.

Μοναδική φροντίδα τοῦ 'Ιδρυματος σ’ αύτή τήν ἐκδοτική του προσπάθεια ἡταν καί είναι ή ποιότητα τῶν βιβλίων, ἀπό ἀποψη δχι μόνον ἐπιστημονική, παιδαγωγική καί γλωσσική, ἀλλά καί ἀπό ἀποψη ἐμφανίσεως, ώστε τό βιβλίο νά ἀγαπηθεῖ ἀπό τούς νέους.

Γιά τήν ἐπιστημονική καί παιδαγωγική ποιότητα τῶν βιβλίων, τά κείμενα ύποβάλλονται σέ πολλές ἐπεξεργασίες καί βελτιώνονται πρίν ἀπό κάθε νέα ἐκδοση.

‘Ιδιαίτερη σημασία ἀπέδωσε τό "Ιδρυμα ἀπό τήν ἀρχή στήν ποιότητα τῶν βιβλίων ἀπό γλωσσική ἀποψη, γιατί πιστεύει δτι καί τά τεχνικά βιβλία, δταν είναι γραμμένα σέ γλώσσα ἀρτια καί δμοιδμορφη ἀλλά καί κατάλληλη γιά τή στάθμη τῶν μαθητῶν, μποροῦν νά συμβάλλουν στήν γλωσσική διαπαιδαγώγηση τῶν μαθητῶν.

“Ετοι μέ ἀπόφαση πού πάρθηκε ἥδη ἀπό τό 1956 δλα τά βιβλία τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Τεχνίτη, δηλαδή τά βιβλία γιά τίς Κατώτερες Τεχνικές Σχολές, δπως ἀργότερα καί γιά τίς Σχολές τοῦ ΟΑΕΔ, είναι γραμμένα σέ γλώσσα δημοτική μέ βάση τήν γραμματική τοῦ Τριανταφυλλίδη, ἐνῶ δλα τά ἄλλα βιβλία είναι γραμμένα στήν ἀπλή καθαρεύουσα. ‘Η γλωσσική ἐπεξεργασία τῶν βιβλίων γίνεται ἀπό φιλολόγους τοῦ 'Ιδρυματος καί ἔτοι ἔξασφαλίζεται ή ἐνιαία σύνταξη καί ὄρολογία κάθε κατηγορίας βιβλίων.

Ἡ ποιότητα τοῦ χαρτιοῦ, τό εἶδος τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, τά σωστά σχήματα καὶ ἡ καλαίσθητη σελιδοποίηση, τό ἔξωφυλλο καὶ τό μέγεθος τοῦ βιβλίου περιλαμβάνονται καὶ αὐτά στίς φροντίδες τοῦ Ἰδρύματος.

Τό Ἱδρυμα θεώρησε δτι είναι ὑποχρέωσή του, σύμφωνα μέ τό πνεῦμα τοῦ ἰδρυτῆ του, νά θέσει στήν διάθεση τοῦ Κράτους δλη αύτή τήν πείρα του τῶν 20 ἐτῶν, ἀναλαμβάνοντας τήν ἔκδοση τῶν βιβλίων καὶ γιά τίς νέες Τεχνικές καὶ Ἐπαγγελματικές Σχολές καὶ τά νέα Τεχνικά καὶ Ἐπαγγελματικά Λύκεια, σύμφωνα μέ τά Ἀναλυτικά Προγράμματα τοῦ Κ.Ε.Μ.Ε.

#### ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΥΓΕΝΙΔΟΥ

·**Αλέξανδρος Ι. Παππάς**, 'Ομ. Καθηγητής ΕΜΠ, Πρόεδρος.

Χρυσόστομος **Φ. Καβουνίδης**, Διπλ.-Μηχ.-'Ηλ. ΕΜΠ, 'Επίτιμος Διοικητής ΟΤΕ, 'Αντιπρόεδρος.

**Μιχαήλ Γ. Άγγελόπουλος**, Τακτικός Καθηγητής ΕΜΠ, τ. Διοικητής ΔΕΗ.

**Θεοδόσιος Παπαθεοδοσίου**, Δρ. Μηχανολόγος Μηχανικός, Δ/ντης 'Εφ. Προγρ. καὶ Μελετῶν Τεχν. καὶ 'Επαγγ. 'Εκπ. 'Υπ. Παιδείας.

'Επιστημ. Σύμβουλος, **Γ. Ρούσσος**, Χημ.-Μηχ. ΕΜΠ.

Σύμβουλος ἐπί τῶν ἔκδόσεων τοῦ Ἱδρύματος **Κ. Α. Μανάφης**, Καθηγητής Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Παν/μίου 'Αθηνῶν.

Γραμματεύς, **Δ. Π. Μεγαρίτης**.

#### Διατελέσαντα μέλη καὶ σύμβουλοι τῆς 'Επιτροπῆς

Γεώργιος **Κακριδής** † (1955 - 1959) Καθηγητής ΕΜΠ, Ἀγγελος **Καλογερᾶς** † (1957 - 1970) Καθηγητής ΕΜΠ, Δημήτριος **Νιάνιας** (1957 - 1965) Καθηγητής ΕΜΠ, **Μιχαήλ Σπετσιέρης** (1956 - 1959), **Νικόλαος Βασιλίτης** (1960 - 1967), **Θεόδωρος Κουζέλης** (1968 - 1976) Μηχ.-'Ηλ. ΕΜΠ, **Παναγιώτης Χατζηιωάννου** (1977 - 1982) Μηχ. 'Ηλ. ΕΜΠ.

## ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Στόχος τοῦ μαθήματος Οἰκονομική ζωὴ καὶ ἐπιχειρηματική δραστηριότητα, εἶναι νά εἰσαγάγει τούς μαθητές στήν Οἰκονομική Ἐπιστήμη πού σκοπὸ τῆς ἔχει νά ἐξηγήσει καὶ ἀναλύσει τίς ἀρχές πού διέπουν τήν οἰκονομική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τήν ὄργανωσή της. Τό περιεχόμενό του στηρίζεται στό ἀναλυτικό πρόγραμμα, πού συνέταξε τό ΚΕΜΕ.

Ἡ κατανόηση τοῦ τρόπου λειτουργίας τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν φαινομένων, ὅπως π.χ. ὁ τρόπος σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων προϊόντων πού ἔχομε ἀνάγκη καὶ οἱ μεταβολές τους, εἶναι πολύ χρήσιμη γιά κάθε ἀνθρώπο καὶ πολύ περισσότερο γιά τό μαθητή πού ἔτοιμάζεται ν' ἀποτελέσει ἔνα ἐνεργό μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Στό βιβλίο αὐτό καταβλήθηκε προσπάθεια νά παρουσιασθοῦν οἱ βασικές οἰκονομικές ἔννοιες καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τῆς οἰκονομίας μέ τόν πιό ἀπλό καὶ σαφή τρόπο, γιά νά εἶναι δυνατή ἡ κατανόησή του ἀπό τούς μαθητές.

Στήν κατανόηση αὐτοῦ πού συμβαίνει σήμερα βοηθάει ἡ γνώση τῆς ἱστορίας του, ἡ γνώση τοῦ πῶς φτάσαμε σ' αὐτό. "Ἐτσι τό πρώτο Μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι ἀφιερωμένο στήν παρουσίαση τῶν διαφόρων σταδίων ἔξελιξεως τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἀπό τήν ἀρχή τῆς ὄργανωμένης ζωῆς του πάνω στή γῆ. Στό δεύτερο Μέρος ὁ μαθητής καλεῖται νά ἀφομοιώσει δρισμένες βασικές ἔννοιες πού ἀναφέρονται σ' αὐτό τό ἴδιο τό ἀντικείμενο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας τοῦ ἀνθρώπου καὶ στίς προβληματικές πού παρουσιάζονται σέ μιά σύγχρονη οἰκονομία.

Ἡ οἰκονομική ὅμως δραστηριότητα δέν ἀσκεῖται ἀνοργάνωτα καὶ τυχαῖα. Σέ κάθε οἰκονομία ὑπάρχει μιά ὄργανωση πού καθορίζει τόν τρόπο μέ τόν ὅποιο οἱ ἀνθρωποι θ' ἀσκήσουν τήν οἰκονομική δραστηριότητά τους καὶ πού ἐλέγχει τή λειτουργία τῆς οἰκονομίας. Αὐτό εἶναι τό ἀντικείμενο τοῦ τρίτου Μέρους τοῦ βιβλίου. 'Ο μαθητής θά πρέπει νά προσέξει πολύ τό τέταρτο Μέρος γιατί οἱ ἔννοιες πού ἀναλύει εἶναι ἀπαραίτητο νά κατανοηθοῦν πλήρως γιά νά μπορέσει νά προχωρήσει στά παρακάτω θέματα τοῦ βιβλίου καὶ γενικότερα ν' ἀντιληφθεῖ τή λειτουργία τοῦ οἰκονομικοῦ μας συστήματος. 'Ο δάσκαλος θά πρέπει νά βοηθήσει τούς μαθητές, δίνοντας περισσότερα παραδείγματα ἀπό τίς καθημερινές συναλλαγές ὥστε ὁ μαθητής νά μπορέσει νά ἀντιληφθεῖ σωστά τόν μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς καὶ τόν τρόπο σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν. Στό ἐπίκεντρο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας βρίσκεται ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νά ἐπιβιώσει καὶ ν' ἀπολαύσει μιάν ἀνετη ζωῆ, νά μπορεῖ δηλαδή νά καλύπτει τίς ἀνάγκες του σέ ἀγαθά καὶ ὑπηρεσίες. Πῶς παράγονται τά ἀγαθά αὐτά καὶ οἱ ὑπηρεσίες καὶ τί καθορίζει τό κόστος παραγωγῆς τους, ἀναλύεται στό Μέρος Ε τοῦ βιβλίου. Στό μέρος αὐτό ὁ μαθητής θ' ἀντιληφθεῖ στις ἡ συμμετοχή στήν παραγωγική διαδικασία εἶναι σήμερα μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα κοινωνική δράση καὶ προσφέρει μεγάλες εύκαιριες σοβαρῆς ἐπιστημονικῆς ἀπασχόλησεως.

Γιά τή λειτουργία δημοσίας χρειάζεται ένα άναγκαιό μέσο κι' αύτό είναι τό χρήμα. Τί άκριβώς είναι τό χρήμα, πῶς κυκλοφορεῖ καὶ ἀπό ποιόν, περιγράφεται στό Μέρος ΣΤ', ἐνώ στό Μέρος Ζ' παρουσιάζονται δρισμένες ἔννοιες πού χρησιμοποιοῦνται πολύ στήν καθημερινή ζωή καὶ πού χρήσιμο είναι ό μαθητής νά μπορεῖ νά τίς κατανοεῖ, γιατί τόν βοηθοῦν στό σχηματισμό μιᾶς σωστῆς ἀντιλήψεως γιά τό πού ἀποβλέπει τό σύνολο τής οἰκονομικῆς δραστηριότητας τῶν ἀνθρώπων.

Τέλος στό Μέρος Η' παρουσιάζεται ή Ἑλληνική οἰκονομία, τά ἐπιτεύγματά της στούς διάφορους τομεῖς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας καθώς καὶ ἡ διαγραφό-μενη ἑξέλιξή της. Στά κεφάλαια τοῦ Μέρους αὐτοῦ ό μαθητής θά συναντήσει πολλούς πίνακες, πού ἐνώ είναι χρήσιμο νά τούς διαβάσει, δέν χρειάζεται νά ἐπιμείνει πολύ στούς ἀριθμούς πού περιλαμβάνουν. Ό σκοπός παραθέσεως τῶν πινάκων είναι ἀπλῶς νά τεκμηριώσει τά ἀναφερόμενα στό κείμενο.

Εὐχαριστῶ θερμά τό Εύγενίδιο "Ιδρυμα πού μοῦ ἔδωσε τήν εύκαιρία μέ τήν ἀνάθεση τῆς συγγραφῆς αύτοῦ τοῦ βιβλίου νά συμβάλλω, ἔστω καὶ ἐλάχιστα, στήν προσπάθεια πού καταβάλλει ή Πολιτεία γιά τόν ἐκσυγχρονισμό καὶ τή διεύρυνση τῆς παρεχόμενης σχολικής παιδείας.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

#### 0.1 'Ορισμός της Οικονομικής 'Επιστήμης.

Οι **Κοινωνικές έπιστημες** άσχολούνται μὲ τόν ανθρωπο ώς μέλος μιᾶς κοινωνίας, ἐνῷ, ὅπως εἶναι γνωστό, οι **φυσικές έπιστημες** άσχολούνται μὲ τό φυσικό περιβάλλον τοῦ ανθρώπου, ὅπως ἡ ὄλη, ἡ κίνηση, ἡ ἐνέργεια κλπ.

Οι κοινωνικές έπιστημες περιλαμβάνουν ἐπιστημονικούς κλάδους, ὅπως ἡ **'Ηθική**, πού ἀσχολεῖται μὲ τό πῶς θά ἔπρεπε ἡ δέν θά ἔπρεπε νά εἶναι ὁ ανθρωπος ώς προσωπικότητα, ἡ **Πολιτική**, πού ἐνδιαφέρεται γιά τίς σχέσεις μεταξύ τοῦ ανθρώπου καὶ τοῦ Κράτους καὶ ἡ **Οικονομική**, πού ἀσχολεῖται μὲ τίς ανθρώπινες **ἀνάγκες** καὶ τίς προσπάθειές του γιά νά τίς ίκανοποιήσει.

Ἡ ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν διατροφῆς, ἐνδύσεως καὶ κατοικίας ἦταν πάντοτε καὶ ἔξακολουθεῖ νά εἶναι καὶ σήμερα ἡ βασική φροντίδα τοῦ ανθρώπου. Οἱ ἀνάγκες ἀποτελοῦν τό κίνητρο γιά προσπάθεια, μὲ τήν όποια ὁ ανθρωπος ἔξασφαλίζει τήν κάλυψή τους. Στίς πρωτόγονες κοινωνίες ἡ ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ ανθρώπου εἶχε ἀμεση ἐξάρτηση ἀπό τίς προσπάθειες τοῦ ἴδιου. Μέ τήν ἐξέλιξη ὅμως τῶν ανθρώπινων κοινωνιῶν καὶ τήν αὔξηση τῶν ἀναγκῶν, ὁ ανθρωπος ἔπαιψε νά ἀγωνίζεται μόνος του γιά ὅλα: γιά τήν ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν του συνέβαλαν καὶ οἱ προσπάθειες ἄλλων ανθρώπων. Στήν ἀρχῇ ἄρχισε νά ἀνταλλάσσει τό περίσσευμα τής δικῆς του παραγωγῆς μὲ τό περίσσευμα τής παραγωγῆς ἄλλων μελῶν τής κοινωνίας: ἔτσι κάλυπτε τίς ἀνάγκες, πού ἡ δική του παραγωγή δέν μποροῦσε νά καλύψῃ. 'Ο γεωργός π.χ. ἀντάλλαζε κατ' εὐθείαν τό σιτάρι, πού τοῦ περίσσευε, μέ τό μαλλί, πού περίσσευε στόν κτηνοτρόφο, γιά νά κατασκευάσει τά ἐνδύματά του. 'Αργότερα, ὅταν ἡ οικονομική ὄργανωση ἔξελίχθηκε περισσότερο, ἡ ἀμεση ἀνταλλαγή ἀντικαταστάθηκε ἀπό τήν ἀνταλλαγή μέ χρήματα, τά όποια καὶ πάλι μποροῦσαν ν' ἀνταλλαγοῦν μέ ἄλλα προϊόντα.

Ἡ ἔξελιγμένη αύτή μορφή οικονομικῶν σχέσεων ἦταν φυσικό νά δημιουργήσει τήν ἀνάγκη ὄρισμένων γενικῶν ρυθμίσεων καὶ νά ἐμφανίσει διάφορα πολύπλοκα ὄργανωτικά προβλήματα, τῶν όποιών ἡ μελέτη ἦταν ἀναγκαία, γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ὄρθιολογική ἀντιμετώπισή τους.

Αύτό ὁδήγησε σιγά-σιγά στή δημιουργία μιᾶς νέας ἐπιστήμης, τής **Οικονομικῆς**, ἡ όποια προσπαθεῖ νά ἔξηγήσει τά οικονομικά φαινόμενα καὶ τήν ανθρώπινη συμπεριφορά πού τά προκαλεῖ: προσπαθεῖ ἐπίσης, ὅπως ὅλες οἱ ἐπιστήμες, νά συναγάγει ὄρισμένες ἀρχές καὶ νόμους πού τά διέπουν.

Ἡ λέξη **Οικονομική** προέρχεται ἀπό τή λέξη **οίκονομία**, πού παράγεται ἀπό τίς ἀρχαίες ἑλληνικές λέξεις **οίκος** καὶ **νέμω**: νέμω σημαίνει διοικώ, ἐλέγχω. Σήμαινε,

δηλαδή, ή λέξη οικονομική διοικώ τά τοῦ οἰκου, διαχειρίζομαι τά ἔσοδα καὶ τίς δαπάνες. Μέ τόν καιρό ή ἔννοια τοῦ ὄρου διευρύνθηκε καὶ κάλυπτε τὴν ἀρχαία Πόλη-Κράτος. Ἡ λέξη, σήμερα είναι διεθνής.

**‘Η οικονομική ἐπιστήμη μελετᾷ τό τμῆμα ἑκεῖνο τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς δράσεως, πού συνδέεται μέ τήν ἀπόκτηση καὶ τή χρησιμοποίηση τῶν μέσων γιά τήν ἀνθρώπινη ύλική εύημερία.’** Αποτελεῖ συνεπῶς ἓνα κλάδο τῶν **Κοινωνικῶν Επιστημῶν**. Χωρίζεται σέ δύο κλάδους: α) Τήν **Οικονομική Ανάλυση**, πού ἐρευνᾶ πῶς παράγονται τά ἀγαθά καὶ οἱ ὑπηρεσίες πού χρειαζόμαστε καὶ πῶς αὐτά διανέμονται μεταξύ μας. β) Τήν **Οικονομική Πολιτική ή Πολιτική Οικονομία**, πού μελετᾶ πῶς τό σύστημα αὐτό παραγωγῆς καὶ διανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν μπορεῖ νά λειτουργήσει καλύτερα.

“Οπως γνωρίζομε δλοι, ή ἀπόκτηση τῶν μέσων τῆς ύλικῆς εύημερίας είναι μιά πολύπλοκη καὶ κοπιώδης διαδικασία, στήν όποια καὶ τά ἀτομα καὶ οἱ κοινωνίες, ὡς ὀργανωμένα σύνολα ἀτόμων, ἀφιερώνουν τό μεγαλύτερο μέρος τῶν προσπαθειῶν τους. Γιατί ὅμως συμβαίνει αὐτό; Γιατί ό σύγχρονος ἀνθρωπος είναι ἀναγκασμένος νά προσπαθεῖ τόσο πολύ γιά τήν ίκανοποίηση τῶν ύλικῶν ἀναγκῶν του; Καὶ γιατί χρειάζεται ή συνεχής ἀπασχόληση τόσων οἰκονομολόγων μέ τή μελέτη αὐτῆς τής πλευρᾶς τής ἀνθρώπινης ζωῆς σ’ ὅλες τίς χῶρες τοῦ κόσμου, μέ τή μελέτη τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων καὶ τήν προσπάθεια νά βροῦν τή λύση τους;

‘Η ἀπάντηση βρίσκεται σέ δυό θεμελιώδεις διαπιστώσεις. Πρῶτον, **ὅτι οἱ ύλικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου είναι, οὐσιαστικά, ἀπεριόριστες ή ἀκόρεστες**. Καὶ δεύτερο, **ὅτι οἱ οικονομικοί πόροι είναι περιορισμένοι, βρίσκονται δηλαδή σέ ἀνεπάρκεια**. Πόροι, ὅπως θά δοῦμε ἀναλυτικά στή συνέχεια, είναι κάθε τι πού χρησιμοποιεῖται γιά νά παραχθοῦν τά μέσα γιά τήν ίκανοποίηση τῶν ύλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, βρίσκονται δέ σε ἀνεπάρκεια, γιατί προσφέρονται σε ποσότητες πού δέν είναι ἀρκετές γιά νά καλύψουν τό σύνολο τῶν ἀναγκῶν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Είναι φανερό ὅτι, ἀφοῦ οἱ ἀνάγκες είναι ἀπεριόριστες καὶ οἱ πόροι περιορισμένοι, θά πρέπει νά κάνομε ὅσο μποροῦμε καλύτερη χρήση τῶν πόρων γιά νά ίκανοποιοῦνται ὅσο καλύτερα γίνεται οἱ ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Αὐτή είναι ἀκριβῶς ἡ φροντίδα τής Οικονομικῆς Έπιστήμης.

Θά μπορούσαμε, λοιπόν, νά δώσουμε τώρα ἓνα πληρέστερο όρισμό στήν **Οικονομική** καὶ νά πούμε ὅτι **είναι ἡ ἐπιστήμη πού ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη τής συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων πού συνδέεται μέ τή χρήση τῶν ἀνεπαρκῶν πόρων γιά τήν καλύτερη δυνατή κάλυψη τῶν ἀπεριορίστων ἀναγκῶν τους.**

Τό θεμελιακό αὐτό πρόβλημα τής οἰκονομικῆς ἀποτελεῖ τήν ἀφετηρία ὅλων τῶν ἄλλων πολύπλοκων καὶ δυσχερῶν προβλημάτων, πού ἀπασχολοῦν τήν οἰκονομική, εἰδικότερα τής σύγχρονης ἐποχῆς, πού χαρακτηρίζεται ἀπό συνεχή αὔξηση τῶν ύλικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ταυτόχρονα όρισμένοι πόροι περιορίζονται συγκριτικά ὅλο καὶ περισσότερο.

Γιά νά γίνει εύκολότερα κατανοητή ή φύση τοῦ ἀντικειμένου τής Οικονομικῆς ἐπιστήμης παραθέτομε μερικά παραδείγματα, ἀπό τά όποια προκύπτει τό εἶδος τῶν προβλημάτων πού τήν ἀπασχολοῦν.

α) ‘Από τόν Πίνακα 0.1.1 προκύπτει ὅτι όρισμένες χῶρες είναι πλουσιότερες ἀπό ἄλλες, καὶ συνεπῶς οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν ἔχουν μεγαλύτερο **εἰσόδημα** ἀπό τούς κατοίκους τῶν ἄλλων. Ἡ Ἐλλάδα π.χ. ἔχει **εθνικό εἰσόδημα** μεγαλύτερο ἀπό τήν Πορτογαλία καὶ τήν Τουρκία, μικρότερο ὅμως ἀπό τίς ‘Ηνωμένες Πολιτείες η τή Γαλλία (συγκριτικά μέ τήν ἔκταση καὶ τόν πληθυσμό).

0.1. Όρισμός

**ΠΙΝΑΚΑΣ 0.1.1.**

**"Εκταση, πληθυσμός, άκαθάριστο έθνικό προϊόν και ρυθμός αναπτύξεως χωρών Εύρωπης, ΗΠΑ και Ιαπωνίας**

Χώρα	"Εκταση σέ '000 χιλιόμετρα	Κάτοικοι σέ '000 (1974)	'Άκαθάριστο Έγχωριο Προϊόν σέ τιμές 1974*	'Ετήσιος ρυθμός αύξησεως 'Ακ. έθν. πρ. 1964-1974	'Ετήσιο κατά κεφαλή εισόδημα σέ δολλάρια Η.Π.Α. (1974)
1. Δυτ. Γερμανία	248,6	62.054	304,9	4,0	6,195
2. Γαλλία	574,0	52.507	213,0	5,3	5,061
3. Ιταλία	301,3	55.413	119,8	4,7	2,706
4. Ολλανδία	40,8	13.545	55,4	5,0	5,109
5. Βέλγιο	30,5	9.772	42,1	4,7	5,466
6. Λουξεμβούργο	2,6	357	1,7	3,7	5,987
7. Αγγλία	244,0	56.056	151,4	2,5	3,371
8. Ιρλανδία	70,3	3.086	5,3	3,9	2,180
9. Δανία	43,1	5.045	24,5	3,8	6,026
10. ΕΛΛΑΣΣΑ	132,0	8.962	15,3	6,5	2,117
11. Ισπανία	504,8	35.225	58,7	10,4	2,090
12. Τουρκία	814,6	38.270	23,5	6,4	748
13. Σουηδία	450,0	8.161	45,3	3,5	6,878
14. Πορτογαλία	91,6	8.735	8,9	6,7	1,507
15. ΗΠΑ	9.363,1	211.909	1.118,4	3,7	6,598
16. Ιαπωνία	370,0	109.671	364,0	8,6	4,152

\* Σέ Λογιστικές Μονάδες ΕΟΚ. 1 Λογ. Μονάδα ΕΟΚ = \$ 1.30 (δολλάριο Η.Π.Α.)

Γιατί παρουσιάζεται αύτό τό φαινόμενο; Ή άπαντηση στό έρώτημα άποτελεῖ ένα από τά πιο βασικά θέματα με τά όποια άσχολείται ή **οικονομική άνάλυση**.

β) Στόν Πίνακα 0.1.2 έμφανιζεται ή μεταβολή τού ποσοστού άνεργιας στίς διάφορες χώρες κατά τά τελευταία πέντε έτη, ή μεταβολή δηλαδή στόν άριθμό τών άνεργων κάθε μιᾶς από τίς χώρες.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 0.1.2.**

**Ποσοστοί αύξησης άνεργιας κατά τήν περίοδο 1970-1974 (1970 = 100)**

Χώρα	1970	1971	1972	1973	1974
1. Δ. Γερμανία	100	124	165	183	391
2. Γαλλία	100	125	138	126	141
3. Ιταλία	100	100	114	110	92
4. Ολλανδία	100	123	205	209	255
5. Βέλγιο	100	97	122	126	136
6. Αγγλία	100	130	145	104	98
7. Ιρλανδία	100	100	109	102	98
8. Δανία	100	159	135	124	524
10. Σουηδία	100	171	181	166	136
11. ΗΠΑ	100	122	118	105	124
12. Ιαπωνία	100	109	124	114	122

Πηγές. Βασικες Στατιστικές ΕΟΚ 1975 - 1976 και Εθνικής Στατιστικής 'Υπηρεσίας.

1 Ιανουάριος 1972 - 100

Γιατί έμφανίζονται αύτές οι διακυμάνσεις στήν άπασχόληση τών κατοίκων μιᾶς χώρας και γιατί τό ποσοστό άνεργίας διαφέρει άπο χώρα σε χώρα;

Αύτή είναι μιά άλλη κατηγορία έρωτημάτων στά όποια προσπαθεί νά δώσει άπαντηση ή Οίκονομική Έπιστήμη.

γ) Στόν Πίνακα 0.1.3 άναγράφεται τό ποσοστό αύξησεως τών τιμῶν κατά τά 1970-74 μεταξύ τών χωρών τής Εύρωπαϊκής Οίκονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ).

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 0.1.3.**

**Ποσοστιαία αύξηση τιμῶν καταναλωτή κατά τήν περίοδο 1970-1975 (1970 = 100)**

Χώρα	1970	1971	1972	1973	1974	1975
1. Δ. Γερμανία	100	105	111	119	127	135
2. Γαλλία	100	105	112	120	136	152
3. Ιταλία	100	105	111	123	146	171
4. Όλλανδία	100	108	116	126	138	152
5. Βέλγιο	100	104	110	118	133	150
6. Λουξεμβούργο	100	104	110	117	128	142
7. Αγγλία	100	109	117	128	149	185
8. Ιρλανδία	100	109	118	132	154	186
9. Δανία	100	106	113	123	142	156
10. ΕΛΛΑΔΑ			100	110	140	170

Γιατί παρατηρείται τό φαινόμενο αύτό; Ποιοί είναι οί λόγοι γιά τούς όποίους ένει νόμισμα, όπως π.χ. ή δραχμή, χάνει άπο χρόνο σε χρόνο κάτι άπο τήν άγοραστική της δύναμη, πού σημαίνει ίστι αύτό πού μπορούσα ν' άγοράσω μέ μιά δραχμή πέρισσο δέν φθάνει πιά νά τό άγοράσω φέτος;

## **0.2 Ή χρησιμότητα τής Οίκονομικής.**

"Οπως προκύπτει άπο τήν περιγραφή τοῦ αντικειμένου τής Οίκονομικής ή χρησιμότητα καί οί πρακτικές έφαρμογές τής έπιστήμης αύτής είναι μεγάλες.

Κάθε οίκογένεια, κάθε άνθρωπινη κοινότητα, όλα τά Κράτη, στηρίζονται άμεσα ή έμμεσα στή βοήθειά της γιά νά τά καταφέρουν νά χειρισθοῦν μέ τόν καλύτερο τρόπο τά σύγχρονα οίκονομικά προβλήματα. Ή γνώστι όρισμένων βασικών έννοιών καί νόμων τής Οίκονομικής είναι χρήσιμη γιά κάθε άνθρωπο. "Οχι μόνο γιατί κάθε άνθρωπος είναι μιά οίκονομική μονάδα πού συμμετέχει στίς οίκονομικές διαδικασίες, εἴτε ώς καταναλωτής, είτε ώς μισθωτός, εἴτε ώς έπαγγελματίας καί συνεπώς πρέπει νά κατανοεῖ τό ρόλο καί τή φύση καί τήν προέλευση τών οίκονομικών προβλημάτων πού αντιμετωπίζει. 'Άλλα γιατί καί ώς πολίτης πρέπει νά άντιλαμβάνεται τό περιεχόμενο καί τούς στόχους τών οίκονομικών προγραμμάτων τών πολιτικών κομμάτων γιά νά μπορεῖ νά κατευθύνει τήν ψήφο του συνειδητά καί ύπευθυνα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Τά βασικά στάδια, από τά όποια πέρασε ή οίκονομική ζωή τοῦ άνθρωπου άπό τήν έποχή τῆς έμφανίσεώς του μέχρι τή σύγχρονη έποχή, θά μποροῦσαν νά διακριθοῦν στά ἀκόλουθα:

- α) Τήν κυνηγετική περίοδο.
- β) Τήν ποιμενική καί γεωργική περίοδο.
- γ) Τή βιοτεχνική περίοδο.
- δ) Τήν περίοδο τοῦ ἐμπορικοῦ καπιταλισμοῦ.
- ε) Τήν περίοδο τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως.
- στ) Τήν περίοδο τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως.

“Ολες οι περιοχές τῆς γῆς δέν πέρασαν ταυτόχρονα άπό τά διάφορα στάδια. Γιά λόγους πού ἄλλοτε είναι γνωστοί καί ἄλλοτε οχι, ή πρόοδος ἀκολούθησε διαφορετικές ἔξελίξεις άπό περιοχή σέ περιοχή. Άπόδειξη ὅτι ἀκόμα καί στήν έποχή μας, τά παραπάνω στάδια οίκονομικῆς ἀναπτύξεως, ἐκτός ἵσως άπό τό πρῶτο, συνυπάρχουν στόν πλανήτη μας. Γι' αύτό ἄλλωστε δέν είναι δυνατόν νά καθορισθοῦν μέ ἀπόλυτη ἀκρίβεια χρονολογίες γιά τό ποῦ ἀρχίζει καί ποῦ τελειώνει κάθε ἔνα ἀπό αύτά τά στάδια, οχι μόνο γενικά γιά τήν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὕτε καί γιά τήν κάθε χώρα χωριστά, ἀφοῦ ή μετάβαση άπό τήν μία περίοδο στήν ἄλλη ἦταν, μέχρι τόν 19ο αιώνα τουλάχιστον, μιά πολύ μακριά διαδικασία.

Γιά ἔνα περίπου ἑκατομμύριο χρόνια οι ἀνθρωποι ζοῦσαν μέ τό κυνήγι καί μέ τούς καρπούς πού τούς παρεῖχε ή φύση. Παρά τό γεγονός ὅτι τίς τελευταῖες σαράντα χιλιάδες χρόνια οι ἀνθρωποι είχαν ἀναπτύξει τίς πνευματικές δυνάμεις τους, τίς ἐπιδεξιότητές τους καί τή φαντασία τους, ἐν τούτοις ή ἐξάρτησή τους άπό τήν φύση ἦταν ἀπόλυτη, ἀφοῦ ἔπρεπε ν' ἀρκεσθοῦν σέ δ,τι τούς παρεῖχε γιά στέγη, ἔνδυση καί κυρίως τροφή.

Στήν ἀρχή ίκανοποιοῦσαν τίς ἀνάγκες τους γιά τροφή μέ αύτά πού μποροῦσαν νά βροῦν στή γῆ, ὅπως π.χ. διάφορες ρίζες, καί στά ἄγρια δένδρα. Σιγά-σιγά ὅμως, κατά τήν παλαιολιθική έποχή, προχώρησαν στήν κατασκευή διαφόρων ὅπλων καί ἐργαλείων πού τούς ἐπέτρεψαν νά ἐπιδοθοῦν στό κυνήγι ἄλλων ζώων γιά τή συμπλήρωση τής διατροφῆς τους.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

### Η ΑΓΡΟΔΙΑΙΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

#### 2.1 Νεολιθική έποχή.

‘Η πιό σημαντική μεταβολή στόν τρόπο ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιήθηκε, ὅταν μπόρεσε ν’ ἀποκτήσει μόνιμη ἐγκατάσταση σ’ ἔνα χῶρο καί νά ἐπιδοθεῖ στήν καλλιέργεια τῆς γῆς καί τήν κτηνοτροφία.

‘Η ἔξελιξη αὐτή πραγματοποιήθηκε κατά τή Νεολιθική ἐποχή καί ὀνομάσθηκε **Νεολιθική Ἐπανάσταση**. Ό ἄνθρωπος είχε ἀρχίσει ἀπό πολύ νωρίς τήν προσπάθεια νά προσαρμόση τό περιβάλλον στόν ἑαυτό του, ἀντί νά προσαρμοσθεῖ ὁ ἴδιος σ’ αὐτό. Μέ τόν ἔλεγχο τῆς φωτιᾶς, μέ τή χρησιμοποίηση στέγης καί ἐνδυμάτων καί μέ τή χρήση διαφόρων ὅπλων καί ἐργαλείων, πού ὁ ἴδιος κατασκεύασε, κατόρθωσε νά γίνει, μέχρις ἔνα σημείο, ἀνεξάρτητος ἀπό τό περιβάλλον του. ‘Η ἐπαναστατική αὐτή διαδικασία πραγματοποιήθηκε κατά τή διάρκεια τῆς νεολιθικῆς περιόδου καί ἀρχισε πρίν ὀκτώ ἡ ἐννέα χιλιάδες χρόνια στή Νοτιοδυτική Ἀσία. ‘Η διάρκεια τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς δέν μπορεῖ νά προσδιορισθεῖ μέ ἀκριβεῖς χρονολογίες, πού νά ισχύουν γιά ὅλες τίς περιοχές τῆς γῆς. Τό πιό σημαντικό χαρακτηριστικό της είναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος τήν περίοδο αὐτή **περνᾷ ἀπό τὸν κυνηγετικὸν τρόπο ζωῆς, σὲ μιά οἰκονομία μέ βάση τή γεωργία**.

‘Η **ἀγροδιαιτη οἰκονομία**, στήν ἐννοια τῆς ὅποιας περιλαμβάνεται τόσο ἡ γεωργία ὅσο καί ἡ κτηνοτροφία, συμπίπτει μέ τήν ἰδρυση τοῦ χωριοῦ. ‘Ο ἄνθρωπος δένεται μέ τή γῆ, ἀφοῦ ἡ ἐγκατάστασή του μόνιμα σ’ ἔνα μέρος συνδέεται μέ τή διατροφή καί τήν κατοικία του.

‘Η ίδεα τῆς καλλιέργειας λίγων δημητριακῶν μέ τή σπορά τους καί ἡ συντήρηση νεαρῶν ζώων, πού ἄρπαξαν ἀπό ὅγριες ἀγέλες, γεννήθηκε ἀσφαλῶς σέ πολλές ἐποχές καί σέ πολλούς τόπους. Τά πρῶτα δημητριακά ἦταν τό σιτάρι, τό κριθάρι, ἡ βρώμη, τό λαθούρι καί τά πρῶτα ζῶα τό βόδι, τό πρόβατο καί ὁ χοῖρος.

Ταυτόχρονα μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν καλλιέργειῶν καί τῆς κτηνοτροφίας, ἀρχίζει ὁ ἄνθρωπος νά ἀναπτύσσει τήν οικοδομική τέχνη, ἀλλά καί ἄλλες τέχνες γιά τήν κατασκευή διαφόρων εἰδῶν ἀναγκαίων πιά γιά τή ζωή του. “Ετοι ἐμφανίζεται ἡ κεραμεική καί ἀγγειοπλαστική, ἡ καλαθοπλεκτική, ἡ κλωστική καί ὑφαντική, καθώς καί ἡ κατασκευή διαφόρων ἐργαλείων, γεωργικῶν καί κυνηγετικῶν. ‘Η ἀνάγκη αὐτή κατασκευῆς ἐργαλείων ἦταν ἐκείνη πού ὁ δῆμος στή δημιουργία τῶν πρώτων λατομείων καί δρυχείων. ‘Η λατόμηση καί ἀνόρυξη τῶν σκληρῶν πετρωμάτων καί πυριτόλιθου, ἀναγκαίων γιά τήν κατασκευή ἐργαλείων, ἦταν ἔργο δύσκολο καί ἀπαιτοῦσε τεράστιες προσπάθειες καί μεγάλη ἀπασχόληση. ”Ετοι, τά πρῶτα δείγματα ἔξειδικευμένης ἐργασίας ἐμφανίζονται προφανῶς στά δρυχεία πυριτόλιθου.

δείγματα έξειδικευμένης έργασίας έμφανίζονται προφανώς στά δρυχεία πυριτόλιθου.

Άλλα καί οι πρώτες ένδειξεις έμπορικής δραστηριότητας άναφέρονται στήν έμπορια πρώτων ύλων γιά τήν κατασκευή έργαλείων ή στό έμπόριο έτοιμων έργαλείων. Παράλληλα άναπτύχθηκε τό έμπόριο είδων άτομικού στολισμού (πολύχρωμες πέτρες κλπ.) καί διακοσμητικών είδων.

## 2.2 Έποχή χαλκοῦ καί σιδήρου.

Μέ τήν άνακαλύψη τῶν μετάλλων καί τῆς μεταλλουργίας, δ ἄνθρωπος, πραγματοποιεῖ σημαντικά βήματα πρός τήν πρόοδο καί τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβιώσεώς του. Σέ σχέση μέ τή βραδεία έξέλιξη τῆς Νεολιθικής έποχής, κατά τήν όποια ή περίοδος άκμῆς ἐνός ίδιαίτερου τύπου πυριτολιθικού έργαλείου πρέπει νά ύπολογίζεται σέ έκατονταετίες, ἀν δχι σέ χιλιετίες, ή ταχύτητα, μέ τήν όποια δ ἄνθρωπος ἔγινε κύριος τῆς τέχνης τῆς μεταλλουργίας, είναι ἑκπληκτική. Ή μεγάλη άκμη τοῦ πολιτισμοῦ στήν περίοδο αὐτή πρωτοεμφανίζεται ἀπό τρείς πλούσιους καί ισχυρούς λαούς, τούς Σουμερίους, τούς Βαβυλωνίους καί τούς Αιγυπτίους, οι όποιοι ὅμως συνέπεσε νά κατοικοῦν σέ περιοχές δπου τό μέταλλο ἔλειπε σχεδόν δλότελα.

Ἐπρεπε λοιπόν νά εἰσάγεται ἀπό ἀλλοῦ, δπως καί ή καλή σκληρή ξυλεία, γιά τήν κατασκευή τοῦ νέου τύπου κτιρίων τῶν πόλεων, πού ἄρχισαν νά δημιουργοῦνται μέ τή συγκέντρωση τοῦ πληθυσμοῦ. "Ετσι παρουσιάζεται μεγάλη ἄνθηση τοῦ έμπορίου. Μεταλλοθήρες, ψάχνοντας γιά πολύτιμη ὕλη, μακριά καί πέρα ἀπό θάλασσες, ἄρχισαν νά δημιουργοῦν τοπικές μονάδες ἐπεξεργασίας τοῦ μετάλλου στό τόπο παραγωγῆς του. "Ἐπρεπε γ' αὐτό νά χρησιμοποιήσουν γηγενεῖς έργατες, γιά τήν ἀμοιβή τῶν όποιων ἔφερναν ἀπό τήν πατρίδα τους διάφορα ἀγροτικά καί βιοτεχνικά προϊόντα. Τό δίκτυο αὐτό ἀνταλλαγῶν προώθησε τόν πολιτισμό σέ περιοχές φτωχές γιά γεωργική παραγωγή, πλούσιες ὅμως στίς καινούργιες πρώτες ὕλες.

Παράλληλα μέ τό έμπόριο έμφανίζεται καί ή ἀνάπτυξη τῆς **βιοτεχνίας**. Στίς χῶρες πού ἀναπτύχθηκε ὁ πολιτισμός τοῦ χαλκοῦ καί τοῦ σιδήρου πραγματοποιεῖται ἔνας μετασχηματισμός τῆς βάσεως τῆς κοινωνίας, μέ τή δημιουργία τῶν πόλεων καί τῶν μεγαλυτέρων πολιτειῶν. Μέ τήν ύλική ἀνάπτυξη, πού ἐπέφερε ὁ μετασχηματισμός αὐτός, παρουσιάζεται ριζική ἀλλαγή στόν τρόπο ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Αὐτό πού συνιστοῦσε μονάχα ἔνα σύνολο ἀπό πατριές ή οίκογένειες, κάθε μιά ἀπό τίς όποιες ἦταν λίγο-πολύ αὐτάρκης καί ἀνεξάρτητη, ἐντάσσεται τώρα σέ μιά ὄργανωμένη κοινωνία, δπου κάθε μέλος της ἔχει ἔνα ἔξειδικευμένο ἔργο νά ἐπιτελέσει, καί δπου ὅλα τά μέλη συνδέονται μεταξύ τους μέ στενότερη ή χαλαρότερη ἀλληλεξάρτηση. Ή έργασία πλέον δέν ἀποσκοπεῖ στήν ἀμεσητή κάλυψη τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῆς οίκογένειας μόνο, ἀλλά γενικότερα στήν παραγωγή προϊόντων χρησίμων καί σέ ἄλλους, πού γ' αὐτό μπορεῖ νά ἀνταλλαγοῦν. "Ετσι τίθενται οι βάσεις γιά τή δημιουργία τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων καί τῆς **ἀνταλλακτικῆς οίκονομίας**.

"Οσο ὁ πληθυσμός τῶν πολιτειῶν αὔξανόταν, τόσο καί ή ἀγορά καταναλωτῶν γιά τά βιοτεχνικά είδη διευρυνόταν. Τά ἐπαγγέλματα γινόταν ὀλοένα καί πιό περιοριστικά, γιατί οι ἀπαιτήσεις γιά ἔξειδικευμένη έργασία μεγάλωναν.

Τέλος σημαντική ἔξέλιξη ἀπετέλεσε ή ἐπέμβαση τῆς κρατικής ἔξουσίας στήν οίκονομική ζωή. Ή μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ έμπορίου δημιουργησε τήν ἀνάγκη νά θεσπισθοῦν κανόνες δικαίου πού θά ἔξασφάλιζαν τήν ἐλευθερία στήν ἀσκησή του

καὶ τὴν τιμότητα στίς συναλλαγές.

Ἡ διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου στηριζόταν ἀρχικά στήν ἀνταλλαγή πράγματος μέν πράγμα. Σιγά-σιγά ὅμως ἡ ἀνταλλαγή αὐτή πῆρε τή μορφή τῆς ἀμοιβαίας πωλήσεως, γιατί τά διάφορα ἀγαθά δέν ἦταν δυνατόν νά ἀνταλλαγοῦν σέ ἵσες μεταξύ τους ποσότητες καὶ ἐπρεπε νά ύποβληθοῦν σέ ξεχωριστή ἑκτίμηση παραβάλλοντάς τα μέ ἔνα μέτρο ἀξίας κοινῆς ἀποδοχῆς. Τό μέσο αὐτό δέν ἦταν βέβαια στήν ἀρχή το νόμισμα. Τό σιτάρι, τό βόδι καὶ ἄλλα προϊόντα χρησίμευσαν ώς μέσο μετρήσεως ἀξίας τῶν ἀνταλλασσομένων ἀγαθῶν κατά τή γεωργική περίοδο. Ἡ ἀνταλλαγή π.χ. ἐνός ἐργαλείου μέ ἔνα κόσμημα ἢ ἔνα πιθάρι, ἐπρεπε νά γίνεται ώς ἐξῆς: Τό ἐργαλεῖο τό ἑκτίμονσαν ώς ισάξιο ὁρισμένης ποσότητας σιταριοῦ. Τό κόσμημα ἢ τό πιθάρι ἐπίσης. Ἐπομένως ἡ ἀνταλλαγή μποροῦσε νά πραγματοποιηθεῖ ἄν ἡ ἀξία σέ σιτάρι καὶ τῶν δύο εἰδῶν ἦταν ἡ ἴδια.

Μέ τήν ἀνακάλυψη ὅμως τῶν μετάλλων ἔνα νέο μέσο ἀνταλλαγῆς ἐμφανίζεται καὶ αὐτό είναι ὁ χαλκός. Ἀργότερα ἄρχισε νά χρησιμοποιεῖται ὁ ἄργυρος, πού ἔγινε καὶ τό πιο κοινό μέσο, καὶ ὁ χρυσός, τόν ὅποιον ὅμως χρησιμοποιοῦσαν πιό σπάνια. Στόν περίφημο κώδικα τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀσσυρίων Χαμμουραμπί ἀναφέρονται δύο μέσα μετρήσεως ἀξίας γιά τίς ἀμοιβές ἢ τά ἐνοίκια. Γιά μέν τούς γεωργούς τό σιτάρι, γιά δέ τούς ἀστούς ὁ ἄργυρος. Ὑπῆρχε ὅμως ἡ δυνατότητα νά δίνει ὁ ἀγοραστής καὶ ἄλλα ἀγαθά ἄν δέν διέθετε σιτάρι ἢ ἄργυρο, τά ὅποια ὁ ἐμπορος ἦταν ύποχρεωμένος νά δεχθεῖ.

### 2.3 Ἡ περίοδος τῆς ἀρχαιότητας.

Ἡ περίοδος ἀπό τόν 120 αἰώνα π.Χ. μέχρι τό 500 μ.Χ. συμπίπτει μέ τήν ἀκμή τῶν Ἕλληνικῶν πόλεων, τούς Ἕλληνικούς ἀποκισμούς καὶ ἀκολούθως μέ τήν ἔξαπλωση τοῦ Ἕλληνισμοῦ στά χρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου. Στούς αἰώνες αὐτούς ἀκμάζει καὶ ἡ Ρωμαϊκή αὐτοκρατορία τήν ὅποια διαδέχεται τό Ἕλληνικό Βυζαντινό κράτος. Κατά τήν περίοδο αὐτή ἡ οἰκονομία στηριζεται βασικά στή γεωργική παραγωγή μέ παράλληλη ἀνάπτυξη τής βιοτεχνίας, πού παίρνει καθαρά ἐπαγγελματική ἐργαστηριακή μορφή, χωρίς βέβαια νά ἔχαφανισθε ἡ οἰκοτεχνία. Ὁ βιοτέχνης ἐργάζεται μέ τή βοήθεια ἐργατῶν ἢ δούλων γιά τήν ἑκτέλεση παραγγελιῶν ἔναντι ἀμοιβῆς σέ χρῆμα ἢ σέ ἄλλα εἶδη. Τό χρῆμα μέ τή μορφή τῶν νομισμάτων ἔχει πιά διαδοθεῖ εύρυτερα καὶ αὐτό συντελεῖ τόσο στήν ἀνάπτυξη μιᾶς μορφῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας ὅσο καὶ στήν ἔξαπλωση τοῦ ἔχαγωγικοῦ ἐμπορίου. Ἡ κοπή νομισμάτων ἀπό πολύτιμα μέταλλα, χρυσό ἢ ἄργυρο, δχι μόνο διευκολύνει τίς ἀνταλλαγές καὶ τήν ἐπιχειρηματική δραστηριότητα, ἀλλά είναι καὶ ἀσφαλής, ἀφοῦ τά νομίσματα είναι ἐγγυημένα ἀπό τά διάφορα κράτη. Γιά τήν ίστορία τοῦ χρήματος θά μιλήσομε ἀναλυτικότερα στό σχετικό κεφάλαιο. Μέ τό νόμισμα διευκολύνεται καὶ ἡ διακίνηση τῶν ἐμπορευμάτων, ἀφοῦ ἡ διέλευσή τους ἀπό ένενες χῶρες συνεπάγεται τήν καταβολή φόρων πού, ἐνώ πρώτα γινόταν μέ τό μεταφερόμενο ἢ ἄλλο εἶδος, τώρα γίνεται σέ νόμισμα.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ νομίσματος εἰσάγει, τέλος, τό δανεισμό. Ἔτσι είναι γνωστά τά δάνεια πού χορηγοῦνται μέ ἐγγύηση χρυσοῦ (Ἰνδία) καὶ τό ναυτοδάνειο, δηλαδή κεφάλαιο πού δανειζόταν ἀπό ιδιώτες σέ ἐμπόρους (Ἐλλάδα). Στήν περίοδο αὐτή τής ἀρχαιότητας ἀρχίζει νά παρατηρεῖται καὶ ἡ δημιουργία βιοτεχνικῶν κέντρων μέ ἔνα καταμερισμό τής παραγωγῆς. Τέτοια κέντρα είναι ἡ Κόρινθος, ἡ Δῆλος, ἡ

Μίλητος, ή Σάμος καί δυτικά οι Συρακοῦσες καί ή Μασσαλία. Στήν Ἀθήνα ύπηρχαν κάθε εἰδους βιοτεχνικά ἔργαστηρια πού κατασκεύαζαν διάφορα ἔργαλεῖα, οἰκιακά σκεύη καί ὅπλα. Ἀργότερα, στούς ἐλληνιστικούς χρόνους, τά σπουδαιότερα κέντρα βιοτεχνικῆς παραγωγῆς μετακινήθηκαν πρός τά ἀνατολικά. Τέτοια κέντρα ἦταν ή "Ἐφεσος, ή Σμύρνη, ή Πέργαμος, ή Ἀλεξάνδρεια. Σπουδαία ἦταν καί ή δργάνωση τῆς Καρχηδονιακῆς βιοτεχνίας μεταξύ τοῦ 5ου καί 2ου αἰώνα π.Χ., ὅπου εἶχε ἀναπτυχθεὶ ἔνα εἰδος τυποποιημένης παραγωγῆς σέ προϊόντα μεταλλοτεχνίας, πολύτιμων λίθων, ἐλεφαντοστοῦ καί ύάλου. Φημισμένες ἐπίσης ἦταν καί οἱ ναυπηγικές κατασκευές τῶν Καρχηδονίων.

"Η οἰκονομία τῆς Ρώμης στηριζόταν στήν ἴδια τήν πόλη καί τήν περιοχή της, ὅπου ύπηρχε μεγάλος ἀριθμός μικρῶν βιοτεχνικῶν μονάδων. Ἀνάλογα ὅμως βιοτεχνικά κέντρα ἀναπτύχθηκαν καί σέ ἄλλες περιοχές, ὅπως στή Ραβέννα, στό Σούλμιο, στόν Τάραντα, στήν "Οστια καί ἄλλες πόλεις.

Μεγάλη ἀνάπτυξη παρουσιάζει ή ύφαντουργία. Τό μετάξι στήν Κίνα καί ἀργότερα μέσω τοῦ Βυζαντίου στό Μεσογειακό κόσμο, τό μαλλί στόν ἐλληνικό καί ιταλικό καί ἀργότερα, στά χρόνια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τό βαμβάκι, ἀποτέλεσαν τίς βασικές πρῶτες ὕλες γιά μιά ἀναπτυγμένη ύφαντική. Σημαντική πρόοδο παρουσιάζει ἐπίσης ή ύαλουργία, ή χρυσοχοΐα, ή ἀρωματοποΐα καί ή κεραμεική.

"Η γεωργική παραγωγή βελτιώθηκε σημαντικά κατά τήν περίοδο αὐτή κυρίως ώς πρός τίς μεθόδους καί τήν ποικιλία τῶν καλλιεργειῶν. Στήν Κίνα ή γεωργική καλλιέργεια ἦταν ή βάση τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Μέ τήν κατασκευή διωρύγων, τά νερά τῶν ποταμῶν τέθηκαν κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ ἀνθρώπου καί ἄρδευαν τεράστιες περιοχές. Μέ τήν ἀνακάλυψη τοῦ βοήλατου ἀρότρου, αὐξήθηκε ἐπίσης σημαντικά ή παραγωγικότητα τῆς γεωργίας. Στήν Ἐλλάδα χρησιμοποιούνται ἐντατικές μέθοδοι καλλιεργείας καί ἐμφανίζονται εἰδικά γιά τό θέμα συγγράμματα. Τό σύστημα τῆς διετοῦς ἀμειψιπορᾶς, μέ ἐναλλαγή καλλιέργειας σιτηρῶν καί ἀγραναπάύσεως, ἀντικαθίσταται ἀπό τήν τριετή ἀμειψιπορά μέ ἐναλλαγή χειμερινῆς καλλιέργειας, θερινῆς καλλιέργειας καί ἀγραναπάύσεως. Τά δημητριακά, τά ἀμπέλια καί ή ἐλιά ἀποτελοῦν τά βασικά γεωργικά προϊόντα.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

### Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ

#### 3.1 Μεσαιώνας.

Οι μεσαιωνικοί αιώνες τής Εύρωπης (500 μ.Χ. - 1300 μ.Χ.) δέν γνώρισαν βέβαια τόν όρμητικό ρυθμό τής τεχνικῆς έξελίξεως τοῦ σύγχρονου κόσμου. Χαρακτηρίζονται όμως άπό πλήθος μικρῶν τελειοποιήσεων, πού τό σύνολό τους άντιπροσωπεύει τελικά μιά πολύ σημαντική συνεισφορά.

Κατά τό μεσαιώνα ό ἀνθρωπος ἀποκτᾶ τήν ίκανότητα νά ἐκμεταλλεύεται τίς φυσικές δυνάμεις καί νά τίς θέτει στήν ύπηρεσία τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων του. Ταυτόχρονα κατασκευάζει ἑργαλεῖα πού διακρίνονται γιά τή μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητά τους καί τήν εὐχρηστία τους.

Ἡ ἀγροτική οἰκονομία δέν παρουσίασε σημαντικές ἔξελίξεις σέ σχέση μέ τήν ἐποχή τῆς ἀρχαιότητας ἑκτός ἀπό μερικές, ἀξιόλογες βελτιώσεις στίς μεθόδους καλλιέργειας καί κυρίως στά ἑργαλεῖα πού χρησιμοποιοῦνται γιά τήν καλλιέργεια. Μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές βελτιώσεις ήταν ἡ ἐπινόηση τοῦ ἀρότρου μέ τροχούς καί μέ υνί ἐφοδιασμένο μέ ἀναστρεπτήρα.

Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν βελτιώσεων στή γεωργία ήταν ἡ παραγωγή ἀφθονότερης σέ ποσότητα καί μεγαλύτερης ποικιλίας τροφῆς, ὅχι μόνο γιά τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων ἀλλά καί τῆς κτηνοτροφίας. "Ετσι ἀναπτύσσεται ἡ συστηματική ἑκτροφή ἀλόγων, πού χρησιμοποιοῦνται πολύ ἀποτελεσματικά στίς ἀγροτικές ἑργασίες. Οι ἔξελίξεις όμως αὐτές στή γεωργία δέν ἐπεκράτησαν σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ τότε κόσμου. "Ετσι, ἀκόμη καί στόν 13ο αιώνα μ.Χ. ύφιστανται περιοχές ὅπου ἡ καλλιέργεια είναι περίπου τόσο πρωτόγονη, ὅσο ήταν καί πρίν ἀπό δέκα αιώνες.

Στό Βυζάντιο ἡ βάση τῆς εύημερίας είναι τό ναυτικό ἐμπόριο κυρίως μέ τή Συρία, τίς χώρες τοῦ Εὖεινου Πόντου καί μέ τήν Ἰταλία καί ἡ πρόοδος τῆς βιοτεχνίας. Παράλληλα ἀναπτύσσονται οἱ μεγάλες γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις, τῶν ὅποιών μεγάλο μέρος ἀνήκει στήν ἐκκλησία.

Ἡ δημιουργία ὄλο καί περισσότερων καί μεγαλύτερων ἀστικῶν κέντρων, ἀπαιτεῖ μεγάλες προμήθειες σέ ἀγροτικά προϊόντα. Αύτό ἔχει ώς ἀποτέλεσμα νά εἰσρέουν στίς ἀγροτικές περιοχές μεγάλες ποσότητες χρήματος, ἐνώ παράλληλα οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν νά αὐξάνουν μέ τή σειρά τους τίς ἀνάγκες τους σέ προϊόντα βιοτεχνικά. Ἡ ἀγροτική οἰκονομία δέν ἔχει γιά μοναδικό σκοπό νά ίκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες τῶν γεωργικῶν οἰκογενειῶν καί περιοχῶν. Ἀναλαμβάνει νά παράγει καί γιά τούς ἀστούς πού ἀσχολοῦνται σχεδόν ἀποκλειστικά μέ τίς τέχνες καί τό ἐμπόριο.

Στίς πόλεις πάλι ἡ βιοτεχνία ἀπομακρύνεται ἀπό τήν οἰκοτεχνική τῆς μορφή καί

παράγει γιά νά καλύψει τίς άνάγκες τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας ἀλλά καὶ τῶν εξαγωγῶν.

‘Η πρόοδος στήν τεχνική παραγωγή είναι ἀξιοσημείωτη. ‘Η συσσωρευμένη γνώση στίς συντεχνίες, πού ἡταν πολύ ἰσχυρές ἐνώσεις τῶν τεχνιτῶν ἥδη στήν ἐποχή τοῦ Βυζαντίου καὶ ὀρισμένες καινοτομίες, είχαν σάν ἀποτέλεσμα μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ὑφαντουργίας, τῆς ὕαλουργίας καὶ τῆς μικροτεχνίας, ἐνῶ στή μεταλλουργία ἡ πρόοδος είναι περιορισμένη. Σημαντική πρόοδος παρατηρεῖται στὸ Βυζάντιο πρώτα καὶ μετά στή λοιπή Εὐρώπη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς οἰκοδομικῆς τέχνης. Μέ τήν προοδευτική ἔχαφάνιση τῆς δουλείας ἡ μεσαιωνική Εὐρώπη ἅρχισε ν’ ἀντιμετωπίζει πρόβλημα ἐργατικῶν χεριῶν καὶ συνεπῶς ἅρχισε ν’ ἀναζητεῖ νέες πηγές ἐνέργειας ἢ τήν καλύτερη ἀξιοποίηση τῶν γνωστῶν. ’Ετσι ὀδηγήθηκαν οἱ ἀνθρώποι στή βελτίωση τοῦ νερόμυλου, πού μὲ τή χρησιμοποίηση ὀδοντωτῶν τροχῶν στὸν δέσνα ἀποκτᾶ τήν ίκανότητα κινήσεως διαφόρων ἐργαλείων, ὅπως οἱ κόπανοι, οἱ σφύρες καὶ τά πριόνια.

‘Ως πρός τό ἐμπόριο, τήν περίοδο αὐτή ἀνατρέπεται ἡ κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στά χρόνια τῆς ἀρχαιότητας. ‘Η κυριαρχία τῆς θάλασσας παραμένει στά χέρια τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν μέχρι τό δωδέκατο αἰώνα μ.Χ. ’Από τήν ἐποχή ὅμως αὐτή περιέρχεται στίς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Μεγάλη ἐμπορικὴ δραστηριότητα ἀναπτύσσουν οἱ ναυτικές ἰσχυρές πόλεις τῆς Ἰταλίας, κυρίως ἡ Βενετία, ἡ Γένοβα καὶ ἡ Πίζα. ’Από τόν 11ο αἰώνα πραγματοποιεῖται στὸν ἐμπορικό τομέα νέα ἀνάπτυξη, πού ὀδηγεῖ στή βελτίωση τῶν μεθόδων διεξαγωγῆς τοῦ ἐμπορίου. ’Αναπτύσσεται ὁ θεσμός τῶν ἑταιριῶν, πού ἔχει ώς ἀποτέλεσμα τή συσσώρευση κεφαλαίων καὶ τήν ἐκτεταμένη ἀσκηση τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητας. Θεσπίζονται ἐπίσης πιστωτικοί κανόνες, δημιουργεῖται ὁ θεσμός τῆς συναλλαγματικῆς καὶ καθιερώνεται ἡ λογιστική.

### 3.2 Ή θεμελίωση τῶν νεώτερων χρόνων.

Τό οἰκονομικό σύστημα πού είναι σήμερα γνωστό ώς καπιταλιστικό, ἀναπτύχθηκε στή Δυτική Εὐρώπη πάνω στίς βάσεις πού τέθηκαν ἀπό τόν ἐνδέκατο ὥς τόν δέκατο τρίτο αἰώνα. Γιά τό καπιταλιστικό σύστημα μιλᾶμε παρακάτω σέ εἰδικό κεφάλαιο. Μέ τό σύστημα αὐτό εἰσάγεται μιά νέα μορφή παραγωγῆς σέ μεγάλη κλίμακα, πού δέν ἔχει πιά ώς ἀφετηρία τήν ὀρισμένη παραγγελία, ἀλλά τήν προβλεπόμενη ζήτηση στήν ἄγορά. Οι μεταβολές στόν οἰκονομικό καὶ κοινωνικό τομέα κατά τήν περίοδο μεταξύ τοῦ 1300 καὶ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰώνα, ἐπέφεραν βαθιές ἀλλαγές στόν τρόπο ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Στήν πραγματοποίηση αὐτής τῆς σημαντικῆς μεταβολῆς συνετέλεσαν πολλοί παράγοντες. Μεταξύ τῶν πιό βασικῶν περιλαμβάνονται ἡ ἀξιοποίηση ἀπό τήν οἰκονομία τῶν νέων ἐπιστημονικῶν γνώσεων, πού ἀρχίζουν νά ἐφαρμόζονται στήν παραγωγική δραστηριότητα, ἡ διερεύνηση τῶν διεθνῶν ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ ἡ ἀνάπτυξη τους σέ διηπειρωτική βάση, ἡ συνεχής ἀστικοποίηση τῆς ζωῆς μέ τή δημιουργία μεγάλων πόλεων καὶ τήν ἀνάπτυξη ἰσχυρῆς ἀστικῆς τάξεως. ’Ο ἀνθρώπος ἐπιδίδεται τώρα πιό συστηματικά στόν ἄγώνα γιά τήν ὑλική εύημερία καὶ δέν ἀρκεῖται στή συντήρηση τοῦ ὑφιστάμενου ἐπίπεδου ζωῆς, ἀλλά ἐπιδιώκει διαρκῶς τή βελτίωσή του. Στήν προσπάθειά του αὐτή βρίσκει βοήθεια ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ τής ίκανότητας νά προσαρμόζει ὅλο καὶ

πιό πολύ τό περιβάλλον και τίς φυσικές δυνάμεις στά μέτρα των δικών του ἀπαιτήσεων.

‘Η ἀνάπτυξη τῶν πόλεων συμβάλλει στήν ἀνατροπή τῆς παλιᾶς φεουδαρχικῆς τάξεως καί στή διεύρυνση τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας. Μέ τίς μεγάλες ἀνάγκες γιά εἶδη διατροφῆς τοῦ διαρκῶς αὐξανόμενου πληθυσμοῦ τῶν πόλεων, ἡ γεωργία ὠθεῖται σέ πιό ἐντατικές καλλιέργειες καί στή βελτίωση καί ἐξειδίκευση τῶν μεθόδων καλλιέργειας. Εἰσάγονται ἀπό τό ἐξωτερικό νέες καλλιέργειες, ὅπως ἡ ζάχαρη, ἡ πατάτα, τό καλαμπόκι, διάφορα φρούτα καί λαχανικά, ἐνῶ παράλληλα ἀναπτύσσεται καί ἡ κτηνοτροφία.

Οἱ εύρωπαικές μέθοδοι καλλιέργειας ἔμειναν γιά πολλούς αἰώνες προσκολλημένες στήν παράδοση, πού ἐφάρμοζε τό σύστημα τῶν τριῶν χωραφιῶν, ἀπό τά όποια τό ἔνα ἔμενε κάθε χρόνο ἐκ περιτροπῆς ἀκαλλιέργητο γιά ἀνάπαυση. Περί τό δέκατο ὅγδοο αἰώνα ἀρχίζουν οἱ πρώτες ἐφαρμογές τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας καί ἔχομε τήν ἐμφάνιση τῶν πρώτων μηχανῶν σπορᾶς.

Κατά τήν περίοδο αὐτή καί τό ἐμπόριο ἀναπτύσσεται πολύ καί ἀπλώνεται σ' ὅλο τόν κόσμο. ‘Η ἐμπορική τέχνη βελτιώνεται σημαντικά μέ νέες μεθόδους πληρωμῆς καί νέους τρόπους μεταβιβάσεως ἐμπορευμάτων καί χρήματος.

Στούς τελευταίους αἰώνες τῆς περιόδου (16ος-18ος) ἡ ἀνάπτυξη τῆς ναυσιπλοΐας καί τῶν ἄλλων μεταφορικῶν μέσων, ἡ βελτίωση τοῦ νομισματικοῦ συστήματος καί ἡ ἐμφάνιση τοῦ χαρτονομίσματος, μέ κρατικοποίηση τῆς ἐκδόσεώς του, δίνουν νέα ὡθηση στήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου. Τό τραπεζικό σύστημα καί οἱ ἄλλοι οἰκονομικοί ὁργανισμοί ἀναπτύσσονται καί βελτιώνουν συνεχῶς τίς μεθόδους συναλλαγῶν.

‘Η ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καί τῶν μεθόδων ἀσκήσεώς του καθώς καί οἱ πρόοδοι στά χρηματοπιστωτικά συστήματα, ὥθησαν ούσιαστικά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ σύγχρονη βιομηχανία ἔχει τίς βάσεις της πολύ πρίν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ ἀτμοῦ. Σειρά τεχνολογικῶν ἀναπτύξεων περιορισμένης ἐκτάσεως, ἀλλά πολύ σημαντικῶν γιά τήν προοδευτική βελτίωση τῶν μεθόδων παραγωγῆς, ἀποτελούν τόν πρόδρομο τῶν ἐντυπωσιακῶν ἐφαρμογῶν νέων βιομηχανικῶν μεθόδων παραγωγῆς τοῦ 18ου αἰώνα. Μετά τό 1700 ἡ αὔξηση χρησιμοποίησεως μηχανῶν στήν παραγωγική διαδικασία δίνει νέα ὡθηση στήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καί ἡ ἀνακάλυψη τῆς ἀτμομηχανῆς δημιουργεῖ νέες συνθήκες βελτιώσεως καί αὔξησεως τῆς ἀποδόσεως τῆς παραγωγῆς. Παρ' ὅλα αὐτά ἡ σύζευξη τῆς ἐπιστήμης καί τῆς ἐπιστημονικῆς τεχνολογίας μέ τήν παραγωγική δραστηριότητα ἥρθε μόνο μετά τή **Βιομηχανική Έπανάσταση**.

Σημαντικές ἦταν οἱ ἔξελιξεις κατά τήν περίοδο αὐτή στήν ὄργανωση τῆς οἰκονομίας καί στό σύστημα τῆς παραγωγῆς.

Μετά τόν 14ο αἰώνα ὁ καπιταλισμός γίνεται μιά ζωντανή πραγματικότητα γιά τόν κόσμο. ‘Η παραγωγική δραστηριότητα ἀσκεῖται κατά τό μεγαλύτερο ποσοστό μέ στόχο τό κέρδος καί ὅχι τήν ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν. Τά κέρδη δίνουν τή δυνατότητα **συσσωρεύσεως κεφαλαίων** πού ἐπενδύονται γιά πραγματοποίηση περισσότερων κερδῶν.

Μέχρι τό τέλος τοῦ 18ου αἰώνα καταργήθηκε τό φεουδαρχικό σύστημα καί δημιουργήθηκαν κράτη μέ ἑθνική συνείδηση, ἐνῶ παράλληλα ἀναπτύχθηκε ἡ ἀποικιοκρατία. Αύτά είχαν ώς ἀποτέλεσμα νά ἐνδιαφερθεῖ ἄμεσα ἡ κρατική ἐξουσία γιά τήν οἰκονομία. ‘Η ἐκτεταμένη ἐπέμβαση τοῦ κράτους στήν οἰκονομική ζωή ὀδήγησε στήν ἐγκαθίδρυση ἐνός συστήματος, πού ὀνομάσθηκε **Μερκαντιλιστικό** ἡ

**’Εμποροκρατικό.** Βασική μονάδα τοῦ συστήματος αύτοῦ ἀποτελεῖ τό κράτος καὶ ὅχι ὁ ἴδιωτης. Ἐπιδίωξή του εἶναι ἡ αὔξηση τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου καὶ ἡ δημιουργία ἰσχυρῆς οἰκονομικῆς βάσεως γιά ἔνα ἰσχυρό πολιτικό κράτος, πού εἶναι ὁ ρυθμιστής τῶν ἴδιωτικῶν οἰκονομικῶν ἐπιδιώξεων. Τό iδανικό εἶναι ἡ κατάκτηση τῆς οἰκονομικῆς αὐτάρκειας.

Τό Μερκαντιλιστικό σύστημα πού ἐπικρίθηκε πολύ, ἵσχυσε μέχρι τά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα. Τό 1776 ὁ "Ἀνταμ Σμίθ, ὁ περίφημος βρεττανός οἰκονομολόγος, μέ τό βιβλίο του «Ο πλοῦτος τῶν Ἑθνῶν», ἔθεσε τίς βάσεις τοῦ **Φιλελεύθερου Οἰκονομικοῦ Συστήματος**.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

### Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

#### 4.1 Η Βιομηχανική 'Επανάσταση (1775-1850).

"Οπως άναφέραμε ή βιοτεχνία σημείωσε σημαντικές προόδους κατά τήν περίοδο από τό 1300 μέχρι τό 1775. Ο βιοτέχνης ξεφεύγει από τήν οικογενειακή βάση και έχει ήδη έγκαταστήσει τήν παραγωγική του δραστηριότητα στό έργαστηριο ή έργοστάσιο του. Έκει ό ρυθμός τής παραγωγής είναι έντονος και τό άπασχολούμενο έργατικό δυναμικό πολυάριθμο και σέ μεγάλο βαθμό έξειδικευμένο. Ή άρχη τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων έχει πλήρη ἐφαρμογή κατά τρόπο ώστε πολλές έργασίες έχουν άπλοποιηθεῖ σέ μεγάλο βαθμό. Αύτο είχε μιά σημαντική συνέπεια. Διευκόλυνε πολύ τήν ἀντικατάσταση τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας από τίς μηχανές.

"Ετσι ή βιοτεχνία έθεσε τίς βάσεις γιά τή μετάβαση στό νέο σύστημα μηχανοποιημένης-έργοστασιακής παραγωγής, τίς βάσεις γιά τή μετάβαση από τόν **έμπορικο καπιταλισμό στό βιομηχανικό καπιταλισμό**.

'Η ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν και τῆς τεχνολογίας χαρακτηρίζουν τίς τελευταίες δεκαετίες τοῦ 18ου αιώνα. Μερικές από τίς έξελιξεις, ὅπως νέες μέθοδοι παραγωγῆς χάλυβα, ή είσαγωγή τῆς χρήσεως τῆς ηλεκτρικής ἐνέργειας, ή ἀνάπτυξη τῆς χημικής τεχνολογίας μέ σημαντικές ἐφαρμογές στήν ύφαντουργία, συνετέλεσαν στή βελτίωση τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα και ἐπέφεραν ἀληθινή ἐπανάσταση στή βιομηχανία.

Κοιτίδα τῆς ἐπαναστατικῆς αὐτῆς μεταβολῆς, πού ύπηρξε μιά βαθμιαία διαδικασία μεγάλων μεταβολῶν στήν οίκονομική και κοινωνική ζωή ήταν ή 'Αγγλία. Στήν 'Αγγλία γιά πρώτη φορά γίνεται πραγματικότητα ή μετάβαση από τή βιομηχανική έργαστηριακή παραγωγή στήν καθαυτό βιομηχανική έργοστασιακή παραγωγή. Ό μετασχηματισμός αὐτός τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας πού είχε οίκονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ἐπιπτώσεις είναι γνωστός ώς **Βιομηχανική 'Επανάσταση**: καλύπτει περίοδο τῆς ιστορίας τῆς 'Αγγλίας ἐκατό περίπου χρόνων (1750-1850). Μέσα στά ἐπόμενα ἐκατό χρόνια, μέ τήν έξαπλωση τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς στήν ύπόλοιπη Εύρωπη, τήν 'Αμερική και τήν 'Ιαπωνία, σημειώνεται τέτοια ἀλματώδης πρόοδος στήν παραγωγή, πού δέν είχε πραγματοποιηθεῖ σ' ὅλους τούς προηγούμενους αἰώνες. 'Αλλά ή πρόοδος δέν περιορίσθηκε μόνο στό βιομηχανικό τομέα· νέες τεχνικές μέθοδοι ἐφαρμόσθηκαν και στή γεωργία, στό έμποριο και στίς ἐπικοινωνίες.

Βασικό χαρακτηριστικό τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως ήταν ή μεταφορά τῆς παραγωγῆς τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων στό έργοστάσιο, ὅπου ή παραγωγική

διαδικασία ήταν μηχανοποιημένη σε μεγάλη έκταση και βασιζόταν σε συνεχή σειρά αλληλοσυνδεόμενων φάσεων. Ή άνθρωπινη έργασία στό έργο τών μηχανών. Ο έργατης έπαιπε νά συμμετέχει σ' όλες τίς φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας και άρχισε νά χειρίζεται μηχανήματα πού έκαναν πάντα τό ίδιο έργο.. “Ολες αυτές οι μεταβολές είχαν ώς άποτέλεσμα νά τεθούν οι βάσεις γιά μιά νέα ζωή του βιομηχανικού έργατη, όπου ή δουλειά δέν στηρίζοταν πιά στή σωματική ίσχυ και σέ όρισμένες δεξιοτεχνίες, άλλα κυρίως στή δύναμη του μυαλού, στίς διανοητικές του ικανότητες.

#### 4.2 Η έξαπλωση της βιομηχανικής έπαναστάσεως.

Η βιομηχανική έπανασταση ύπηρξε γεγονός μέ παγκόσμια σημασία και ίστορικά άποτελέσματα. Ή Αγγλία, όπου άρχισε, μεταμορφώθηκε γρήγορα άπο γεωργική χώρα μέ μικρές πόλεις και κυρίως άγροτικό πληθυσμό, σέ παγκόσμια βιομηχανική δύναμη, πού προμήθευε βιομηχανικά άγαθά σ' όλο τόν κόσμο.

Στή Γαλλία, μέχρι τότε καθυστερημένη βιομηχανικά, ή άστική έπανασταση τού 1789-1794 έπετάχυνε και τή βιομηχανική άνάπτυξη. Ή διαδικασία δημως γιά τή μετάβαση στή νέα μορφή οίκονομίας ήταν πολύ άργη, μέ άποτέλεσμα ή πραγματική βιομηχανική έπανασταση νά συντελεσθεί άργότερα, στό δεύτερο τέταρτο τού 19ου αιώνα.

Μέσα στό 19ο αιώνα σ' όλες τίς εύρωπαϊκές χώρες και τή Β. Αμερική έπερχεται βασική μεταβολή στήν οίκονομία. Ή παραγωγή μηχανοποιήθηκε, τά έργοστάσια όργανώθηκαν, ή άστική τάξη ίσχυροποιήθηκε, ένω δημιουργήθηκε πολυάριθμη έργατική τάξη, ή όποια προερχόταν άπο τίς άγροτικές περιοχές· άποτέλεσμα, οι έργατες είχαν νά άντιμετωπίσουν προβλήματα προσαρμογής στή νέα τους ζωή στήν πόλη, πού κάθε άλλο παρά εύχαριστη ήταν.

Τή βιομηχανική έπανασταση δέν συνθέτει μόνο ή έκμηχάνιση της βιομηχανίας και ή άνάπτυξη τής έργοστασιακής παραγωγής, άλλα και βασικές άλλαγές στή γεωργική παραγωγή και στή δομή τής γεωργικής έκμεταλλεύσεως, καθώς και μιά πραγματική έπανασταση στίς μεταφορές και στίς έπικοινωνίες.

Η άνάπτυξη τής βιομηχανίας και ή δημιουργία μεγάλων άστικων κέντρων ήταν έπόμενο νά δημιουργήσει μεγάλες άπαιτησεις, τόσο στόν τομέα τών μεταφορών όσο και στόν τομέα τών έπικοινωνιών. Μέ τή δημιουργία παγκόσμιας άγορας, τό έμποριο πήρε διεθνείς διαστάσεις, πού άπαιτούσαν μεγάλες βελτιώσεις στίς θαλάσσιες και χερσαίες μεταφορές. Νέες τεχνικές στήν όδοποιΐα και τή γεφυροποιΐα, ή άνάπτυξη τού σιδηροδρομικού δικτύου και ή βελτιώση τών μηχανών, ή έξαπλωση τής μεθόδου χρησιμοποιήσεως σιδηροτροχιών και γιά τήν κίνηση άλλων όχημάτων, ιππήλατων ή άτμηλατων, ή κατασκευή διωρύγων και ή βελτιώση τής ποτάμιας ναυσιπλοΐας, ή κατασκευή τέλος τών πρώτων άτμοπλοίων και στήν συνέχεια μεγάλων φορτηγών και ήπιβατηγών σκαφών, φέρνουν μιά νέα έντελως έποχή στίς μεταφορές και στή διακίνηση τών άνθρωπων και τών έμπορευμάτων.

Παράλληλα, μέ τήν άνακάλυψη τής έπιπεδης τυπογραφικής μηχανής και τήν τεράστια άνάπτυξη τής τυπογραφίας πού έπέφερε και μέ τήν άνακάλυψη τού τηλεγράφου και τού τηλεφώνου, ή έπικοινωνία μεταξύ άνθρωπων και χωρών έλαβε τέτοια έκταση και ταχύτητα, πού πρώτη φορά γνώριζε ό κόσμος. Αύτό είχε

τεράστιες οίκονομικές, κοινωνικές και πολιτικές έπιπτώσεις.

Η βιομηχανική έπανασταση και ή νέα φάση οίκονομικής άναπτυξεως που προήλθε από αύτην, στηρίχθηκε στόν **οίκονομικό φιλελευθερισμό**, οι βασικές άρχες του όποιου ήταν: τό απαραβίαστο της άτομικής ελευθερίας και της άτομικής ιδιοκτησίας και ή μή άναμιξη του κράτους στήν άσκηση των οίκονομικών δραστηριοτήτων των πολιτών. Ο οίκονομικός φιλελευθερισμός ήταν άπόρροια των φιλοσοφικών και πολιτικών άντιληψεων που έπεκράτησαν τό 19ο αιώνα, μετά τήν άναδειξη της άστικής τάξεως ώς ήγετικής δυνάμεως, και άποτελούσε άντιδραση στόν **έμποροκρατισμό**.

Πολύ γρήγορα ὅμως άρχισαν νά δημιουργούνται έρωτηματικά γιά τήν άποτελεσματικότητα του νέου αύτοῦ συστήματος, που ένω άναμφισβήτητα έπεφερε μιά άνευ προηγουμένου άνάπτυξη της παραγωγής και αύξηση του έθνικου είσοδήματος, συνοδεύθηκε ὅμως και άπό άνιση κατανομή του πλούτου καθώς και άπό πλήρη διαχωρισμό των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγῆς από τούς έργαζόμενους. Οι άδυναμίες που παρουσίασε στή μεταβατική αύτή περίοδο τό βιομηχανικό αύτό σύστημα και ό οίκονομικός φιλελευθερισμός προκάλεσαν πολλές και έντονες έπιθέσεις έναντίον τους. Αφορμή οί άνισότητες που δημιουργούνται και ή έκμετάλλευση των έργαζομένων από τούς έργοδότες γιά τήν έπίτευξη μεγαλύτερων κερδῶν.

Η βασική πολεμική κατά του φιλελεύθερου συστήματος προήλθε από τόν κοινωνιολόγο Κάρολο Μάρκ και άπό τούς όπαδούς του, τού όποιου οι ίδεες έπηρέασαν τήν παγκόσμια ιστορία κατά τόν 20ο αιώνα.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

### Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΑΣΗ - 20ος ΑΙΩΝΑΣ

Τόν 20o αιώνα ή άνθρωπότητα είσερχεται σέ μιά νέα ιστορική περίοδο, τής όποιας βασικό χαρακτηριστικό είναι ή ταχύτητα και τό εύρος τῶν μεταβολῶν σ' δλους τούς τομεῖς δράσεως τῶν άνθρωπων.

Στόν οίκονομικό τομέα οί μεταβολές είναι τόσο βαθιές καί μεγάλες ώστε ή ύλική πλευρά τῆς ζωῆς γιά τίς βιομηχανικά άναπτυγμένες χώρες νά μή μοιάζει καθόλου μέ καμιά προηγούμενη. Παρά τούς δύο Παγκόσμιους Πολέμους, πού σημάδεψαν τό πρώτο μισό τοῦ αιώνα μας, καί τήν πρωτοφανή σέ ἔκταση καί ἔνταση οίκονομική κρίση τοῦ μεσοπολέμου, οί περισσότερες χώρες τῆς Δ. Εύρωπης, οί 'Ηνωμένες Πολιτείες τῆς Αμερικής, ό Καναδάς, η Ιαπωνία καί ή Αύστραλία κατέκτησαν τόσο ύψηλό βιοτικό καί πολιτιστικό επίπεδο, πού δέν θά μποροῦσε κανείς νά φαντασθεί στίς άρχες τοῦ αιώνα μας.

Βασικός παράγοντας αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως ύπηρξε καί πάλι ή άνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς τεχνολογίας καί ή σύζευξη τους μέ τήν παραγωγή, ἀλλά σέ μεγάλο βαθμό. Τά ἐπιτεύγματα κυρίως τοῦ τρίτου τετάρτου τοῦ αιώνα μας, μᾶς ἐπιτρέπουν νά χαρακτηρίσομε τήν ἐποχή μας, ώς μιά καινούργια ἐπανάσταση, τήν **Τεχνολογική 'Ἐπανάσταση'**. Η άνάπτυξη τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καί τῶν ἐφαρμογῶν του στίς άρχες τοῦ αιώνα, ή άνακάλυψη νέων πηγῶν ἐνέργειας, ὅπως τό πετρέλαιο καί ή ἀτομική ἐνέργεια, οί ἡλεκτρονικοί ύπολογιστές, τό ἀεροπλάνο, τό αύτοκίνητο, ό ἀσύρματος, οί δορυφόροι, ή τηλοψία καί ἐν γένει οί ἡλεκτρονικές ἐφαρμογές ἀποτελοῦν ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας τοῦ αιώνα μας. "Ολα αύτά τέθηκαν στή διάθεση τῆς οίκονομικῆς δραστηριότητας, πού τά ἀξιοποίησε τόσο, ώστε οί ρυθμοί παραγωγῆς, πού ἐπιτυγχάνονται σήμερα, νά μοιάζουν φανταστικοί. Παράλληλα οί μηχανές ύποκαθιστοῦν δλο καί περισσότερο τόν άνθρωπο στή χειρωνακτική ἐργασία καί πολλαπλασιάζουν τήν ἐπιτελική του ἐργασία.

'Αρκεῖ γιά παράδειγμα ν' ἀναφερθεῖ ὅτι μέ τίς νέες παραγωγικές μεθόδους καί τά αὐτοματοποιημένα μηχανήματα, είναι δυνατόν τή δουλειά χίλιων άνθρωπων νά τήν κάνει ἐνας. Αύτό, ἀντίθετα ἀπό ό,τι νομίσθηκε στήν άρχη, είχε ώς ἀποτέλεσμα τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐργασίας καί κυρίως τή μείωση τοῦ χρόνου ἀπασχολήσεως· παράλληλα βελτιώθηκε τό εἰσόδημα τῶν ἐργαζομένων μέ τήν αὔξηση τῆς ἀπασχολήσεως καί τῶν ἀμοιβῶν, πού ἐπέφερε ή δημιουργία νέων βιομηχανιῶν παραγωγῆς τῶν πολλύπλοκων μηχανημάτων. Οί βιομηχανίες αύτές ἔχουν ἀνάγκη ἀπό ειδικευμένη ἐργασία, τής όποιας ή ἀμοιβή είναι σημαντικά πιό ύψηλή ἀπό τής ἀνειδίκευτης.

'Η πλήρης ὅμως ἀξιοποίηση τῶν νέων τεχνολογικῶν δεδομένων καί τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων, δέν θά ἡταν δυνατή χωρίς τήν παράλληλη άνάπτυξη

τῶν μεθόδων καὶ τεχνικῆς δργανώσεως καὶ διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν μονάδων. χωρίς δηλαδή τήν ἀνάπτυξη τῆς δργανοδιοικητικῆς (*Μανάτζμεντ*) γιά τήν οποία θά μιλήσουμε παρακάτω σέ ειδικό κεφάλαιο.

‘Η ἀνάπτυξη τῆς δργανοδιοικητικῆς ώς θεωρίας καὶ ως πρακτικῆς πραγματοποιήθηκε στίς τελευταίες δεκαετίες τοῦ 20ου αιώνα, καὶ φαίνεται ὅτι ἡ ἄποψη, πού υποστηρίζει ὅτι σ’ αὐτήν κατά μεγάλο μέρος ὀφείλεται ἡ ἐκπληκτική πρόοδος τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ ιδίως τῶν ΗΠΑ, είναι σωστή.

Μέ τη μηχανοποίηση τῆς γεωργίας καὶ τά νέα μέσα ἐμπλουτισμοῦ τῆς γῆς, ἡ παραγωγὴ τροφίμων ἔφθασε σέ πολύ ύψηλά ἐπίπεδα. ‘Ετσι τό γεωργικό εἰσόδημα αὐξήθηκε σημαντικά, ἐνῶ μειώθηκε τό κόστος τῶν τροφίμων γιά τόν ἀστό ἐργάτη.

‘Η βελτίωση αὐτή τῶν εἰσοδημάτων τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων πού ἀποτελοῦν πλέον μορφωμένα ἄτομα καὶ ἔξειδικευμένα στήν ἐργασία τους, κατέστησε δυνατή τήν ἐξάπλωση ἐνός νέου τρόπου ζωῆς. Χαρακτηριστικά της είναι ἡ μαζική κατανάλωση βιομηχανικῶν κυρίως προϊόντων, ἡ μειωμένη ώς πρός τό χρόνο ἀπασχόληση καὶ ἡ αὔξηση τοῦ χρόνου ἀναψυχῆς καὶ ἀναπαύσεως. ‘Αρκεῖ νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ μέσος ὅρος ἐργασίας τῶν ἐργατῶν στίς βιομηχανικά ἀναπτυγμένες χῶρες μειώθηκε μεταξύ 1900 καὶ 1950 κατά 35% περίπου. Γιά νά γίνει ἀντιληπτή ἡ βελτίωση τοῦ τρόπου ζωῆς ἀρκεῖ ν’ ἀναφερθεῖ ὅτι στίς ΗΠΑ, πού είναι ἡ περισσότερο μηχανοποιημένη ἀπό τίς βιομηχανικές χῶρες, ἡ μέση βιομηχανική παραγωγή, πού ἀντιστοιχεῖ σέ κάθε ἐργάσιμη ὥρα, ὑπερδιπλασιάσθηκε στά τελευταία πενήντα χρόνια. ‘Αντίστοιχα σχεδόν αὔξηθηκε καὶ τό εἰσόδημα τῶν ἐργαζομένων. ‘Ο ἐργάτης π.χ. τοῦ 1950 μποροῦσε μέ τίς ἀπολαβές ἐργασίας μιᾶς ἐβδομάδας 48 ώρῶν ν’ ἀγοράσει ἀγαθά, τά όποια ὁ ἐργάτης τοῦ 1914 θά μποροῦσε ν’ ἀποκτήσει μέ ἐργασία 65 ώρῶν.

‘Η ἐνότητα ὅμως τῆς παγκόσμιας οἰκονομίας ώς πρός τά οἰκονομικά συστήματα διασπάσθηκε γιά πρώτη φορά στήν ἀνθρώπινη ἱστορία μετά τήν ἐπικράτηση τῆς Ρωσικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1918 καὶ δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικά οἰκονομικά συστήματα. Στό δυτικό κόσμο καθιερώθηκε ἡ ἐλεύθερη οἰκονομία, ἐνῶ ὁ κομμουνισμός κυριάρχησε ἀρχικά στή Ρωσία καὶ μετά τόν Β’ Παγκόσμιο πόλεμο στίς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τήν Κίνα καὶ σέ μερικές ἄλλες Ἀσιατικές χῶρες.

‘Ἐν τούτοις, παρά τή διαφορά τῶν συστημάτων, οἱ βάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως παραμένουν οἱ ίδιες. Δηλαδή ἡ ἐφαρμογή μιᾶς ἀναπτυγμένης τεχνολογίας στή βιομηχανική καὶ γεωργική παραγωγή καὶ τήν ὀργάνωση.

‘Η οἰκονομική ἔξελιξη ὅμως δέν ἦταν ἡ ίδια γιά ὅλη τήν υφήλιο. ‘Ἐνα μεγάλο τμῆμα τοῦ πλανήτη μας, γιά πολλούς λόγους, δέν ἀκολούθησε τήν ίδια πορεία. Αύτό είχε ώς ἀποτέλεσμα οἱ ἐπαναστατικές μεταβολές τοῦ 19ου καὶ 20ου αιώνα νά μήν ἔχουν ἐπηρεάσει στήν ίδια ἔκταση ἡ νά μήν ἔχουν καθόλου φθάσει σέ σημαντικό ἀριθμό κοινωνιῶν. Μέ κριτήριο τό ἐπίπεδο οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὁ σύγχρονος κόσμος διακρίνεται σέ τρεις κατηγορίες χωρῶν. ‘Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τίς βιομηχανικά ἀναπτυγμένες χῶρες, ἡ δεύτερη τίς χῶρες πού βρίσκονται στό στάδιο τῆς ἐκβιομηχανίσεως καὶ ἡ τρίτη τίς υπανάπτυκτες οἰκονομικά χῶρες, στίς όποιες ἡ βιομηχανική ἀνάπτυξη καὶ ἡ ἐφαρμογή ἀναπτυγμένης τεχνολογίας ἡ δέν ἄρχισε ἡ τώρα μόλις ἀρχίζει.

‘Η ἄνιση αὐτή οἰκονομική ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων χωρῶν, μαζί μέ τό πρόβλημα τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ περιβάλλοντος, ἔξ αιτίας ἀκριβῶς τῆς ἐκβιομηχανίσεως καὶ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως, συνθέτουν τό μεγαλύτερο ζωάς πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. Τό πρόβλημα αύτό ἄρχισε ηδη νά ἀπασχολεῖ σοβαρά τόν ἀναπτυγμένο κόσμο

καί νά προκαλεῖ νέας μορφής οίκονομικά καί κοινωνικά προβλήματα.

“Ενα άλλο χαρακτηριστικό πρόβλημα γιά τίς οίκονομίες τῶν χωρῶν, πού άκολουθούν τή φιλελεύθερη οίκονομία ήταν οι ἀδυναμίες πού παρουσίασε τό σύστημα αύτό, τοῦ όποίου κύριο ἀξίωμα είναι ή μή παρέμβαση τοῦ Κράτους στήν οίκονομική ζωή. Οι ἀδυναμίες αύτές τοῦ συστήματος, γιά τίς όποιες θά μιλήσομε παρακάτω σέ ειδικό κεφάλαιο, δύκηγησαν σιγά-σιγά τίς Κυβερνήσεις ν' ἀναλάβουν ἐνεργό ρόλο στήν οίκονομική ζωή καί νά παρεμβαίνουν, ώστε νά ἐπιτυγχάνεται ή ἀμβλυνση τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ συστήματος. Αύτός ὁ ἔντονος **κρατικός παρεμβατισμός** δύνηγει στήν ἀνάληψη ἀπό τό Κράτος ὅχι μόνο τῆς εὐθύνης τῆς προστασίας τοῦ συστήματος τῆς ἐλεύθερης οίκονομίας καί τῆς ρυθμιστικῆς παρεμβάσεως, ὅταν αύτό ἀπαιτεῖται, ἀλλά μᾶς γενικότερης εὐθύνης γιά τήν οίκονομική καί κοινωνική ἀνάπτυξη. ”Ετσι δύηγηθήκαμε σ' ἔνα νέο σύστημα **μικτῆς οίκονομίας**, ὅπου οι παραγωγικές δραστηριότητες κατανέμονται μεταξύ ἴδιωτῶν καί Κράτους καί ὅπου τό Κράτος μέ τό σύστημα κυρίως τῆς φορολογίας ρυθμίζει ἀποφασιστικά τόν τρόπο κατανομῆς τοῦ ἔθνικοῦ είσοδήματος.

Τέλος, χαρακτηριστικό τοῦ 20ου αιώνα είναι ή δημιουργία διεθνῶν οίκονομικῶν ὄργανισμῶν καί περιφερειακῶν οίκονομικῶν ἐνώσεων, στίς όποιες μετέχουν πολλά κράτη καί ἀποβλέπουν στή ρύθμιση τῶν διαφόρων οίκονομικῶν προβλημάτων ἐπί διεθνοῦς ἢ πολυκρατικῆς βάσεως. Διεθνεῖς ὄργανισμοί π.χ. είναι ό **Όργανισμός Οίκονομικῆς Συνεργασίας καί Ἀναπτύξεως** (ΟΟΣΑ) καί τό **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο**. Περιφερειακές ἐνώσεις, είναι ή **Εύρωπαική Οίκονομική Κοινότητα** (ΕΟΚ) καί μιά ἀντίστοιχη ὄργανωση τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης γνωστῆς μέ τό ὄνομα **Κομεκόν**.

## ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

### ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

#### Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

##### 6.1 Γενικά.

“Οπως έχομε άναφέρει στήν είσαγωγή, τά βασικά προβλήματα της οικονομικής έπιστημης πηγάζουν από τό γεγονός ότι ένω οι άναγκες τών άνθρωπων είναι άπεριδριστες, τά μέσα πού διαθέτομε γιά τήν κάλυψή τους είναι περιορισμένα.

Τό σχήμα 6.1 περιέχει μιά διαγραμματική άπεικόνιση τοῦ τρόπου, πού θ' άκολουθήσομε στήν περιγραφή τών βασικών έννοιων πού συνθέτουν τό οικονομικό πρόβλημα μέ τό όποιο άσχολείται ή οικονομική έπιστημη.

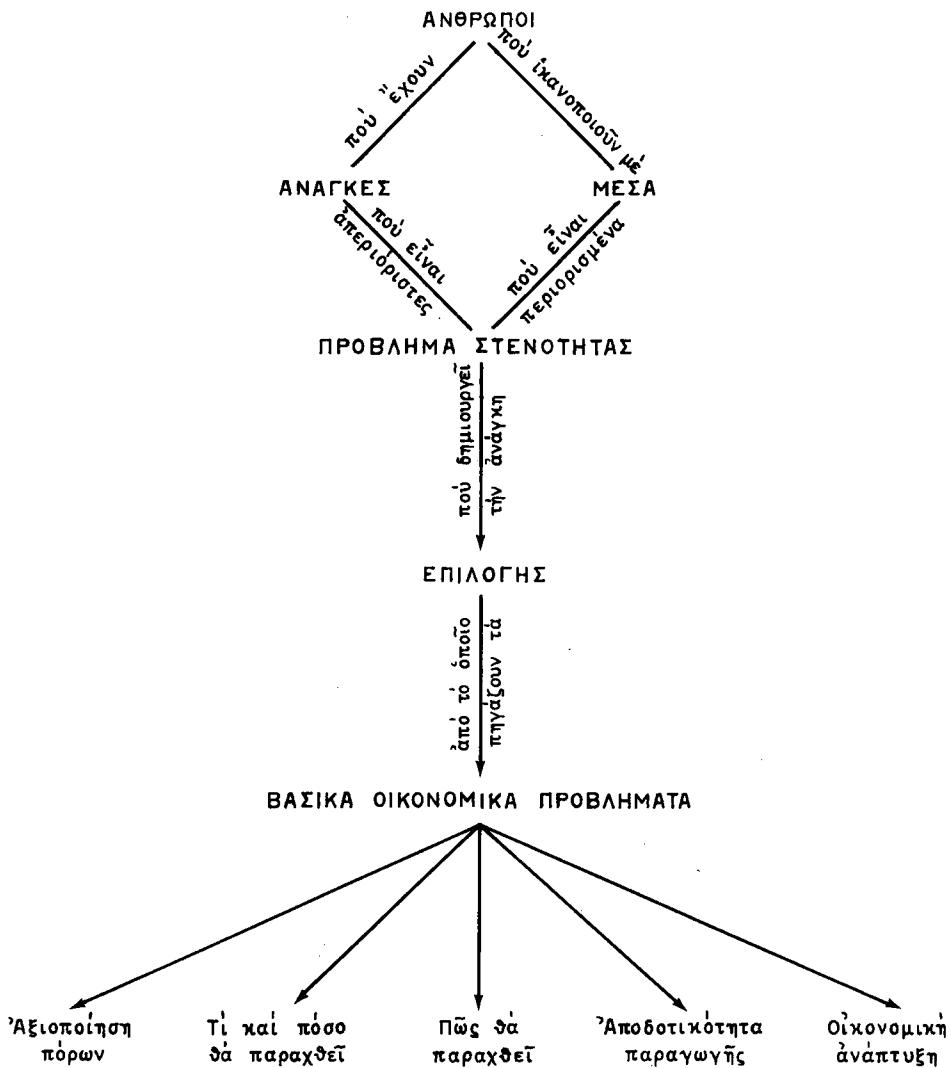
##### 6.2 Οι άνθρωπινες άναγκες καί τά μέσα ίκανοποιήσεώς τους.

Οι άνθρωποι, γιά νά έπιτύχουν τήν έπιβίωσή τους, έχουν άναγκη νά τραφοῦν καί νά έξασφαλίσουν τά μέσα πού θά τούς έπιτρέψουν νά ύπερνικήσουν τά προβλήματα πού τούς δημιουργεῖ τό περιβάλλον. Αισθάνεται έτσι ό άνθρωπος τήν άναγκη νά έξασφαλίσει τά μέσα διατροφής καί ένδυσεώς του, νά άποκτήσει στέγη, νά δημιουργήσει συνθήκες άνετης διαβιώσεως, νά έχει τήν εύχερεια ν' άναπτύσσει σχέσεις μέ τούς συνανθρώπους του, νά μορφωθεί, νά ψυχαγωγηθεί, νά μετακινηθεί Κ.Ο.Κ.

“Ετσι, ό άνθρωπος έχει μιά σειρά άναγκών, τί όποιες έπιδιώκει νά ίκανοποιήσει μέ διάφορα μέσα. Ή ίκανοποίηση δημως μιᾶς κατηγορίας άναγκών δημιουργεῖ τήν έπιθυμία ίκανοποιήσεως μιᾶς άλλης, ή όποια μόλις ίκανοποιηθεί δίνει τή θέση της σέ νέες άναγκες κ.ο.κ. Τό γεγονός αύτό όφειλεται στό ότι ό άνθρωπος, όπως είδαμε στήν περιγραφή τών σταδίων οικονομικής έξελίξεως, δέν άρκείται μόνο στήν έξασφάλιση τών στοιχειωδών βιοτικών άναγκών του, άλλα έπιδιώκει τή συνεχή βελτίωση τών συνθηκών διαβιώσεως του. ”Ετσι καταλήγομε στό συμπέρασμα ότι οι άναγκες τοῦ άνθρωπου είναι **άπεριόριστες**.

Οι άναγκες τοῦ άνθρωπου άποτελοῦν συνάρτηση τοῦ φυσικοῦ, τοῦ πολιτιστικοῦ καί τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, μέσα στό όποιο ζή. Είναι φανερό ότι ύπάρχουν όρισμένες άναγκες, δηλαδή οι βιολογικές, πού είναι κοινές γιά όλους τούς άνθρωπους. Υπάρχουν δημως άλλες άναγκες, πού δημιουργούνται από τόν τρόπο ζωῆς ή από τό έπίπεδο οικονομικής καί κοινωνικής άναπτύξεως, πού έπικρατεί σέ μιά κοινωνία. Οι άνθρωποι πού ζοῦν στίς λιγότερο άναπτυγμένες κοινωνίες, δέν έχουν **οισθανθεῖ** τήν έπιθυμία νά ίκανοποιήσουν όρισμένες άναγκες,

πού γνωρίζει τό βιομηχανικά άναπτυγμένο τμῆμα τῆς άνθρωπότητας. Ή άνάγκη π.χ. τῶν ήλεκτρονικῶν ύπολογιστῶν ή τῶν αὐτοματοποιημένων μηχανῶν ή άκόμη καὶ τῶν κοινῶν ήλεκτρικῶν συσκευῶν, δέν μπορεῖ νά είναι αἰσθητή στίς διάφορες νομαδικές κοινωνίες, πού άκόμη ζοῦν πάνω στόν πλανήτη μας. Οι άνάγκες, πού



Σχ. 6.1.

Διαγραμματική άπεικόνιση βασικῶν έννοιών της οίκονομικής έπιστήμης.

προκαλούνται στό ντύσιμο ἀπό τή μόδα καί τίς μεταβολές της, δέν ύπάρχουν σέ μιά κοινωνία, τής όποιας τά ἄτομα ἔχουν ἀποδεχθεῖ ἔνα ένιαίο καί κοινό γιά όλους τρόπο ένδυσεως, ὅπως π.χ. στήν Λαϊκή Δημοκρατία τής Κίνας ή σέ όρισμένες 'Αραβικές χώρες.

‘Η προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά ίκανοποιήσει τίς ἀνάγκες του, τόν ὁδηγοῦν στήν **οίκονομική δραστηριότητα**, στίς ἐνέργειες δηλαδή, με τίς όποιες ἀναζητά διαρκῶς περισσότερα καὶ καλύτερα μέσα γιά νά τίς ίκανοποιήσει.

‘Η ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν γίνεται μέ δρισμένα **ύλικά ἀντικείμενα ἡ ὑπηρεσίας**, πού ὄνομάζομε **ἀγαθά**. ‘Η ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά διατροφή ίκανοποιεῖται μέ τά διάφορα τρόφιμα, γιά στέγαση καὶ κατοίκηση μέ τίς οίκοδομές κλπ. ‘Η ἀνάγκη γιά ύγεια ίκανοποιεῖται μέ τήν προσφορά ἰατρικῆς, φαρμακευτικῆς καὶ νοσοκομειακῆς περιθάλψεως, δηλαδή μέ δρισμένες ὑπηρεσίες. ‘Η ἀνάγκη γιά ψυχαγωγία καλύπτεται μέ τήν προσφορά ὑπηρεσιῶν, ὅπως τό θέατρο, ἡ μουσική κλπ. ‘Η ἀνάγκη γιά ἔξασφάλιση τῶν γερατειῶν ίκανοποιεῖται μέ τήν ἀσφάλιση πού είναι κι αὐτή παροχή ὑπηρεσιῶν. “Οπως μέ παροχή ὑπηρεσιῶν τοῦ ταχυδρομείου ίκανοποιεῖται ἡ ἀνάγκη γραπτῆς ἐπικοινωνίας μέ ἄλλους ἀνθρώπους κλπ.

Τά ἀγαθά εἴτε παρέχονται ἀπό τή φύση, εἴτε ἀποτελοῦν προϊόντα πού προέρχονται ἀπό τό συνδυασμό διαφόρων μέσων πού μᾶς παρέχει ἡ φύση. ‘Ορισμένα ἀπό τά φυσικά ἀγαθά βρίσκονται σέ ἀφθονία καὶ ἔτσι ίκανοποιοῦν ἀπεριόριστα τίς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ὅπως π.χ. ὁ ἀέρας καὶ τό ἡλιακό φῶς, πού ἐκτός ἀπό τή χρησιμότητά τους στή διατήρηση τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, μπορεῖ νά χρησιμοποιηθοῦν καὶ ὡς πηγές ἐνέργειας (π.χ. ἀνεμόμυλοι, ἡλιακοί θερμοσίφωνες κλπ). Τά ἀγαθά αὐτά ὄνομάζομε **ἔλεύθερα ἀγαθά**, ἀφοῦ ἡ χρήση τους μπορεῖ νά είναι ἐλεύθερη χωρίς κανένα περιορισμό. Δέν είναι **οίκονομικά ἀγαθά** καὶ δέν ἐνδιαφέρουν τήν οίκονομική ἐπιστήμη.

Τά περισσότερα δύμας ἀγαθά βρίσκονται **σέ στενότητα**, δηλαδή δέν ἐπαρκοῦν γιά νά ίκανοποιήσουν τίς ἀντίστοιχες ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. “Ετσι ἡ ἀπόκτησή τους ἀπαιτεῖ τήν καταβολή ὄρισμένης προσπάθειας. Τά ἀγαθά αὐτά καὶ ἡ προσπάθεια γιά τή δημιουργία καὶ ἀπόκτησή τους ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος τής οίκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ καλούνται **οίκονομικά ἀγαθά**. Τά ἀγαθά, συνεπῶς, καὶ οἱ ὑπηρεσίες, ἀποτελοῦν μέσα γιά τήν ίκανοποίηση ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Οι ἐνέργειες, πού γίνονται γιά νά κατασκευασθοῦν τά μέσα αὐτά, ὄνομάζονται στήν οίκονομική ἐπιστήμη **παραγωγή** καὶ ἡ χρησιμοποίηση τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς γιά ίκανοποίηση ἀναγκῶν ὄνομάζεται **κατανάλωση**.

Τά ἀγαθά, ὅπως εἴπαμε, τά διακρίνομε σέ ύλικά ἀγαθά καὶ ὑπηρεσίες. Τά ύλικά ἀγαθά ἀνάλογα μέ τόν τρόπο πού ίκανοποιοῦν τίς ἀνάγκες μας, τά διακρίνομε σέ **καταναλωτά καὶ διαρκή**.

Καταναλωτά είναι τά ύλικά ἀγαθά πού, ὅταν τά χρησιμοποιήσομε μιά φορά γιά τήν ίκανοποίηση μᾶς ἀνάγκης μας, παύουν νά ἔχουν τή μορφή πού είχαν πρίν τά χρησιμοποιήσομε καὶ συνεπῶς δέν μπορεῖ νά ξαναχρησιμοποιηθοῦν γιά τήν ἴδια ἀνάγκη. Τέτοια ἀγαθά είναι π.χ. τά τρόφιμα, ἡ βενζίνη, τά διάφορα ποτά.

**Διαρκή** ἀγαθὰ ὄνομάζομε τά ύλικά ἀγαθά πού ίκανοποιοῦν ἀνάγκες μέ τήν παροχή σειρᾶς ὑπηρεσιῶν μέσα σ’ ἔνα χρονικό διάστημα μεγάλης διάρκειας. Τέτοια ἀγαθά είναι τά ἐπιπλα, οἱ διάφορες συσκευές (ραδιόφωνα, ψυγεῖα, κουζίνες) τό αὐτοκίνητο ἢ τό πλοιο, τά διάφορα μηχανήματα.

“Ενα ἀγαθό, γιά νά ἔχει κάποια ἀξία, πρέπει νά μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά νά ίκανοποιήσει κάποια ἀνάγκη. Αύτό σημαίνει ὅτι ἡ ἀξία του δέν προκύπτει ἀπό τήν ύλική ὑπόσταση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά ἀπό τή χρησιμότητα πού μπορεῖ νά ἔχει ὡς μέσον ίκανοποιησεως ἀναγκῶν. “Αρα ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν είναι σχετική, ἀφοῦ τό ἴδιο ἀγαθό σέ μιά περίπτωση μπορεῖ νά ίκανοποιεῖ κάποια ἀνάγκη, ἐνῶ σέ ἄλλη ὅχι. “Ετσι π.χ. ὁ πάγος ἡ τά ψυκτικά μηχανήματα δέν ἔχουν καμιά ἀξία γιά ἔνα Ἐσκιμώο.

Η λάμπα πετρελαίου δέν έχει πιά σχεδόν καμιά άξια, όπου ύπαρχει ήλεκτρισμός κλπ.

### 6.3 Οι οίκονομικοί πόροι. Τό πρόβλημα τής στενότητας τῶν πόρων.

Γιά τήν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν χρησιμοποιοῦνται ὄρισμένα μέσα, τά όποια ὀνομάζομε **πόρους** (ἢ πηγές). Κάθε κοινωνία ἀνθρώπων διαθέτει ὄρισμένους πόρους, τούς ὅποιους μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει γιά νά παράγει τά μέσα, μέ τά ὅποια θά καλυφθοῦν οἱ ἀνάγκες τῶν ἐπί μέρους προσώπων πού τήν ἀποτελοῦν. Οι πόροι μιᾶς κοινωνίας δέν εἰναι μόνο αὐτοί πού παρέχει ὁ **φυσικός πλοῦτος**, ὅπως ἡ γῆ, ἡ θάλασσα, τά δάση, τό ύπεδαφος, ἀλλά καί τό **ἀνθρώπινο δυναμικό**, δηλαδή οἱ πνευματικές καί φυσικές δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων. Πόροι εἰναι ἐπίσης καί ὅ,τι παρέχουν ὅλα τά εἶδη τῶν μέσων παραγωγῆς πού έχει κατασκευάσει ὁ ἀνθρωπος, ὅπως ἐργαλεία, μηχανήματα, οἰκοδομήματα. "Ετσι οι πόροι μιᾶς χώρας, διακρίνονται σέ τρεις βασικά κατηγορίες:

**α) Στούς φυσικούς πόρους.** Ἀποτελοῦν δῶρα τής φύσεως πρός τόν ἀνθρωπο καί ὑπῆρξαν οἱ πρωταρχικές πηγές γιά τήν ίκανοποίηση τῶν ἀνθρώπινων ἀναγκῶν. Στούς πόρους αὐτούς περιλαμβάνεται ὅ,τι μιᾶς παρέχει τό ἔδαφος, τό ύπεδαφος, ἡ θάλασσα καί ὁ βυθός τής θάλασσας, ὁ ἀέρας, τά ποτάμια καί οἱ λίμνες, ἡ ἡλιακή ἐνέργεια.

**β) Στούς κεφαλαιουχικούς πόρους.** Προέρχονται ἀπό τά προϊόντα πού παράγει ὁ ἀνθρωπος καί πού δέν καταναλώνει ἀλλά τά διαθέτει γιά τήν παραγωγή ἀλλων ἀγαθῶν. Τέτοιοι πόροι εἰναι π.χ. τά κτίρια, τά διάφορα ἐργαλεία καί μηχανήματα, τά ἐργοστάσια καί ὁ τεχνικός ἐξοπλισμός τους.

**γ) Στούς ἀνθρώπινους πόρους,** δηλαδή τό ἀνθρώπινο δυναμικό πού εἰναι διαθέσιμο γιά παραγωγική δραστηριότητα σέ μιά κοινωνία. Τό ἀνθρώπινο αὐτό δυναμικό διαθέτει τίς σωματικές καί τίς πνευματικές δυνάμεις του γιά τήν οίκονομική ἐκμετάλλευση τῶν δύο ἀλλων κατηγοριῶν πόρων καί τή δημιουργική του σκέψη γιά τή συνεχή βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐκμεταλλεύσεώς τους.

Οι διαθέσιμοι ὅμως πόροι, ἐκτός ἀπό ὄρισμένους φυσικούς πόρους ὅπως τό ἡλιακό φῶς ἢ ὁ ἀέρας, εἰναι **περιορισμένοι**. Αύτό σημαίνει ὅτι ὁ ἀνθρωπος δέν διαθέτει πόρους ἀρκετούς γιά νά ίκανοποιεῖ ἀπεριόριστα τίς ἀνάγκες του.

'Ιδιαίτερα σήμερα, μέ τόν ὑπερπληθυσμό τῆς γῆς καί τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως, πού συνεπάγεται τή συνεχή αὔξηση τῶν ἀναγκῶν σέ διαρκῶς περισσότερα ύλικά ἀγαθά καί ὑπηρεσίες, δέν φαίνεται πιθανή ἡ δυνατότητα νά φθάσομε στήν παγκόσμια κοινωνία τῆς ἀφθονίας. 'Ακόμα καί σ' αὐτές τίς βιομηχανικές κοινωνίες, πού συνηθίσαμε νά ὀνομάζομε κοινωνίες τῆς ἀφθονίας, ὅπως π.χ. τῶν ΗΠΑ, ή ίκανοποίηση **ὅλων** τῶν ἀναγκῶν ὅλων τῶν μελῶν τους δέν ἔγινε ποτέ πραγματικότητα. Αύτό σημαίνει πώς οι πόροι πού διαθέτομε καί οι ὑφιστάμενες δυνατότητες παραγωγῆς δέν ἐπαρκοῦν γιά νά ίκανοποιηθοῦν ἀκόμα καί βασικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἡ διατροφή, ἡ κατοικία, ἡ ἔνδυση, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ ιατρική περίθαλψη, ἡ ἀναψυχή κλπ. Αύτή ἡ πραγματικότητα τῆς ἀδυναμίας νά ίκανοποιηθοῦν ὅλες οι σύγχρονες ἀνάγκες ὅλων τῶν ἀνθρώπων. ὅνομάζεται **στενότητα πόρων** καί ἀποτελεῖ τή γενεσιουργό αἴτια τῆς Οίκονομικῆς.

#### 6.4 Τό πρόβλημα τῆς Ἐπιλογῆς καί ἡ ἀρχή τῆς Οἰκονομικότητας.

Τό πρόβλημα αύτό τῆς στενότητας τῶν παραγωγικῶν πόρων δημιουργεῖ ἄλλο δύσκολο πρόβλημα πού καλεῖται νά ἐπιλύσει ἡ Οἰκονομική: Ἀφοῦ δέν είναι δυνατόν νά ἰκανοποιηθοῦν δλες οἱ ἀνάγκες μέ τούς πόρους πού διαθέτομε, πρέπει νά γίνει μιά ἵεράρχηση τῶν ἀναγκῶν καί νά διαλέξομε ἐκεῖνες πού θά ἐπιδιώξομε νά ἰκανοποιήσομε κατά προτεραιότητα, μέ τούς ύπαρχοντες οἰκονομικούς πόρους. Αύτό είναι τό πρόβλημα τῆς Ἐπιλογῆς, ἔνα ἀπό τά κεντρικά καί δυσεπίλυτα προβλήματα πού καλεῖται νά ἐπιλύσει κάθε ἀνθρώπινη κοινωνία. Γιατί ἡ ἐπιλογή αύτή ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα **ἡ ἰκανοποίηση μιᾶς ἀνάγκης νά ἀποκλείει ἡ νά περιορίζει τή δυνατότητα ἰκανοποιήσεως μιᾶς ἄλλης**. Γιά νά γίνει αύτή ἡ ἐπιλογή χρειάζεται ἡ ὑπάρξη ἐνός μηχανισμοῦ μέ τὸν ὅποιο θά λαμβάνονται οἱ ἀποφάσεις γιά τό **τί θά παραχθεῖ καί τί ὅχι**, πόση **ποσότητα** θά παραχθεῖ ἀπό τό ἔνα ἀγαθό καί πόση ἀπό τό ἄλλο.

Οἱ ἀποφάσεις αύτές λαμβάνονται ἀπό διάφορα πρόσωπα ἡ ὄργανισμούς καί μέ διαδικασίες πού διαφέρουν ἀπό χώρα σέ χώρα. Οἱ κυβερνήσεις, οἱ ἐπιχειρήσεις, οἱ καταναλωτές, οἱ ἐργατικές ἐνώσεις, μετέχουν στή λήψη τῶν ἀποφάσεων ἐπιλογῆς ἡ τήν ἐπηρεάζουν, ἀνάλογα μέ τό οἰκονομικό σύστημα πού ἐπικρατεῖ ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

Τό ἐπίπεδο ἀναπτύξεως μιᾶς οἰκονομίας ἔξαρταται σέ σημαντικό βαθμό ἀπό τόν τρόπο μέ τὸν ὅποιο γίνεται ἡ χρήση τῶν πόρων, ἀπό τόν τρόπο δηλαδή πού αύτοί κατανέμονται μεταξύ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν διαδικασιῶν. Ἡ καλλιέργεια μιᾶς ἑκτάσεως π.χ. μέ σιτάρι ἀποτελεῖ ἔνα τρόπο χρήσεως ἐνός ἀπό τούς πόρους μιᾶς χώρας, ὅπως τό ἔδαφος. Ὁ ἴδιος πόρος δημως, ἡ ἴδια ἕκταση δηλαδή, είναι δυνατόν νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν παραγωγή ἐνός ἄλλου προϊόντος, ὅπως π.χ. τοῦ βαμβακιοῦ, μέ τό ὅποιο μπορεῖ νά καλυφθοῦν καλύτερα οἱ ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας ἄλλα καί τῶν παραγωγῶν.

"Αν ἔξ ἄλλου, οἱ πόροι μιᾶς οἰκονομίας χρησιμοποιοῦνται ἔξ ὀλοκλήρου γιά τήν παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, γιά ἀγαθά δηλαδή πού θά καλύψουν τίς τωρινές ἀνάγκες τῶν καταναλωτῶν, τότε δέν μένουν διαθέσιμοι πόροι γιά τήν παραγωγή **κεφαλαιουχικῶν** ἀγαθῶν, ἀγαθῶν δηλαδή πού χρησιμοποιοῦνται γιά τήν περαιτέρω παραγωγή, ὅπως μηχανήματα, τεχνικές ἐγκαταστάσεις κλπ. Αύτό δημως σημαίνει ὅτι ἡ παραγωγή δέν θ' αὐξηθεῖ στό μέλλον, θά μείνει στάσιμη· ἄρα ὅχι μόνο δέν θά ὑπάρξει βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ, ἄλλα καί θά ἀντιμετωπισθεῖ πρόβλημα νά μειωθεῖ ἡ παραγωγή, γιατί μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου τά μέσα παραγωγῆς φθείρονται καί ἡ ἀπόδοσή τους μειώνεται.

Συνέπεια τῆς στενότητας τῶν πόρων είναι καί ἡ ἀρχή τῆς **οἰκονομικότητας**. Αύτή προκύπτει ἀπό τό ἔξης: ἀφοῦ δέν μποροῦμε νά χρησιμοποιήσομε τούς πόρους γιά νά παράγομε ὅλα τά ἀγαθά πού ἐπιθυμοῦμε, ἄλλα εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά ἐπιλέξομε μεταξύ ἐναλλακτικῶν τρόπων χρησιμοποιήσεώς τους, πρέπει νά κάνομε **οἰκονομία**. Πρέπει δηλαδή νά ἐπιλέξομε ἐκεῖνον τόν τρόπο χρησιμοποιήσεως τῶν πόρων, ὁ ὅποιος θά ἔξασφαλίζει τή μεγαλύτερη δυνατή ἰκανοποίηση ἀνθρώπινων ἀναγκῶν. Ἡ ἀρχή τῆς οἰκονομικότητας ισχύει γιά δλους τούς λαούς, ἀφοῦ καμά χώρα δέν είναι τόσο πλούσια σέ πόρους, ὥστε νά μήν ύπάρχει ἀνάνκη ἐφαομογῆς της.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

### ΟΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

#### 7.1 Γενικά.

“Οπως είδαμε μελετώντας τά στάδια τής οίκονομικής άναπτυξεως, ή οίκονομία τῶν χωρῶν δέν παραμένει στάσιμη, ἀλλά ἐξελίσσεται διαρκῶς. Αύτό σημαίνει ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων τους, πού ἔχει ως συνέπεια τή βελτίωση τοῦ ἐπιπέδου διαβιώσεως τῶν κατοίκων τους. Ἀναμφισβήτητα στήν ιστορία τῶν διαφόρων χωρῶν ἔχομε πολλά παραδείγματα ὅπισθιδρομήσεων ἢ μετατοπίσεως τῆς προόδου πρός ἄλλες περιοχές. Αύτό ὀφείλεται σέ διάφορους λόγους, ὅπως π.χ. στήν καταστροφή τῶν παραγωγικῶν μέσων λόγω πολέμων, στήν κατάκτηση μιᾶς χώρας ἀπό μιάν ἄλλη λιγότερο ἀναπτυγμένη κ.ο.κ.

‘Η πρόδοσης μιᾶς οίκονομίας ύπολογίζεται συνήθως μέ τήν αὔξηση τοῦ οίκονομικοῦ πλούτου. Γιά ν’ αὐξηθεῖ ὁ οίκονομικός πλούτος πρέπει νά συντρέξουν δόρισμένες προϋποθέσεις. ’Ας δοῦμε λοιπόν ἀπό τί ἀποτελεῖται ὁ πλούτος μιᾶς χώρας καί ἔπειτα ποιές είναι οἱ προϋποθέσεις, πού βοηθοῦν μιά οίκονομία νά προοδεύσει.

#### 7.2 Ἐθνικός πλοῦτος.

Τόν πλοῦτο μιᾶς χώρας συνθέτουν κατά βάση:

α) Οι **φυσικοί πόροι** (πεδιάδες, δάσοι, λίμνες, ποτάμια καί θάλασσα μαζύ μέ δ.τι κρύβουν μέσα τους ἢ δ.τι μποροῦν νά προσφέρουν).

β) Τά **διάφορα δημιουργήματα τῆς παραγωγικῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου**, ὅπως οἱ πόλεις καί τά χωριά, δρόμοι καί σιδηροδρομικά δίκτυα, ἐργοστάσια καί μηχανικές ἔγκαταστάσεις, ἀπόθέματα σέ πρωτες ὕλες καί ἡμιτελή προϊόντα.

γ) **Oι ίδιοι οἱ κάτοικοι της**, καί εἰδικότερα, τό ίκανό γιά ἐργασία τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ της, μέ τίς ίκανότητες καί δεξιοτεχνίες του, τά ταλέντα του, τίς γνώσεις καί τήν ἐνεργητικότητά του, καθώς καί τούς ὀργανισμούς πού ἔχουν σχηματίσει (ὅπως ἐπιχειρήσεις, ἐνονατικές ἐνώσεις κλπ.).

Στήν Οίκονομική, γιά, νά θεωρηθεῖ κάτι ως στοιχείο πλούτου, πρέπει νά βρίσκεται σέ στενότητα, νά μήν ύπάρχει δηλαδή σέ ἀφθονία, ώστε νά μπορεῖ νά ἐκτιμηθεῖ μέ κάποια χρηματική ἀξία. Καί ὅπως ἔχομε ἀναφέρει, γιά νά ἔχει κάτι χρηματική ἀξία πρέπει:

α) Νά είναι **ἐπιθυμητό**, γιατί μπορεῖ νά ίκανοποιήσει κάποια ἀνάγκη. ‘Η ίκανότητα τῆς ίκανοποιήσεως ἀναγκῶν ὀνομάζεται στήν οίκονομική ἐπιστήμη **ώφελιμότητα**. ’Ενα ἀντικείμενο γιά νά συνυπολογισθεῖ στόν πλοῦτο, πρέπει νά ἔχει αύτή τήν ίδιότητα τῆς ώφελιμότητας, γιατί ἀλλοιώς δέν μπορεῖ νά τοῦ δοθεῖ χρηματική ἀξία.

‘Η ώφελιμότητα δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τή **χρησιμότητα**. ’Ένας ἡλεκτρο-

νικός ύπολογιστής π.χ. έχει άναμφισβήτητα ώφελιμότητα, γιά μιά τεχνολογικά άναπτυγμένη χώρα, άφού άποτελεί σημαντικό μέσο στή διάθεση τῶν ἀνθρώπων. Δέν έχει ὅμως καμιά χρησιμότητα γιά μιά πρωτόγονη παραγωγική μονάδα, ὅπου κανείς δέν γνωρίζει νά τὸν χρησιμοποιεῖ. Κανένα πράγμα δέν έχει άπό μόνο του ώφελιμότητα· τήν ἀποκτᾶ ὅταν κάποιος ἐπιθυμεῖ τὸ πράγμα αὐτό γιά νά ίκανοποιήσει μιάν ἀνάγκη καί τή διατηρεῖ ἐφ' ὅσον διατηρεῖται καί ή ζήτησή του γι' αὐτό το σκοπό.

β) Νά βρίσκεται σέ **στενότητα**, νά μήν είναι δηλαδή **ἐλεύθερο ἄγαθό** ίκανό νά ίκανοποιήσει ἀνάγκες χωρίς καταβολή προσπάθειας καί χωρίς κανένα περιορισμό στήν προσφορά του. Μόνο τέτοια ἀντικείμενα πού έχουν ώφελιμότητα καί βρίσκονται σέ τέτοια στενότητα, ὥστε ή ἀπόκτηση ἡ παραγωγή τους νά ἀπαιτεῖ ἐργασία, ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ πλούτου μιᾶς χώρας.

'Ο Ἐθνικός πλούτος δέν είναι εὔκολο πάντοτε νά ἔκτιμηθεῖ ἀκριβῶς, άφοῦ δέν είναι εὔκολο π.χ. νά δοθεῖ χρηματική ἀξία στίς ἀνθρώπινες γνώσεις καί δεξιοτεχνίες, ή νά περιλάβει τήν ἀξία τοῦ περιεχομένου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ή τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἢ τῆς Πινακοθήκης. Τόν συνθέτουν πάντως, ὁ ιδιωτικός πλούτος, ὁ κοινωνικός πλούτος, ὅ,τι δηλ. ἀνήκει στό κοινωνικό σύνολο, οἱ ἐπενδύσεις στό ἑξωτερικό καί ὅ,τι τμῆμα πλούτου μιᾶς ἄλλης χώρας, ἀνήκει στή χώρα αὐτή.

### 7.3 Τό παραγμένο Κεφάλαιο.

"Ἐνα μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ αύτοῦ πλούτου, έχει εἰδικότερη σημασία, γι' αὐτό πρέπει νά τό ἀναλύσομε περισσότερο. Τό μέρος αύτό τό δονομάζομε **Κεφάλαιο** καί ἀποτελεῖ τό τμῆμα τοῦ Ἐθνικοῦ πλούτου, πού έχει δημιουργηθεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπο, δέν είναι δηλαδή δοσμένο ἀπό τή φύση, είναι **παραγμένο** καί συνεπῶς μπορεῖ νά **ἀναπαραχθεῖ**. Γιά νά κατανοηθεῖ τί μπορεῖ νά περιλαμβάνει αύτό τό ἐθνικό κεφάλαιο τῆς χώρας μας, ἃς σκεφθοῦμε ὅ,τι έχει ἀπομείνει ἀπό ὅ,τι δήποτε ἔχει παραχθεῖ, ἀπό τότε πού ἀρχίζει ή οίκονομική ζωή τοῦ τόπου μέχρι σήμερα. Γιατί ὅπως ὅλοι γνωρίζομε, ὅ,τι παράγεται δέν καταναλώνεται ἀμέσως, ἄλλα, ένα τουλάχιστον μέρος του έχει διάρκεια ζωῆς μεγαλύτερη καί εἴτε μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ ἀργότερα, εἴτε νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν παραπέρα παραγωγή. Είναι φανερό ὅτι τό ἐθνικό κεφάλαιο μεταβάλλεται μέρα μέ τή μέρα, άφοῦ διαρκῶς προστίθεται σ' αύτό ή παραγωγή νέων προϊόντων ἢ νέος τεχνικός ἐξοπλισμός, ἄλλα παράλληλα καταναλώνεται ἢ καταστρέφεται μέρος τοῦ κεφαλαίου χωρίς ν' ἀναπληρώνεται. Είναι ὅμως δυνατόν νά ύπολογισθεῖ τό ἐθνικό κεφάλαιο σέ μιά συγκεκριμένη ἡμερομηνία, πού γίνεται ἡ ἀπογραφή του, ἃς ποῦμε τήν 1η Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους, καί τότε σ' αύτό θά περιληφθεῖ ὅ,τι τό "Ἐθνος έχει παράγει — χθές ή ἐκατό χρόνια πρίν, δέν έχει σημασία — καί δέν έχει ἀναλωθεῖ ἢ καταστραφεῖ. Στήν ἀπογραφή αύτή θά περιληφθοῦν, ἐνδεικτικά ἀναφερόμενα, στοιχεῖα τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ὅπως: κτίρια (κατοικίες ή ἐργοστάσια ή κυβερνητικά καί ἄλλα δημόσια κτίρια), μηχανικός ἐξοπλισμός καί ἄλλες τεχνικές ἐγκαταστάσεις (π.χ. ἐργοστάσια, ἐργαστήρια, ἐρευνητικά κέντρα, ἀεροδρόμια κλπ.), διαρκή καταναλωτά ἀγαθά (π.χ. αὐτοκίνητα, διάφορες οἰκιακές συσκευές), μεταφορικά μέσα (π.χ. ἀεροπλάνα, πλοΐα, σιδηρόδρομοι κλπ) καί ἀποθέματα πρώτων ύλῶν ή ἡμιτελῶν προϊόντων.

Στό Κεφάλαιο αύτο δέν περιλαμβάνονται τά **χρηματικά κεφάλαια**, πού ἀποτε-

λοῦν τό σύνολο τῶν μέσων πληρωμῆς (χρήματα, ἐπιταγές κλπ) καὶ οἱ **ἀπαιτήσεις** (μετοχές, δόμοιογίες κλπ). Καί τοῦτο ὅχι γιατί τό χρηματικό κεφάλαιο δέν ἔχει σημασία, ἀλλά γιατί δέν ἀποτελεῖ στοιχεῖο τοῦ πραγματικοῦ πλούτου, ὅπως τόν περιγράψαμε παραπάνω. 'Αντιπροσωπεύει, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, ἔνα μέσο ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀξία του βρίσκεται σ' αὐτήν τήν ιδιότητά του κι ὅχι γιατί εἶναι ἀγαθό τό ἴδιο. Βέβαια ἔνας πού ἔχει πολλά χρήματα θεωρεῖται πλούσιος, ἀλλά αὐτό γιατί μπορεῖ μ' αὐτά ν' ἀποκτήσει στοιχεία τοῦ πλούτου. "Αν δέν ὑπάρχει πλούτος ἡ ἄν αὐτός πού ὑπάρχει δέν προσφέρεται γιά πώληση, τότε δύ πλούσιος αὐτός εἶναι στήν ούσια φτωχός, ἀφοῦ τό ἴδιο τό χρῆμα δέν ἰκανοποιεῖ ἀνάγκες. Τό χρηματικό κεφάλαιο ἀποτελεῖ ἔνα ἀπαραίτητο μέσο γιά τήν παραγωγική διαδικασία, δέν χρησιμεύει δύμως στήν καθαυτό παραγωγή καὶ συνεπῶς ἡ αὔξησή του δέν δηγεῖ ἀπό μόνη της στήν αὔξηση τοῦ πλούτου τῆς χώρας.

#### 7.4 Οι Συντελεστές της οίκονομικής προόδου.

'Αφοῦ εἰδαμε τί εἶναι ὁ ἑθνικός πλούτος ἃς δοῦμε τώρα ποιά εἶναι ἡ σημασία του ἡ, ἀκριβέστερα, ποιά εἶναι ἡ σχέση ἀνάμεσα στόν πλούτο μιᾶς χώρας καὶ τῆς εὐήμερίας τῶν πολιτῶν της. Τό ἐρώτημα ἔχει πολύ μεγάλη σημασία, ἀφοῦ δλοι γνωρίζομε ὅτι ὑπάρχουν χῶρες πλούσιες π.χ. σέ ἔμψυχο ὄλικό, ὅπως ἡ Ἰνδία ἡ καὶ σέ φυσικούς πόρους, ὅπως ὁρισμένες χῶρες τῆς Ἀφρικῆς ἡ ἡ Περσία, στίς όποιες δύμως ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κατοίκων της βρίσκεται σέ ἄθλια οίκονομική κατάσταση, μέ απαράδεκτα χαμηλό βιοτικό ἐπίπεδο.

Γνωρίζομε ἐπίσης ὅτι στήν ἴδια χώρα, χωρίς νά μεσολαβήσουν ἀξιόλογες μεταβολές στόν ἑθνικό πλούτο, παρατηρεῖται καὶ ἔνα ἄλλο γεγονός: μιά περίοδος γενικής εὐήμερίας τή διαδέχεται μιά ἄλλη γενικής σχεδόν ἀνέχειας, ἡ τό ἀντίστροφο, ὅπως συνέβη π.χ. στίς ΗΠΑ μεταξύ τῶν ἑτῶν 1929 καὶ 1933.

Πράγματι, ἡ ὑπαρχή μεγάλου φυσικοῦ πλούτου ἡ πολυάριθμου ἀνθρώπινου δυναμικοῦ σέ μιά χώρα, δέν σημαίνει ἀναγκαία καὶ ύψηλό βιοτικό ἐπίπεδο γιά τούς κατοίκους της, ἀλλά ἀπλῶς παρέχει τή **δυνατότητα** γιά τήν ἀπόκτησή του. Μόνο σταν ὁ πλούτος αὐτός ἐπιδράσει πάνω στήν ἀνθρώπινη συμπεριφορά καὶ ἡ ἀνθρώπινη προσπάθεια ἐπιδράσει πάνω στό φυσικό πλούτο, μόνο τότε δύ πλούτος μιᾶς χώρας ἔξασκει τήν ἀφάνταστη ἐπίδρασή του στήν οίκονομία καὶ ἐπηρεάζει τό ἐπίπεδο οίκονομικῆς προόδου της. 'Η ἀλληλεπίδραση δύμως αὐτή δέν ἀποτελεῖ μηχανικό φαινόμενο, τοῦ ὅποίου ἡ παρουσία μπορεῖ νά θεωρηθεῖ δεδομένη. 'Αποτελεῖ, ἀντίθετα, μιά πολύπλοκη κοινωνική διεργασία, ἡ ὅποία δηγεῖ σ' ἔνα δρισμένο τρόπο χρήσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων μιᾶς χώρας, δηλαδή στήν ίκανότητα μιᾶς κοινωνίας νά παράγει ἀγαθά καὶ ὑπηρεσίες κατά τόν πιό ἀποδοτικό τρόπο.

**Ἡ ίκανότητα νά παράγομε ἀγαθά καὶ ὑπηρεσίες δέν ἔξαρτάται μόνο ἀπό τούς διαθέσιμους πόρους, ἀλλά καὶ ἀπό τή γνώση μας πώς νά τούς χρησιμοποιήσουμε.** Δέν ἀρκοῦν μόνο οί φυσικοί πόροι, ἀλλά χρειάζονται καὶ οί παραγμένοι πόροι, τά ἐργοστάσια, ὁ μηχανικός ἐξοπλισμός καὶ οί ἄλλες τεχνικές ἐγκαταστάσεις. Δέν ἀρκεῖ ἐπίσης πολυάριθμο ἀνθρώπινο δυναμικό, ἀλλά χρειάζονται ἄνθρωποι καλά μορφωμένοι καὶ τεχνικά ἐκπαιδευμένοι, ίκανοι δηλαδή νά βελτιστοποιήσουν τή χρήση τῶν πόρων αὐτῶν. Χρειάζεται ἀκόμα, σέ μιά ἐλεύθερη οίκονομία, ὁ ἐμπνευ-

σμένος καί διορατικός έπιχειρηματίας πού θ' ἀναλάβει τήν ἀξιοποίηση των πόρων κατά τὸν ἐπιτυχέστερο τρόπο, καθώς καί ἔνα ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἐπιστημονικό δυναμικό, πού θ' ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἔρευνα, γιά τὴν ἀνακάλυψη νέων προϊόντων καί νέων μεθόδων καί μέσων παραγωγῆς.

"Ετσι τὰ βασικά θεμέλια μιᾶς ἀναπτυγμένης, δηλαδή μιᾶς πλούσιας καὶ εύημερουσας κοινωνίας, αποτελοῦν οἱ **πλαισιοπαραγωγικοί πόροι**, τὸ υψηλῆς ποιότητας **τεχνικό καὶ ἐπιστημονικό δυναμικό** καί ἡ **πρωθημένη τεχνολογία**.

Μιά ἀναπτυγμένη οικονομία χρειάζεται, παράλληλα, ὑψηλό ἐπίπεδο ἐξειδικεύσεως καί καλά ἀναπτυγμένο σύστημα **πολυμερῶν ἀνταλλαγῶν**. Ἡ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν ἀπαιτεῖ σήμερα τὴν συνεργασία πολλῶν ἀνθρώπων πού διαχειρίζονται τὴν ἀναπτυγμένην τεχνολογίαν. Τὸν μηχανικό πού σχεδιάζει ἔνας ἐργοστάσιος εἶναι ἔνας εἰδικός, ὅπως εἰδικός εἶναι ὁ τραπεζίτης πού διανείζει τά χρήματα γιά τὴν κατασκευή του. Εἰδικός εἶναι ἐπίσης καί ὁ διευθυντής τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ ὁ λογιστής πού παρακολουθεῖ τὴν οικονομική διαχείριση καί τηρεῖ τά λογιστικά βιβλία. Εἰδικός εἶναι καί ἡ γραμματέας τοῦ διευθυντῆς ἢ ἡ προγραμματίστρια τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ὑπολονιστῆς.

Μόνο μέ τέτοιο τροπο κατανομῆς των ἔργων καί ὑψηλό βαθμό ἐξειδικεύσεως τῶν ίκανοτήτων τῶν ἐργαζομένων εἶναι δυνατόν μιά οικονομία νά καρπωθεῖ τά ὀφέλη τῆς σύγχρονης **μαζικῆς παραγωγῆς** καί τῆς ἀναπτυγμένης τεχνολογίας πού προϋποθέτει.

Γιά ν' ἀποδώσει ὅμως ἡ ἀρχή τῆς ἐξειδικεύσεως καί τῆς κατανομῆς ἀπαιτεῖται μιά **δρατια ὀργάνωση** πού θά ἔξασφαλίσει τό συντονισμό τῶν ἔργων καί τά κατευθύνει κατά τέτοιο τρόπο ὥστε ὅλες οἱ προσπάθειες νά συγκλίνουν στήν ἐπίτευξη τοῦ ἐπιδιωκόμενου τελικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἡ ἐξειδίκευση, ἐν τούτοις, καί ὁ καταμερισμός τῆς ἐργασίας δέν μπορεῖ νά ὠφελήσει πολύ, ἀν δέν συνυπάρχει μέ ἔνα ἀποτελεσματικό σύστημα ἀνταλλαγῆς καί διακινήσεως τῶν ἀγαθῶν πού παράγονται καί μέ ἔνα σύστημα ἐπικοινωνιῶν πού ἔξασφαλίζει ἄνετη καί γρήγορη ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν συναλλασσομένων καί συνεχή ροή πληροφοριῶν κάθε μορφῆς.

Ο μηχανικός, ὁ ἐργοδηγός, ὁ δικηγόρος, ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁ ἐργάτης θά ἡταν καταδικασμένοι νά πεινοῦν, ἀν ἔνα ἀναπτυγμένο σύστημα ἀνταλλαγῶν δέν τούς ἔδινε τή δυνατότητα ν' ἀγοράσουν τήν τροφή πού χρειάζονται μέ τό εισόδημα πού κερδίζουν. Ἀκόμα κι ὁ γεωργός, πού μπορεῖ νά παράγει ὅσα ἀγαθά τοῦ χρειάζονται γιά τή διατροφή του θά ἡταν καταδικασμένος στή δυστυχία, ἀν περιοριζόταν στή δική του παραγωγή, χωρίς ἡλεκτρισμό, μηχανήματα ἢ ἐργαλεία, χωρίς λιπάσματα καί ὅλα ὅσα ἀναμένει ἀπό τήν ἐργασία ἄλλων ἐπαγγελματιῶν.

"Ετσι, στή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία μας, είμαστε ὅλοι ἀπόλυτα σχεδόν ἔξαρτημένοι στήν καθημερινή μας ζωή, ἀπό τήν ἐξειδίκευσην ἐργασία ἄλλων καί ἀπό ἔνα σύστημα διακινήσεως καί ἀνταλλαγῆς ἀγαθῶν.

Συνοψίζοντας, λοιπόν μποροῦμε νά ποῦμε, ὅτι οἱ βασικοί συντελεστές πού δημιουργοῦν τή διαφορά μεταξύ μιᾶς πλούσιας καί μιᾶς φτωχῆς χώρας, μέ τήν ἔννοια τῆς εὐημερίας τῶν κατοίκων. της είναι: α) Οἱ παραγωγικοί πόροι. β) Ἡ τεχνολογία. γ) Ἡ ἐξειδίκευση καί ὁ καταμερισμός τῶν ἔργων. δ) Οἱ ἀνταλλαγές καί οἱ ἐπικοινωνίες καί ε) ὁ συντονισμός τῆς δράσεως.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

### ΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

#### 8.1 Ή φύση τοῦ προβλήματος.

“Οπως ἔχει ἡδη ἀναφερθεῖ παραπάνω, τό γεγονός ὅτι οἱ παραγωγικοί πόροι πού διαθέτει μιά οἰκονομία δέν ἐπαρκοῦν γιά τήν παραγωγή ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν πού θά ἐπιθυμοῦσαν τά μέλη τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, κάνει ἀναγκαία μιά ἐπιλογή μεταξύ τῶν διαφόρων ἐναλλακτικῶν τρόπων μέ τούς ὅποίους θά μποροῦσαν νά χρησιμοποιηθοῦν οἱ περιορισμένοι αὐτοὶ πόροι.

Ἐπειδή τό θέμα αὐτό παρουσιάζει ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ ἀποτελεῖ ἔνα ἀπό τά πιο βασικά οἰκονομικά προβλήματα κάθε χώρας, ἀσχετα μέ το οἰκονομικό καὶ κοινωνικό της σύστημα, ἀσχετα μέ τό πόσο πλούσια είναι, ἃς τό ἀναλύσομε λίγο περισσότερο.

“Οταν λέμε ὅτι ἔχομε νά ἐπιλέξομε μεταξύ τῶν διαφόρων ἐναλλακτικῶν τρόπων χρησιμοποιήσεως τῶν πόρων, ἔχομε ύπ’ ὄψη μας ὅτι τά διάφορα παραγωγικά μέσα είναι συνήθως δυνατόν νά χρησιμοποιηθοῦν κατά διαφόρους τρόπους καὶ συνεπῶς, μπορεῖ νά διατεθοῦν γιά τήν παραγωγή διάφορων ἀγαθῶν, δηλαδή γιά τήν ἰκανοποίηση διαφόρων ἀναγκῶν. Ὁ τρόπος χρησιμοποιήσεως τῶν πόρων ἔχαρταί τοι βέβαια, καὶ ἀπό τήν τεχνολογία πού διαθέτει ή οἰκονομία τή δεδομένη στιγμή.

Ἐπιλέγοντας, δῆμως, τά ἀγαθά, στῶν ὅποίων τήν παραγωγή θά διατεθοῦν οἱ ὑφιστάμενοι πόροι, ἀποφασίζομε ταυτόχρονα ὅτι δρισμένες ἀνάγκες δέν θά ἰκανοποιηθοῦν ἡ θά ἰκανοποιηθοῦν μερικῶς μόνο. Ἀποφασίζοντας γιά τήν ποσότητα πού θά παραχθεῖ ἀπό κάθε ἀγαθό, ἀποφασίζομε ταυτόχρονα καὶ γιά τήν ἕκταση κατά τήν ὅποια ἡ ζήτηση ἀπό τούς καταναλωτές δρισμένων ἀγαθῶν ἡ ὑπηρεσιῶν θά μείνει ἀνικανοποίητη. Γιατί ἡ παραγωγή μιᾶς περισσότερης μονάδας ἀπό τό ἔνα ἀγαθό συνεπάγεται τή μείωση τής παραγωγῆς κάποιου ἀλλου ἀγαθοῦ κατά μία ἡ περισσότερες μονάδες. Γιά νά κατανοηθεῖ καλύτερα τό πρόβλημα τής ἐπιλογῆς καὶ τῶν διαφόρων ἐναλλακτικῶν τρόπων χρησιμοποιήσεως τῶν πόρων, ἃς πάρομε ώς παράδειγμα ἔνα οἰκογενειάρχη μέ περιορισμένα χρήματα, ὁ ὅποιος δηλαδή διαθέτει ποσόν χρημάτων μικρότερο ἀπό ἐκεῖνο πού τοῦ χρειάζεται γιά ν’ ἀγοράσει ὅλα τά εἰδη πού αὐτός καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔχει ἀνάγκη. Ἐκεῖνο πού θά κάνει στήν περίπτωση αὐτή είναι νά διαλέξει, ποιά εἰδη θ’ ἀγοράσει μέ δσα χρήματα διαθέτει καὶ ποιά δέν θά ἀγοράσει. Αὐτό βέβαια θά τό κάνει μέ διάφορα κριτήρια, ἀλλά πάντως ὀφείλει νά διαλέξει.

Κατά τόν ίδιο τρόπο, ἀν ἀντικαταστήσομε τά χρήματα τοῦ οἰκογενειάρχη μέ τούς πόρους, δηλαδή τά μέσα παραγωγῆς μιᾶς οἰκονομίας στό σύνολό της, καὶ τίς οἰκογενειακές ἀνάγκες μέ τις ἀνάγκες τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων μιᾶς χώρας καὶ ἄν-

δεχθούμε, όπως μᾶς διδάσκει ή πείρα, ότι τά παραγωγικά μέσα μιᾶς χώρας είναι συνήθως λιγότερα από όσα θά χρειάζονταν γιά τήν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καί ύπηρεσιῶν πού έχει ἀνάγκη ό πληθυσμός τῆς χώρας αὐτῆς, τότε ἡ λύση στό πρόβλημα είναι ή ἵδια μέ τή λύση πού δίνει ό οἰκογενειάρχης: Θά πρέπει νά διαλέξουμε ποιά ἀγαθά ἡ ύπηρεσίες θά παραχθοῦν μέ τούς πόρους πού διαθέτει ἡ χώρα, ποιές ἀνάγκες τῶν κατοίκων τῆς θά ίκανοποιηθοῦν καί ποιές ὅχι.

Ἐτοι, σέ μιά οίκονομία μέ δρισμένο μέγεθος πληθυσμοῦ, μέ δρισμένο ἀριθμό παραγωγικῶν μονάδων, δρισμένο ἐπίπεδο τεχνικῶν γνώσεων καί μηχανικοῦ ἔξοπλισμοῦ, μέ δεδομένο ἔδαφος καί πηγές ἐνέργειας, θά πρέπει νά ληφθεῖ μεγάλος ἀριθμός ἀποφάσεων, μέ τίς ὅποιες θά καθορισθεῖ τί καί πῶς θά παραχθεῖ, ποιές ἀνάγκες καί σέ ποιά ἔκταση θά ίκανοποιηθοῦν. Ἡ διαδικασία αὐτή είναι πραγματικά περίπλοκη, ἀλλά καί ούσιώδης, ἀφοῦ ἀπό αὐτήν ἔχαρταται ό τρόπος ζωῆς μιᾶς κοινωνίας.

## 8.2 Ἡ καμπύλη παραγωγικῶν δυνατοτήτων.

Γιά τή διευκόλυνση τῆς ἀναλύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἐπιλογῆς, ἄς φαντασθοῦμε μιά οίκονομία, πού διαθέτει ἔνα σταθερό ἀπόθεμα παραγωγικῶν πόρων καί δρισμένη τεχνολογία μέ τήν ὅποια μπορεῖ νά τούς ἀξιοποιήσει. Γιά νά ἀπλοποιήσουμε τά πράγματα, ἄς ὑποθέσουμε ότι ἐπιθυμοῦμε νά παράγομε δύο μόνο εἰδη ἀγαθῶν, ἄς ποῦμε κατοικίες καί αὐτοκίνητα. Στόν Πίνακα 8.2.1 βλέπομε τίς ἐναλλακτικές δυνατότητες παραγωγῆς καθενός ἀπό τά δύο αὐτά ἀγαθά, μέ διαφορετικό τρόπο κατανομῆς τῶν σταθερῶν πόρων πού ὑποθέσαμε ότι διαθέτουμε. Είναι αὐτονότο ότι οἱ δυνατότητες αὐτές δέν είναι οἱ μόνες, ἀφοῦ ὑπάρχουν ὅλες οἱ ἐνδιάμεσες.

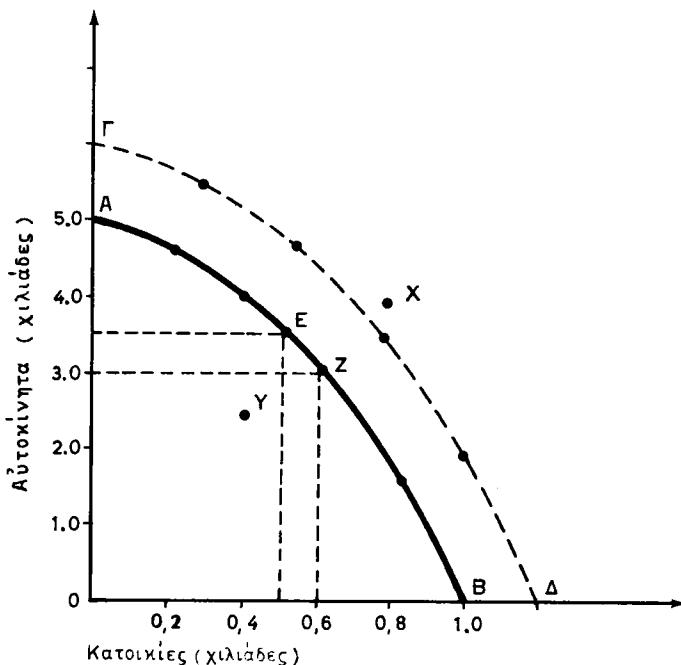
**ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2.1.**  
**Δυνατότητες παραγωγῆς κατοικιῶν καί αὐτοκινήτων.**

Ἐναλλακτικές ἐπιλογές	Κατοικίες (σέ χιλιάδες)	Αὐτοκίνητα (σέ χιλιάδες)
1	1,0	0
2	0,8	1,5
3	0,6	3,0
4	0,4	4,0
5	0,2	4,5
6	0	5,0

Σύμφωνα μέ τόν πίνακα αὐτό, ἀν χρησιμοποιήσουμε ὅλους τούς πόρους γιά τήν παραγωγή κατοικιῶν, μποροῦμε νά ἔχομε χίλιες κατοικίες. Στήν περίπτωση αὐτή είναι φανερό ότι δέν θά παραχθεῖ κανένα αὐτοκίνητο. "Αν, ἀντίθετα, χρησιμοποιηθοῦν ὅλοι οἱ πόροι γιά τήν παραγωγή αὐτοκινήτων, τότε θά μπορέσουμε νά παράγομε πέντε χιλιάδες αὐτοκίνητα καί φυσικά καμιά κατοικία. Οἱ περιπτώσεις αὐτές είναι, βέβαια, ἀκραίες, καί ἰσχύουν ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία συμφωνεῖ νά παραιτηθεῖ ἐντελῶς ἀπό τήν ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν σέ κατοικίες ἡ σέ αὐτοκίνητα. "Αν ἡ κοινωνία

έπιθυμει νά παραιτηθει ἀπό όρισμένο ἀριθμό κατοικιῶν τότε είναι δυνατόν νά παραχθοῦν μερικά αὐτοκίνητα καὶ ἀντίστροφα. Ὁ Πίνακας 8.2.1 ἐμφανίζει διάφορους τέτοιους συνδυασμούς παραγωγῆς. Οἱ ἐπιλογές 1—5 σημαίνουν ὅτι ἡ κοινωνία παραιτεῖται διαδοχικά ἀπό μεγαλύτερο ἀριθμό κατοικιῶν, γιά νά παραχθοῦν περισσότερα αὐτοκίνητα. Ἐκεῖνο, συνεπῶς, πού προκύπτει καθαρά ἀπό τὸν πίνακα, είναι ὅτι μέ περιορισμένους πόρους μποροῦμε νά παράγομε περισσότερο ἀπό ἔνα προϊόν, μόνο μέ τὴ μείωση τῆς παραγωγῆς κάποιου ἄλλου.

Τόν Πίνακα 8.2.1 μποροῦμε νά τὸν παραστήσομε γραφικά μέ διαφορετικό τρόπο, πού είναι πολύ συνήθης στήν οἰκονομική καὶ πού ἐμφανίζεται στὸ σχῆμα 8.2. Τό μεγάλο πλεονέκτημα τῆς γραφικῆς παραστάσεως τῶν συναρτήσεων μεταξύ δύο γεγονότων, είναι ὅτι μποροῦμε εύκολα νά συγκρίνομε τίς διάφορες σχέσεις μεταξύ



Σχ. 8.2α.

Γραφική παράσταση τῶν ἐναλλακτικῶν δυνατοτήτων παραγωγῆς κατοικιῶν καὶ αὐτοκινήτων.

τους, χωρίς νά τίς προσδιορίζομε ἀριθμητικά μέ ἀκρίβεια. Στό παράδειγμά μας μετροῦμε τήν παραγωγή κατοικιῶν στόν ὄριζόντιο ἄξονα καὶ τήν παραγωγή αὐτοκινήτων στόν κατακόρυφο. Μεταφέροντας τά στοιχεία τοῦ Πίνακα 8.2.1 στό σχῆμα μας, σημειώνομε τίς διάφορες ἐναλλακτικές, τοποθετώντας ἔνα σημεῖο μέσα στό τρίγωνο πού σχηματίζουν οἱ δύο ὁμόκεντροι ἄξονες καὶ στήν ἀντίστοιχη σύμφωνα μέ τήν ἀρίθμηση πάνω στούς ἄξονες, θέση. "Ἄν τώρα ἐνώσομε τά σημεῖα αὐτά σύροντας μιά καμπύλη, τήν ὅποια ὀνομάζομε AB, τότε ἡ καμπύλη αὐτή παριστάνει ὅλες τίς δυνατές ἐνδιάμεσες λύσεις, ὅλους δηλαδή τούς δυνατούς συνδυασμούς ποσοτήτων τῶν δύο ἀγαθῶν, οἱ ὅποιες μπορεῖ νά παραχθοῦν μέ τήν πλήρη ἀπασχόληση τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν.

**Συνθῆκες πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν πόρων ύπάρχουν σέ μια οίκονομία, ὅταν ἀπασχολοῦνται ὅλοι οἱ ἴκανοι γιά ἐργασία ἀνθρώποι, ὅταν δέν παραμένει ἀχρησιμοποίητο ἔδαφος ἢ ἀνεκμετάλλευτοι ἄλλοι πόροι καὶ ὅταν δέν ύπάρχουν ἀδρανή ἐργοστάσια.**

‘Η καμπύλη ΑΒ καλεῖται **καμπύλη παραγωγικῶν δυνατοτήτων τῆς οίκονομίας** καὶ μπορεῖ νά βοηθήσει τήν κατανόηση μιᾶς ποικιλίας οίκονομικῶν προβλημάτων. ‘Η καμπύλη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων ΑΒ, ὅπως φαίνεται στό σχῆμα, παρουσιάζει μιά κλίση πρός τά δεξιά καὶ πρός τά κάτω, πράγμα πού δείχνει τό γεγονός τής ύποκαταστάσεως καὶ τής ἐπιλογῆς μεταξύ δύο ἀγαθῶν, μέ συνθῆκες πλήρους ἀπασχολήσεως. ‘Η κλίση ὅμως αὐτή μᾶς ὀδηγεῖ καὶ στή διατύπωση μιᾶς ἄλλης σπουδαίας οίκονομικῆς ἀρχῆς, σύμφωνα μέ τήν ὅποια ἡ παραγωγή μεγαλύτερης ποσότητας ἀπό τό ἔνα ἀγαθό, ὅπως κατοικῶν στό παράδειγμά μας, σημαίνει τήν καταβολή συνήθως μεγαλύτερων προοδευτικά ἔξοδων. Γιά ν' ἀποκτήσει ἡ κοινωνία τοῦ παραδείγματός μας τά πρώτα χίλια πεντακόσια αὐτοκίνητα, πρέπει νά παραιτηθεῖ διακοσίων κατοικιῶν. Γιά ν' ἀποκτήσει ἄλλα χίλια πεντακόσια αὐτοκίνητα, τότε θά πρέπει νά παραιτηθεῖ ἀπό τετρακόσιες ἀκόμα κατοικίες. Κι ἂν παραιτηθεῖ καὶ ἀπό τίς τελευταίες διακόσιες κατοικίες, τότε μπορεῖ νά ἔχει πεντακόσια μόνο, ἐπί πλέον αὐτοκίνητα.

Αὐτό ἔξηγείται ἀπό τό γεγονός ὅτι γιά τήν παραγωγή τῶν πρώτων αὐτοκινήτων ἔγινε ἐν μέρει χρήση πόρων, πού δέν ἦταν κατάλληλοι γιά τήν παραγωγή κατοικιῶν. Γιά τήν παραγωγή ὅμως ἀκόμη μεγαλύτερου ἀριθμοῦ αὐτοκινήτων ἀφ' ἐνός μέν χρησιμοποιοῦνται πόροι πού εἶναι χρήσιμοι ἐξ ἵσου καὶ γιά τήν παραγωγή κατοικιῶν, ἀφ' ἐτέρου δέ γιά τήν περαιτέρω αὔξηση τής παραγωγῆς τους, θά χρησιμοποιηθοῦν πόροι πού εἶναι πολύ πιό ἀποδοτικοί στήν κατασκευή κατοικιῶν.

### 8.3 Οι συνέπειες τής ύποαπασχολήσεως τῶν πόρων.

“Οπως εἴπαμε ἡ καμπύλη ΑΒ δείχνει τίς παραγωγικές δυνατότητες τής οίκονομίας ύπό συνθῆκες **πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν μέσων**. Τί θά συμβεῖ ὅμως ἃν γιά διάφορους λόγους ύπάρχει **ύποαπασχόληση** τῶν παραγωγικῶν μέσων, δηλαδή ἀνεργία, μειωμένη ἀπασχόληση τοῦ ἐργοστασιακοῦ δυναμικοῦ, μερική καλλιέργεια τῶν καλλιεργησίμων ἐκτάσεων; Τότε, γιά νά ἐπανέλθομε στήν ύποθετική οίκονομία μας, ἡ παραγωγή τῶν δύο ἀγαθῶν δέν θά γίνεται σέ ποσότητες πού βρίσκονται πάνω στήν καμπύλη ΑΒ, ἄλλα κάπου **ἐσωτερικά**, δηλαδή πρός τά ἀριστερά της, π.χ. στό σημεῖο Y. Τοῦτο σημαίνει ὅτι θά παραχθεῖ μικρότερη συνολικά ποσότητα ἀγαθῶν ἥτοι τετρακόσιες κατοικίες καὶ δυόμισυ χιλιάδες αὐτοκίνητα, ἀντί τριῶν χιλιάδων. “Αν ἡ οίκονομία ἐπανέλθει σέ κατάσταση πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν τής μέσων (χωρίς βέβαια μεταβολή τους), τότε θά μπορεῖ νά παραχθοῦν πεντακόσια ἀκόμη αὐτοκίνητα.

### 8.4 Ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων.

‘Η καμπύλη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων τής οίκονομίας καὶ οἱ ποσότητες ἀγαθῶν, πού εἶναι δυνατόν νά παραχθοῦν βάσει αὐτῆς, δέν συμπίπτουν ύποχρεωτι-

κά μέ τίς ύφιστάμενες άνάγκες, οἱ ὅποιες μπορεῖ νά βρίσκονται — καὶ συνήθως εἰναι — σέ ψηλότερα ἐπίπεδα, δηλαδή σέ κάποιο σημεῖο ἔξωτερικά (πρός τά δεξιά) τῆς καμπύλης παραγωγικῶν δυνατοτήτων. "Ἄς ύποθέσομε στήν περίπτωση τοῦ παραδείγματός μας, δτι βρίσκονται δεξιά ἀπό τήν καμπύλη AB, στό σημεῖο X. Τοῦτο σημαίνει δτι γιά νά ίκανοποιηθοῦν ὅλες οἱ ἀνάγκες, θά πρέπει νά παραχθοῦν ὁκτακόσιες κατοικίες καὶ τέσσερις χιλιάδες αὐτοκίνητα. Αύτό δμως, ὅπως προκύπτει ἀπό τήν καμπύλη AB, ἡ ὁποία δείχνει τίς μεγαλύτερες ποσότητες πού εἰναι δυνατόν νά παραχθοῦν ἀπό τά δύο ἀγαθά μέ πλήρη ἀπασχόληση τῶν παραγωγικῶν πόρων, δέν είναι δυνατόν νά συμβεῖ, γιατί ξεπερνᾶ τίς δυνατότητες πού ἔχει ἡ οἰκονομία τή δεδομένη στιγμή. Τότε μόνο θά ἡταν δυνατόν ν' αὔξηθοῦν οἱ ποσότητες τῶν δύο αὐτῶν προϊόντων ἡ τοῦ ἐνός χωρίς μείωση τοῦ ἄλλου, ἀν, μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου, είτε αὔξηθοῦν οἱ παραγωγικοί πόροι, είτε ἀνάπτυχθεὶ ἡ τεχνολογία κατά τέτοιο τρόπο ὥστε νά μᾶς δώσει δυνατότητα αὔξημένης παραγωγῆς μέ τούς ἴδιους πόρους. "Αν αύτό γίνει, τότε ἡ καμπύλη AB θά κινηθεῖ πρός τά δεξιά, ἐνδεχομένως καὶ μέχρι τό σημεῖο X, δηλαδή θά παραχθοῦν ποσότητες πού νά καλύπτουν τό μέγιστο ποσοστό τῶν ἀναγκῶν ἡ τό σύνολό τους. Ἐπειδή δμως μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου σημειώνεται παράλληλα αὔξηση τῶν ἀναγκῶν, ἡ πλήρης ίκανοποίησή τους είναι δύσκολο νά ἐπιτευχθεῖ. "Ετοι ἡ νέα καμπύλη, ἀς ποῦμε δτι είναι ἡ ΓΔ, πού σέ σχέση μέ τήν AB ἐμφανίζει ἀνάπτυξη τής οἰκονομίας, δείχνει αὔξηση τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων, ὥστε νά είναι δυνατή ἡ παραγωγή συνολικά περισσότερων ἀγαθῶν, είτε μόνο κατοικιῶν είτε μόνο αὐτοκινήτων, είτε σέ νέους συνδυασμούς, ὥστε νά παράγονται περισσότερα καὶ ἀπό τά δύο ἀγαθά.

## 8.5 Τό κόστος εύκαιριας.

"Ἀπό τήν ἀνάλυση πού κάναμε μέχρι τώρα προκύπτει καὶ μιά ἄλλη χρήσιμη ἔννοια, ἡ ἔννοια τοῦ **κόστους εύκαιριας**.

"Ἄς δεχθοῦμε δτι οἱ ύποθετικές προτιμήσεις τής οἰκονομίας τοῦ παραδείγματός μας ἡταν τέτοιες, ὥστε οἱ διαθέσιμοι παραγωγικοί πόροι νά χρησιμοποιοῦνταν γιά τήν παραγωγή πεντακοσίων κατοικιῶν καὶ τριῶν χιλιάδων ἔξακοσίων αὐτοκινήτων. 'Ο ἐπιθυμητός αὐτός συνδυασμός ἐμφανίζεται στό σημεῖο E τής καμπύλης AB τοῦ σχήματος 8.2.

"Αν γιά κάποιο λόγο οἱ ἐπιθυμίες αύτές μεταβληθοῦν ὥστε ν' ἀπαιτεῖται ἡ παραγωγή ἐκατό περισσότερων κατοικιῶν, τότε είναι ἀναγκαῖο ἡ οἰκονομία αύτή νά ἐφοδιασθεῖ μέ ἔξακοσια λιγότερα αὐτοκίνητα, ἀφοῦ ὁ νέος συνδυασμός μᾶς δῆγει στό σημεῖο Z τής καμπύλης AB. 'Η ποσότητα αύτή τῶν 600 αὐτοκινήτων, κατά τήν ὁποία θά πρέπει νά μειωθεῖ ἡ παραγωγή αὐτοκινήτων γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ παραγωγή τῶν 100 ἐπί πλέον κατοικιῶν, ἀποτελεῖ τό κόστος ἀποκτήσεως τῶν κατοικιῶν αύτῶν, πού γι' αύτό ὀνομάζεται **κόστος εύκαιριας ύποκαταστάσεως**. Τό κόστος αύτό παριστάνει τή θυσία στήν ὁποία πρέπει νά ύποβληθεῖ ἔνα κοινωνικό σύνολο, πού διαθέτει περιορισμένους πόρους, ἀν θελήσει ν' αὔξησει τήν παραγωγή δρισμένων ἀγαθῶν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

### ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

#### 9.1 Γενικά.

’Από τά έρωτήματα πού θέσαμε σάν παράδειγμα στήν είσαγωγή έχομε ήδη τήν είκονα μερικών βασικών προβλημάτων πού άντιμετωπίζει κάθε οίκονομία, είτε αύτή είναι οίκονομία άγορας, είτε κομμουνιστική, είτε σοσιαλιστική. Είναι χρήσιμο νά γνωρίσουμε λίγο καλύτερα τά βασικά προβλήματα πού άπασχολούν τίς σύγχρονες οίκονομίες, άφού αύτό θά μᾶς βοηθήσει νά άντιληφθούμε πιό καθαρά τό άντικείμενο τού μαθήματος αύτοῦ.

#### 9.2 Πόσο πλήρης είναι ή άξιοποίηση τῶν πόρων πού διαθέτει μιά χώρα.

Κανονικά, μιά καί συνήθως οι πόροι κάθε χώρας δέν έπαρκοῦν γιά τήν πλήρη κάλυψη τῶν άναγκῶν της, θά ἔπρεπε οι χώρες νά άξιοποιούν στό μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τούς πόρους τους. Αύτό όμως δέν συμβαίνει πάντα.

Πολλές φορές στίς χώρες μέ έλευθερη οίκονομία οι οίκονομικοί πόροι **ύποαπασχολούνται**, δέν χρησιμοποιούνται δηλαδή στό σύνολό τους ή στόν έπιθυμητό ρυθμό έντασεως. ”Ετοι παρατηρεῖται τό φαινόμενο νά παραμένει ἄνεργο ἔνα ποσοστό τοῦ άνθρωπινου δυναμικοῦ, τά έργοστάσια νά μήν παράγουν δσα άγαθά τούς έπιτρέπει τό δυναμικό τους ή άκομά καί νά κλείνουν, ἐνῶ οι πρώτες ὕλες, ἀν καί υπάρχουν, νά μένουν ἀχρησιμοποίητες.

Αύτό τίς περισσότερες φορές συμβαίνει χωρίς νά τό έπιθυμεῖ κανείς. Οι συνέπειες αύτής τῆς καταστάσεως είναι μεγάλες, τόσο γιά τήν έθνική οίκονομία ὅσο καί γιά τούς ίδιωτες. ’Η άνακαλύψη τῶν αἰτιῶν στίς όποιες ὄφειλονται αύτές οι άνεπιθύμητες περιοδικές καταστάσεις ύποαπασχολήσεως τῶν πόρων, άποτελεῖ ἔνα ἀπό τά δυσχερέστερα προβλήματα τῆς Οίκονομικῆς.

Σοβαρή ὥθηση γιά τή μελέτη τῶν προβλημάτων αύτῶν ἔδωσε στούς οίκονομολόγους ή μεγάλη οίκονομική **ύφεση** (κρίση) τῆς δεκαετίας τοῦ 1930, κατά τήν όποια, ή άνεργία ἔφθασε σέ τρομακτικά έπίπεδα στίς ΗΠΑ καί τήν Βρεττανία. ’Αλλά καί τά τελευταία χρόνια παρατηρούνται σέ πολλές ἀπό τίς οίκονομικά άναπτυγμένες χώρες φαινόμενα ἀνόδου τοῦ ποσοστοῦ ἀνέργων.

Καί οι χώρες όμως μέ σοσιαλιστικό ή κομμουνιστικό σύστημα άντιμετωπίζουν τά ἴδια προβλήματα, μέ μόνη ἵσως ἐξαίρεση τήν ἀπασχόληση τοῦ άνθρωπινου δυναμικοῦ. Στίς περιπτώσεις τῶν χωρῶν αύτῶν ή ύποαπασχόληση τῶν πόρων ὄφειλεται σέ διαφορετικά αἴτια. Γιά ὅλες πάντως τίς κυβερνήσεις καί γιά τόν

οίκονομολόγο ύπάρχει πάντα τό πρόβλημα τοῦ πῶς θά έξασφαλισθεῖ ἡ πλήρης ἀξιοποίηση τῶν πόρων πού διαθέτει μία χώρα.

### 9.3 Ποιά άγαθά θά παραχθοῦν καί σέ ποιές ποσότητες;

Τό έρώτημα αύτό προκύπτει ἀπό τή στενότητα τῶν πόρων, πού ὅπως ἀναφέραμε δημιουργεῖ τήν ἀνάγκη τῆς ἐπιλογῆς. Κι ἂν ἀκόμη ἀξιοποιηθοῦν πλήρως ὅλοι οἱ πόροι, τό πρόβλημα ύπάρχει: 'Η ἀπόφαση νά χρησιμοποιήσομε περισσότερους πόρους γιά τήν παραγωγή περισσότερων ἀγαθῶν ὄρισμένου εἰδους, ἔχει ώς ἀποτέλεσμα τή μειωμένη παραγωγή ἀγαθῶν κάποιου ἄλλου εἰδους. Τό πρόβλημα αύτό ὀνομάζεται πρόβλημα **κατανομῆς τῶν πόρων**.

Κάθε οίκονομία μέ στενότητα πόρων ἀντιμετωπίζει τό θεμελιῶδες αύτό έρώτημα τοῦ τρόπου κατανομῆς τῶν πόρων, ὅποιο κι ἂν είναι τό σύστημα ὁργανώσεώς της. Σέ κάθε οίκονομία ύπάρχει ἔνας μηχανισμός λήψεως τῶν ἀποφάσεων γιά τόν τρόπο κατανομῆς τῶν πόρων. Στίς ἐλεύθερες οίκονομίες, ὅπως θά δοῦμε στή συνέχεια, οἱ περισσότερες ἀπό τίς ἀποφάσεις αύτές λαμβάνονται ἀπό τούς ἴδιωτες μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν.

### 9.4 Μέ ποιά μέθοδο παράγονται τά ἀγαθά;

Τό έρώτημα αύτό προκύπτει στίς περιπτώσεις πού ύπάρχουν διαφορετικοί τεχνικοί τρόποι, γιά νά παραχθεῖ ἔνα ἀγαθό καί οἱ περιπτώσεις αύτές είναι οἱ περισσότερες.

Τά βιομηχανικά προϊόντα π.χ. είναι δυνατόν νά παραχθοῦν μέ δύο βασικά διαφορετικούς συνδυασμούς πόρων. 'Η ἵδια ποσότητα ἀπό ἔνα ἀγαθό μπορεῖ νά παραχθεῖ μέ τή χρήση περιορισμένων τεχνικῶν μέσων, π.χ. μέ πολύ ἀπλές μηχανές καί μέ μεγάλο ἀριθμό ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἢ μέ ἀναπτυγμένα αύτόματα μηχανήματα καί μέ πολύ μικρό ἀριθμό ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τό ἀποτέλεσμα ώς πρός τήν ποσότητα τῶν παραγομένων ἀγαθῶν είναι τό ἴδιο καί στίς δυό περιπτώσεις. 'Εκείνο πού διαφέρει είναι ἡ ποσότητα πού χρησιμοποιεῖται ἀπό κάθε πόρο, δηλαδή μηχανήματα καί ἀνθρώπινη ἐργασία.

'Αλλά καί στήν παραγωγή τῶν γεωργικῶν προϊόντων μπορεῖ νά χρησιμοποιηθοῦν διάφορα συστήματα. Μιά τεχνική π.χ. είναι ἡ ἐντατική καλλιέργεια μικρῆς ἐκτάσεως γῆς γιά τήν παραγωγή ὄρισμένης ποσότητας γεωργικῶν προϊόντων. Στήν περίπτωση αύτή χρησιμοποιούνται μεγάλες ποσότητες λιπάσματος, ἐργασίας καί μηχανικῶν μέσων. 'Η ἵδια ὅμως ποσότητα προϊόντων μπορεῖ νά παραχθεῖ μέ τήν καλλιέργεια μεγαλύτερης ἐκτάσεως καί μέ χρήση μικρότερης ποσότητας λιπάσματων, ἐργασίας καί μηχανικῶν μέσων. Οἱ τεχνικές αύτές διαφέρουν μεταξύ τους ώς πρός τόν τρόπο χρησιμοποιήσεως τῶν πόρων καί ώς πρός τήν ποσότητα πού χρησιμοποιούμε ἀπό κάθε πόρο γιά τήν παραγωγή τῆς ἴδιας ποσότητας ἀγαθῶν.

### 9.5 Πώς διανέμονται τά διαθέσιμα ἀγαθά μεταξύ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας;

Τό έρώτημα αύτό παρουσιάζει πολύ μεγάλο ἐνδιαφέρον ἀφοῦ ἀναφέρεται στόν

τρόπο μέ τόν όποιο κάθε ἄτομο ἡ ὁμάδα συμμετέχει στήν διανομή τοῦ πλούτου μιᾶς χώρας. Σέ μιά ἐλεύθερη οίκονομία, πού τά περισσότερα μέσα παραγωγῆς τά κατέχουν ίδιώτες, είναι ἐνδιαφέρον νά γνωρίζομε τόν τρόπο, μέ τόν όποιο ἀμείβονται οἱ κάτοχοι τους καί εἰδικότερα τόν τρόπο, μέ τόν όποιο τό ἑθνικό προϊόν μοιράζεται μεταξύ τῶν τριῶν βασικῶν ὁμάδων, δηλαδή τῆς ἐργασίας, τῶν κατόχων τῆς γῆς, καί τῶν κατόχων τοῦ κεφαλαίου. Κατά συνέπεια, είναι ἐνδιαφέρον νά γνωρίζομε καί σέ ποιά ἔκταση οἱ κυβερνήσεις μπορεῖ νά παρεμβαίνουν καί νά ἐπηρεάζουν τόν τρόπο κατανομῆς τοῦ εἰσόδηματος, χωρίς ταυτόχρονα νά ἀλλοιώνεται ἡ φύση τοῦ ἐλεύθερου οίκονομικοῦ συστήματος.

#### **9.6 Πόσο ἀποδοτικά χρησιμοποιοῦνται οἱ πόροι;**

Τό ἐρώτημα αὐτό ἀναφέρεται στήν ἀποδοτικότητα τόσο τῆς παραγωγῆς, ὅσο καί τῆς διανομῆς τῶν παραγόμενων ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν.

**Ἡ παραγωγὴ δέν είναι ἀποδοτική**, ὅταν θά ἡταν δυνατόν μέ διαφορετική κατανομή τῶν πόρων νά παραχθοῦν περισσότερα ἀγαθά ἡ τουλάχιστον μεγαλύτερη ποσότητα ἔστω καί ἀπό ἔνα μόνο ἀγαθό, χωρίς ταυτόχρονα νά παραχθεῖ λιγότερο ἀπό ἔνα ἄλλο. **Ἡ διανομὴ τῆς παραγωγῆς δέν είναι ἀποδοτική**, ὅταν θά μποροῦσε νά γίνει μέ διαφορετικό τρόπο, ὥστε ἔνα τουλάχιστον ἄτομο νά καλυτερεύσει τό εἰσόδημά του, χωρίς ταυτόχρονα ἔνα ἄλλο νά τό χειροτερεύσει.

Στήν πράξη, σέ καμιά οίκονομία δέν μπορεῖ νά ἀποφευχθοῦν σφάλματα σχετικά μέ τήν παραγωγή καί τή διανομή τοῦ προϊόντος της. Ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία είναι ἡ ἔκταση καί οἱ συνέπειες πού συνεπάγονται ἡ μή ἀποδοτικότητα τῆς παραγωγῆς καί τοῦ συστήματος διανομῆς τοῦ ἑθνικοῦ προϊόντος.

#### **9.7 Ἡ παραγωγική ἰκανότητα τῆς οίκονομίας βελτιώνεται ἀπό χρόνο σέ χρόνο ἡ παραμένει στάσιμη;**

Τό ἐρώτημα αὐτό ἀναφέρεται στήν ἀναπτυξιακή διαδικασία, καί ἔχει γιά ὅλες τίς χῶρες πολύ μεγάλη σημασία, ἀφοῦ σχετίζεται μέ τή βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἐνός λαοῦ. Πράγματι, ἂν μία οίκονομία είναι στάσιμη, δέν δέν είναι δυνατή ἡ δηλαδή τό εἰσόδημα τῆς χώρας ἀπό χρόνο σέ χρόνο, τότε δέν είναι δυνατή ἡ βελτίωση τοῦ οίκονομικοῦ καί κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν της.

“Ἐνα ἀπό τά βασικά προβλήματα είναι καί ἡ διαπίστωση τῶν αἰτίων πού προκαλοῦν τήν ταχεία ἀνάπτυξη τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ σέ ὄρισμένες χῶρες ἡ τή βραδεία ἡ καί ἀνύπαρκτη ἀνάπτυξή του σέ ἄλλες. Τά προβλήματα αὐτά ἀπασχολοῦν ἔνα εἰδικότερο κλάδο τῆς οίκονομικῆς ἐπιστήμης πού λέγεται *Οἰκονομική τῆς Ἀναπτύξεως*.

## ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

### Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

### Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

#### 10.1 Η άναγκη γιά δργάνωση τής οίκονομίας.

‘Η οίκονομία μιᾶς χώρας άποτελείται άπό τό σύνολο τῶν προσώπων, νομικῶν ή φυσικῶν, τά δποια, άσκοῦν οίκονομικές πράξεις, άναπτύσσουν δηλαδή οίκονομική δραστηριότητα, καί τά δποια βρίσκονται σέ διαρκή άλληλεξάρτηση, άλληλεπίδραση καί συνεργασία. Ός φυσικά πρόσωπα, έννοοῦμε τά μεμονωμένα άτομα, ένων νομικά πρόσωπα όνομάζομε τίς ένώσεις άτόμων, πού δ νόμος θεωρεῖ ώς ένα πρόσωπο, τό δποιο έχει αύτοτελή θέληση καί δράση άπό τά επί μέρους φυσικά πρόσωπα πού τό άποτελοῦν. Νομικό πρόσωπο είναι π.χ. μιά τράπεζα, μιά άνώνυμη έταιρεία, τό ΙΚΑ· κλπ.

Μέ τή δράση τους τά πρόσωπα αύτά συμμετέχουν στή διαδικασία έκμεταλλεύσεως τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων καί τής παραγωγῆς καί διαθέσεως άγαθῶν καί ύπηρεσιῶν. ”Ετσι οίκονομική δραστηριότητα άσκει δ έπιχειρηματίας, δ ύπαλληλος σέ μιά έπιχειρηση, οί έργατες, οί έμποροι, δ τραπεζίτης, δ διαφημιστής, δ άσφαλιστής κ.ο.κ.

Τά φυσικά καί νομικά πρόσωπα σέ μιά έλευθερη οίκονομία είναι έλευθερα νά διαλέξουν τό είδος τής οίκονομικής τους δραστηριότητας, δέν είναι δμως άπόλυτα έλευθερα νά τήν άσκήσουν δπως τούς άρέσει. ”Υπάρχουν δηλαδή δρισμένοι θεσμοί, συνήθειες, έθιμα άλλα καί νόμοι, πού περιορίζουν τήν έλευθερία αύτή καί έλέγχουν τόν τρόπο μέ τόν δποιο δρούν οι οίκονομικές μονάδες.

“Ενας άπό τούς βασικούς καί άρχαιότερους θεσμούς τής οίκονομίας είναι δ καταμερισμός τῶν έργων. ”Οπως είδαμε, οί πρώτες οίκονομικές μονάδες μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου έπαυσαν νά έπιδίονται στήν παραγωγή δλων τῶν άγαθῶν πού τούς χρειάζονταν καί περιορίσθηκαν στήν παραγωγή ένός δ μερικῶν άγαθῶν, τά δποια κατόπιν άνταλλασσαν μέ άλλα άγαθά, πού παράγονταν άπό άλλες οίκονομικές μονάδες.

Στή σύγχρονη οίκονομία, τό σύνολο σχεδόν τής παραγωγῆς μιᾶς οίκονομικής μονάδας διατίθεται γιά τήν ίκανοποίηση τῶν άναγκῶν άλλων οίκονομικῶν μονάδων. Κατά τόν ίδιο τρόπο τά άγαθά καί οί ύπηρεσίες πού χρησιμοποιεῖ δ σύγχρονος άνθρωπος έχουν παραχθεῖ άπό άλλους. Ό σημερινός έργατης δέν παράγει ούτε ένα

άγαθό μόνος του, ἀλλά συνήθως μόνο ἔνα τμῆμα αὐτοῦ.

Ἡ μαζική παραγωγή, πάνω στήν όποια στηρίζεται τό ύψηλό βιοτικό ἐπίπεδο πού ἀπολαμβάνουν σήμερα οἱ βιομηχανικά ἀναπτυγμένες χῶρες, δέν θά ἡταν δυνατή, ἂν ἡ παραγωγή ἐξακολουθοῦσε νά γίνεται ἀπό αὐτάρκεις οίκονομικές μονάδες. Αὐτός ὁ καταμερισμός και ἡ εἰδίκευση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας δίνει τή δυνατότητα στήν ἐκμηχάνιση τῆς παραγωγῆς, στήν ἐξοικονόμηση ἐργαλείων, τά όποια θά ἔπειτε, ἀν δέν ύπηρχε ὁ καταμερισμός, νά τά χρησιμοποιοῦν ὅλα, ὅλοι οἱ ἀσχολούμενοι μέ τήν παραγωγή ἐνός προϊόντος και στήν ἐξοικονόμηση τοῦ χρόνου, πού θά χρειαζόταν γιά τή μετάβαση ἀπό τή μιά ἐργασία στήν ἄλλη. Ἐπειδή δέ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι οἱ ἴδιοι, δέν ἔχουν τίς ἴδιες δυνατότητες και ταλέντα, ἡ ἐξειδίκευση δίνει τή δυνατότητα νά ἐπιδοθεῖ κανείς ἐκεῖ πού εἶναι πιό ίκανός, και συνεπώς δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις γιά μεγαλύτερη ἀπόδοση.

Ἄς φαντασθοῦμε μιά μεγάλη πόλη, ὅπως ἡ Ἀθήνα ἢ ἡ Θεσσαλονίκη μέ τά ἐκατομμύρια ἡ ἐκατοντάδες χιλιάδες κατοίκους τους και τόν ἀπειρο ἀριθμό ἀναγκῶν τους σέ πάσης φύσεως ἀγαθά. Ἡ ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐξ ὀλοκλήρου ἀπό μιά σταθερή ροή προμηθειῶν στήν πόλη ἀπό ἀγαθά πού ἔχουν παραχθεῖ ἀπό τήν μιά ἄκρη τῆς Ἑλλάδας μέχρι τήν ἄλλη, ἀλλά και ἀγαθά πού προέρχονται ἀπό κάθε γωνιά τῆς γῆς. Χωρίς τήν εἰσροή αύτῶν τῶν ἀγαθῶν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων θά ἡταν καταδικασμένοι νά πεθάνουν ἀπό τήν πείνα. Στίς ἀγορές τους εἰσρέουν καθημερινά τόννοι ἀπό λαχανικά, κρέας, ψάρια, φρούτα και ἄλλα τρόφιμα, χιλιάδες τεμάχια ἀπό ἄλλα ἀναγκαῖα προϊόντα, ὅπως ἐπιπλα και σκεύη, σαπούνια και ἀπορρυπαντικά, ὀδοντόπαστες και καλλυντικά, ἐργαλεῖα και μηχανήματα, ἐνδύματα, ψυγεῖα και ἄλλες ἡλεκτρικές συσκευές και ὁ τιδήποτε ἄλλο ἀπό τήν πληθύρα τῶν ἀναγκαίων στό σύγχρονο ἄνθρωπο ἀγαθῶν, μπορεῖ νά φαντασθεῖτε. Τό ἴδιο, βέβαια σέ μικρότερη κλίμακα, γίνεται σέ κάθε πόλη, κωμόπολη και χωριό. Ὕπο ὄμαλές συνθήκες ὅταν κάθε βράδυ πάμε νά κοιμηθούμε ποτέ δέν μᾶς ἀπασχολεῖ τό πρόβλημα ἂν τήν ἐπομένη θά βροῦμε νά ἀγοράσουμε ὅ,τι χρειαζόμαστε. Ἐκεῖνο πού μπορεῖ νά μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι ἄν ἔχομε τά χρήματα πού χρειάζονται γιά νά ἀποκτήσομε ὅ,τι ἐπιθυμοῦμε, ἀλλά ὅχι ἄν θά τά βροῦμε στήν ἀγορά μας ἡ σέ κάποια ἄλλη.

Πώς ὅμως συμβαίνει αὐτό; Ποιός φροντίζει ὥστε ὅλα αὐτά τά ποικίλα ἀγαθά νά βρίσκονται ἐκεῖ πού χρειάζονται και ὅταν χρειάζονται; Ποιός κατευθύνει τούς παραγωγούς τους νά τά παράγουν σέ όρισμένες ποσότητες και ποιότητα, ποιός μέ ἄλλα λόγια κανονίζει τόν τρόπο μέ τόν όποιο θά γίνει ἡ κατανομή τῶν διαθεσίμων στήν οίκονομία πόρων και ποιός θά ἀναλάβει τήν παραγωγή τοῦ κάθε προϊόντος, πῶς δηλαδή θά γίνει ὁ καταμερισμός τῶν ἐργών;

Εἶναι φανερό ὅτι στή σύγχρονη ἐποχή ὁ καταμερισμός τῶν πόρων και τῆς παραγωγικῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ ἔνα πολύπλοκο και πολυσύνθετο φαινόμενο, πού προκαλεῖ οίκονομικές και κοινωνικές ἐξελίξεις και διαμορφώνει ἔνα τέτοιο πλέγμα σχέσεων και ἐξαρτήσεων, ὥστε νά ἀπαιτεῖται **ἔνα σύστημα δργανώσεως και συντονισμοῦ τους**. Ἀπαιτεῖται κυρίως ἡ συνεργασία μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ γιά τήν ίκανοποίηση και τίς πιό ἀπλῆς ἀνάγκης μας, ἐξαρτόμαστε ἀπό τήν προσπάθεια ἐνός μεγάλου ἀριθμοῦ ἄλλων ἀνθρώπων. Και ἡ συνεργασία και ἐξάρτηση δέν ἀναφέρεται μόνο στά μέλη ἐνός κοινωνικοῦ συνόλου, στούς κατοίκους μιᾶς χώρας. Σήμερα, ἔνα βασικό χαρακτηριστικό τῆς οίκονομίας ἀποτελεῖ ὁ διεθνής καταμερισμός τῆς παραγωγῆς και οἱ ἐκτεταμένες ἀνταλλαγές ἀγαθῶν και ὑπηρεσιῶν μεταξύ ὅλων τῶν κρατῶν τῆς γῆς. Τό παλιό ὄραμα τῆς αὐτάρκειας, πού

βασιζόταν στή θεώρηση μιᾶς οίκονομίας ώς **κλειστοῦ συστήματος**, έχει σβήσει άφοι, όπως άποδεικνύεται στή σύγχρονη πράξη, καμιά χώρα δέν μπορεῖ νά στηριχθεῖ μόνο στούς έγχώριους πόρους καί παραγωγικές δυνατότητες. (Στήν οίκονομική έπιστήμη, έν τούτοις, γιά τήν άπλούστευση τής άναλυσεως τῶν οίκονομικῶν φαινομένων, θεωροῦμε πολλές φορές τήν οίκονομία ώς κλειστό σύστημα, άγνοώντας συνειδητά τήν ύπαρξη αύτοῦ τοῦ τεράστιου πλέγματος διεθνῶν συναλλαγῶν).

Κάτω άπό τίς συνθήκες αύτές τό πρόβλημα τής όργανώσεως τής οίκονομίας είναι ένα άπό τά σοβαρότερα, γιατί άπό τόν τρόπο πού θά γίνει καί άπό τό σύστημα όργανώσεως πού θά έφαρμοσθεῖ έξαρταί οχι μόνο ή όμαλή λειτουργία τής οίκονομίας, άλλα καί ο τρόπος ζωῆς τῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τό οίκονομικό σύστημα σχετίζεται κατ' άνάγκη μέ τό πολιτικό καί τό κοινωνικό, πράγμα πού πρέπει πάντα νά λαμβάνεται ύπ' ὅψη, κατά τήν άναλυση καί τήν κριτική ένός οίκονομικοῦ συστήματος.

'Από ίσα έχομε πεῖ μέχρι τώρα, προκύπτει ότι κάθε οίκονομικό σύστημα έχει βασικά ν' άντιμετωπίσει τέσσερα θέματα. Πρέπει ν' άποφασίσει καί νά έφαρμόσει τίς άποφάσεις στά παρακάτω έρωτήματα:

- α) Τί θά παραχθεῖ;
- β) Πώς θά παραχθεῖ;

γ) Ποιός θά καταναλώσει τά άγαθά καί τίς ύπηρεσίες πού θά παραχθοῦν;

δ) Πότε θά καταναλωθοῦν; Ποιό μέρος δηλαδή, τής παραγωγῆς, θά καταναλωθεῖ στό παρόν καί ποιό μέρος θά καταναλωθεῖ στό μέλλον (θά **έπενδυθεῖ**).

Παρ' ίδη τήν ποικιλία πού μπορεῖ νά παρουσιάζουν στήν έφαρμογή τους, δύο είναι βασικά τά άκραια συστήματα όργανώσεως τής οίκονομίας: τό **καπιταλιστικό** καί τό **κομμουνιστικό**. Καί τά δύο άπορρέουν άπό μιά δρισμένη κοινωνικοπολιτική κοσμοθεωρία, μέ διάφορες ή κάθε μιά άξιες, άλλα μέ κοινούς οίκονομικούς στόχους.

Πρίν είσέλθομε στήν άναλυση αύτῶν τῶν δύο συστημάτων, άς ξεκαθαρίσουμε τίς έννοιες. Τό Κομμουνιστικό σύστημα, πού συνήθως λέγεται καί σοσιαλιστικό, έχει τή βάση του στήν ιδεολογία τῶν Μάρκ καί Λένιν. 'Ως πολιτικό, κοινωνικό καί οίκονομικό σύστημα δικαιούσαμε νά πούμε ότι ο κομμουνισμός είναι ένα πολιτικοκοινωνικό σύστημα, πού οι ιδρυτές του πιστεύουν ότι δόδηγει στό σοσιαλισμό. 'Η θεωρία π.χ. τής δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, η τής όποιας μορφής άπολυταρχικής κυβερνήσεως, δέν άποτελεῖ άναγκαίο στοιχεῖο τής έννοιας τοῦ σοσιαλισμοῦ. Στήν πράξη πάντως, οι έννοιες αύτές συγχέονται καί οι λέξεις χρησιμοποιούνται συνήθως μέ λανθασμένο τρόπο.

'Η λέξη **καπιταλισμός** χρησιμοποιεῖται γιά νά περιγράψει τό σύστημα διπού ύπάρχει έλευθερία συσσωρεύσεως κεφαλαίων (ή λέξη προέρχεται άπό τή λατινική λέξη *capitalis*, πού σημαίνει κεφάλαιο) άπό τούς ιδιώτες, στῶν όποιων τή δράση στηρίζεται ή οίκονομική άνάπτυξη. Μεταξύ τῶν δρων καπιταλισμός, **έλευθερη οίκονομία** καί **οίκονομία ἡ σύστημα ἀγορᾶς**, ύπάρχουν διαφορές, πού θέτονται στό διαφορετικό τρόπο θεωρήσεως τοῦ ίδιου φαινομένου, δηλαδή τής οίκονομικής δραστηριότητας. "Ετσι μέ τή λέξη καπιταλισμός δίνομε τό κεντρικό βάρος στή σημασία τοῦ κεφαλαίου, ώς συντελεστή παραγωγῆς μέ τόν δρό έλευθερη οίκονομία, βλέπομε τά πράγματα άπό τή σκοπιά τής έλευθερίας τής οίκονομικής δραστηριότητας καί τοῦ ρόλου τοῦ Κράτους· μέ τόν δρό οίκονομία ἀγορᾶς, συγκεντρώνομε

τήν προσοχή μας στό μηχανισμό μέ τόν όποιο λύνονται τά βασικά οίκονομικά προβλήματα. Πάντως καί οι τρεῖς όροι χρησιμοποιούνται άναλογα μέ τήν περίπτωση, για νά περιγράψουν τό ίδιο βασικά οίκονομικό σύστημα.

Έμεις στό βιβλίο αύτό χρησιμοποιούμε έλευθερα όλους αύτούς τούς όρους, καί κατά βάση τούς πιό άκριβεις άπό οίκονομικής άποψεως όρους σοσιαλισμός καί έλευθερη οίκονομία, όταν δέν άναφερόμαστε σέ συγκεκριμένη κρατική οίκονομία.

## 10.2 Τό σοσιαλιστικό σύστημα.

Τό σύστημα αύτό μεταχειρίζεται τήν **επιβολή** μέσω τής **κρατικής έξουσίας** ώς μέθοδο γιά τήν έπιλυση τών οίκονομικών προβλημάτων. Ή άπαντηση στά έρωτήματα, πού άναφέρονται στήν παραγωγή καί τή διανομή τών άγαθών, δίνεται άπό **ένα κεντρικό δργανο σχεδιασμοῦ καί λήψεως άποφάσεων**. Τό σχέδιο καί οι στίχοι του έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα γιά τούς παραγωγούς καί τούς καταναλωτές. Τό σύστημα αύτό έχει τίς πηγές του στά χρόνια τών Φαραώ καί έφαρμόζεται σήμερα σ' ένα μεγάλο τμῆμα τοῦ βιομηχανικοῦ κόσμου, μέ έπί κεφαλῆς τή Σοβιετική "Ενωση.

Ή μέθοδος τοῦ κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ τής οίκονομίας είναι συχνά έκείνη μέ τήν όποια μπορεῖ νά έπιβληθοῦν γρήγορες, έκτεταμένες διαρθρωτικές μεταβολές σέ μιά κοινωνία, δπως π.χ. ή μεταβολή μιᾶς παραδοσιακής οίκονομίας (γεωργικής) σέ βιομηχανική. Οι δυσχέρειες δημως πού παρουσιάζει ο κεντρικός σχεδιασμός καί συντονισμός μιᾶς τόσο μεγάλης ποικιλίας διαφορετικών ειδών παραγωγικών άποτελεσμάτων είναι τεράστιες καί άποτελοῦν τήν πηγή μερικών άπό τίς βασικές άδυναμίες τοῦ συστήματος, δπως ή μειωμένη άποδοτικότητα, ή σπατάλη πόρωνκαί ή γραφειοκρατία.

Στό σύστημα αύτό πού δημοάζεται συνήθως σοσιαλιστικό ή κομμουνιστικό, όλες σχεδόν οι βασικές άποφάσεις οι σχετικές μέ τήν οίκονομική δραστηριότητα, λαμβάνονται άπό κρατικούς ύπαλληλους, μέ έπί κεφαλῆς μιά κεντρική ύπηρεσία προγραμματισμοῦ. Ή ύπηρεσία αύτή καταρτίζει τό Σχέδιο, συνήθως πενταετούς διάρκειας, τό όποιο προβλέπει πῶς θά χρησιμοποιηθοῦν οι διαθέσιμοι πόροι, τί θά παραχθεῖ, πόσο καί ποιά ποιότητα άπό τό κάθε άγαθό, καί πῶς θά διανεμηθοῦν τά άγαθά καί οι ύπηρεσίες πού θά παραχθοῦν. Στό κομμουνιστικό σύστημα ή κατανάλωση καθορίζεται έμμεσα άπό τό Σχέδιο, πού δημούνται τί καί πόσο θά παραχθεῖ. Τά άτομα, βέβαια, μπορεῖ νά διαθέτουν τό είσοδημά τους, δπως έπιθυμούν, άλλα ύποχρεώνονται νά περιορισθοῦν σ' Ό, τι παράγεται ή έπιτρέπεται νά είσαχθεῖ. Ή παραγωγή, δημως, καί οι είσαγωγές δέν άνταποκρίνονται στίς ιδιωτικές έπιθυμίες, άλλα στίς άνάγκες τής οίκονομίας ώς σύνολο, έτσι δπως τίς καθορίζουν οι άρχες τοῦ κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ. Καί οι άρχες αύτές δέν έλεγχονται, ούτε έπηρεάζονται άποτελεσματικά άπό τούς καταναλωτές.

Στό κομμουνιστικό σύστημα τά μέσα παραγωγής άνήκουν στό Κράτος. Ίδιωτική περιουσία δέν ύπάρχει καί κατά συνέπεια δέν ύπάρχει καί ή ξννοια τοῦ κέρδους, ώς κινήτρου γιά τή διάθεση τών ιδιοκτήτων μέσων παραγωγής. Τό έθνικό είσοδημα διανέμεται άναμφισβήτητα μέ μεγαλύτερη ισότητα άπό Ό, τι σέ άποιδήποτε άλλο σύστημα, άφου τό μόνο είσοδημα τών άτόμων προέρχεται άπό τήν άμοιβή τής έργασίας τους. Είσοδημα άπό ιδιωτική περιουσία είναι σχεδόν άνυπαρκτο, ένω στίς έλευθερες οίκονομίες ένα μεγάλο μέρος τών άτομικων είσοδημάτων προέρχεται άπό μερίσματα, τόκους καταθέσεων καί έσοδα άπό τήν ιδιοκτησία άκινήτων. Άλλα ή

άνισότητα τῶν ἀμοιβῶν ἀπό τήν ἔργασία είναι καί στό κομμουνιστικό σύστημα περίπου ή 1δια μέ αὐτή πού ισχύει στίς καπιταλιστικές χῶρες, γιατί καί ἐκεῖ οἱ ἀμοιβές δέν είναι ἀνάλογες μέ τίς ἀνάγκες, ἀλλά μέ τό είδος τῆς παρεχόμενης ἔργασίας, μέ μεγάλες διαφορές ἀπό τήν κορυφή τῆς κλίμακας μέχρι τή βάση της.

Τέλος στό σύστημα αὐτό η ἔλευθερία ἐπιλογῆς ἔργασίας ἐκ μέρους τῶν ἔργαζομένων δέν ύπάρχει, ἀφοῦ καί η ἀπασχόληση κατευθύνεται ἀπό τίς ἀρχές τοῦ κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ. Ταυτόχρονα, δημαρχός, ἔνα μεγάλο πρόβλημα πού ἀπασχολεῖ τήν ἔλευθερη οίκονομία, δηλαδή η ἀνεργία, δέν ύπάρχει στό κομμουνιστικό σύστημα, ὅπου κάθε ἀνθρώπος ἵκανός γιά ἔργασία ἔχει ὅχι μόνο τό δικαίωμα ἀλλά καὶ τήν ύποχρέωση νά κάνει δποια ἔργασία ή ἐφαρμογή τοῦ σχεδίου τοῦ ἐπιβάλλει. Ἡ ἀμοιβή τῆς ἔργασίας καθορίζεται ἀπό τά κεντρικά ὄργανα σχεδιασμοῦ δεσμευτικά, ἐνώ η διεκδίκηση βελτιώσεώς τους μέ ἀπεργιακό ἀγώνα δέν ἐπιτρέπεται.

### 10.3 Τό σύστημα τής έλευθερης οίκονομίας ή τής άγορᾶς.

Ἡ δεύτερη μέθοδος ὁργανώσεως τῆς οίκονομίας είναι ἐκείνη πού βασίζεται, γιά τήν ἐπίλυση τῶν βασικῶν οίκονομικῶν προβλημάτων, στό σύστημα τής άγορᾶς, σ' αὐτόν τόν καταπληκτικό μηχανισμό προσφορᾶς καί ζητήσεως, πού δίνει κατά τρόπο σχεδόν αὐτόματο ὅχι 1σως μιά τέλεια, ἀλλά ἀρκετά ἵκανοποιητική λύση στά προβλήματα πού καλείται νά ἐπιλύσει τό οίκονομικό σύστημα.

Τό σύστημα τής άγορᾶς, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, ἐνθαρρύνει τίς καινοτομίες καὶ τήν πραγματοποίηση ἀλλαγῶν, μέ τρόπο 1σως πιό βραδύ ἀπ' ὅ, τι στό κομμουνιστικό σύστημα ἀλλά συνεχή καὶ σταθερό. Ἀντίθετα μέ τή μέθοδο τοῦ κεντρικοῦ σχεδιασμοῦ, είναι ἀπαλλαγμένο ἀπό ἔξαναγκασμούς καί γραφειοκρατικές διαδικασίες καὶ αὐτότροπούς ἐλέγχους τῆς οίκονομικῆς ζωῆς.

Βάση τοῦ συστήματος τῆς έλευθερης οίκονομίας (οἱ ὅροι ἔλευθερη οίκονομία ή σύστημα άγορᾶς ή καπιταλιστικό είναι, ὅπως εἰπαμε, σχεδόν συνώνυμοι) είναι ἡ κατοχή τῶν μέσων παραγωγῆς κατά κύριο λόγο ἀπό 1διωτες, ἡ ἔλευθερία διαθέσεως τῆς ἔργασίας καὶ η ἔλευθερία τοῦ καταναλωτῆς, δηλαδή η ἔλευθερία τῶν ἀτόμων νά διαθέτουν ὅπως ἐπιθυμοῦν τό εἰσόδημά τους καὶ τήν ἔργασία τους. Τό βασικό του πλεονέκτημα είναι ἡ ἵκανότητά του νά ἔξασφαλίζει οίκονομική τάξη καὶ πρόσδο, ἐνώ ταυτόχρονα παρέχει τό μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ἔλευθερίας, σ' δσους μετέχουν στίς οίκονομικές δραστηριότητες. Τό σύστημα ἔχει δυναμισμό, εύελιξία, αὐτορρυθμίζεται καὶ αὐτοελέγχεται σέ μεγάλη ἔκταση, ἀλλά παράλληλα περικλείει μεγάλους κινδύνους καὶ δυσχερή προβλήματα, πού δέν γνωρίζουν ἄλλα συστήματα.

Βασικοί θεσμοί τοῦ συστήματος είναι α) η 1διωτική ἐπιχείρηση, στήν όποια ἀνατίθεται κυρίως η ἐκμετάλλευση τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ η ἀπόφαση γιά τό τί, πόσο καὶ πῶς θά παραχθεῖ καὶ β) τό κέρδος, ὃς ἀμοιβή τῶν κατόχων τοῦ κεφαλαίου καὶ ὡς κινήτρου γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας.

Στό σύστημα άγορᾶς τό ἔργο τῆς ὁργανώσεως τῆς οίκονομίας ἀφήνεται στήν ούσια στήν 1διωτική πρωτοβουλία, η όποια μέ τό μηχανισμό τῶν ἀμοιβῶν καὶ κερδῶν κινεῖ τίς ἐπί μέρους λειτουργίες τοῦ συστήματος καὶ ἐπιλύει τά κεντρικά προβλήματα κάθε οίκονομίας, πού περιγράψαμε στό εἰσαγωγικό κεφάλαιο.

*“Ἄς δοῦμε δημαρχός, πῶς λειτουργεῖ τό σύστημα τής άγορᾶς.*

*“Ἄν ως ἀτόμα η ὁμάδα ἔχομε ἐντυνη ἐπιθυμία γιά κάτι, τότε εἰμαστε διατεθει μένοι νά πληρώσουμε γιά νά τό ἀποκτήσουμε. ”* *“Ἄν ἔχομε ἀνάγκη γιά ύποδήματα π.χ. τότε ἀσφαλῶς θά ύπάρξει δυνατότητα κέρδους γιά ἐκεῖνον πού θά τά παράγει. Οι*

έπιχειρηματίες ἀντιλαμβάνονται αὐτή τῇ δυνατότητα γιά πιθανό κέρδος καὶ ἀρχίζουν τὴν παραγωγή ὑποδημάτων.

Τά ἄτομα, πού είναι ίκανά γιά ἐργασία, πηγαίνουν νά ἐργασθοῦν ἐκεῖ πού μπορεῖ νά ἔχουν μεγαλύτερη ἀμοιβή καὶ καλύτερες συνθήκες ἐργασίας. Καθώς ἡ παραγωγή αὔξανει, φθάνομε σ' ἓνα σημεῖο ὅπου παράγονται τόσα ὑποδήματα ὅσα οἱ καταναλωτές ἐπιθυμοῦν νά ἀγοράσουν σέ τιμή, πού νά καλύπτει ὅλο τό κόστος παραγωγῆς (στό ὅποιο φυσικά περιλαμβάνεται καὶ τό κέρδος). "Αν ὁ ἀνταγωνισμός μεταξύ τῶν παραγωγῶν ὑποδημάτων είναι ισχυρός, τότε οἱ τιμές θά κρατηθοῦν χαμηλές, σέ ἐπίπεδο πού μόλις θά καλύπτει τό κόστος παραγωγῆς. Οἱ καταναλωτές βρίσκουν καὶ ἀγοράζουν τά ὑποδήματα πού ἔχουν ἀνάγκη στήν κατά τό δυνατό χαμηλότερη τιμή, γιατί οἱ ἐπιχειρηματίες κυνηγοῦν τό κέρδος καὶ ἀνταγωνίζονται μεταξύ τους.

"Η διαδικασία αὐτή, κατά τήν ὅποια ἡ παραγωγή γίνεται γιατί οἱ ἐπιχειρηματίες ἀναζητοῦν κέρδη, ἐπαναλαμβάνεται γιά ὅλα τά ἄλλα προϊόντα ταυτόχρονα. Οἱ δαπάνες τῶν καταναλωτῶν καθοδηγοῦν τούς ἐπιχειρηματίες πρός τήν παραγωγή ἐκείνων τῶν εἰδῶν, πού ὑπόσχονται τά μεγαλύτερα κέρδη. "Οπου οἱ προοπτικές κερδῶν είναι μεγάλες, ἐκεῖ ὑπάρχει προσφορά ἐργασίας καὶ ἀνταγωνισμός γιά τήν ἀπόκτηση πρώτων ύλων, ἐκεῖ προσελκύεται τό κεφάλαιο καὶ αὔξανεται ἡ παραγωγή. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἡ ζήτηση τῶν καταναλωτῶν ἐπιλύει τό πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς, ἀφοῦ προσδιορίζει τό σημεῖο τῆς καμπύλης τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων, πάνω στό ὅποιο θά κινηθεῖ ἡ οἰκονομία.

Αύτός είναι σέ πολὺ ἀπλοποιημένη περιγραφή ὁ μηχανισμός μέ τόν ὅποιο τό σύστημα τῆς ἀγορᾶς πραγματώνει τό πολύπλοκο οἰκονομικό ἔργο. 'Ο μηχανισμός αὐτός, βάσει μιᾶς σειρᾶς ἀναρίθμητων ἀντιδράσεων τῶν καταναλωτῶν καὶ τῶν ἐπιχειρηματῶν, καθορίζει τί καὶ πόσο θά παραχθεῖ, πῶς θά παραχθεῖ καὶ πῶς θά διανεμθεῖ μεταξύ τῶν καταναλωτῶν, τί θά καταναλωθεῖ σήμερα καὶ τί στό μέλλον, κατά τρόπο σχεδόν αὐτόματο καὶ ἀπρόσωπο, μέσω τοῦ συστήματος ἀμοιβῶν καὶ τιμῶν, πού διαμορφώνονται μέ τή διαδικασία τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως ὑπό συνθήκες **ἔλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ**. 'Ο καθένας ἀσφαλῶς ἀποφασίζει γιά τόν έαυτό του καὶ τίς ὑποθέσεις του, μέ κύριο κριτήριο τό δικό του συμφέρον. 'Άλλα ταυτόχρονα συμμετέχει στή διαδικασία λήψεως τῶν ἀποφάσεων γιά τήν οἰκονομία στό σύνολό της. Κανένα βέβαια ἄτομο ἢ ὅμαδα δέν ἐπιλαμβάνεται συνειδητά μέ τή λύση τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων. Αύτό είναι τό ἀθροιστικό ἀποτέλεσμα τῶν ἐπί μέρους ἀποφάσεών τους.

"Όλα αὐτά δέν σημαίνουν ὅτι στό σύστημα τῆς ἀγορᾶς, ὅπου λείπει ὁ κεντρικός προγραμματισμός καὶ ἔλεγχος, ἐπικρατεῖ χάος. 'Αντίθετα, ἐπιτυγχάνεται γενικά μιὰ ἀξιοθαύμαστη τάξη καὶ ἀρμονία, ἡ ὅποια βέβαια δέν είναι ἀπαλλαγμένη ἀπό προβλήματα καὶ διαταραχές. 'Αδυναμίες ὅπως: ἡ ἔξαφάνιση ἡ μείωση στό ἐλάχιστο τῆς ἀπαραίτητης προϋποθέσεως γιά τή λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν, δηλαδή τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, πού ὄφειλεται στά μονοπώλια καὶ τά ὀλιγοπώλια, ἡ στίς γιγαντιαίες ἐπιχειρήσεις: ἡ δυνατότητα ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀνάγκης γιά ἐργασία. μέ τήν προσφορά χαμηλῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων: ἡ ἀπροθυμία γιά τήν ἀνάληψη ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας ἀπό τούς ἐπιχειρηματίες σέ τομεῖς αὔξημένου κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος, μέ μειωμένες ὅμως προοπτικές γιά ὑψηλά κέρδη· τό πρόσφατο φαινόμενο στασιμοπληθωρισμοῦ μέ τή συνεχή ἀπώλεια τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, πού συνοδεύεται μέ στασιμότητα στήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, λόγω μειώσεως τῶν ἐπενδύσεων, καὶ μέ αὔξηση τῆς ἀνεργίας. "Όλα αὐτά

ἀποτελοῦν ἀσθένειες τοῦ συστήματος, πού ὁ μηχανισμός τῆς άγορᾶς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν συναλλαγῶν δέν στάθηκε ίκανός νά θεραπεύσει αύτόματα κατά τρόπο ίκανοποιητικό.

Χρειάσθηκε ἔτσι, κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν πραγμάτων, νά ἐπέλθουν ούσιαστικές ἀλλοιώσεις στήν καθαρή μορφή τοῦ συστήματος, ὅπως τό περιγράψαμε παραπάνω, μέ τήν εἰσαγωγή τῆς παρεμβάσεως τοῦ κράτους στήν οίκονομική ζωή καὶ τό μηχανισμό τῆς λήψεως τῶν βασικῶν οίκονομικῶν ἀποφάσεων. Πολλές χωρες ὀδηγήθηκαν σέ προσαρμογές τοῦ συστήματος, πού ὀδήγησαν σέ ἐνδιάμεσες μορφές· αύτές διατηροῦν τά βασικά χαρακτηριστικά τῆς έλευθερης οίκονομίας, ἀλλά ταυτόχρονα ἀποδέχονται δρισμένα στοιχεῖα τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος καὶ κυρίως τή μέθοδο τῆς κρατικοποίησεως δρισμένων παραγωγικῶν μέσων καὶ τοῦ σχεδιασμοῦ δρισμένων οίκονομικῶν δραστηριοτήτων. 'Ο σχεδιασμός ὅμως αὐτός δέν είναι αύταρχικός ἀλλά τόσο στή σχεδίαση ὅσο καὶ στήν ἐφαρμογή τοῦ προγράμματος ἀκολουθοῦνται **δημοκρατικές** διαδικασίες.

Τό κράτος παρεμβαίνει στό μηχανισμό διαμορφώσεως τῶν ἀμοιβῶν θέτοντας κατώτερα δρια μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων καὶ στή διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν ἔργασίας δριζοντας δρια ἐβδομαδιαίας ἀπασχολήσεως, ύποχρεωτικές ὀδεις κλπ. Παρεμβαίνει στό μηχανισμό διαμορφώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῶν κερδῶν δριζοντας ἀνώτερα δρια τιμῶν καὶ περιθώρια ἐμπορικοῦ κέρδους. 'Επεμβαίνει στή διανομή τοῦ εἰσοδήματος μέ τή φορολογία καὶ λαμβάνει ἄλλα μέτρα, πού ἀποβλέπουν στήν ἀνακατανομή τοῦ εἰσοδήματος, ὅπως ἐπιδοτήσεις τιμῶν, καλλιεργητικές ἐνισχύσεις κ.ο.κ. Προσπαθεί τέλος νά ἐπηρεάσει τή λήψη τῶν ἐπιχειρηματικῶν ἀποφάσεων, ὡς πρός τό τί, πόσο καὶ πῶς θά παραχθεῖ, μέ μια πολιτική κινήτρων καὶ ἀντικινήτρων κ.ο.κ.

'Ο κρατικός αὐτός παρεμβατισμός στήν ἀρχή προσέκρουσε σέ μεγάλες ἀντιδράσεις· κύριο ἐπιχείρημα ἦταν ὅτι ἀλλοιώνει βασικούς θεσμούς καὶ μηχανισμούς τοῦ συστήματος τῆς έλευθερης οίκονομίας. Σήμερα ὅμως γίνεται γενικά ἀποδεκτός, ὡς ἀπαραίτητος ρυθμιστικός ρόλος τοῦ Κράτους, πού ἀποβλέπει στήν ἀπάλειψη τῶν ἀδυναμιῶν καὶ τῶν κινδύνων πού περικλείει τό σύστημα.

Σέ μερικές μάλιστα χωρες τό Κράτος προχώρησε παραπέρα καὶ ἔφθασε στήν **κρατικοποίηση** (ἢ **έθνικοποίηση** ἢ **κοινωνικοποίηση**) δρισμένων μέσων παραγωγῆς, ἀφαιρώντας τό δικαίωμα τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας νά τά ἐκμεταλλεύεται αὐτή καὶ ἀνάλαβε τό ἴδιο μέ ἐπιχειρήσεις ἢ ὄργανισμούς ιδιοκτησίας του, τήν παραγωγή ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν, πού ἔχουν μεγάλη κοινωνική σημασία. Στίς περισσότερες χωρες τῆς Δ. Εύρωπης καὶ στή χώρα μας καθώς καὶ στής ΗΠΑ, ἀλλά σέ μικρότερη κλίμακα, τό Κράτος γίνεται ιδιοκτήτης καὶ διαχειριστής βασικῶν πόρων καὶ παραγωγής ἀγαθῶν, ὅπως ἡ ἐνέργεια, ὁ χάλυβας, τά λιπάσματα, ἀκόμα καὶ ἡ ζάχαρη· ἐπίσης παρέχει ύπηρεσίες, ὅπως οί συγκοινωνίες, οί τηλεπικοινωνίες, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ ἀσφάλιση γιά ύγεια καὶ σύνταξη, οί τράπεζες κλπ.

"Ετοι, τό σύστημα τῆς έλευθερης οίκονομίας, ὅπως ἐφαρμόζεται σήμερα, είναι σύστημα **μικτῆς οίκονομίας**, πού βασίζεται κατά κύριο λόγο στήν ιδιωτική ἐπιχειρηση καὶ τό μηχανισμό τῆς άγορᾶς, ἀλλά μέ ἐκτεταμένες περιοχές κρατικῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐλέγχου καὶ περιορισμένη κρατική συμμετοχή στήν ιδιοκτησία τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων καὶ τήν παραγωγική διαδικασία.

Τό σύστημα αὐτό βασίζεται ἀκόμη στά ἔξης κύρια χαρακτηριστικά τῆς έλευθερης οίκονομίας:

α) Τήν ιδιωτική ιδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς.

**Τα κυριότερα οίκονομικά συστήματα**

Οίκονομικό σύστημα	Θεμελιώδες Αρχές	Θεσμικά Χαρακτηριστικά	Μέθοδος για την επιλογή των Οικονομικών Προβλημάτων
Καθαρός καπιταλισμός ('Ανυπόκριτος σχεδόν απίειρα με πλήρεσσερο παράδειγμα της ΗΠΑ)	Κάθε οίκονομική μονάδα άποφασίζει ποιες έπιλογές και πολιτική είναι καλύτερη γι' αυτήν. Οι όποιμικές αυτές άποφάσεις άποδεικνύεται ότι άποβανουν πρός το συμφέρον τού συνόλου	'Ιδιωτική ιδιοκτησία των πόρων και των έπικειμενών δραστηριοτήτων δρασμάν. 'Ελευθερία έπιλογής έκ μέρους των καταναλωτών, των κατόχων των παραγωγικών μέσων και των έπιχειρησεων	"Εμφαση σ' ένα σύστημα ή λεύθερης ανταγωνιστικής δύραρδας, ούσιαστηή δινυπαρξία κυβερνητικού σχεδιασμού ή έλεγχου
- Φιλελεύθερος ή δημοκρατικός σοσιαλισμός (Μικτή Οικονομία). (Μεγάλη Βρετανία, Σουηδία και οι Σλλεξ Χώρες της Δ. Εύρωπης).	Περιορισμένη κρατική παρέμβαση είναι άναγκαια για τη βελτίωση των έπιλογών και της πολιτικής των έπι μέρους οικονομικών μονάδων	Μήγμα ίδιωτικής και δημόσιας ιδιοκτησίας των πόρων και ληψής αποφάσεων από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα	Μήγμα χαλαρού κρατικού σχεδιασμού και ρυθμίσεων στούς βασικούς τομείς. Στούς υπόλοιπους τομείς έφαρμαζεται βασικά δη μηχανισμός της διαρράς
- Κομμουνισμός ή κατεύθυνσηνος σοσιαλισμός. (Σοβιετική "Ενωση, Σλοβεζ 'Ανατολικής Ευρώπης και Κίνα).	Τό κράτος είναι καλύτερα από κάθε άλλον σε θέση νά άποφασίσει ποιες έπιλογές και ποιά πολιτική είναι οι πιο συμφέρουσες για την οίκονομία ως σύνολο και τις οίκονομικές μονάδες που τη συνθέτουν	Δημόσια ιδιοκτησία και έλεγχος των παραγωγικών μέσων. 'Ανυπαρξία σχεδόν δικαιώματος έπιλογής και έλεγχου των έπι μέρους μονάδων με υποχρεωτική άποδοσή ή έκ μέρους των καθοριζούμενων από την Κρατική έξουσία στόχων	Κρατικό σχέδιο πού καταρτίζουν κεντρικές 'Αρχές Σχεδιασμού. Αύστηρη προστήλωση στις κυβερνητικές κατευθύνσεις για την έφαρμογή των σχεδίων. Μερική χρησιμοποίηση τού συστήματος τημών για την έφαρμογή των σχεδίων

β) Τή συσσώρευση περιουσίας άπό άτομα και έπιχειρήσεις. Τό συσσωρευμένο κεφάλαιο άποδίδει εισόδημα στούς ιδιοκτήτες του.

γ) Τά άτομα και οι έπιχειρήσεις είναι έλευθερες ν' άναπτύξουν όποια νόμιμη έπιχειρηματική δραστηριότητα έπιθυμούν. Τό κίνητρο τοῦ κέρδους κατέχει κεντρικό ρόλο στήν οίκονομική ζωή.

δ)Τά άτομα είναι έλευθερα νά καταναλώσουν μέ όποιο τρόπο έπιθυμούν τά είσοδήματά τους. Μέ τό σύστημα τής ιδιωτικής έπιχειρήσεως και τοῦ άνταγωνισμού δό καταναλωτής έχει σέ μεγάλη έκταση τήν έλευθερία τοῦ δικαιώματος νά έπιλέξει τό είδος, τήν ποιότητα και τήν τιμή, στήν όποια θά άγοράσει.

Μέ τίς μεταβολές όμως πού έχει ύποστει τό καπιταλιστικό σύστημα άπό τόν διαρκῶς αύξανόμενο παρεμβατικό και παραγωγικό ρόλο τοῦ Κράτους, ό δρος καπιταλισμός δέν έχει πιά τό ίδιο περιεχόμενο. Πολλοί χρησιμοποιούν τόν δρο νεοκαπιταλισμός. Πάντως έκεινο πού έχει σημασία είναι ότι ή έλευθερη οίκονομία μέ τή νέα της μορφή διατηρεῖ όλα τά πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος έναντι τοῦ σοσιαλιστικοῦ, ένω ταυτόχρονα έλαχιστοποιεί τά μειονεκτήματά του.

Θά πρέπει έν τούτοις νά μή ξεχνάμε ότι δέν ύπαρχουν άπαντήσεις στά θεμελιώδη έρωτήματα τής οίκονομίας, πού νά έχουν μοναδική ή παγκοσμίως παραδεκτή άπαντηση. Διάφορες κοινωνίες, έχοντας διαφορετικό πολιτιστικό και ιστορικό ύπόδαθρο, διάφορα ήθη και έθιμα και άντιτιθέμενες ιδεολογικές κατευθύνσεις, δηναρικής έπισης και διαφορετικό ποιοτικά και ποσοτικά πλούτο σέ πόρους, δίνουν διαφορετικές άπαντήσεις στά έρωτήματα αύτά και έφαρμόζουν γιά τή λύση τους τίς μεθόδους έκεινες, πού προσφέρονται περισσότερο στήν περίπτωσή τους. Ό κοινός στόχος είναι πάντοτε νά έπιτευχθεί ή μεγαλύτερη δυνατή άπόδοση τών πόρων πού διαθέτουν· τό οίκονομικό σύστημα όμως πού έφαρμόζουν ποικίλλει μεταξύ τών δύο άκραίων συστημάτων πού περιγράψαμε παραπάνω.

Στόν Πίνακα 10.3.1 άναφέρονται σέ γενικές κατηγορίες τά συστήματα πού έφαρμόζονται σήμερα στίς άναπτυγμένες οίκονομίες και περιγράφονται συγκριτικά οι βασικές διαφορές τους.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

### Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

#### 11.1 Ή λήψη τῶν ἀποφάσεων στό σύστημα τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας.

’Από όσα ἀναφέραμε στήν προηγούμενη παράγραφο, είναι φανερό ὅτι ἡ οἰκονομική δραστηριότητα ρυθμίζεται ἀπό μιά σειρά ἀποφάσεων πού λαμβάνονται ἀπό τρεῖς κατηγορίες οἰκονομικῶν μονάδων: Τά νοικοκυριά, τίς ἐπιχειρήσεις καί τό Δημόσιο.

##### **a) Τά νοικοκυριά.**

Λέγοντας νοικοκυριό ἐννοοῦμε ὅλα τά ἄτομα πού ζοῦν κάτω ἀπό τήν ἴδια στέγη. βασικά μιά οἰκογένεια, ἀλλά βλέποντάς την σάν οἰκονομική μονάδα πού παίρνει οἰκονομικές ἀποφάσεις. Στήν Οἰκονομική, ὅπως καί στό βιβλίο αὐτό, ὅταν ἀναφερόμαστε στόν καταναλωτή ἡ τό ἄτομο σάν οἰκονομική μονάδα, ἐννοοῦμε πραγματικά τήν ὅμαδα τῶν ἀτόμων πού συνθέτουν ἔνα νοικοκυριό. Τά νοικοκυριά ἔχουν στήν ιδιοκτησία τους ἐκτάσεις γῆς, σπίτια καί καταστήματα, χρήματα καί ὄρισμένα ἀπό τά μέλη τους μποροῦν νά προσφέρουν ἐργασία, ὡς ἐπιχειρηματίες, ἐργάτες ἢ ὑπάλληλοι. Γιά νά διαθέσουν αύτά τά μέσα παραγωγῆς, ζητοῦν ἀνταλλάγματα, ὥπως ἐνοίκια, τόκο, μέρισμα, μισθό ἢ ἡμερομίσθιο. Οἱ ἀποφάσεις πού παίρνουν τά νοικοκυριά ἀναφέρονται τόσο στή διάθεση τῶν παραγωγικῶν μέσων ἢ τῶν ύπηρεσιῶν τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν πού κατέχουν, ὅσο καί στή διάθεση τοῦ εἰσοδήματος πού ἀποκτοῦν μ' αὐτόν τόν τρόπο. Τά νοικοκυριά λοιπόν ἀποτελοῦν τίς καταναλωτικές μονάδες σέ μιά οἰκονομία, ἀλλά ταυτόχρονα καί τούς κατόχους τῶν παραγωγικῶν μέσων. Τά νοικοκυριά ὑποτίθεται ὅτι παίρνουν ἐκείνες τίς ἀποφάσεις πού τούς συμφέρουν καλύτερα, πού τούς ἐξασφαλίζουν τή μεγαλύτερη δυνατή ἰκανοποίηση.

##### **β) Οἱ ἐπιχειρήσεις.**

’Η ἐπιχειρηση είναι ἡ οἰκονομική μονάδα, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖ παραγωγικά μέσα γιά νά παράγει προϊόντα, πού θά πωλήσει μετά εἴτε σέ ἄλλες ἐπιχειρήσεις, εἴτε σέ νοικοκυριά. εἴτε στό Δημόσιο. ’Η ἐπιχειρηση συνεπῶς είναι ἡ μονάδα πού παίρνει ἀποφάσεις σχετικά μέ τήν ἀπασχόληση τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καί τό εἰδος τῶν προϊόντων πού θά παραχθοῦν. ’Η ἐπιχειρηση δέν μπορεῖ ν' ἀποφασίσει μόνη της γιά τό ὑψος τῶν πωλήσεών της, μπορεῖ ὅμως νά ἐπηρεάσει μέ τή διαφήμιση καί τά ἄλλα μέσα προωθήσεως τῶν πωλήσεων τήν ἀπόφαση τῶν νοικοκυριῶν γιά τό τί θά ἀγοράσουν. ’Η ἐπιχειρηση παίρνει κι' αὐτή τίς ἀποφάσεις της μέ κριτήριο τήν καλύτερη ἐξυπηρέτηση τοῦ συμφέροντός της.

### γ) Τό Δημόσιο.

Στήν έννοια του Δημοσίου περιλαμβάνονται όλες οι δημόσιες ύπηρεσίες και άργανισμοί ή έπιχειρήσεις πού άνήκουν στό Κράτος ή βρίσκονται κάτω από τόν άμεσο έλεγχό του. Οι άποφάσεις του Δημοσίου άφορούν στήν παραγωγή όρισμένων άγαθών και κυρίως ύπηρεσιών, ή άποβλέπουν στόν έπηρεασμό τών άποφάσεων τών έπιχειρήσεων κυρίως άλλα και τών νοικοκυριών.

Γενικότερα έκτος από τήν άμεση αύξηση τής δραστηριότητας του Κράτους, στόν καθαυτό παραγωγικό τομέα, οι οίκονομικές λειτουργίες του Κράτους και συνεπών οι άντιστοιχες άποφάσεις του μπορεῖ νά διακριθούν σέ δύο γενικότερες κατηγορίες.

Α) Έκεινες πού άποβλέπουν στήν ένδυνάμωση και τή διευκόλυνση τής λειτουργίας του συστήματος άγορᾶς. Οι βασικές δραστηριότητες του Κράτους στήν περιοχή αύτή είναι:

I. Παροχή θεσμικού και νομικού πλαισίου ώς και κοινωνικού περιβάλλοντος εύνοϊκού γιά τήν άποτελεσματική λειτουργία του συστήματος τής άγορᾶς.

II. Διατήρηση τών συνθηκών άνταγωνισμού.

Β) Έκεινες πού άποβλέπουν στή συμπλήρωση και τή διόρθωση του μηχανισμού τής άγορᾶς και διαμορφώσεως τών τιμών. Έδω έχομε βασικά τρείς δραστηριότητες:

I. Άναδιανομή του είσοδήματος μεταξύ τών διαφόρων τμημάτων του πληθυσμού.

II. Προσαρμογή τής κατανομής τών παραγωγικών πόρων, μέ στόχο τή μεταβολή τής συνθέσεως του έθνικού είσοδήματος (π.χ. συμμετοχή σ' αύτό τής βιομηχανίας και τής γεωργίας).

III. Σταθεροποίηση τής οίκονομίας, δηλαδή έλεγχο τής άνεργίας και του πληθωρισμού, πού προκαλούνται από τίς κυκλικές οίκονομικές διακυμάνσεις και τήν προώθηση τής άναπτυξιακής πολιτικής.

Σέ μιά καθαρή μορφή του συστήματος άγορᾶς, οι άποφάσεις τών νοικοκυριών και τών έπιχειρήσεων καθορίζουν τί ή οίκονομία θά πρέπει νά παράγει, πώς ή παραγωγή θά πρέπει νά **όργανωθεί** και πώς τό συνολικό προϊόν θά πρέπει νά **διανεμηθεί**, μέσω ένός συστήματος τιμών.

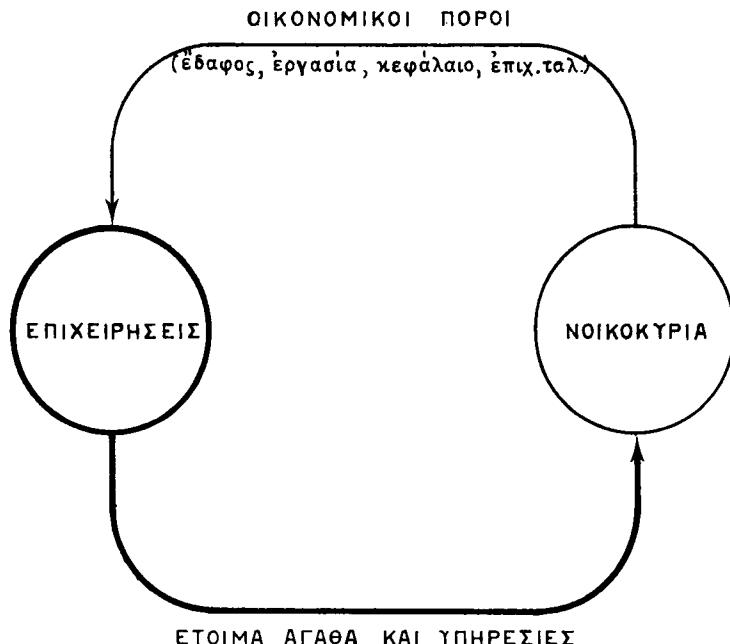
## 11.2 Ή κυκλική ροή της οίκονομίας.

”Ας δοῦμε, τώρα, πιό άναλυτικά, πώς λειτουργεί τό σύστημα τής άγορᾶς.

”Ας ύποθέσουμε μιά άντιπραγματευτική οίκονομία, όπου δηλαδή γίνεται άνταλλαγή πράγματος μέ πράγμα, χωρίς τή μεσολάβηση χρήματος. Τά νοικοκυριά άμεσα ή έμμεσα κατέχουν όλους τούς παραγωγικούς πόρους τούς όποίους παρέχουν στίς έπιχειρήσεις.

Οι έπιχειρήσεις χρειάζονται αύτούς τούς πόρους, γιατί τούς είναι άναγκαιοι γιά νά έκπληρωσουν τήν άποστολή τους, δηλαδή, τήν παραγωγή άγαθών και ύπηρεσιών. Ως άνταλλαγμα τής παροχής πρός τίς έπιχειρήσεις τών πόρων πού κατέχουν, τά νοικοκυριά πληρώνονται σέ είδος, δηλαδή σέ άγαθά και ύπηρεσίες. Ή κυκλική αύτή ροή μέσων άπό τά νοικοκυριά πρός τίς έπιχειρήσεις και άγαθών και ύπηρεσιών άπό τίς έπιχειρήσεις πρός τά νοικοκυριά, έμφανιζεται στό σχήμα 11.2a.

Μιά άντιπραγματευτική οίκονομία αύτῆς τῆς μορφῆς θά δημιουργοῦσε βέβαια σοβαρά προβλήματα, γιά τὴν πλήρη ίκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν νοικοκυριῶν. Χρησιμεύει ὅμως ὡς ἀπλή ἀπεικόνιση τοῦ πραγματικοῦ τρόπου ροῆς τῶν πόρων καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν σέ μια οίκονομία ἀγορᾶς.

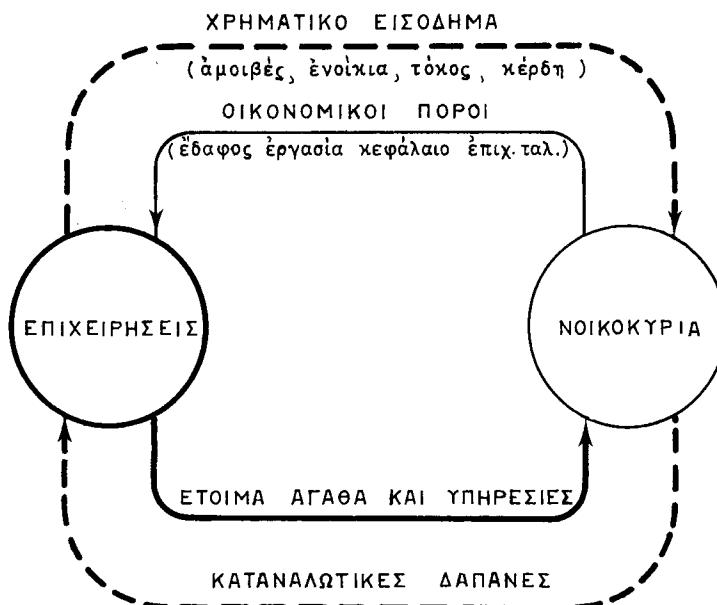


Σχ. 11.2α.  
Η λειτουργία μιᾶς άντιπραγματευτικῆς οίκονομίας.

"Οπως γνωρίζουμε, οἱ δυσκολίες τῆς άντιπραγματευτικῆς οίκονομίας ἔξαφανίζονται μέ τὴν ἐπικράτηση τῆς χρηματικῆς οίκονομίας, ὅπου τό χρῆμα ἀποτελεῖ κοινό μέσον ἀνταλλαγῆς. Πῶς ὅμως μεταβάλλεται ἡ ἀπεικόνιση τῆς κυκλικῆς αύτῆς ροῆς, μέ τὴν ἔξελιξη τῆς άντιπραγματευτικῆς σέ χρηματική οίκονομία; Τό γεγονός ὅτι τό χρῆμα χρησιμοποιεῖται, ὡς κοινό ἀνταλλακτικό μέσο, σημαίνει ὅτι μεσολαβεῖ γιά νά διευκολύνει τὴν ἀνταλλαγή πόρων μέ ἀγαθά καὶ ύπηρεσίες μεταξύ νοικοκυριῶν καὶ ἐπιχειρήσεων.

"Ετοι στὸ σχῆμα 11.2β, στὸ ἐπάνω μέρος ἐμφανίζεται ἡ ροή τῶν χρηματικῶν πληρωμῶν πρός τὰ νοικοκυριά μέ τὴ μορφή ἀμοιβῶν, ἐνοικίων, τόκων καὶ κερδῶν, ὡς ἀντάλλαγμα γιά τὴν παροχή ἐκ μέρους τους τῶν ἰδιοκτήτων παραγωγικῶν πόρων πού διαθέτουν στὶς ἐπιχειρήσεις. Οἱ πληρωμές αὐτές τῶν χρηματικῶν εἰσοδημάτων πρός τὰ νοικοκυριά ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρήσεων ἀποτελοῦν τό **κόστος** τῶν ἐπιχειρήσεων γιά τὴν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν. Τὰ χρηματικά αύτά ἔσοδα τῶν νοικοκυριῶν, τούς δίνουν τή δυνατότητα νά ἀξιώσουν ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις τὴν παροχή ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν. "Ετοι τὰ χρήματα τῶν νοικοκυριῶν δαπανῶνται γιά τὴν ἀγορά ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν τῆς ἐκλογῆς τους,

συνιστοῦν δηλαδή τήν **καταναλωτική δαπάνη**. Η καταναλωτική αύτή δαπάνη είναι γιά τήν έπιχειρηση τό χρηματικό της είσόδημα, τό όποιο θά χρησιμοποιήσει πάλι γιά τήν άγορά τῶν παραγωγικῶν μέσων πού χρησιμοποιεῖ. "Ετσι πραγματοποιεῖται μιά συνεχής **κυκλική ροή τῶν είσοδημάτων** ἀπό τίς έπιχειρήσεις πρός τά νοικοκυριά καί ἀπό τά νοικοκυριά πρός τίς έπιχειρήσεις.



Σχ. 11.2β.  
Η λειτουργία τής χρηματικής οίκονομίας.

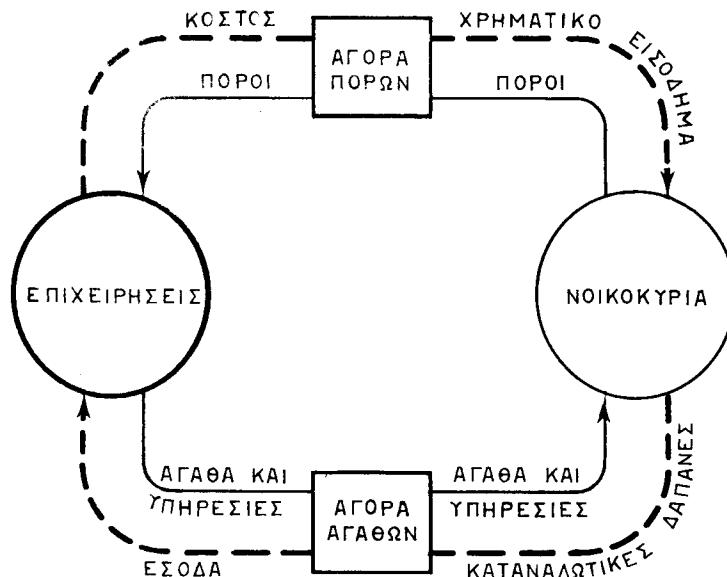
Από τήν κυκλική αύτή ροή ἀπουσιάζει, βέβαια, τό δημόσιο, ως οίκονομική μονάδα, πού χρησιμοποιεῖ κι αύτή πόρους καί παρέχει είσοδήματα.

Καὶ ὅσο μέν ἀφορᾶ στό ἐπάνω μέρος τοῦ σχήματος 11.2β ἡ λειτουργία τῶν σχέσεων παίρνει τήν ἴδια μορφή. Στό κάτω μέρος ὅμως ὑπάρχει ἡ διαφορά ὅτι σέ πολλές περιπτώσεις ἡ παροχή τῶν ὑπηρεσιῶν είναι δωρεάν καί συνεπῶς δέν ὑπάρχει ἀπό αὐτήν τήν παροχή δημιουργία είσοδήματος γιά τό Δημόσιο, ὅπως π.χ. συμβαίνει στήν περίπτωση τῆς δωρεάν παροχῆς ἐκπαιδεύσεως. Τό χρηματικό είσοδόμα γιά τήν ἀπόκτηση τῶν ἀναγκαίων πόρων γιά τήν παραγωγή αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν προέρχεται ἀπό ἄλλες πηγές, κυρίως τή φορολογία ὅπως θά δούμε ὅταν μιλήσομε γιά τή σύνθεση τοῦ ἐθνικοῦ είσοδήματος.

Ἡ ροή αύτή τοῦ είσοδήματος - κόστους καί οίκονομικῶν πόρων, στό ἐπάνω μέρος τοῦ σχήματος, καί τῶν ἀγαθῶν - καταναλωτικῶν δαπανῶν, στό κάτω μέρος, περνᾶ μέσα ἀπό ἀντίστοιχες ἀγορές στίς ὅποιες πραγματοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγή τοῦ χρήματος μέ τούς παραγωγικούς πόρους καί τά ἀγαθά - ὑπηρεσίες. Οἱ ἀγορές αύτές ἐμφανίζονται στό σχήμα 11.2γ. Στήν ἀγορά τῶν πόρων τά νοικοκυριά προσφέρουν παραγωγικά μέσα σέ ὄρισμένες τιμές καί λαμβάνουν χρηματικό είσοδόμα ἀπό τίς έπιχειρήσεις πού τά ἀγοράζουν. Είναι φανερό ὅτι τό μέγεθος τοῦ

χρηματικού είσοδήματος, πουύ ρέει μέσω τής άγορᾶς πόρων πρός τά νοικοκυριά. Εξαρτάται άπό τό ποσόν τῶν κατεχομένων καί προσφερομένων πόρων καί άπό τίς τιμές στίς όποιες πωλοῦνται.

Κατά τόν ίδιο τρόπο, στό κάτω μέρος τοῦ σχήματος, οί καταναλωτικές



Σχ. 11.2γ.

Άγορές πόρων καί άγαθῶν σέ μία χρηματική οίκονομία.

δαπάνες καί τά άγαθά - ύπηρεσίες περνοῦν μέσα άπό τήν άγορά τῶν άγαθῶν. Τό μέγεθος αὐτῶν τῶν ροῶν ἔξαρτάται καί πάλι άπό τίς ποσότητες τῶν άγαθῶν καί ύπηρεσιῶν πουύ άγοράζονται καί άπό τίς τιμές στίς όποιες πωλοῦνται.

"Ετσι, δύο είναι οἱ βασικές άγορές, **ἡ άγορά τῶν πόρων**, πουύ περιλαμβάνει όλα τά παραγωγικά μέσα, ὅπως πρώτες ύλες, ἐργασία, τό χῶρο ἐγκαταστάσεως τῶν ἐπιχειρήσεων, τά χρηματικά κεφάλαια κλπ. καί **ἡ άγορά άγαθῶν**, ὅτι δηλαδή παράγουν οἱ ἐπιχειρήσεις μέ τή μορφή άγαθῶν ἡ ύπηρεσιῶν. Στήν άγορά πόρων, οἱ ἐπιχειρήσεις ἐκπροσωποῦν τή **ζήτηση** καί τά νοικοκυριά, ώς κάτοχοι τῶν παραγωγικῶν μέσων, τήν **προσφορά**. Στήν άγορά άγαθῶν, τά νοικοκυριά είναι οἱ άγοραστές, ἐκπροσωποῦν δηλαδή τή **ζήτηση**, καί οἱ ἐπιχειρήσεις είναι οἱ πωλητές, ἐκπροσωποῦν δηλαδή τήν **προσφορά**.

Αύτή είναι μιά άπλοποιημένη ἀπεικόνηση τής κυκλικῆς ροής τοῦ είσοδήματος ἡ, ἀπλῶς, τής κυκλικῆς λειτουργίας τής οίκονομίας, στά πλαίσια τοῦ μηχανισμοῦ τής άγορᾶς στήν καθαρή του μορφή, χωρίς νά λαμβάνονται δηλαδή, ὑπ' ὅψη διάφοροι ἄλλοι παράγοντες καί λειτουργίες, πουύ στήν πράξη κάνουν τά πράγματα πολύ πιο περίπλοκα, ἐνῶ δέν μεταβάλλουν τήν παραπάνω μορφή κινήσεως τής οίκονομίας.

### 11.3 Ή κυριαρχία τοῦ καταναλωτῆ.

“Οπως ἔχομε πεῖ πολλές φορές μέχρι τώρα, γιά νά λειτουργήσει τό σύστημα τῆς ἀγορᾶς, χρειάζεται νά ύπαρχουν **καταναλωτές**, αύτοί δηλαδή πού θέλουν ν' ἀγοράσουν τά ἀγαθά καί τίς ύπηρεσίες πού παράγουν οἱ ἐπιχειρήσεις. ”Αν δέν ύπάρχει ὁ καταναλωτής πού νά θέλει νά πληρώσει γιά ν' ἀγοράσει ἔνα αὐτοκίνητο, ἔνα ραδιόφωνο, ἔνα κοστούμι, ἢ ἀν δέν ύπαρχουν πελάτες πού νά είναι ἔτοιμοι νά πληρώσουν γιά νά πάνε στόν κινηματογράφο, στό κουρείο, στό πλυντήριο, τότε οἱ ἀντίστοιχες ἐπιχειρήσεις πού παράγουν αύτά τά ἀγαθά καί τίς ύπηρεσίες, δέν πρόκειται νά παραμείνουν γιά πολύ ἀνοικτές.

Καταλήξαμε ἔτσι στό συμπέρασμα ὅτι αύτός, πού κατευθύνει τήν παραγωγή σέ μιά ἑλεύθερη οἰκονομία, είναι ὁ καταναλωτής, πού θέλει καί είναι σέ θέση νά πληρώσει γιά ν' ἀγοράσει. Ή ούσιαστική αύτή θέση τοῦ καταναλωτῆ στήν ἑλεύθερη οἰκονομία ὄνομάζεται **κυριαρχία τοῦ καταναλωτῆ**.

‘Η κατεύθυνση αύτή τῆς παραγωγῆς ἀπό τόν καταναλωτή, γίνεται μέ τόν τρόπο πού ξοδεύει τά χρήματά του, μέ τόν τρόπο δηλαδή, πού κατανέμει τό εἰσόδημά του στά διάφορα ἀγαθά καί ύπηρεσίες. ”Αν ύπαρχουν πελάτες πού **ζητοῦν** τίς ύπηρεσίες τοῦ κουρέα ἢ τοῦ τραπεζίτη, ἃν ύπαρχουν καταναλωτές πού **ζητοῦν** ν' ἀγοράσουν κρέας ἢ πατάτες ἢ μακαρόνια, τότε δημιουργεῖται ἡ μεγάλη πιθανότητα νά ύπαρξουν κουρεία καί τράπεζες ἢ κτηνοτροφίες γιά τήν παραγωγή κρέατος, γεωργικές καλλιέργειες πατάτας, βιομηχανίες πού θά παράγουν μακαρόνια.

‘Η **ζήτηση** λοιπόν ἀπό τούς καταναλωτές είναι τό **βασικό κίνητρο** τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητας.

### 11.4 Ή ἀγορά τῶν ἀγαθῶν.

‘Η ἀγορά τῶν ἀγαθῶν, ὁ τόπος δηλαδή στόν ὅποιον ὁ καταναλωτής πηγαίνει γιά νά ἀγοράσει καί ὁ παραγωγός ἢ ὁ ἔμπορος γιά νά πωλήσει, είναι σέ ὅλους μας γνωστή. Σέ κάθε πόλη καί χωριό ύπαρχουν όρισμένα μέρη, όρισμένοι δρόμοι, γεμάτοι μέ μαγαζά, τά όποια πωλοῦν τίς χιλιάδες τῶν εἰδῶν πού χρησιμοποιεῖ ὁ σύγχρονος καταναλωτής. Γιά όρισμένα εἰδη, ὅπως θά ἔχετε προσέξει, ἔχουν δημιουργηθεὶ εἰδικές ἀγορές· σέ μιά δηλαδή περιοχῇ ἢ ἔνα δρόμο ἔχουν συγκεντρωθεὶ καταστήματα πού πωλοῦν όμοειδή προϊόντα ἢ προσφέρουν όμοειδεῖς ύπηρεσίες. Αύτό γίνεται συνήθως στίς μεγάλες πόλεις.

‘Οταν λοιπόν μιλᾶμε γιά ἀγορά, ἐννοοῦμε κατ' ἀρχήν ὅλους τούς τόπους, ὅπου μέσω τῶν ποικίλων καταστημάτων συναντάται ἡ προσφορά καί ἡ ζήτηση, ὅπου δηλαδή ὁ καταναλωτής πηγαίνει γιά νά ζητήσει τά ἀγαθά ἢ ὅποιες ύπηρεσίες ἐπιθυμεῖ καί ὅπου οἱ παραγωγοί ἢ οἱ ἔμποροι προσφέρουν τά ἀγαθά πού διαθέτουν γιά νά πωληθοῦν. Σήμερα βέβαια ὅταν μιλᾶμε γιά ἀγορά, δέν ἀναφερόμαστε πάντα σ' ἔνα όρισμένο τόπο. Ή ἐννοια τῆς ἀγορᾶς ἔχει διευρυνθεῖ καί περιλαμβάνει κάθε ὄργανωμένο τρόπο συναντήσεως τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως. Τά μεταχειρισμένα αὐτοκίνητα π.χ., ὅπως ὅλοι γνωρίζομε πωλοῦνται κατά μεγάλο ποσοστό μέ καταχωρίσεις στίς μικρές ἀγγελίες τῶν ἐφημερίδων. Μεγάλες ἀγοραπωλησίες ἀγαθῶν καί συμφωνίες γιά παροχή ύπηρεσιῶν πραγματοποιοῦνται μεταξύ τῶν ἐπιχειρήσεων μέ ἀλληλογραφία ἢ τηλεφωνικές ἐπικοινωνίες κ.ο.κ. Θά μπορούσαμε

έπομένως νά ποῦμε ὅτι **ἀγορά εἶναι κάθε δργανωμένος μηχανισμός πού φέρνει σε στενή ἐπαφή τούς ἀγοραστές μέ τούς πωλητές.**

Στίς ἀγορές αύτές τά διάφορα ἀγαθά ἡ ὑπηρεσίες προσφέρονται σέ όρισμένες τιμές. Κάθε εἰδος δηλαδή **προσφέρεται γιά πώληση μέ ἀντάλλαγμα ὄρισμένες νομισματικές μονάδες**, οἱ ὁποῖες στήν Ἑλληνική ἀγορά εἶναι οἱ δραχμές. "Αν πηγαίνομε στήν ἀγορά ὡς ἀγοραστές, εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἐπιδίωξή μας θά εἶναι ν' ἀγοράσουμε ὅσο τό δυνατόν φθηνότερα, δηλαδή στήν πιό χαμηλή τιμή, γιατί τά μέν χρήματα πού διαθέτομε εἶναι περιορισμένα, ἐνῶ τά εἰδη πού θά ἐπιθυμούσαμε ν' ἀγοράσουμε εἶναι συνήθως σχεδόν ἀπεριόριστα.

"Αν δημάς βρισκομαστε στήν ἀγορά ὡς πωλητές, ἂν ἔχομε π.χ. ἔνα κατάστημα, τότε ἡ ἐπιδίωξή μας εἶναι συνήθως νά πωλήσουμε ὅσο γίνεται σέ **καλύτερη τιμή**, δηλαδή σέ μιά τιμή πού θά μᾶς ἔξασφαλίζει τό μεγαλύτερο κέρδος.

"Αν λοιπόν ἀγνοήσουμε τούς περιορισμούς, πού καμιά φορά ἐπιβάλλει τό Κράτος στήν ἐλεύθερη διαμόρφωση τῶν τιμῶν, τότε μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι στήν ἀγορά τῶν ἀγαθῶν παιζεται ἔνα παιχνίδι μεταξύ δύο ὄμάδων· ἀπ' αύτές ἡ μιά ὄμάδα, οἱ **καταναλωτές**, προσπαθεῖ ν' ἀγοράσει φθηνότερα καί ἡ ἄλλη, οἱ **παραγωγοί**, προσπαθεῖ νά πωλήσει ἀκριβότερα.

Καταβάλλεται δηλαδή προσπάθεια ὥστε νά καθορισθεῖ **μιά τιμή** γιά τά ἀγαθά καί τίς ὑπηρεσίες, πού νά μπορεῖ ν' ἀφήνει **σχετικά** ίκανοποιημένες καί τίς δύο ὄμάδες. 'Αξίζει ἄρα νά παρακολουθήσουμε πῶς στήν πράξη φθάνομε στόν καθορισμό αύτῆς τῆς τιμῆς, ἀφοῦ, δπως δλοι γνωρίζομε, τά διάφορα εἰδη πού προσφέρονται στήν ἀγορά **ἔχουν ἡδη μιά τιμή**. 'Η τιμή αὐτή δημάς ἔχει καθορισθεῖ, χωρίς ἐμεῖς νά ἔχομε προηγουμένως πάρει συνειδητά μέρος στό παιχνίδι πού περιγράψαμε.

## ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

### Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΓΟΡΑΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ

##### Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

###### 12.1 Η άτομικη ζήτηση.

“Όταν βρισκόμαστε στήν άγορά, δύο είναι οι παράγοντες πού προσδιορίζουν αν θά μεταβληθούμε σέ πραγματικούς άγοραστές ή αν θά περιορισθούμε άπλως στό νά κοιτάζομε τίς βιτρίνες.

‘Ο πρώτος άπό τούς παράγοντες αύτούς είναι οι **προτιμήσεις** και οι **έπιθυμίες** μας.’ Αν κάτι μᾶς άρεσει και έπιθυμούμε νά τό άποκτήσομε, τότε θά δόηγηθούμε στήν άπόφαση νά ξοδέψουμε τά χρήματά μας γιά νά τό άγοράσουμε. Οι βιτρίνες τών καταστημάτων ή τά ράφια τών ύπεραγορών είναι γεμάτα και άπό είδη πού θά μπορούσαμε νά άγοράσουμε, τά όποια δύμως δέν μᾶς άρεσουν, δέν μᾶς προκαλοῦν καμιά έπιθυμία νά τά άποκτήσομε. ‘Αν ή τιμή τους ήταν πολύ χαμηλή, τότε ίσως νά παρακινούμαστε νά προμηθευτούμε κάποια άπό αύτά τά είδη· ύπάρχουν δύμως και περιπτώσεις πού σκεπτόμαστε ότι «αύτό καιί τσάμπα νά μοῦ τό έδιναν δέν θά τό έπαιρνα». Γιά τά είδη αύτά, γιά τά όποια δέν έχομε κανένα ένδιαφέρον, ή **ζήτησή μας**, ή **άτομική μας ζήτηση**, είναι **μηδέν**.

‘Αλλά ή υπαρξη τής προτιμήσεως και τής έπιθυμίας μας γιά κάτι, δέν άρκει γιά νά μᾶς μετατρέψει σέ άγοραστές. Οι βιτρίνες είναι γεμάτες έπισης άπό είδη πού και μᾶς άρεσουν και έπιθυμούμε νά τά άποκτήσομε, άλλά δέν μποροῦμε γιατί είναι πολύ **άκριβά**, ή τιμή τους δηλαδή είναι άπαγορευτική γιά μᾶς.

‘Η **ζήτησή μας** γιά τά είδη αύτά είναι έπίσης **μηδέν**.

‘Ο δεύτερος, συνεπώς, παράγοντας πού πρέπει νά συντρέξει γιά νά μᾶς μετατρέψει σέ άγοραστές, είναι ή **ικανότητά μας νά διαθέσουμε τά άπαραίτητα χρήματα** γιά ν’ άγοράσουμε κάτι. Γιά νά θεωρήσουμε, λοιπόν, στήν Οικονομική ότι ύπάρχει **άτομική ζήτηση** ή **ζήτηση καταναλωτή** γιά ένα προϊόν, δέν άρκει νά ύπάρχει μόνο μιά άνάγκη, πού τό προϊόν αύτό θά μπορούσε νά καλύψει, άλλά **χρειάζεται νά ύπαρξει ή έπιθυμία του καταναλωτή νά άποκτήσει τό προϊόν αύτό, κυρίως, δύμως, ή ικανότητά του νά δώσει τά άναγκαιά χρήματα γιά νά τό άγοράσει.**

‘Η ζήτησή μου ώς καταναλωτή γιά ένα άγαθό, έξαρταται άπό τήν έπιθυμία και τήν ικανότητά μου νά τό άγοράσω σέ μια **τρέχουσα τιμή**, σέ μια τιμή δηλαδή στήν όποια προσφέρεται τή συγκεκριμένη στιγμή. Αύτό σημαίνει ότι ή ζήτησή μου αύτή

μπορεῖ νά ἀλλάξει, ἂν ἀλλάξει καί ἡ τιμή. "Αν π.χ. δεῖτε ἔνα θαυμάσιο ποδήλατο σέ μιά βιτρίνα στήν τιμή τῶν 8.000 δραχμῶν είναι πιθανό νά μήν ἐπιθυμεῖτε, οὕτε νά εἰσαστε σέ θέση, νά δώσετε τά χρήματα γιά νά τό ἀποκτήσετε. "Αν, δημως, τό ἵδιο ἀκριβῶς ποδήλατο, τό βρεῖτε στήν τιμή τῶν 5.000 δραχμῶν, τότε ἡ ἐπιθυμία νά τό ἀγοράσετε είναι μεγαλύτερη καί μπορεῖτε, ἵσως, νά διαθέσετε τά χρήματα αὐτά πιό εὔκολα. Καί ἂν τυχόν βρεῖτε τό ἵδιο ποδήλατο στίς ἑκπτώσεις, σέ μιά πολύ πιό χαμηλή τιμή, ἄς ποῦμε στήν τιμή τῶν 2.000 δραχμῶν, τότε μπορεῖ νά σκεφθεῖτε νά ἀγοράσετε ἀκόμη καί δύο ποδήλατα, ἔνα γιά σᾶς καί ἔνα γιά νά τό δωρήσετε στό μικρότερο ἀδελφό σας.

Εἶναι φανερό ἐπίσης ὅτι, ἀνάλογα μέ τό εἶδος τοῦ ἀγαθοῦ, **ἡ ποσότητα πού ἀγοράζομε, ἐξαρτᾶται ἐκτός ἀπό τήν τιμή καί ἀπό τό χρονικό διάστημα**. Διαφορετική ποσότητα ψωμιοῦ π.χ. καταναλώνομε σέ μιά μέρα καί διαφορετική ποσότητα σέ μιά ἑβδομάδα ἢ σέ ἔνα μήνα. Μπορεῖ ἐπίσης ν' ἀγοράζομε ἔνα κοστούμι τό χρόνο ἢ ἔνα κοστούμι κάθε δύο χρόνια.

**'Ατομική ζήτηση, συνεπῶς, κατά τήν οἰκονομική ἔννοια, είναι ἡ κλίμακα τῶν ποσοτήτων πού ἔνα νοικοκυρίο θ' ἀγοράσει ἀπό ἔνα προϊόν, σέ διάφορες τιμές, μέσα σ' ἔνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα.**

"Αν π.χ. μᾶς ρωτήσει κάποιος: «ποιά είναι ἡ ζήτησή μας γιά τό κρέας», ἡ ἀπάντηση δέν θά είναι δυνατή ἂν δέν ρωτήσομε μέ τή σειρά μας: «σέ ποιά τιμή καί γιά πόσο χρονικό διάστημα». Γιατί ἀσφαλῶς ἔνα νοικοκυρίο θά ἀγοράσει περισσότερο κρέας στήν τιμή τῶν 50 δραχμῶν τό κιλό, παρά στήν τιμή τῶν 100, καί, προφανῶς, περισσότερα κιλά μέσα σ' ἔνα μήνα παρά σέ μιά ἑβδομάδα.

Μέ αὐτή τή βάση μπορεῖ νά καταστρώσομε ἔνα ὑποθετικό πίνακα, ὅπως ὁ παρακάτω, τῶν ποσοτήτων τοῦ κρέατος, πού θά ἀγόραζε τό νοικοκυρίο X, στίς διάφορες πιθανές τιμές ἀνά κιλό μέσα σέ χρονικό διάστημα μιᾶς ἑβδομάδας.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 12.1.1.**  
**Κλίμακα ζητήσεως κρέατος ἀπό τό νοικοκυρίο X**  
**μέσα σέ μιά ἑβδομάδα.**

Τιμή ἀνά κιλό (Δραχμές)	Ζητούμενη ποσότητα σέ κιλά (έβδομαδιαία)
130	1
120	1,5
110	2
100	3,5
90	5,5
80	8

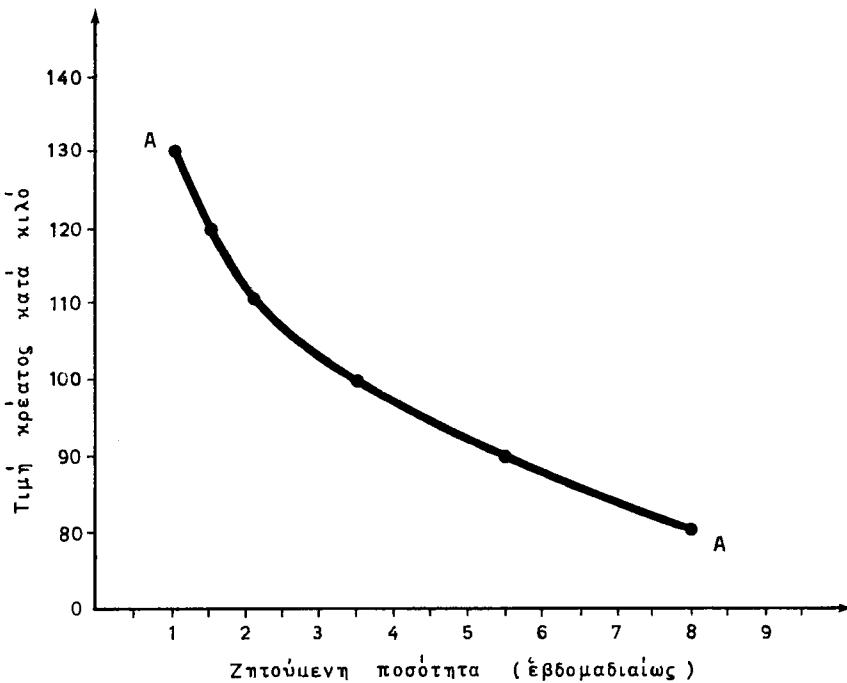
'Ο πίνακας αὐτός ισχύει ύπό τήν προϋπόθεση ὅτι **οἱ ἄλλες συνθῆκες πού θά μποροῦσαν νά ἐπηρεάσουν τή ζήτηση γιά τό κρέας (καί κυρίως τό εισόδημα τοῦ νοικοκυρίου καί οἱ τιμές τῶν ἀλλων ἀγαθῶν) δέν θά μεταβληθοῦν.**

"Οταν, λοιπόν, ἀναφερόμαστε στήν ἀτομική ζήτηση τοῦ κρέατος, δέν ἐννοοῦμε τή ζήτηση στήν τιμή πού αὐτή τή στιγμή ἔχει στήν ἀγορά, ἀλλά σέ **ὅλοκληρη αύτή**

τήν κλίμακα τῶν ποσοτήτων τοῦ κρέατος, πού ἔνα νοικοκυρίο ἔχει τή διάθεση καὶ τή δυνατότητα νά ἀγοράσει στίς διάφορες τιμές, χωρίς μεταβολή τῶν ἄλλων παραγόντων πού ἐπηρεάζουν τή ζήτηση· γιά τούς ἄλλους αὐτούς παράγοντες θά μιλήσουμε παρακάτω.

## 12.2 Ή καμπύλη τής άτομικής ζητήσεως: 'Ο νόμος τής ζητήσεως.

Τόν Πίνακα 12.1.1 μπορεῖ νά τόν παραστήσουμε γραφικά, κατά τό γνωστό μας τρόπο, ὅπως στό σχῆμα 12.2. Στό σχῆμα αύτό ἀναγράφομε τίς ποσότητες στόν δριζόντιο ἄξονα καὶ τίς τιμές στόν κατακόρυφο. Τοποθετοῦμε τά σημεῖα ὅπου συναντᾶται ἡ τιμή μέ τήν ποσότητα, σύμφωνα μέ τόν πίνακά μας, καὶ τά ἐνώνομε μεταξύ τους μέ μιά καμπύλη. Ή καμπύλη αύτή δείχνει τίς ποσότητες τοῦ κρέατος πού θ' ἀγοράζαμε στίς διάφορες τιμές (ὅλες τίς πιθανές τιμές ἀπό 80-130 δραχμές ἀνά κιλό) καὶ δονομάζεται **καμπύλη ζητήσεως νοικοκυριοῦ** ή **καμπύλη άτομικής ζητήσεως**.



**Σχ. 12.2.**

Καμπύλη άτομικής ζητήσεως κρέατος.

Η κλίση τῆς καμπύλης ΑΑ πρός τά κάτω καὶ δεξιά ἐκφράζει τόν νόμο τής ζητήσεως, σύμφωνα μέ τόν όποιο οι καταναλωτές ἀγοράζουν περισσότερο ἀπό ἔνα προϊόν δταν ἡ τιμή πέφτει.

Η καμπύλη άτομικής ζητήσεως ἐνός προϊόντος μᾶς δείχνει τή σχέση μεταξύ τής τιμῆς αύτοῦ τοῦ προϊόντος καὶ τής ποσότητας πού τό νοικοκυρίο είναι

**διατεθειμένον' ἀγοράσει μ' αὐτῇ τὴν τιμήν.** Ἡ καμπύλη αὐτῇ σύρεται μὲ τὴν παραδοχήν ὅτι, τὸ εἰσόδημα τοῦ νοικοκυριοῦ, οἱ προτιμήσεις του καὶ οἱ τιμές ὅλων τῶν ἄλλων εἰδῶν παραμένουν σταθερές καὶ ἡ κατωφερής πρός τὰ δεξιά κλίση τῆς μᾶς δείχνει ὅτι, **ὅσο χαμηλότερη εἶναι ἡ τιμὴ ἐνός ἀγαθοῦ τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ποσότητα πού τὸ νοικοκυριό εἶναι διατεθειμένον νά ἀγοράσει ἀπό αὐτό.**

Αὐτό φαίνεται καὶ στὸ σχῆμα 12.2 ὃπου βλέπομε ὅτι μέ τὴν ἀνώτερη τιμή τῶν 130 δραχμῶν, τὸ νοικοκυριό X θ' ἀγοράσει μόνο ἔνα κιλὸν κρέας, ἐνῷ στὴν κατώτερη τιμῇ τῶν 80 δραχμῶν θά φθάσει νά ἀγοράζει 8 κιλά τὴν ἑβδομάδα. Τό βασικό αὐτό χαρακτηριστικό τῆς ζητήσεως, **ὅταν δηλαδή πέφτει ἡ τιμὴ νά αὐξάνει ἡ ζητούμενη ποσότητα, ἡ ἀντίστροφα, ὅταν ἀνεβαίνει ἡ τιμὴ ἡ ζητούμενη ποσότητα νά μειώνεται, ὁνομάζεται νόμος τῆς ζητήσεως.**

Ἡ σχέση αὐτή μεταξύ τιμῆς καὶ ζητούμενης ποσότητας δημιουργεῖται γιά τούς παρακάτω λόγους:

α) "Ἄν οἱ τιμές εἶναι χαμηλές γιά ἔνα εἶδος, τότε μπορεῖτε νά ἀγοράσετε περισσότερο ἀπό αὐτό μέ τό ὄρισμένο εἰσόδημα πού διαθέτετε.

β) Σέ μια χαμηλή τιμή εἶναι πιθανό νά θέλετε νά ἀγοράσετε περισσότερο ἀπό ἔνα προϊόν, γιατί ἡ τιμή του εἶναι συγκριτικά περισσότερο προσιτή ἀπό τίς τιμές ἄλλων εἰδῶν, στά όποια θά μπορούσατε νά διαθέσετε τά χρήματά σας, **εφ' ὅσον βέβαια οἱ τιμές αὐτῶν τῶν ἄλλων εἰδῶν μένουν ἀμετάβλητες.**" Αν π.χ. ἡ τιμή τοῦ μοσχαρίσιου κρέατος κατέβει πολύ, τότε μπορεῖ νά εἶναι πολύ φθηνότερο σέ σχέση μέ τά ψάρια καὶ νά προτιμήσετε νά καταναλώσετε περισσότερο κρέας ὑποκαθιστώντας τά ψάρια. Αὐτό βέβαια δέν θά γίνει, ἂν ταυτόχρονα κατέβει πολύ καὶ ἡ τιμή τῶν ψαριών.

Τό φαινόμενο αὐτό τῆς κατωφεροῦς καὶ πρός τὰ δεξιά κλίσεως τῆς καμπύλης ζητήσεως, ἀν τό ἐξετάσομε ἀπό μιά ἄλλη σκοπιά, θά ὀδηγηθοῦμε σέ ἔνα ἄλλο βασικό νόμο. Ἡ κλίση αὐτή μᾶς λέει πράγματι ὅτι γιά λίγη ποσότητα κρέατος τὴν ἑβδομάδα θά εἴμαστε διατεθειμένοι νά πληρώσομε ύψηλή τιμή· **ὅσο ὅμως περισσότερο κρέας ἔχομε, ὅσο δηλαδή αὐξάνει ἡ ποσότητα πού ἀγοράζομε ἐπειδή ἡ τιμή εἶναι μειωμένη, τόσο μικρότερο θά εἶναι τό ποσόν τῶν χρημάτων, πού θά εἴμαστε διατεθειμένοι νά πληρώσομε κάθε φορά γιά πρόσθετη ποσότητα κρέατος, γιά νά οιύξησομε τὴν ἑβδομαδιαία κατανάλωσή μας.** Ἡ τάση αὐτή συνδέεται μέ τό γεγονός τῆς μειωμένης ίκανοποίησεως πού αἰσθανόμαστε ἡ τῆς μειωμένης χρησιμότητας πού μᾶς προσφέρει κάθε πρόσθετο κιλό κρέας στὴν ἑβδομαδιαία κατανάλωσή μας. Γιά νά τό ἀντιληφθοῦμε αὐτό καλύτερα, ἄς πάρομε ἔνα ἄλλο παράδειγμα:

"Ἄν, ὕστερα ἀπό μιά μεγάλη πορεία στή ζέστη, νοιώθομε τρομερά διψασμένοι καὶ δέν μποροῦμε νά βροῦμε ἐλεύθερο νερό, εἴμαστε π.γ στὴν ἔρημο, τότε, γιά ἔνα ποτήρι νερό θά δίναμε ἀκόμη καὶ ἔνα πολὺ σημαντικό ποσό. Ἀφοῦ ὅμως πιούμε τό πρώτο ποτήρι, ἡ διάθεσή μας νά ξαναπληρώσομε τό ἴδιο ποσό γιά ἔνα δεύτερο ποτήρι νερό θά εἶναι πολύ μειωμένη. Καί ἀν ἔστω τό δώσομε, τότε ἔνα τρίτο ποτήρι νερό μόνο σέ κανονική τιμή, ἀν ὅχι δωρεάν, θά τό θέλαμε. Αὐτό βέβαια συμβαίνει γιατί στό μεταξύ ἡ δίψα μας θά ἔχει ίκανοποιήθει.

Αὐτή ἡ διαπίστωση μᾶς ὀδηγεῖ στή διατύπωση τοῦ νόμου τῆς **φθίνουσας δριακῆς χρησιμότητας.** Σύμφωνα μέ τό νόμο αὐτόν ἡ **πρόσθετη ἡ ἡ δριακή χρησιμότητα** (ἡ ίκανοποίηση) **πού ἀπολαμβάνομε ἀπό κάθε ἐπί πλέον μονάδα ἐνός ἀγαθοῦ τείνει νά μειώνεται ὅσο περισσότερες μονάδες ἀποκτοῦμε ἀπό τό ἀγαθό αὐτό μέσα στή συγκεκριμένη χρονική περίοδο.**

### 12.3 Οι προσδιοριστικοί παράγοντες τής άτομικής ζητήσεως.

“Οπως είπαμε παραπάνω, ή άτομική ζήτηση έκφραζει τήν πλήρη κλίμακα τῶν διαφόρων ποσοτήτων, πού ένα νοικοκυριό θά ήταν διατεθειμένο νά άγοράσει άπο ένα είδος, άνάλογα με τίς διάφορες τιμές του. Η ζήτηση αύτή, έχαρται άπο **τό εισόδημα, τίς προτιμήσεις γιά τό προϊόν αύτό σέ σχέση μέ αλλα προϊόντα και τίς τιμές τῶν άλλων όμοειδῶν ή συναφῶν προϊόντων.**

Γυρίζοντας πίσω στό παράδειγμά μας γιά τή ζήτηση τοῦ κρέατος, άς ύποθέσουμε ότι ή προτίμησή μας γι’ αύτό άρχιζει νά περιορίζεται και άντιθετα ή προτίμησή μας στρέφεται τώρα πρός τά ψάρια. Στήν περίπτωση αύτή ή ποσότητα κρέατος πού θά άγοράζαμε σέ καθεμιά άπο τίς τιμές τής κλίμακας τοῦ Πίνακα 12.1.1 θά είναι προφανώς μικρότερη. Η άλλαγή αύτή τής συμπειριφορᾶς μας, ώς πρός τό κρέας, άποτελεί μιά **μεταβολή τής ζητήσεως.** Η ζήτησή μας γιά τό κρέας **ἔγινε μικρότερη.**

“Ας δοῦμε δημοσίευμα, πώς θά μπορούσαμε νά άπεικονίσουμε γραφικά τίς μεταβολές τής ζητήσεως. ”Ας σύρομε ξανά τήν καμπύλη ζητήσεως τοῦ κρέατος πού σύραμε προηγουμένως (σχ. 12.2): τήν καμπύλη αύτή τήν όνομάζομε καμπύλη ΑΑ. Η μείωση τής ζητήσεώς μας γιά τό κρέας σημαίνει, όπως είπαμε, άγορά μικρότερης ποσότητας σέ κάθε μιά άπο τίς τιμές τής κλίμακας ζητήσεως. ”Αν στήν τιμή τῶν 120 δραχμῶν άγοράσουμε ένα κιλό άντι γιά 1,5 και στήν τιμή τῶν 80 δραχμῶν άγοράσουμε 6 κιλά άντι γιά 8, τότε ή νέα καμπύλη θά είναι αύτή πού στό σχήμα 12.3α έμφανίζεται ώς καμπύλη ΒΒ. Θά σχηματισθεί δηλαδή ή νέα αύτή καμπύλη πρός τά άριστερά και κάτω άπο τήν παλιά μας καμπύλη (ΑΑ).

“Αν, άντιθετα, γιά κάποιο λόγο ή ζήτησή μας γιά τό κρέας αύξηθει, αύτό σημαίνει ότι θά άγοράζουμε μεγαλύτερη ποσότητα κρέατος σέ κάθε τιμή. ”Ετσι ή νέα καμπύλη γιά τήν αύξημένη ζήτηση θά σχηματισθεί δεξιότερα πάνω άπο τήν άρχικη καμπύλη, στή θέση άς ύποθέσουμε ΓΓ.

Συμπεραίνομε, λοιπόν, ότι **μιά μεταβολή στή ζήτηση έμφανίζεται μέ μιά μετακίνηση τής ζητήσεως, σέ μιά άλλη καμπύλη.**

‘Εδω, θά πρέπει νά προσέξουμε κάτι: ‘Η κίνηση πάνω στήν καμπύλη ζητήσεως δέν συνιστά μεταβολή τής ζητήσεως. **Μεταβολή ζητήσεως είναι ή μετακίνηση αύτής τής ίδιας τής καμπύλης.**

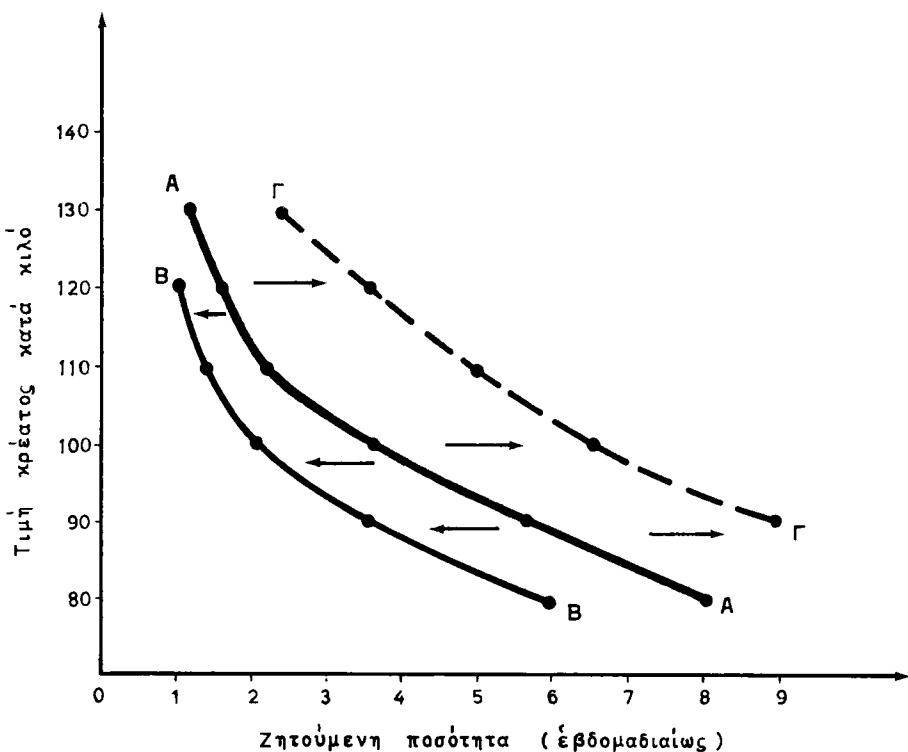
“Ας δοῦμε τώρα ποιοί είναι οι λόγοι, γιά τούς όποιους έμφανίζονται οι μεταβολές τής ζητήσεως, ή μέ αλλα λόγια ποιοί είναι οι παράγοντες πού προσδιορίζουν τή ζήτηση. Έκτός άπο τή σχέση μεταξύ τιμής και ζητούμενης ποσότητας, ή ζήτηση έπηρεάζεται και άπο άλλους τρεις παράγοντες, τούς όποιους μέχρι τώρα άγνοήσαμε σκόπιμα, γιά νά μπορέσουμε νά κατανοήσουμε τή βασική σχέση άναμεσα στήν τιμή και τή ζήτηση. Οι παράγοντες αύτοί είναι οι άκολουθοι:

#### a) Οι προτιμήσεις τῶν καταναλωτῶν.

“Οπως είπαμε, γιά νά φθάσουμε στή ζήτηση ένός άγαθου, θά πρέπει νά ύπάρχει ή προτίμησή μας γι’ αύτό, θά πρέπει τό άγαθό αύτό νά είναι τής άρεσκείας μας.

“Αν οι προτιμήσεις μας γιά κάποιο προϊόν άλλαξουν γιά όποιοδήποτε λόγο, είναι φανερό ότι καί ή ζήτηση γιά τό προϊόν αύτό θά μεταβληθεί. ”Αν π.χ., είτε γιατί έπηρεαζόμαστε άπο τήν έντατική διαφήμιση, είτε γιατί τό έπιβάλλει ή μόδα, ή προτίμησή μας γιά ένα είδος ένδυμασίας έστω τά «τζήνς» είναι τώρα μεγαλύτερη, και ή ζήτηση τοῦ είδους αύτοῦ σέ κάθε μιά άπο τίς τιμές τής κλίμακας τής ζητήσεως

θά είναι μεγαλύτερη. Ἐπειδή δέ ἀντίστροφα ἡ προτίμηση πρός τά μάλλινα παντελόνια θά είναι τώρα μικρότερη, ἡ ζήτηση γι' αὐτά θά μειωθεῖ· ἄρα καὶ ἡ ποσότητα πού θά πωλεῖται σέ κάθε μιά ἀπό τίς τιμές τῆς κλίμακας ζητήσεως τοῦ εἴδους αὐτοῦ θά μειωθεῖ.



Σχ. 12.3a.

Μεταβολές ἀτομικῆς ζητήσεως κρέατος.

Μιά αὔξηση τῆς ζητήσεως κινεῖ τήν καμπύλη ζητήσεως πρός τά δεξιά. Μιά μείωση τῆς ζητήσεως κινεῖ τήν καμπύλη ζητήσεως πρός τ' ἀριστερά.

### β) Τό εἰσόδημα τῶν νοικοκυριῶν.

Στή διαμόρφωση τῆς ζητήσεως μας γιά τά διάφορα ἀγαθά καί ὑπηρεσίες, σημαντική ἐπίδραση ἔχει τό ὑψος τοῦ εἰσόδηματος μας. Ἡ μεταβολή τοῦ εἰσόδηματος ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τή μεταβολή τῆς ζητήσεως, τή μετατόπιση δηλαδή τῆς καμπύλης ζητήσεως. Κανονικά θά πρέπει νά περιμένομε ὅτι μιά αὔξηση στό εἰσόδημα ἐνός νοικοκυριοῦ θά συνδέεται μέ τήν αὔξηση ζητούμενης ποσότητας ἀπό τά διάφορα εἴδη. "Οπως ὅλοι γνωρίζομε ἡ αὔξηση τοῦ εἰσόδηματος τῶν ἑλληνικῶν νοικοκυριῶν, τά τελευταῖα χρόνια, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν αὔξηση τῆς καταναλώσεως πολλῶν προϊόντων, ὅπως π.χ. τοῦ κρέατος, τῆς ζάχαρης, τοῦ γάλατος κλπ.

"Υπάρχουν δύο βασικές ἔξαιρέσεις ἀπό αὐτόν τόν κανόνα. "Αν π.χ. ἡ

Ζήτηση γιά τό χοιρινό κρέας μιᾶς οίκογένειας είναι μεγάλη, έπειδή τό μοσχαρίσιο κρέας είναι πολύ άκριβό, μιά αὔξηση τού είσοδήματος της οίκογένειας αύτης θά έχει, πιθανόν, ως άποτέλεσμα νά μειωθεί ή ποσότητα τού χοιρινού κρέατος που καταναλώνει καί νά αύξηθεί ή κατανάλωση τού μοσχαρίσιου κρέατος που θά μπορεί τώρα νά προμηθεύεται.

Αύτό σημαίνει ότι είναι δυνατό μιά αύξηση τοῦ εἰσοδήματος, πέρα από ένα όρισμένο έπιπεδο, νά όδηγήσει στή μείωση τῆς ζητούμενης ἀπό μιά οίκογένεια ποσότητας ἀπό ἔνα προϊόν. ‘Η σχέση αὐτή, ή μείωση δηλαδή τῆς ζητούμενης ποσότητας μέ τήν αύξηση τοῦ εἰσοδήματος, είναι πιθανόν νά έμφανισθεὶ ὅταν ἔνα προϊόν είναι φθηνό, ἀλλά ἀποτελεῖ κατώτερο ύποκατάστατο ἐνός ἀλλου προϊόντος. ’Ετοι ὅταν τό εἰσόδημα μιᾶς οίκογένειας είναι χαμηλό γίνεται προσπάθεια νά ἔξικονομηθοῦν χρήματα, μέ τήν χρησιμοποίηση π.χ. μαργαρίνης ἀντί γιά βούτυρο. ’Οταν δημος τό εἰσόδημα τῆς οίκογένειας αύξηθει πάνω ἀπό ἔνα όρισμένο έπιπεδο, τότε μπορεῖ νά κρίνει ότι τό ποσό τῶν χρημάτων πού ἔξικονομεῖται μέ τόν τρόπο αὐτό είναι ἀσήμαντο καί ἐπομένως νά ἀρχίσει νά καταναλώνει βούτυρο.

‘Η ἄλλη ἔξαίρεση ἀναφέρεται στίς περιπτώσεις ὅπου ή μεταβολή τοῦ εἰσοδήματος εἶναι δυνατό νά μήν ἐπηρεάσει καθόλου τή ζητούμενη ποσότητα. Αύτό συμβαίνει μέ δρισμένα προϊόντα, τῶν ὅποιων ἡ ζήτηση ίκανοποιεῖται ἀπόλυτα ὕστερα ἀπό ἔνα δρισμένο ἐπίπεδο εἰσοδήματος. Ὄποια δήποτε αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἄν γίνει πάνω ἀπό αὐτό τό ἐπίπεδο δέν ἐπηρεάζεται ἡ ζητούμενη ποσότητα. Τό ἀλάτι ἡ τό πιπέρι π.χ. ἀποτελοῦν παραδείγματα τέτοιων προϊόντων. “Οσο καὶ ἄν αὔξηθε τό εἰσόδημα πάνω ἀπό τό ἐπίπεδο ἐκείνο πού μᾶς ἐπιτρέπει νά καλύπτομε ὅλες τίς ἀνάγκες μας σέ ἀλάτι, ἡ κατανάλωσή του δέν πρόκειται νά αὔξηθει.

Στό σχήμα 12.3β έμφανιζονται οι τρεις αύτές δυνατές σχέσεις μεταξύ του εισοδήματος ένός νοικοκυριού και της ζητούμενης ποσότητας άπό ένα άγαθο.

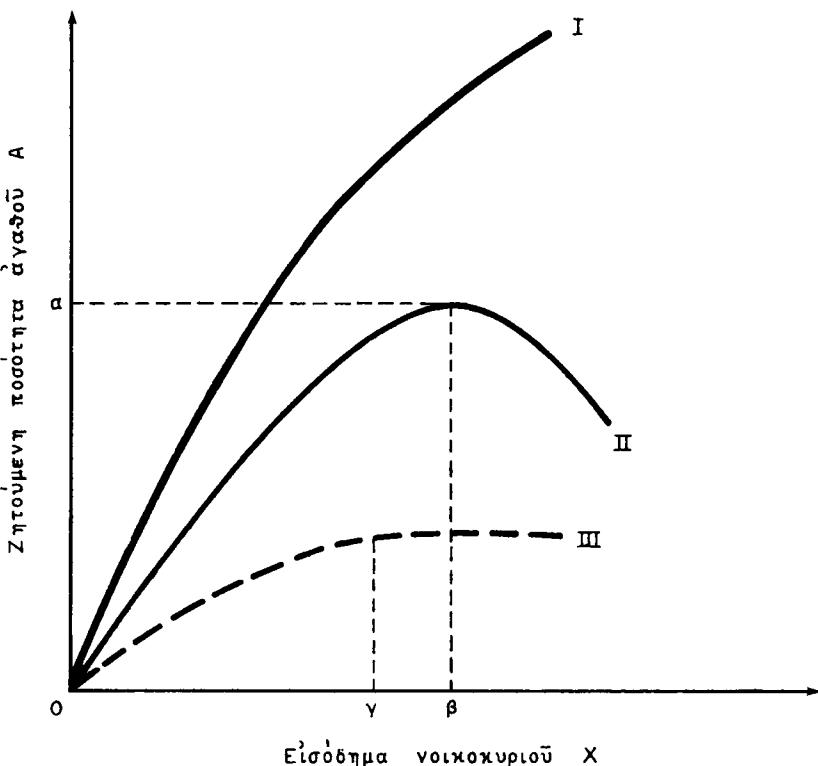
Στόν όριζόντιο ἄξονα ἐμφανίζεται τό εισόδημα καὶ στόν κάθετο ἡ ποσότητα τοῦ προϊόντος. Οἱ καμπύλες I, II καὶ III παριστάνουν τίς τρεῖς δυνατές σχέσεις εἰσοδήματος καὶ ζητούμενης ποσότητας. Καὶ πάλι, βέβαια, παίρνομε ὡς προϋπόθεση ὅτι οἱ ἄλλοι παράγοντες πού ἐπηρεάζουν τὴ ζήτηση, ἐκτός ἀπό τό εισόδημα, μένουν ἀμετάβλητοι.

‘Η καμπύλη Ι ἐμφανίζει τήν περίπτωση ὅπου, ὅταν τό εἰσόδημα αὐξάνει, τότε αὐξάνεται καὶ ἡ ποσότητα πού ζητοῦμε νά ἀγοράσομε ἀπό ἔνα προϊόν. ‘Η καμπύλη II ἐμφανίζει τήν περίπτωση ὅπου: στήν ἀρχή, μέ τήν αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος μέχρι ἔνα δρισμένο ἐπίπεδο (Οβ), ή ποσότητα πού ζητοῦμε ἀπό τό προϊόν αὐτό αὔξανει ἐπίσης μέχρι ἔνα σημεῖο (Οα), ἀπό τό ὅποιο καὶ μετά, μέ τήν περαιτέρω αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος ἀρχίζει νά μειώνεται. Στήν περίπτωση αὐτή, ὅπως εἴπαμε, τό προϊόν στό ὅποιο ἀναφέρεται θεωρεῖται κατώτερο σέ σχέση μέ ἔνα ἄλλο ἀνώτερο ἀπό τό ὅποιο καὶ ύποκαθίσταται. Τέλος ή καμπύλη III μᾶς δείχνει τήν περίπτωση κατά τήν ὅποια ή ποσότητα πού ζητοῦμε ἀπό ἔνα προϊόν αὔξανει μέ τήν αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος, αὐτό ὅμως συμβαίνει μέχρι ἔνα δρισμένο σημεῖο (γ), μετά ἀπό τό ὅποιο ὄσο καὶ ἄν συνεχίζεται ή αὔξηση τοῦ εἰσοδήματος, ή ζητούμενη ποσότητα μένει ἡ ίδια.

γ) Οι τιμές των άλλων άγαθών.

‘Ο τρίτος παράγοντας πού ἔχει σχέση με τή διαμόρφωση τῆς ζητήσεως είναι οι τιμές τῶν ἄλλων ἀγαθῶν.

“Αν ἡ συγκεκριμένη μεταβολή στήν τιμή ἐνός ἀγαθοῦ θά αὐξήσει ἢ θά μειώσει τή ζήτηση τοῦ ἀγαθοῦ A, ἔξαρταται ἀπό τό ἄν τό ἀγαθό αὐτό είναι **ύποκατάστατο** ἢ **συμπληρωματικό** τοῦ ἀγαθοῦ A. Τό βούτυρο καὶ ἡ μαργαρίνη είναι ἀγαθά πού τό ἔνα μπορεῖ νά ύποκαταστήσει τό ἄλλο. “Οταν ἡ τιμή τοῦ βουτύρου αὐξηθεῖ, θά ἀγοράσομε μικρότερη ποσότητα βουτύρου καὶ μεγαλύτερη μαργαρίνης· θά αὐξηθεῖ δηλαδή ἡ ζήτηση τῆς μαργαρίνης. Ἀντίστροφα, ἄν ἡ τιμή τοῦ βουτύρου μειωθεῖ, τά νοικοκυριά θά ἀγοράσουν μεγαλύτερες ποσότητες βουτύρου, καὶ αὐτό θά ἔχει ώς ἀποτέλεσμα τήν μείωση τῆς ζητήσεως τῆς μαργαρίνης.



Σχ. 12.3β.

Σχέση μεταξύ ζητούμενης ποσότητας καὶ εἰσοδήματος νοικοκυριοῦ.

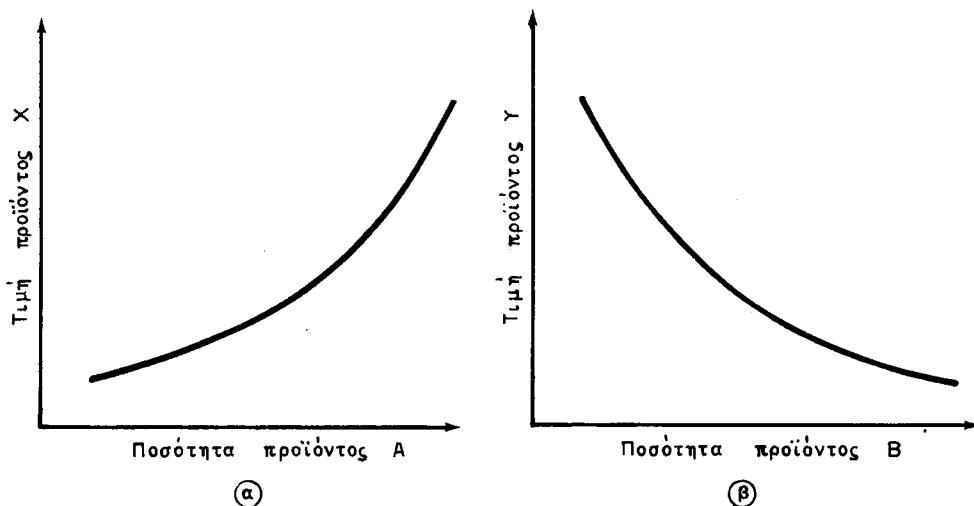
“Οταν, λοιπόν, ἡ τιμή ἐνός ἀγαθοῦ καὶ ἡ ζήτηση ἐνός ἄλλου ἀγαθοῦ ἔχουν **άμεση** ἐξάρτηση, τά δύο αὐτά ἀγαθά λέγονται **ύποκατάστατα**. Τέτοια ἀγαθά ἐκτός ἀπό τό βούτυρο καὶ τή μαργαρίνη είναι ό καφές καὶ τό τσάϊ, τά μάλλινα ύφασματα καὶ τά ύφασματα ἀπό τεχνέριο, τό ἐλαιόλαδο καὶ τά φυτικά ςλαισι κλπ. Η σχέση μεταξύ ύποκαταστάτων ἀγαθῶν ἐμφανίζεται στό σχῆμα 12.3γ (a).

“Αλλα ὅμως ἀγαθά είναι μεταξύ τους **συμπληρωματικά**. Αύτό σημαίνει ὅτι ἄν την τιμή τοῦ ἐνός μειωθεῖ, ή ζήτηση τοῦ ἄλλου θά αὐξηθεῖ καὶ ἀντίστροφως. “Αν π.χ. ἡ τιμή τῆς βενζίνης μειωθεῖ, αὐτό θά ἔχει ώς ἀποτέλεσμα, νά αὐξηθεῖ ἡ κίνηση τῶν αὐτοκινήτων, νά αὐξηθεῖ δηλαδή ὁ ἀριθμός τῶν χιλιομέτρων πού διανύονται ἀπό τά αὐτοκίνητα. ”Αμεση συνέπεια θά είναι π.χ. νά αὐξηθεῖ ἡ κατανάλωση τοῦ λαδιοῦ

μηχανής. Άκριβως τό αντίθετο θά συμβεί, αν αύξηθει ή τιμή της βενζίνης. Η βενζίνη, λοιπόν, και τό λάδι μηχανής, είναι ένα ζευγάρι **συμπληρωματικών άγαθών**.

Η σχέση αύτή άναμεσα στά συμπληρωματικά άγαθά έμφανίζεται γραφικά στό παραπάνω σχήμα 12.3γ (β).

Υπάρχουν βέβαια πολλά άγαθά πού δέν σχετίζονται καθόλου μεταξύ τους, είναι δηλαδή **άνεξάρτητα άγαθά**. Για τά άγαθά αύτά ή μεταβολή της τιμής του ένός δέν έπηρεάζει καθόλου ή έπηρεάζει έλαχιστα τή ζήτηση τού ἄλλου.



Σχ. 12.3γ.

- (α) Σχέση μεταξύ ζητούμενης ποσότητας προϊόντος Α και τιμής τού ύποκατάστατου (X)
- (β) Σχέση μεταξύ ζητούμενης ποσότητας προϊόντος Β και τής τιμής τού συμπληρωματικού προϊόντος (Y).

## 12.4 Η συνολική ή άγοραία ζήτηση.

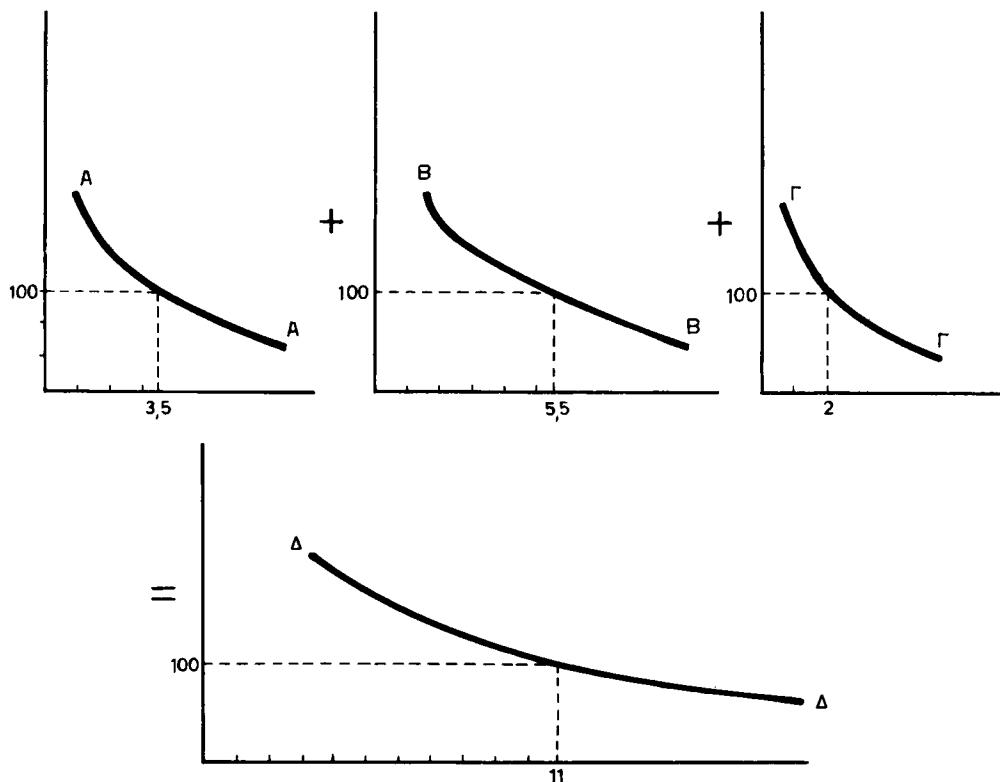
Μέχρι τώρα άναφερθήκαμε στήν άτομική ζήτηση, στή ζήτηση ένός νοικοκυρίου. Στήν άγορά όμως παρουσιάζονται συνήθως πολυάριθμοι άγοραστές, έμφανίζεται ή η ζήτηση πολλών ταυτόχρονα νοικοκυριών. Μάς ένδιαφέρει, συνεπώς, γιά νά μελετήσουμε τή διαμόρφωση τών τιμών νά γνωρίζομε τή συνολική ζήτηση, δηλαδή τή ζήτηση πού έμφανίζεται σέ ὅλη τήν άγορά γιά κάποιο προϊόν, τήν άγοραία ζήτηση άπό όλα τά νοικοκυριά. Ή διαδικασία, πού πρέπει νά άκολουθήσουμε, γιά νά καταστρώσουμε τήν κλίμακα τής συνολικής ζητήσεως, είναι σχετικά άπλη, άφού δέν έχομε παρά νά προσθέσουμε τίς ζητούμενες ποσότητες ένός ειδούς άπό κάθε νοικοκυριό, γιά κάθε μιά άπό τίς τιμές στίς όποιες προσφέρεται.

Στόν Πίνακα 12.4.1 έμφανίζεται ή κλίμακα συνολικής ζητήσεως κρέατος στήν άγορά τού όποιου, γιά άπλούστευση τών πραγμάτων, ύποθέτομε ότι έμφανίζονται τρία μόνο νοικοκυριά.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 12.4.1.****Κλίμακα συνολικής ζητήσεως κρέατος (έβδομαδιαίως).**

Τιμή κρέατος άνα κιλό	Ζητούμενη ποσότητα			Συνολική ζήτηση
	Νοικοκυριό Α	Νοικοκυριό Β	Νοικοκυριό Γ	
130	1	+ 1,5	+ 0,5	= 3
120	1,5	+ 2	+ 1	= 4,5
110	2	+ 3,5	+ 1,5	= 7
100	3,5	+ 5,5	+ 2	= 11
90	5,5	+ 8	+ 3,5	= 17
80	8	+ 10	+ 5,5	= 23,5

Η γραφική άπεικόνιση αύτης της άθροιστικής διαδικασίας έμφανίζεται στό σχήμα 12.4 όπου δύος, για νά γίνη ή άπεικόνιση άπλούστερη παίρνομε μόνο τήν τιμή των 100 δραχμών γιά νά κάνομε τήν άθροιση.

**Σχ. 12.4.**

Η καμπύλη άγοραίας ζητήσεως είναι τό άθροισμα των καμπυλών άτομικής ζητήσεως.

‘Η καμπύλη ΔΔ καλείται **καμπύλη συνολικής ή άγοραίας ζητήσεως**.

**Συνολική, λοιπόν, ή άγοραία ζήτηση είναι τό αδθροισμα δλων τών άτομικών ζητήσεων στή συγκεκριμένη άγορά.** ‘Η άγοραία αυτή ζήτηση είναι έκεινη που παρέχει στούς παραγωγούς τήν ένδειξη ώς πρός τήν ποσότητα μέ τήν όποια θά πρέπει νά έφοδιάσουν τήν άγορά, γιά νά καλύψουν τίς άνάγκες τών καταναλωτών.

‘Εδω θά πρέπει νά θυμηθούμε γιά λίγο τό νόμο τής φθίνουσας δριακής χρησιμότητας. ‘Η καμπύλη τής άτομικής ζητήσεως μπορεί νά μᾶς δείξει τήν δριακή χρησιμότητα, πού οι καταναλωτές δίνουν σέ κάθε πρόσθετη μονάδα άπό ένα άγαθο στίς διάφορες τιμές του. Αύτό σημαίνει ότι **ή καμπύλη τής συνολικής ζητήσεως παρέχει μιά άποτελεσματική ένδειξη στούς παραγωγούς, γιά τή σχετική σημασία που άποδίδουν οι καταναλωτές αύτοί στήν άπόκτηση περισσοτέρων μονάδων ένδις προϊόντος στίς διάφορες τιμές.**

‘Αφού, γιά κάθε προϊόν ύπαρχει μιά καμπύλη συνολικής ζητήσεως, δλες **μαζί οι καμπύλες άντιπροσωπεύουν τό σύνολο τών ένδειξεων πρός τούς παραγωγούς έκ μέρους τών καταναλωτών, γιά τό ποιά ποσότητα άπό κάθε προϊόν θά ήθελαν νά άγοράσουν σέ κάθε μιά άπό τίς τιμές.**

Τί είναι, τώρα, έκεινο πού προσδιορίζει τή ζήτηση γιά ένα προϊόν, σέ έθνικό έπίπεδο; Πέντε είναι, βασικά, οι παράγοντες πού καθορίζουν τή συνολική ζήτηση γιά κάθε προϊόν.

**1. Η ζήτηση έξαρταται άπό τό μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ.** Αύτό προκύπτει εύκολα, άφοῦ οπως είπαμε παραπάνω, ή συνολική ζήτηση είναι τό αδθροισμα δλων τών άτομικών ζητήσεων.

**2. Η ζήτηση έξαρταται άπό τόν τρόπο διανομής τοῦ είσοδήματος, μεταξύ τών νοικοκυριών.** Τά νοικοκυριά πού έχουν διαφορετικό είσοδημα ζητοῦν όμαδες άγαθών μέ διαφορετική σύνθεση. “Αν συνεπώς ή όμαδα τών χαμηλών είσοδημάτων μικραίνει μέ τήν άναπτυξη τής οίκονομίας ή μέ τή δικαιότερη κατανομή τοῦ είσοδήματος, τότε ή ζήτηση τών ειδών πού συνθέτουν τήν όμαδα άγαθών αύτής τής κατηγορίας θά μειωθεῖ.

**3. Η ζήτηση έξαρταται άπό τίς προτιμήσεις δλων τών καταναλωτών, δλων τών νοικοκυριών τής χώρας, σχετικά μέ άλλα άγαθά.**

**4. Η ζήτηση έξαρταται άπό τό έπίπεδο τοῦ είσοδήματος τών νοικοκυριών.**

**5. Η ζήτηση έξαρταται άπό τίς τιμές άλλων άγαθών.** Τούς παράγοντες 3, 4, και 5 άναλύσαμε παραπάνω.

## 12.5 Η έλαστικότητα της ζητήσεως.

Μέχρι τώρα είδαμε τόν τρόπο, μέ τόν όποιο ή τιμή έπηρεάζει τή ζητούμενη ποσότητα τών άγαθών. Άλλα πόσο πολύ τήν έπηρεάζει; Καί είναι ό τρόπος αύτός έπηρεασμοῦ ίδιος γιά άλλα τά άγαθά;

“Ας πάρομε ώς παράδειγμα δύο διαφορετικά προϊόντα.

α) ”Ας ύποθέσομε ότι τό έπιτραπέζιο άλάτι πωλείται πρός 20 δραχμές τό κιλό και ότι χρησιμοποιούμε ένα περίπου κιλό τό μήνα. “Αν ή τιμή τοῦ άλατού άνεβει στίς 25 δραχμές, πόσο λιγότερο άλάτι θά άγοράσομε: ’Ασφαλώς ή ποσότητα πού καταναλώνομε θά μείνει άμετάβλητη, δεδομένου ότι ή έξοικονόμηση λίγων δραχμών τό μήνα δέν άξιζει τόν κόπο, άφοῦ αύτό θά είχε ώς άποτέλεσμα νά τρῶμε τά

φαγητά μας άνάλατα. Αυτή είναι μιά περίπτωση, κατά τήν όποια ή μεταβολή τής τιμής δέν έπιπρεπεί καθόλου, ή έπιπρεπεί πολύ λίγο τή ζητούμενη ποσότητα. "Ετσι, αν δοκιμάσουμε νά παραστήσουμε γραφικά τήν καμπύλη ζητήσεως τού έπιπτραπέζιου άλατιού, θά δοῦμε ότι σέ ένα πλαίσιο τιμής π.χ. μεταξύ 15 και 30 δραχμών, θά είναι κάθετη. Στήν περίπτωση αυτή λέμε ότι ή ζήτηση γιά τό έπιπτραπέζιο άλάτι είναι **έντελως άνελαστική** σχετικά μέ τίς διακυμάνσεις τής τιμής. Περιπτώσεις, βέβαια, όπως τού άλατιού, είναι άκρατες.

'Αντί γιά τό άλάτι ας άναφερθούμε σέ ένα άλλο άγαθό, όπως τό ψωμί. "Ας ύποθέσουμε ότι ή τιμή τού ψωμιού μειώνεται στό μισό. Είναι φανερό ότι αυτό δέν θά έχει ώς άποτέλεσμα τό διπλασιασμό τής ποσότητας τού ψωμιού πού θά καταναλώνομε. Θά αύξηθει ίσως σημαντικά, άλλά δέν θά άκολουθήσει αύξηση άναλογη μέ τήν πτώση της τιμής. Στήν περίπτωση αυτή έχομε **άπλως άνελαστική ζήτηση**.

β) "Ας χρησιμοποιήσουμε τώρα ώς παράδειγμα τή ζήτησή μας γιά μοσχαρίσιο κρέας καί ας ύποθέσουμε ότι άπό πλευρᾶς προτιμήσεως μᾶς είναι άδιάφορο τό αν θά φάμε μοσχαρίσιο ή χοιρινό. "Αν, λοιπόν, ή τιμή τού μοσχαρίσιου αύξηθει σημαντικά, π.χ. κατά 50%, ένω τού χοιρινού παραμένει άμεταβλητη, τό πιθανότερο είναι ότι θά έγκαταλείψουμε τό μοσχαρίσιο καί θά στραφούμε στό χοιρινό κρέας. Στήν περίπτωση αυτή ή ζήτηση γιά τό μοσχαρίσιο κρέας **είναι πολύ έλαστική**, ή ζητούμενη δηλαδή ποσότητα έπιπρεπεί πολύ άπό τίς μεταβολές τής τιμής.

'Από τά παραδείγματα αυτά προκύπτει ότι **ή έλαστικότητα τής ζητήσεως**, σέ σχέση μέ τήν τιμή, είναι ό τρόπος μέ τόν όποιο έπιπρεπε στή ζητούμενη ποσότητα ή μεταβολή τής τιμής ένός προϊόντος. **'Αποτελεί δηλαδή ένα μέτρο πού μᾶς δείχνει πόσο θά μεταβληθεί ή άγοραζόμενη ποσότητα, σέ άνταπόκριση μιᾶς μεταβολῆς τής τιμής. είναι ένα μέτρο τής εύαισθησίας τής ζητήσεως σχετικά μέ τίς μεταβολές τής τιμής.**

Γιά όρισμένους λόγους είναι χρήσιμο νά γνωρίζομε πόσο άκριβώς έλαστική ή άνελαστική είναι ή ζήτηση σέ σχέση μέ τήν τιμή. 'Από όσα προηγήθηκαν προκύπτει ότι ή έλαστικότητα τής ζητήσεως ( $E_z$ ) σέ σχέση μέ τήν τιμή (T), έκφραζει τό λόγο τής ποσοστιαίας μεταβολῆς (έπι τοίς έκατό) τής ζητούμενης ποσότητας (P) πρός τήν ποσοστιαία μεταβολή τής τιμής. "Ετσι μπορούμε εύκολα νά ύπολογίσουμε τήν άριθμητική τιμή τής έλαστικότητας μέ τόν έξης τύπο:

$$E_z = \frac{\% \text{ μεταβολής } P}{\% \text{ μεταβολής } T}$$

"Αν π.χ. μιά μείωση τής τιμής τού τσιμέντου άπό 800 δραχμές τόν τόννο σέ 760 (5%) όδηγήσει σέ αύξηση τών πωλήσεων άπό 100 έκατ. τόννους σέ 101 έκατομμύρια τόννους (1%), τοποθετώντας τίς τιμές ωτές στόν παραπάνω τύπο βρίσκομε ότι ή έλαστικότητα τής ζητήσεως τού τσιμέντου σέ σχέση μέ τήν τιμή του, είναι  $E_z = 1/5 = 0,2$ . "Οταν ή τιμή πού προκύπτει είναι μικρότερη άπό τή μονάδα, τότε ή ζήτηση είναι **άνελαστική**. "Οταν ή τιμή είναι μεγαλύτερη άπό τή μονάδα τότε ή ζήτηση είναι **έλαστική**. "Οταν είναι ίση μέ τή μονάδα, δταν δηλαδή ή ποσοστιαία μεταβολή τής ποσότητας είναι άκριβώς ή ίδια μέ τήν ποσοστιαία μεταβολή τής τιμής, τότε έχομε **έλαστικότητα μονάδας** (ή **μοναδιαία έλαστικότητα**).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ

### Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

#### 13.1 Ό ρόλος της άγορας και της άγοραίας τιμής.

Είναι εύκολο νά άντιληφθούμε, μέ ποιό τρόπο ή ζήτηση προκαλεῖ τήν παραγωγή τών άγαθών και ύπηρεσιών πού έπιθυμούν οί καταναλωτές. ”Αν π.χ. οί καταναλωτές άγοράζουν πολλά μπισκότα, τό άμεσο άποτέλεσμα θά είναι νά αύξηθούν οί πωλήσεις τών μπισκότων στά ζαχαροπλαστεία και τά παντοπωλεία· αύτά μέ τή σειρά τους, γιά νά άνταπεξέλθουν στήν αύξημένη αύτή ζήτηση θά αύξησουν τίς παραγγελίες τους στά έργοστάσια, πού παράγουν τά μπισκότα.

”Υπάρχουν περιπτώσεις πού ή σχέση μεταξύ τοῦ καταναλωτῆ και τοῦ παραγωγοῦ είναι άμεση, πολύ πιό συχνά όμως στό σύγχρονο πολύπλοκο οίκονομικό μας σύστημα, ή ζήτηση τοῦ καταναλωτῆ φθάνει στόν παραγωγό μέ τρόπο έμμεσο, μέσα δηλαδή άπό τούς ένδιαμεσους διανομείς τών άγαθών όπως ο χονδρέμπορος ή ο άντιπρόσωπος κλπ. ’Εκείνο πάντως πού έχει σημασία είναι ότι αύτή ή ζήτηση είναι πού θά ώθησει στήν παραγωγή τών διαφόρων προϊόντων και ύπηρεσιών.

Σέ κάθε άγορά, ή τιμή είναι έκεινη πού προσαρμόζει τήν προσφορά πρός τή ζήτηση. ”Οταν ζητούμε π.χ. περισσότερο άπό ένα προϊόν, ή τιμή του τείνει νά αύξηθει. ”Οταν όμως οί τιμές ένός προϊόντος αύξανονται, δημιουργούνται αύξημένα κίνητρα γιά τήν παραγωγή μεγαλύτερων ποσοτήτων άπό αύτό τό προϊόν. ’Άλλα και χωρίς αύξηση τής τιμής ή αύξημένη ζήτηση δόγηει συνήθως σέ αύξημένη παραγωγή. Συνεπώς αύτή ή άλληεπίδραση μεταξύ ζητήσεως, προσφοράς και τιμής άποτελεῖ τή βάση τοῦ μηχανισμοῦ αύτοπροσαρμογής τοῦ συστήματος τής έλεύθερης οίκονομίας.

#### 13.2 Κλίμακα και καμπύλη προσφοράς.

”Η έννοια τής προσφοράς είναι άναλογη πρός τήν έννοια τής ζητήσεως. Προσφορά καλείται ή κλίμακα ποσοτήτων ένός άγαθού, πού θά προσφερθούν γιά πώληση στίς διάφορες τιμές μέσα σέ μια χρονική περίοδο (μέ άμετάβλητους τούς άλλους παράγοντες πού έπηρεάζουν τήν προσφορά).

”Η σχέση άνάμεσα στήν τιμή και τήν προσφερόμενη ποσότητα είναι σχέση όμόρροπη. Μέ τήν αύξηση τής τιμής, αύξανεται και ή προσφερόμενη ποσότητα. ’Αντίστροφα, μέ τή μείωση τής τιμής, μειώνεται και ή προσφερόμενη ποσότητα. Η σχέση αύτή ονομάζεται άπό τούς οίκονομολόγους νόμος τής προσφοράς και μᾶς

λέει ὅτι: *Oἱ παραγωγοί ἐπιθυμοῦν νά παράγουν καὶ προσφέρουν πρός πώληση περισσότερα ἀπό τά προϊόντα τους, ὅταν ἡ τιμή είναι ύψηλή, παρά ὅταν είναι χαμηλή.*

Στόν Πίνακα 13.2.1 ἐμφανίζεται ἡ κλίμακα προσφορᾶς κρέατος στίς τιμές πού είχαμε χρησιμοποιήσει ὅταν ἀναφέραμε τό παράδειγμα γιά τή ζήτηση (Πίνακας 12.1.1).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 13.2.1.**  
**Κλίμακα προσφορᾶς κρέατος ἐνός παραγωγοῦ**  
**(έβδομαδιαία).**

Τιμή ἀνά κιλό (δραχμές)	Προσφερόμενη ποσότητα σέ κιλά τήν έβδομάδα
130	850
120	750
110	600
100	500
90	300
80	50

Μέ βάση τά στοιχεῖα τοῦ Πίνακα 13.2.1 μπορεῖ νά σύρομε τήν καμπύλη προσφορᾶς, ὅπως στό σχῆμα 13.2 πού ἀκολουθεῖ.

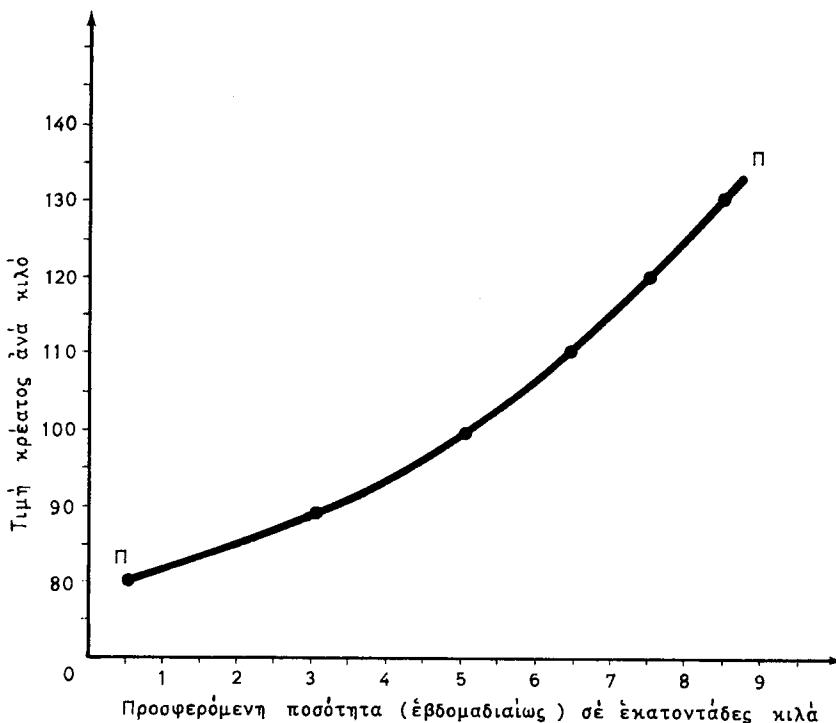
Οἱ τιμές καὶ πάλι τοπιθετοῦνται στόν κατακόρυφο ἄξονα καὶ οἱ ποσότητες στόν όριζόντιο. Παρατηροῦμε ὅτι ἡ καμπύλη αὐτή διαφέρει ἀπό τήν καμπύλη ζητήσεως (σχ. 12.2), γιατὶ ἔχει κατεύθυνση ἀπό κάτω πρός τά πάνω καὶ δεξιά. Ἡ κατεύθυνση αὐτή τῆς καμπύλης ἀνταποκρίνεται στό νόμο τῆς προσφορᾶς. Ἡ αἰτιολόγηση τῆς μορφῆς πού ἔχει ἡ καμπύλη προσφορᾶς είναι ἀπλή. “Οπως θυμάστε, ἡ τιμή είναι ὁ βασικός προσδιοριστικός παράγοντας τῆς ζητήσεως ἐνός νοικοκυριοῦ. Κατά τόν ἴδιο τρόπο ἡ τιμή ἐπενεργεῖ ὡς κίνητρο πρός τήν πλευρά τοῦ παραγωγοῦ γιά νά παράγει περισσότερο καί, συνεπώς, νά αὔξησει τό κέρδος του, ὅταν ἡ τιμή είναι ύψηλή.

Βέβαια, ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις κατά τίς ὅποιες ἡ προσφορά αὔξανει χωρίς νά συνοδεύεται καὶ ἀπό ἄνοδο τῆς τιμῆς ἀλλά ἂς ἀγνοήσουμε πρός στιγμή τό πολύπλοκο αὐτό θέμα καὶ ἂς δεχθοῦμε ὡς κανόνα αὐτό πού συμβαίνει συνήθως, δηλαδή ἡ ύψηλή τιμή ἀποτελεῖ ισχυρό κίνητρο γιά νά αὔξηθει ἡ προσφερόμενη ποσότητα.

Σχετικά μέ τήν προσφορά πρέπει πάντα νά θυμόμαστε ὅπως καὶ στήν περίπτωση τῆς ζητήσεως, ὅτι:

1. Προσφορά είναι μία κλίμακα ποσοτήτων καὶ ὅχι **μία ποσότητα**.
2. Μία ἀλλαγή στήν προσφορά, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα **μιά μετακίνηση τῆς καμπύλης προσφορᾶς** καὶ ὅχι μιά ἀπλή κίνηση **ἐπάνω** στήν καμπύλη.
3. Ἡ προσφορά ἔχει νόημα, μόνο ὅταν ἀναφέρεται σέ σχέση μέ ἑνα ὄρισμένο χρονικό διάστημα. Ἡ χρονική περίοδος πρέπει πάντα νά προσδιορίζεται.
4. Ἡ καμπύλη προσφορᾶς σύρεται πάντα μέ τήν προϋπόθεση ὅτι οἱ ἄλλοι

παράγοντες, έκτος από τόν παράγοντα τῆς τιμῆς, παραμένουν άμετάβλητοι.



Σχ. 13.2.

Καμπύλη προσφορᾶς κρέατος (έβδομαδιαία).

Η κλίση τῆς καμπύλης ΠΠ πρός τά ἄνω καί δεξιά ἐκφράζει τόν νόμο τῆς προσφορᾶς, σύμφωνα μέ τόν όποιο οι παραγωγί προσφέρουν περισσότερο δταν ή τιμή ἀνεβαίνει.

### 13.3 Παράγοντες πού προσδιορίζουν τή συνολική προσφορά. Ή έλαστικότητα τῆς προσφορᾶς.

Είναι φανερό ότι, δπως καί στήν περίπτωση τῆς ζητήσεως, **συνολική προσφορά είναι τό δύθροισμα τῆς προσφορᾶς ἐνός ἀγαθοῦ, ἐκ μέρους δλων ἐκείνων πού παράγουν τό ἀγαθό αὐτό.**

Οι παράγοντες πού προσδιορίζουν τή συνολική προσφορά είναι οι ἀκόλουθοι:

1. **Τό κόστος τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς**, πού είναι ἀναγκαῖοι γιά τήν παραγωγή τοῦ συγκεκριμένου προϊόντος (έργασία, πρῶτες υλες, έδαφος κλπ.). “Οσο πιό χαμηλό είναι τό κόστος τῶν παραγωγικῶν μέσων, πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν παραγωγή ἐνός προϊόντος, τόσο μεγαλύτερη, κατά κανόνα, είναι ή ἐπιθυμία τῶν παραγωγῶν νά παράγουν, ἀφοῦ αὐτό δίνει μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους ή μικρότερο κίνδυνο ζημίας. Αύτό ισχύει βέβαια ἐφ' ὅσον δλοι οι ἄλλοι παράγοντες μένουν άμετάβλητοι.

**2. Τό ἐπίπεδο τῆς τεχνολογίας.** Μέ τήν προϋπόθεση πάντοτε ὅτι οἱ ἄλλοι παράγοντες παραμένουν σταθεροί, ὅσο πιό ἀναπτυγμένη είναι ἡ τεχνολογία ἢ σχετική μὲ τήν παραγωγή ἐνός προϊόντος, τόσο πιό μεγάλη είναι συνήθως ἡ προσφορά τοῦ προϊόντος. "Αν π.χ. μέ μιά νέα ἀνακάλυψη τό κόστος τῆς παραγωγῆς χάλυβα μειώνεται σημαντικά καὶ οἱ ἄλλοι παράγοντες μένουν σταθεροί, ἡ παραγωγή χάλυβα θά είναι μεγαλύτερη ἀπό ὅ,τι προηγουμένως, στήν ἵδια τιμή.

**3. Οι τιμές τῶν ἄλλων ἀγαθῶν (ἀνταγωνιστικῶν καὶ συμπληρωματικῶν).** "Ας ὑποθέσουμε ὅτι στό ἴδιο χωράφι μπορεῖ νά καλλιεργηθεῖ σιτάρι ἢ καλαμπόκι μὲ τήν ἵδια ποσοτική ἀπόδοση. "Αν ἡ ζήτηση γιά τό καλαμπόκι αὐξηθεῖ, ἐνῷ τοῦ σιταριοῦ παραμένει σταθερή, καὶ ἡ τιμή τοῦ καλαμποκιοῦ θά ἀνέβει. Αὕτο θά ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὁ γεωργός νά καλλιεργήσει τόν ἐπόμενο χρόνο περισσότερο ἢ μόνο καλαμπόκι, πού σημαίνει ὅτι ἡ προσφορά τοῦ καλαμποκιοῦ θά αὐξηθεῖ.

**4. Η τιμή τοῦ συγκεκριμένου ἀγαθοῦ.** "Οσο πιό ύψηλή είναι ἡ τιμή ἐνός ἀγαθοῦ τόσο πιό μεγάλη είναι ἡ προσφερόμενη ποσότητα.

Η προσφορά μπορεῖ νά είναι ἐλαστική ἢ ἀνελαστική, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ζήτηση. "Αν οἱ προσφερόμενες ποσότητες ἐπηρεάζονται πολύ ἀπό τήν τιμή, τότε ἡ προσφορά είναι **ἐλαστική**. "Αν ἡ τιμή ἐπηρεάζει πολύ λίγο ἢ καθόλου τήν ποσότητα πού θά προσφερθεῖ, τότε ἡ προσφορά είναι **ἀνελαστική**.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

### Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

#### 14.1 Η συσχέτιση τής συνολικής προσφορᾶς καί τῆς συνολικῆς ζητήσεως.

“Οπως εἴδαμε στά προηγούμενα δύο κεφάλαια, ή καμπύλη τῆς ζητήσεως καί ή καμπύλη τῆς προσφορᾶς ἐμφανίζουν ἀντίθετες λειτουργικές σχέσεις μεταξύ τιμῶν καί ποσοτήτων. Ή αὕξηση τῆς τιμῆς μειώνει τή ζήτηση, ἐνῶ αὔξανει τήν προσφορά. Εἶναι φανερό δμως ὅτι οι δύο αύτές ἀντίστροφες τάσεις πρέπει νά ἔξισορροπηθοῦν σέ κάποιο σημεῖο, ώστε νά ἐπιτευχθεῖ η συνάντησή τους.

Προτοῦ δμως προχωρήσομε στή μελέτη τοῦ σχηματισμοῦ τῆς τιμῆς, θά πρέπει νά σημειώσομε τό ἔξῆς: “Οπως εἴπαμε, ή συνολική προσφορά καί ζήτηση ἀποτελεῖ τό ἄθροισμα πολλών ἀτομικῶν προσφορῶν καί ζητήσεων. Τά περισσότερα δμως ἄτομα ἔχουν μεταξύ τους διαφορετικές προτιμήσεις καί ίκανότητα νά ἀγοράσουν, ἀφοῦ τά εἰσοδήματά τε υς καί ή ὁριακή τους χρησιμότητα είναι διαφορετικά. Ἀλλά καί ή ἐπιθυμία ή δυνατότητα γιά παραγωγή διαφέρει ἀπό παραγωγό σέ παραγωγό, ἀφοῦ τόσο τό κόστος δσο καί ὁ στόχος γιά κέρδη είναι διαφορετικά ἀπό παραγωγό σέ παραγωγό. Αύτό σημαίνει ὅτι **μιά μεταβολή στήν τιμή θά ἔχει ώς ἀποτέλεσμα νά εἰσερεύσουν στήν ἀγορά νέοι ἀγοραστές ή πωλητές**. Καθώς π.χ. ή τιμή πέφτει, προκαλεῖται ή ἐπιθυμία ή ή ίκανότητα διαδοχικά σέ νέα ἄτομα νά ἀγοράσουν αύτό σημαίνει ὅτι οι ποσότητες πού ἀγοράζονται σέ κάθε μιά τιμή αὔξανονται. Καί ἀντίστροφα: ὅταν οι τιμές ἀνεβαίνουν ή εἰσοδος πωλητῶν στήν ἀγορά θά αὔξηθει καί ἀνάλογα θά αὔξηθει καί ή ποσότητα τῶν προσφερόμενων ἀγαθῶν. **Η σύνθεση, δηλαδή, τῆς ἀγορᾶς γιά ἔνα συγκεκριμένο προϊόν βρίσκεται σέ κίνηση, δσο καί ή τιμή κινεῖται.**

“Ας ύποθέσομε τώρα ὅτι ή συνολική προσφορά καί ζήτηση σέ μια μικρή πόλη, γιά περίοδο ἐνός ἔτους, ἐμφανίζει τήν εἰκόνα τοῦ Πίνακα 14.1.1, πού μᾶς δείχνει τήν κλίμακα ζητήσεως καί προσφορᾶς στίς διάφορες τιμές τῶν ὑποδημάτων.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 14.1.1.**  
**Κλίμακα ἐτήσιας ζητήσεως καί προσφορᾶς ὑποδημάτων.**

Τιμή (άνά ζεῦγος) σέ δραχμές	500	450	400	350	300	250	200	150	100	50
Ποσότητα (σέ χιλιάδες ζεύγη)										
α) Ζητούμενη	1	5	10	20	25	30	40	50	70	100
β) Προσφερόμενη	125	90	70	50	35	30	20	10	5	0

“Οπως βλέπουμε, οι άγοραστές καί οι πωλητές άντιδρουν διαφορετικά στήν τιμή. Στίς ύψηλές τιμές τά νοικοκυριά δέν μποροῦν ν' άγοράσουν, ένω οι παραγωγοί - πωλητές είναι πρόθυμοι νά πωλήσουν μεγάλες ποσότητες. Στίς χαμηλές τιμές συμβαίνει άκριβως τό άντιθετο: ή ζήτηση έκ μέρους τών νοικοκυριών είναι πολύ μεγάλη, ένω οι παραγωγοί δέν είναι καθόλου πρόθυμοι ή δέν μποροῦν νά ίκανοποιήσουν τούς άγοραστές σ' αύτές τίς πολύ χαμηλές τιμές.

#### 14.2 Η έξισορρόπηση τής προσφορᾶς καί ζητήσεως. Η έμφανιση τής τιμῆς ισορροπίας.

”Αν τώρα έξετάσσουμε μαζί καί τίς δύο κλίμακες τοῦ Πίνακα 14.1.1 σέ κάθε μιά τιμή, τότε θά διαπιστώσουμε κάτι πολύ ένδιαφέρον: **Υπάρχει μιά τιμή, τῶν 250 δραχμῶν στό παράδειγμά μας, στήν όποια ή ζητούμενη ποσότητα είναι άκριβως ή ίδια με τήν προσφερόμενη.** Σέ κάθε άλλη τιμή ή ζητούμενη καί ή προσφερόμενη ποσότητα διαφέρουν. Στήν τιμή δημαρχών τῶν 250 δραχμῶν, ή προσφορά καί ή ζήτηση διαμορφώνεται στά 30.000 ζεύγη τό χρόνο. Τήν τιμή αύτή όνομάζουμε **τιμή ισορροπίας**, καί αύτή είναι ή τιμή πού άναδύεται αύτόματα στήν άγορά, όπου ή προσφορά καί ή ζήτηση βρίσκονται σέ διαρκή άνταγνωσμό.

Πάως δημαρχός μποροῦμε νά είμαστε βέβαιοι ίστι μιά τιμή ισορροπίας θά προκύψει, πράγματι, άπό τήν άλληλεπίδραση τής προσφορᾶς καί τής ζητήσεως; Ή διαδικασία αύτή είναι μιά άπό τίς πιο ένδιαφέρουσες καί θεμελιώδεις γιά τήν Οικονομική καί θά πρέπει νά τήν κατανοήσουμε πλήρως.

”Ας ύποθέσουμε ίστι, στό παράδειγμά μας, γιά κάποιο λόγο τά ύποδηματοποιεία στήν πόλη καθορίζουν τήν τιμή τῶν ύποδημάτων όχι στίς 250 δραχμές άλλά στίς 450. Τί θά συμβεί στήν περίπτωση αύτή; Σύμφωνα μέ τήν κλίμακα τοῦ Πίνακα 14.1.1. στήν τιμή αύτή οι βιομηχανίες ύποδημάτων θά έφοδιάσουν τήν άγορά μέ 90.000 ζεύγη τόν χρόνο, ένω τά νοικοκυριά τής πόλεως αύτής, θά άγοράσουν μόνο 5000 ζεύγη. Αύτό θά έχει ως άποτέλεσμα, οι άποθήκες τών παραγωγῶν βιομηχανιῶν νά γεμίζουν άπό άδιάθετα έμπορεύματα. Έπειδή δημαρχός ή κατάσταση αύτή δημιουργεῖ πολλά προβλήματα, είναι φανερό ίστι οι βιομηχανίες αύτές, γιά νά έξασφαλίσουν τό εισόδημα πού έχουν άνάγκη, ώστε νά συνεχίσουν τήν παραγωγική τους δραστηριότητα, θά άρχίσουν τό ξεπούλημα τῶν άποθεμάτων, ρίχνοντας τίς τιμές τῶν ύποδημάτων.

Αύτό θά άρχίσει νά μεταβάλλει τήν κατάσταση. Στήν τιμή τῶν 400 δραχμῶν π.χ., ή ζήτηση θά μεταπηδήσει άπό 5000 ζεύγη στά 10.000 ζεύγη, ένω ταυτόχρονα, ή μικρή αύτή πτώση τής τιμῆς θά άποθαρρύνει τούς παραγωγούς, οι όποιοι έτσι θά μειώσουν τήν παραγωγή τους άπό 90.000 σέ 70.000 ζεύγη. Παρ' ίδια αύτά, δημαρχός, οι παραγωγοί ρίχνουν στήν άγορά πολύ περισσότερα ύποδημάτα άπό ίσα οι καταναλωτές μποροῦν νά άπορροφήσουν στήν τιμή αύτή, άλλα ή μεταξύ προσφερόμενης καί ζητούμενης ποσότητας διαφορά είναι τώρα μικρότερη. Ή πίεση δημαρχών έκ μέρους τῶν καταναλωτῶν στίς τιμές, μέ τόν παραπάνω τρόπο, θά συνεχισθεῖ μέχρις ίστου ή τιμή μειωθεῖ στίς 250 δραχμές καί ή προσφορά έξισωθεῖ μέ τή ζήτηση, φθάσει, δηλαδή, στά 30.000 ζεύγη. Στήν ποσότητα αύτή οι παραγωγοί δέν θά έχουν στίς άποθήκες τους άπούλητα ύποδημάτα καί συνεπώς ή πίεση τής άγορᾶς θά πάνει.

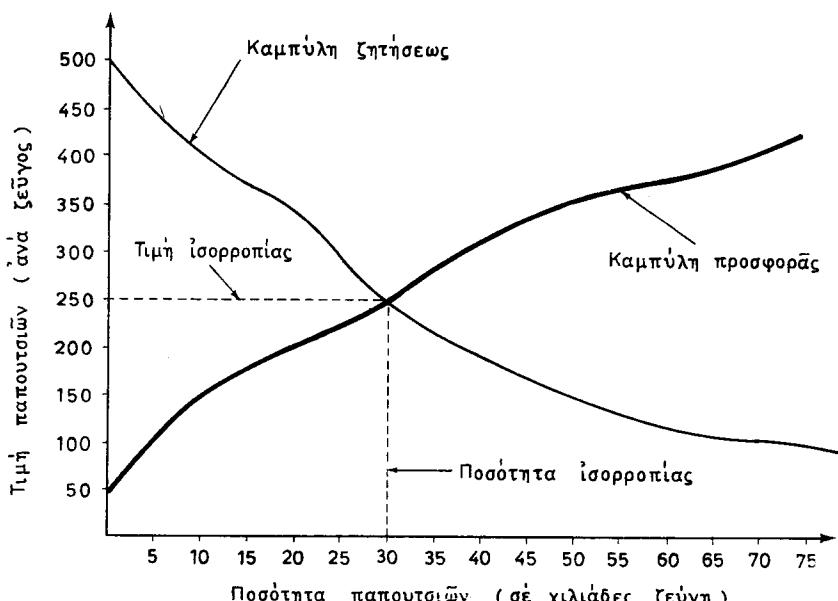
”Ας δοῦμε, δημαρχός, τώρα τό παιχνίδι αύτό μεταξύ προσφορᾶς καί ζητήσεως άπό

τήν ἄλλη πλευρά. "Ας ύποθέσουμε ότι ἀρχικά ἡ τιμὴ εἶναι 50 δραχμές. Ή κλίμακά μας μᾶς λέει ότι ἡ ζήτηση ἐκ μέρους τῶν νοικοκυριῶν θά εἶναι τέτοια, πού θά κάνουν οὐρά στά μαγαζιά γιά ν' ἀγοράσουν. Οἱ παραγωγοὶ δῆμος θά ἀναγκασθοῦν νά κλείσουν τά ἐργοστάσιά τους, ἐπειδή δέν ἐπιθυμοῦν ἢ δέν μποροῦν πιά νά κατασκευάζουν ὑποδήματα σ' αὐτή τὴν τιμὴ. "Ετοι οἱ καταναλωτές, προκειμένου νά μείνουν χωρίς ὑποδήματα, θά προσφερθοῦν νά πληρώσουν μεγαλύτερη τιμὴ, ἃς πούμε 100 δραχμές ἢ καὶ περισσότερα. Στήν τιμὴ αὐτή μιά μικρή παραγωγὴ θά μποροῦσε νά ἀρχίσει, ἀλλά πάλι δέν θά ἡταν σέ θέση νά καλύψει τὴν ζήτηση. Οἱ καταναλωτές θά ἡταν πάλι πρόθυμοι νά πληρώσουν κάτι παραπάνω γιά νά ἀποκτήσουν τά ὑποδήματα. Αὐτὸ δίνει νέα ὥθηση τῆς τιμῆς πρός τά ἐπάνω, μέχρις ὅτου φθάσει τίς 250 δραχμές, διπόταν ἡ ζήτηση καί ἡ προσφορά θά ἔξισορροπηθοῦν.

### 14.3 Η λειτουργία τῆς τιμῆς ισορροπίας καί ὁ ρόλος τοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

'Από τό παράδειγμα πού ἀναφέραμε στήν προηγούμενη παράγραφο, παρατηροῦμε ότι ἡ ἀλληλεπίδραση τῆς προσφορᾶς καί ζητήσεως προκαλεῖ τή δημιουργία μιᾶς τιμῆς, στήν όποια καί οἱ πωλητές καί οἱ ἀγοραστές ἐπιθυμοῦν καί εἶναι ἴκανοι νά πωλήσουν ἢ ἀγοράσουν τήν ἴδια ποσότητα ἀγαθῶν.

Τή δημιουργία αὐτῆς τῆς θέσεως ισορροπίας μπορεῖ νά τήν ἀπεικονίσουμε μέν μιά γραφική παράσταση, δημοσιεύοντας στό σχῆμα 14.3.



Σχ. 14.3.  
Προσδιορισμός τῆς τιμῆς ισορροπίας

Στό σχήμα αύτό φαίνεται πολύ πιό καθαρά ή κατάσταση που άναλυσαμε παραπάνω. Στό σημείο πού συναντά ή καμπύλη τής ζητήσεως τήν καμπύλη τής προσφορᾶς, έκει έχομε **τήν τιμή ισορροπίας**.

"Ας ύποθέσουμε ότι ή τιμή προσωρινά μετακινεῖται πάνω από 250 δραχμές. "Αν σύρετε μιά όριζόντια γραμμή από όποιοδήποτε σημείο τοῦ κατακόρυφου ξένονα πάνω από τίς 250 δραχμές, θά διαπιστώσετε ότι ή γραμμή αύτή θά συναντήσει τήν καμπύλη ζητήσεως προτοῦ συναντήσει τήν καμπύλη προσφορᾶς. Αύτό σημαίνει ότι **ή ζητούμενη ποσότητα είναι μικρότερη από τήν προσφερόμενη σε όποιαδήποτε τιμή πάνω από τήν τιμή ισορροπίας καὶ αὐτή ή ἐπί πλέον προσφερόμενη ποσότητα δασκεῖ μία πρός τά κάτω πίεση πάνω στήν τιμή, πίσω, δηλαδή, στό σημείο ισορροπίας.**

Τά ΐδια ισχύουν άντιστροφα, ἂν ή τιμή πέσει κάτω από τό σημείο ισορροπίας.

"Ετσι, ή τιμή ισορροπίας έχει δύο ένδιαφέροντα χαρακτηριστικά:

**α) Είναι ή τιμή πού δημιουργεῖται αύτόματα μέσω τής έλευθερης λειτουργίας τῶν δυνάμεων τής προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.**

**β) "Οταν ή τιμή αὐτή διαμορφωθεί θά ἐπικρατήσει, ἐκτός έάν οἱ ἴδιες οἱ δυνάμεις τής προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως μεταβληθοῦν.**

'Εδω θά πρέπει νά έπισημάνουμε κάτι πού ένδεχομένως νά δημιουργήσει σύγχυση. **Ή τιμή ισορροπίας δέν είναι ή τιμή πού έξισώνει τήν προσφορά καὶ τή ζήτηση.** Είναι ή τιμή πού φέρνει σέ ισοζύγιο τή **ζητούμενη ποσότητα καὶ τήν προσφερόμενη ποσότητα.** Είναι λάθος νά πούμε ότι ή προσφορά καὶ ή ζήτηση είναι ίσες, ὅταν οι τιμές είναι σέ σημείο ισορροπίας. "Ας μήν ξεχνάμε ότι τόσο ή προσφορά, ὅσο καὶ ή ζήτηση σημαίνουν σχέσεις μεταξύ ποσοτήτων καὶ τιμῶν. 'Επομένως θά πρέπει νά προσέχομε, ώστε νά χρησιμοποιούμε τίς λέξεις προσφορά καὶ ζήτηση μόνο γιά νά άναφερθοῦμε στή σχέση άνάμεσα στίς ποσότητες καὶ τίς τιμές. 'Επίσης νά χρησιμοποιούμε τίς φράσεις **ζητούμενη ποσότητα καὶ προσφερόμενη ποσότητα,** ὅταν θέλομε νά μιλήσομε γιά τήν έπιδραση μιᾶς συγκεκριμένης τιμῆς πάνω στήν έπιθυμία ή τήν ικανότητά μας νά άγοράσομε ή πωλήσομε.

'Αφοῦ έξετάσαμε, δύμας, τόν τρόπο, μέ τόν όποιο φθάνομε σέ μιά σταθερή καὶ διαρκή τιμή μέ τήν ἀλληλεπίδραση τής προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, θά πρέπει νά άναφερθοῦμε καὶ στήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση πού πρέπει νά ύπάρχει, γιά νά καταστεῖ δυνατός ό σχηματισμός αύτῆς τής τιμῆς. 'Η προϋπόθεση αὐτή είναι **ό άνταγωνισμός.** **Ο άνταγωνισμός στήν οίκονομική ζωή είναι συνεχής καὶ είναι έκείνος πού έξασφαλίζει ότι τό παιγνίδι τής άγορᾶς παίζεται έλευθερα καὶ σωστά.** Ο οίκονομικός άνταγωνισμός περικλείει δχι ἀπλῶς ἔναν άγώνα άνάμεσα στίς δύο ἀντίπαλες όμάδες, τῶν άγοραστῶν καὶ τῶν πωλητῶν, ἀλλά καὶ **ἔναν άγώνα άνάμεσα στά μέλη αὐτῶν τῶν δύο όμάδων.** 'Η άνταγωνιστική άγορά δέν είναι μόνο ό τόπος δπου συγκρούονται τά ένδιαφέροντα τῶν άγοραστῶν καὶ τῶν πωλητῶν, μέ τήν άντιθεση τής προσφορᾶς πρός τή ζήτηση, ἀλλά ἐπίσης ό τόπος, δπου οἱ άγοραστές άνταγωνίζονται τούς άγοραστές καὶ οἱ πωλητές άνταγωνίζονται τούς πωλητές.

'Ο άνταγωνισμός δηλαδή δέν ύπάρχει ἀπλῶς μεταξύ αύτῶν πού θέλουν ύψηλές τιμές καὶ έκείνων πού θέλουν χαμηλές τιμές, ἀλλά καὶ μεταξύ αύτῶν πού ἀποτελοῦν τήν κάθε μιά πλευρά καὶ τῶν ὅποιων τό ἀτομικό συμφέρον τούς όδηγει στό νά πλησιάσουν τίς ἀπαιτήσεις τής ἄλλης πλευρᾶς. "Αν π.χ. μερικοί ἀπό τούς άγοραστές ύποδημάτων, πού δέν ικανοποιήθηκαν δέν άναγκάζονταν νά προσφέρουν λίγο μεγαλύτερη τιμή από έκείνη πού έπικρατοῦσε στήν άγορά, ἐπειδή έπιθυμούσαν νά ἀποκτήσουν ύποδήματα καὶ ἂν μερικοί πωλητές, πού δέν ικανοποιήθηκαν παρά τήν

ἐπιθυμία τους νά πωλήσουν σέ μεγαλύτερες τιμές, δέν πρόσφεραν, ὁδηγούμενοι ἀπό τό ἀτομικό τους συμφέρον, μιά τιμή λίγο μικρότερη ἀπό τούς ἄλλους πωλητές, ή τιμή τῶν ὑποδημάτων δέν θά μποροῦσε νά μετακινηθεῖ στό σημεῖο ισορροπίας.

**Συνεπῶς ὁ ἀνταγωνισμός εἶναι μιά βασική προϋπόθεση γιά τή λειτουργία τοῦ συστήματος ἀγορᾶς.**

## ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

### ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ

##### Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

###### 15.1 Γενικά.

Μέχρι τώρα έξετάσαμε τόν τρόπο πού λειτουργεί διαφόρων μηχανισμών της αγορᾶς και είδαμε πώς διαμορφώνονται οι τιμές των διαφόρων αγαθών και ύπηρεσιών μέτρια τόν άνταγωνισμό της προσφορᾶς και ζητήσεως.

Τώρα θά πρέπει νά δοιμε πώς λειτουργεί διαφόρων μηχανισμών της παραγωγῆς των αγαθών και ύπηρεσιών και πώς άμείβονται τά διάφορα μέσα, πού χρησιμοποιούνται στήν παραγωγική διαδικασία, πώς δηλαδή σχηματίζεται ή τιμή τους.

Γιά τήν παραγωγή των αγαθών μιά έπιχειρηση πρέπει νά άποκτήσει τούς παραγωγικούς πόρους, πού άμεσα ή έμμεσα κατέχονται και προσφέρονται άπό τά νοικοκυριά. "Ετσι τώρα θά πρέπει νά στρέψουμε τήν προσοχή μας άπό τή διαδικασία σύμφωνα μέτήν όποια σχηματίζεται ή τιμή των αγαθών στή διαδικασία σύμφωνα μέτήν όποια παράγονται τά αγαθά και διαμορφώνεται ή τιμή των μέσων παραγωγῆς, δημιουργίας τό έδαφος, ή έργασία και τό κεφάλαιο.

Γιά νά θυμηθούμε δσα είπαμε στό Κεφάλαιο 11, παράγρ. 2, γιά τήν κυκλική ροή τής οίκονομίας, θά πρέπει τώρα νά έξετάσομε λίγο πιό άναλυτικά τό έπάνω μέρος τού σχήματος 11.2γ σύμφωνα μέτο τό όποιο τά νοικοκυριά προσφέρουν και οι έπιχειρήσεις ζητούν πόρους. "Ενας άπό τούς βασικούς λόγους πού πρέπει νά τό κάνουμε αύτό, είναι δτι οι τιμές των πόρων άποτελούν ένα άπό τούς πιό σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες τού χρηματικού εισόδηματος των νοικοκυριών. **Τά έξοδα πού κάνουν οι έπιχειρήσεις, γιά νά άποκτήσουν τά μέσα παραγωγῆς πού χρειάζονται, άποτελούν τό εισόδημα των νοικοκυριών πού κατέχουν αύτά τά μέσα.**" Ετσι, άν ένα νοικοκυριό προσφέρει έργασία, θά άποκτήσει εισόδημα μέτη μορφή μισθών ή ήμερομισθών ή κάθε άλλου είδους άποδοχών, άν προσφέρει ένα κτήμα ή οίκοπεδο ή άκινητο, θά άποκτήσει εισόδημα μέτη μορφή ένοικίου, άν προσφέρει χρηματικά κεφάλαια θά έχει εισόδημα μέτη μορφή τόκων και άν τέλος προσφέρει έπιχειρηματικές ύπηρεσίες, τότε θά έχει εισόδημα μέτη μορφή κερδών. "Ενας άλλος σημαντικός λόγος είναι δτι, δημιουργίας οι τιμές των αγαθών και ύπηρεσιών προσδιορίζουν τόν τρόπο διανομής τους μεταξύ των νοικοκυριών **Έτσι και οι τιμές**

**τῶν μέσων πού χρησιμοποιοῦνται γιά τήν παραγωγή προσδιορίζουν τόν τρόπο μέτον δόποιο γίνεται ή κατανομή τῶν πόρων μεταξύ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν μονάδων.** "Ενας ἄλλος, πιό εἰδικός λόγος, έχει σχέση με τίς έπι μέρους ἐπιχειρήσεις. "Οπως είναι φανερό, γιά τήν ἐπιχειρηση οι τιμές τῶν μέσων παραγωγῆς συνιστοῦν κόστος. Συνεπώς, στήν προσπάθειά τους νά πραγματοποιήσουν κέρδη οι ἐπιχειρήσεις ἐπιδιώκουν νά ἐπιτύχουν τόν καλύτερο συνδυασμό τῶν παραγωγικῶν μέσων, δηλαδή νά ἐπιτύχουν τό μεγαλύτερο δυνατό ἀποτέλεσμα μέ τό μικρότερο κόστος. Αύτό έχει **ώς ἀποτέλεσμα, δπως γνωρίζομε, τήν πιό ἀποδοτική κατανομή τῶν πόρων.**

## 15.2 Ή έννοια τής παραγωγῆς.

Πρῶτα ἄς ξεκαθαρίσομε τήν έννοια τής παραγωγῆς:

**Γιά τόν οίκονομολόγο, παραγωγή είναι ή δημιουργία κάθε ἀγαθοῦ ή ύπηρεσίας πού οι ἀνθρώποι είναι διατεθειμένοι νά πληρώσουν γιά νά τό ἀποκτήσουν.**

"Οταν π.χ. κόβομε ἔνα δένδρο καί τό μεταβάλλομε σέ ξυλεία, ἀπό τήν δόποια μπορεῖ νά κατασκευάσομε ἐπιπλα ή ἄλλα χρήσιμα ἀντικείμενα, ή δταν ἐξάγομε ἀπό τή γη σιδηρομετάλλευμα γιά νά τό ἐπεξεργασθοῦμε καί νά κατασκευάσομε ἀπ' αύτό διάφορα ἐργαλεῖα ή μηχανήματα, τότε ἔχομε **παραγωγή, δηλαδή καταβολή προσπάθειας γιά νά προσθέσσομε χρησιμότητα στίς ύλες πού μᾶς παρέχει ή φύση.** Κατά τόν ίδιο τρόπο παραγωγή είναι καί η καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ, ή μετατροπή του σέ ἀλεύρι ἀπό τόν ἀλευρόμυλο καί η κατασκευή ψωμιοῦ ἀπό τό φούρναρη.

Παραγωγή δμως είναι καί η ἔκθεση τῶν ἐπίπλων στό κατάστημα γιά πώληση ή η διανομή τοῦ ψωμιοῦ καί η πώλησή του στά πρατήρια καί στούς φούρνους. Παραγωγή είναι ἐπίσης καί η μεταφορά τῶν διαφόρων προϊόντων ἀπό τόν τόπο παραγωγῆς στόν τόπο πωλήσεως, δπως παραγωγή είναι καί η παροχή ἐνός δανείου ἀπό τήν τράπεζα στόν ἀλευροβιομήχανο. **Παραγωγή, συνεπώς, δέν είναι μόνο η καλλιέργεια τής γῆς ή η μεταποίηση πρώτων ύλων, ἀλλά καί η δημιουργία καί διάθεση ύπηρεσιών, δπως τό χονδρεμπόριο καί τό ἐμπόριο λιανικῆς πωλήσεως, οι μεταφορές, οι τραπεζικές ύπηρεσίες κλπ.**

Τό βασικό χαρακτηριστικό τής σύγχρονης παραγωγῆς είναι ή **ἐκμηχάνησή της**, ή ἐκτεταμένη δηλαδή χρήση μηχανῶν κατά τήν παραγωγική διαδικασία καί μάλιστα μηχανῶν αὐτοματοποιημένων καί μεγάλης ἀποδόσεως. Ή ἐκμηχάνηση αύτή χαρακτηρίζει δλους τούς τομεῖς τής παραγωγῆς καί σ' αύτήν ὀφείλεται κατά μεγάλο ποσοστό η μαζική παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καί η διεύρυνση τής κυκλοφορίας τους, δχι πιά μόνο στίς τοπικές ή έθνικές ἀγορές, ἀλλά καί στήν παγκόσμια ἀγορά.

Η παραγωγή διακρίνεται σέ **πρωτογενή, δευτερογενή καί τριτογενή.**

a) **Πρωτογενής παραγωγή** είναι ἐκείνη πού προέρχεται ἀπό τήν ἐκμετάλλευση τοῦ φυσικοῦ πλούτου τής γῆς, δπως η γεωργική παραγωγή, η ἐξόρυξη ἀπό τή γη τῶν δρυκτῶν καί τῶν μετάλλων, η ἀλιεία, η κτηνοτροφία καί η ἐκμετάλλευση τῶν δασῶν. Πρόσφατα στήν κατηγορία αύτή έχει προστεθεῖ καί η ἐκμετάλλευση τοῦ βυθοῦ τής θάλασσας.

b) **Δευτερογενής παραγωγή** είναι η μεταποίηση τῶν προϊόντων τής πρωτογενούς παραγωγῆς μέ τήν προσθήκη σ' αύτά νέας πρόσθετης ἀξίας ὥστε νά καταστοῦν χρήσιμα είτε γιά τήν κάλυψη ἀναγκῶν, πού δέν μπορεῖ νά καλυφθοῦν μέ

τὴν ἀρχική μορφή τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, εἴτε γιά τὴν κάλυψη μελλοντικῶν ἀναγκῶν, ὅπως π.χ. συμβαίνει μέ τὴν κονσερβοποίηση τοῦ κρέατος ἢ τῶν ψαριῶν. Ἡ μετατροπή π.χ. τῆς ξυλείας σὲ ἔπιπλα, τοῦ σιδήρου σὲ μηχανήματα καὶ ἐργαλεῖα, τοῦ ἀργοῦ πετρελαίου σὲ πετρέλαιο καὶ βενζίνα, ἡ κατασκευὴ ἐνός αὐτοκινήτου ἢ ἐνός ψυγείου ἀπό ἔξαρτήματα, πού ἔχουν προηγουμένως κατασκευασθεῖ ἀπό μεταποιημένες πρώτες ὕλες, ἀποτελοῦν δευτερογενή παραγωγή.

γ) Ἡ παροχή ὑπηρεσιῶν γενικότερα ἀποτελεῖ τὴν **τριτογενή παραγωγή**. Σ' αὐτήν ὑπάγονται τό ἐμπόριο, οἱ μεταφορές, ἡ παροχή τραπεζικῶν ἢ ἀσφαλιστικῶν ὑπηρεσιῶν, ὁ τουρισμός, οἱ συγκοινωνίες κ.ο.κ.

Ἡ παραγωγή γενικότερα, στηρίζεται στὸ συνδυασμό διαφόρων παραγωγικῶν μέσων, τά ὅποια οἱ οἰκονομολόγοι ὄνομάζουν συντελεστές τῆς παραγωγῆς. Κατά τὴν κλασική οἰκονομική θεωρία τρεῖς εἰναι οἱ συντελεστές αὐτοί: Τό **ἔδαφος**, ἡ **ἐργασία** καὶ τό **κεφάλαιο**. Σύμφωνα μέ τὴν ἀποψή αὐτή οἱ ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων δέν εἰναι δυνατόν νά ἴκανοποιηθοῦν χωρίς τὴν ὑπαρξή ὁρισμένων φυσικῶν ἀντικειμένων καὶ τὴν ἐπίδραση πάνω σ' αὐτά τῆς ἀνθρώπινης ἐνέργειας, χωρίς δηλαδή τὴν συνύπαρξη δύο παραγόντων: τῶν **φυσικῶν πόρων** τοῦ **ἔδαφους** καὶ τῆς **ἐργασίας**. Μέ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου ὁ ἀνθρωπος, ὅπως εἶδαμε, δημιούργησε ὁρισμένα βοηθήματα γιά νά διευκολυνθεῖ στὴν παραγωγική του προσπάθεια, ὅπως ἐργαλεῖα, διάφορα μηχανήματα, συστήματα μεταφορῶν, ἐγκαταστάσεις κλπ. Τά βοηθήματα αὐτά ὄνομάσθηκαν **κεφάλαιο**. Οἱ καταπληκτικές ὅμως ἐξελίξεις καὶ μεταβολές στὸ μέγεθος καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, ἐπέβαλαν τὴν ἀνάπτυξη ἐπιστημονικῶν μεθόδων καὶ τεχνικῶν, γιά τῇ διεύθυνση καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς παραγωγῆς, δημιούργησαν δηλαδή τὴν ἀνάγκη γιά ἔνα νέο συντελεστή τῆς παραγωγῆς, τὴν ὀργάνωση καὶ διοίκηση, πού ὅπως θά δοῦμε παρακάτω στὸ Κεφάλαιο 18 ἐπικράτησε νά ὄνομάζομε **Μάνατζμεντ**.

Ἡ ἀναφορά ὅμως στούς τρεῖς αὐτούς συντελεστές τῆς παραγωγῆς παρουσιάζεται σήμερα ἀρκετά ξεπερασμένη. Ἡ ὀργάνωση καὶ διοίκηση π.χ. δέν εἰναι κάτι **εχεχωριστό παρά** ἔνα εἰδος ἐξειδικευμένης ἐργασίας. Ἄλλα καὶ οἱ ἐπί μέρους μονάδες πού συνθέτουν κάθε συντελεστή δέν εἰναι ἰδιες στή φύση τους. "Ετσι ἔχομε διάφορα εἰδη ἔδαφους, πού ἡ χρήση τους είναι ἐντελῶς διαφορετική, ὅπως καὶ φυσικούς πόρους, πού περιλαμβάνονται στὸ συντελεστή **ἔδαφος**, ἀλλά ἡ ἀξία τους είναι ἀπλῶς τό ἀποτέλεσμα τῶν βελτιώσεων, πού ἔχει προκαλέσει τό **κεφάλαιο** καὶ ἡ ἐργασία. Τό **ἔδαφος** π.χ., πού χρησιμοποιεῖται γιά τὴν ἐγκατάσταση ἐνός ἐργοστασίου, ἔχει τῇ συγκεκριμένῃ ἀξίᾳ του, γιατί ἔχει προηγηθεῖ ἡ ἐκτέλεση ὁρισμένων ἄλλων ἔργων, ὅπως ὁδοποιίας, ἀποχετεύσεως, ύδρεύσεως, ἡλεκτροδοτήσεως κλπ.

Γιά τούς λόγους αὐτούς εἰναι σήμερα πιό σωστό νά διακρίνομε τά **μέσα παραγωγῆς** σέ δύο γενικές κατηγορίες:

α) Στά **ύλικά μέσα**: σ' αὐτά ὑπάγονται τά ύλικά πράγματα, μέ τή μορφή εἴτε τῶν πόρων πού παρέχει ἡ φύση, ὅπως ἡ καλλιεργήσιμη γῆ, τά οἰκόπεδα, τά μεταλλεύματα, τά δρυκτά κλπ. εἴτε μέ τή μορφή πόρων ἡ **παγίων στοιχείων** πού δημιουργεῖ ὁ ἀνθρωπος, ὅπως π.χ. είναι τά μηχανήματα, οἱ κτηριακές ἐγκαταστάσεις καὶ κάθε ἐργαλείο χρήσιμο γιά τὴν παραγωγή.

β) Στά **ἔμψυχα μέσα**: σ' αὐτά περιλαμβάνεται ἡ καταβαλλόμενη προσπάθεια ἀπό τὸν ἀνθρωπο, δηλαδή ἡ ἐργασία κάθε εἰδους, εἴτε πρόκειται γιά χειρωνακτική ἡ ἐργασία γραφείου, εἴτε είναι ἀνειδίκευτη ἡ εἰδικευμένη.

"Ασχετα πάντως μέ ποιά διάκριση θά δεχθοῦμε, έκεινο πού ᔁχει σημασία είναι ότι στή σύγχρονη οίκονομία ή παραγωγή είναι άποτέλεσμα τού συνδυασμού τών διαφόρων παραγωγικών μέσων ή συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καί ότι τό άποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς είναι τόσο καλύτερο, δσο πιό σωστός είναι ό συνδυασμός αὐτός.

Προτού δμως προχωρήσομε στήν έξέταση τών συντελεστῶν αύτῶν τῆς παραγωγῆς καί τόν τρόπο άμοιβῆς τους, τόν τρόπο δηλαδή δημιουργίας τού εισοδήματος τών νοικοκυριών, πού κατέχουν τούς συντελεστές αύτούς, είναι χρήσιμο νά έξετάσομε μέ συντομία ένα άλλο σημαντικό θέμα: τή ζήτηση δηλαδή τών πόρων καί τόν τρόπο σχηματισμού τῆς τιμῆς τους σέ μιά έλευθερη οίκονομία μέσα άπό το μηχανισμό μιᾶς άνταγωνιστικῆς άγορᾶς.

### 15.3 Ή ζήτηση τών συντελεστῶν παραγωγῆς.

'Ο πιό άπλός τρόπος γιά νά έξετάσομε τή ζήτηση τών παραγωγικών πόρων ή κατά τήν κλασσική όρολογία τών **συντελεστῶν παραγωγῆς**, είναι νά ύποθέσομε ότι μιά έπιχειρηση προμηθεύεται ένα μόνο πόρο άπό μιά **άνταγωνιστική άγορά** καί ότι πωλεῖ τά προϊόντα τῆς σέ μιά έπίσης άνταγωνιστική άγορά. Κάτω άπό συνθήκες άνταγωνισμού ή μεμονωμένη έπιχειρηση πωλεῖ ένα τόσο μικρό ποσοστό άπό τή συνολική ποσότητα πού διατίθεται στήν άγορά άπό τό συγκεκριμένο προϊόν, ώστε ή έπιδρασή τῆς στή διαμόρφωση τῆς τιμῆς τού προϊόντος είναι πολύ μικρή. Κατά τόν ίδιο τρόπο στήν άγορά τών πόρων, όταν έπικρατοῦν συνθήκες άνταγωνισμού, ή μεμονωμένη έπιχειρηση προμηθεύεται τόσο μικρό τμήμα άπό τή συνολική προσφορά τών πόρων, ώστε ή τιμή τους δέν έπηρεάζεται άπό τήν άγορά τῆς έπιχειρήσεως αὐτής.

Τό πιό ένδιαφέρον χαρακτηριστικό τῆς ζητήσεως τών πόρων είναι ότι άποτελεῖ μιά **παράγωγη ζήτηση**, δηλαδή ζήτηση πού προέρχεται μέσα άπό τά τελικά άγαθά καί ύπηρεσίες πού παράγονται άπό τούς πόρους αύτούς. **Οι πόροι δέν ίκανοποιούν άμεσα τίς άνάγκες τών καταναλωτῶν άλλα ξύμεσα, μέ τή χρησιμοποίησή τους στήν παραγωγή τών άγαθών καί ύπηρεσιών.** Ούτε τό έδαφος, ούτε ή έργασία, ούτε οι μηχανές ή τά χρηματικά κεφάλαια, μπορεῖ νά καταναλωθοῦν αύτούσια γιά τήν ίκανοποίηση άναγκών τών καταναλωτῶν. Μποροῦν δμως νά καταναλωθοῦν τά προϊόντα, στήν παραγωγή τών όποιων χρησιμοποιούνται οι πόροι αύτοί. 'Από μιάν άλλη σκοπιά βέβαια οι πόροι ίκανοποιούν τίς παραγωγικές άνάγκες τών έπιχειρήσεων.

'Από τόν παράγωγο χαρακτήρα τῆς ζητήσεως τών πόρων, προκύπτει ότι ή ένταση τῆς ζητήσεως γιά όποιοδήποτε πόρο έχειται:

— 'Από τήν ίκανότητα τού πόρου νά συμβάλλει στήν παραγωγή κάποιου άγαθού.

— 'Από τήν άγοραία άξια τού άγαθού αύτοῦ.

"Αν, συνεπώς, ένας πόρος είναι πολύ παραγωγικός καί παράγεται άπό αύτόν ένα προϊόν, στό όποιο ή κοινωνία δίνει μεγάλη άξια, τότε ή ζήτηση αύτοῦ τού πόρου θά είναι πολύ μεγάλη. 'Αντίθετα ένας πόρος θά έχει μειωμένη ζήτηση, άν δέν είναι τόσο πολύ παραγωγικός καί τά άγαθά στών όποιων τήν παραγωγή χρησιμοποιεῖται, δέν έχουν μεγάλη ζήτηση άπό τούς καταναλωτές. Γιά παράδειγμα άς πάρομε ένα

πόρο ὅπως τό βαμβάκι πού ἔχει πολύ μεγαλύτερη ζήτηση ἀπό ὅ, τι π.χ. ἡ κορινθιακή σταφίδα, γιατί τό βαμβάκι είναι πολύ πιό παραγωγικό καὶ τά προϊόντα του ἔχουν πολύ μεγάλη ζήτηση ἀπό τούς καταναλωτές.

‘Ο ρόλος τῆς παραγωγικότητας καὶ τῆς ἀξίας τοῦ παραγόμενου προϊόντος στόν καθορισμό τῆς ζητήσεως ἐνός πόρου μπορεῖ νά κατανοηθεῖ καλύτερα ἂν ἔχομε ὑπόψη μας τό νόμο τῆς φθίνουσας δριακῆς ἀποδόσεως πού είναι ἔνας ἀπό τούς πιό βασικούς νόμους τῆς οἰκονομικῆς.

‘Η ἔννοια τῆς φθίνουσας ἀποδόσεως μπορεῖ νά γίνει ἀντιληπτή εὔκολότερα μένα κάπως ἀπλοποιημένο παράδειγμα. “Ἄς φαντασθοῦμε μιά οἰκονομία μέ ἀπόλυτα σταθερούς (σέ ποσότητα καὶ ποιότητα) τούς δύο συντελεστές τῆς παραγωγῆς, τό ἔδαφος καὶ τό κεφάλαιο. Πιό συγκεκριμένα ἄς σκεφθοῦμε μιά πρωτόγονη, ὑπαν-πτυκτη οἰκονομία, τῆς δόπιας τά ἀποθέματα σέ κεφάλαια καὶ ἡ προσφορά ἐδάφους είναι σταθερά, καθώς σταθερή είναι καὶ ἡ διαθέσιμη τεχνολογία, δηλαδή ἡ μέθοδος παραγωγῆς. “Ἄν ὑποθέσομε ὅτι ὁ πληθυσμός αὐξάνει, τότε αὐτή ἡ ἀπλή ἀγροτική οἰκονομία ἔχει μόνο τή δυνατότητα νά προσθέτει ἐργασία στούς ἄλλους δύο πορους, πού είναι ὅπως εἰπαμε σταθεροί, γιά νά παράγει τά τρόφιμα καὶ τά εἰδη ἐνδύσεως πού ἔχει ἀνάγκη αὐτός ὁ πληθυσμός. Ποιό είναι δμως τό ἀποτέλεσμα στή συνολική παραγωγή, ὅταν προσθέτομε μιά ἵση ποσότητα ἐπί πλέον ἐργασίας στούς ἄλλους σταθερούς πόρους; Πόσο θά αὐξηθεῖ μέ ἄλλα λόγια ἡ παραγωγή αὐτῆς τῆς οἰκονομίας μέ τήν προσθήκη ἐνός ἐπί πλέον ἐργαζόμενου; ‘Ο νόμος τῆς φθίνουσας ἀποδόσεως μᾶς λέει ὅτι: **ἄν ἴσες αὐξήσεις ἐνός πόρου (ἐργασίας στό παράδειγμά μας) προσθέτονται (κατά μονάδα χρόνου) στούς ἄλλους σταθερούς πόρους (ἔδαφος καὶ κεφάλαιο), θά φθάσομε σ’ ἔνα σημείο πέρα ἀπό τό ὅποιο ἡ προκαλούμενη αὐξηση τῆς παραγωγῆς, γιά κάθε πρόσθετη μονάδα τοῦ πόρου αὐτοῦ, δηλαδή τής ἐργασίας, θά ἀρχίσει νά μειώνεται (νά φθίνει).** ‘Η αὐξηση, στή συνολική παραγωγή τῆς οἰκονομίας τοῦ παραδείγματός μας, πού θά προέλθει ἀπό κάθε διαδοχική προσθήκη ἐργασίας, ὀνομάζεται **«δριακό προϊόν»**. ‘Ο νόμος λοιπόν τῆς φθίνουσας ἀποδόσεως μᾶς λέει ὅτι καθώς νέες διαδοχικές καὶ ἴσες ποσότητες ἐργασίας προσθέτονται στή σταθερή ποσότητα τῶν ἄλλων πόρων (ἔδαφος καὶ κεφάλαιο), τό παραγόμενο δριακό προϊόν θά ἀρχίσει νά μειώνεται **πέρα ἀπό ἔνα ὄρισμένο σημείο**.

Πρέπει νά προσέξομε τή φράση αὐτή, πέρα ἀπό ἔνα ὄρισμένο σημείο: Οι ἀρχικές αὐξημένες δόσεις ἀπό ἔνα πόρο μπορεῖ νά ἀποφέρουν αὐξημένες ἀποδόσεις, τό δριακό δηλαδή προϊόν μπορεῖ νά είναι αὐξημένο γιά μιά ἡ περισσότερες φορές. Στήν περίπτωση τοῦ παραδείγματός μας, τήν πρώτη φορά πού θά προστεθεῖ μιά ἐπί πλέον ποσότητα ἐργασίας μπορεῖ νά ἔχομε μιάν αὐξηση τῆς παραγωγῆς κατά ὄρισμένες μονάδες. Τή δεύτερη φορά πού θά προσθέσομε τήν ἴδια ἐπί πλέον ποσότητα ἐργασίας, μπορεῖ νά ἐπιτύχομε τήν ἴδια αὐξηση παραγωγῆς. Αύτό θά συμβεῖ γιατί ἀρχικά μέ μικρή ποσότητα ἐργασίας οἱ ἄλλοι πόροι δέν ἀξιοποιοῦνται στόν ψιστό βαθμό. Μιά σχετικά μικρή ποσότητα ἐργασίας συνδυαζόμενη μέ μεγάλες ποσότητες ἐδάφους θά ἔχει ώς ἀποτέλεσμα ἡ παραγωγή νά μήν είναι ἀποδοτική. Μέ τίς διαδοχικές δμως προσθήκες νέων ποσοτήτων ἐργασίας, τό πρόβλημα αὐτό, δηλαδή ἡ ὥχι πλήρης ἀξιοποίηση τοῦ ἐδάφους, θά ξεπερασθεῖ καὶ τό δριακό προϊόν πού θά προέλθει ἀπό τίς αὐξήσεις αὐτές θά αὐξάνει γιά ἔνα ὄρισμένο χρονικό διάστημα. ‘Η αὐξηση αὐτή δμως δέν θά συνεχισθεῖ, γιατί μέ τίς διαδοχικές προσθήκες ἐργασίας θά φθάσομε στήν πλήρη ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων τῶν ἄλλων δύο πόρων, δηλαδή τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κεφαλαίου. Αύτό σημαίνει

ὅτι κάθε έργαζόμενος θά έχει στή διάθεσή του όλο και λιγότερο έδαφος και κεφάλαια. Συνεπώς κάθε νέα προσθήκη έργασίας θά έχει ώς άποτέλεσμα όλο και μικρότερες αύξησεις τής συνολικής παραγωγῆς.

"Ας έξετάσουμε τώρα πιό άναλυτικά τη ζήτηση των πόρων και πώς έπιδρα σ' αύτή ή παραγωγικότητα των πόρων και ή άξια των προϊόντων πού παράγονται από αυτούς. "Ας κυττάξουμε τόν Πίνακα 15.3.1, στόν οποίο έμφανίζομε ένα άπλο παράδειγμα μιᾶς έπιχειρήσεως πού άναπτύσσει τή δράση της μέσα σέ μια άνταγωνιστική άγορα.

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 15.3.1.**

**Η ζήτηση για ένα συντελεστή παραγωγής μέ συνθήκες άνταγωνισμοῦ στήν πώληση τών άγαθών πού παράγονται από αύτόν.**

(1) ΜΟΝΑΔΕΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗ (άριθμός έργατων)	(2) ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	(3) ΟΡΙΑΚΟ ΠΡΟΪΟΝ (ΟΠ)	(4) ΤΙΜΗ ΜΟΝΑΔΑΣ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ	(5) ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΣΟΔΟ ή (2) × (4)	(6) ΟΡΙΑΚΟ ΕΣΟΔΟ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (ΟΕΠ)
1	30	30	10	300	300
2	65	35	10	650	350
3	110	45	10	1.100	450
4	145	35	10	1.450	350
5	165	20	10	1.650	200
6	180	15	10	1.800	150
7	190	10	10	1.900	100
8	195	5	10	1.950	50
9	200	5	10	2.000	50

Στόν πίνακα αύτόν ύποθέτομε ότι η έπιχειρηση προσθέτει ένα μεταβλητό συντελεστή, τήν έργασία, στούς άλλους σταθερούς παραγωγικούς συντελεστές πού χρησιμοποιεῖ. 'Η στήλη 1 μέχρι 3 μᾶς λέει ότι ό νόμος τής φθίνουσας οριακής άποδσεως έφαρμόζεται στήν περίπτωση αύτή και έχει ώς άποτέλεσμα τό δοριακό προϊόν (ΟΠ) τής έργασίας νά μειώνεται πέρα από ένα όρισμένο σημείο. "Οπως ίδμως έχουμε τονίσει, η παραγωγή ζήτηση γιά ένα συντελεστή παραγωγής έχαρτάται όχι μονάχα από τήν παραγωγικότητα τού συντελεστή, άλλα και από τήν τιμή τού προϊόντος πού παράγεται μέ αύτόν. 'Η στήλη 4 μᾶς δίνει αύτή τήν πληροφορία. Προσέξτε, η τιμή τού προϊόντος είναι σταθερή, δέκα δραχμές στήν περίπτωσή μας, γιατί έχουμε ύποθέσει ότι βρισκόμαστε σέ μια άνταγωνιστική άγορά άγαθών. Πολλαπλασιάζοντας τή στήλη 2 μέ τή στήλη 4, έχουμε τό συνολικό έσοδο τής έπιχειρήσεως από τήν πώληση τού προϊόντος στή στήλη 5. 'Από τή στήλη αύτή, μπορεΐ εύκολα νά ύπολογίσουμε τό δοριακό **έσοδο τού προϊόντος (ΟΕΠ), δηλαδή, τήν αύξηση στά συνολικά έσοδα πού έπερχεται από τή χρήση κάθε πρόσθετης μονάδας τού μεταβλητού συντελεστή τής παραγωγής, πού στό παράδειγμά μας είναι ή έργασία.** Αύτό φαίνεται στή στήλη 6 από τήν όποια διαπιστώνομε ότι τό δοριακό έσοδο προϊόντος, ένω στήν άρχή παρουσιάζει αύξηση, ύστερα από ένα σημείο άρχιζει νά μειώνεται μέ κάθε νέα πρόσθετη μονάδα τού μεταβλητού πόρου, δηλαδή

κάθε νέου έργατή πού προσλαμβάνεται, μέχρις ότου σχεδόν μηδενίζεται.

**Ή κλίμακα τοῦ ὄριακοῦ ἔσοδου προϊόντος (ΟΕΠ), στήλες 1 καὶ 6, μᾶς δίνει τὴν κλίμακα ζητήσεως τῆς συγκεκριμένης ἐπιχειρήσεως γιά τὸ συντελεστὴ ἐργασίας.** Γιά νά τό ἐξηγήσομε αὐτό θά πρέπει νά ξομε ύπόψη μας τούς κανόνες πού άκολουθεῖ μιά ἐπιχειρηση, δταν ζητᾶ νά προμηθευθεῖ ἵνα πόρο ἡ μέσο παραγωγῆς. Γιά νά μπορέσει νά ἐπιτύχει μιά ἐπιχειρηση τό στόχο τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀποτελέσματος — πού περιλαμβάνει καί τό στόχο τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ μεγαλύτερου δυνατοῦ κέρδους — **Θά πρέπει νά χρησιμοποιεῖ πρόσθετες μονάδες ἀπό ἓνα ὄριαμένο μέσο παραγωγῆς μέχρις ἐκεῖνο τό σημεῖο πού, κάθε διαδοχικά προστιθέμενη μονάδα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά προσθέτει στά συνολικά ἔσοδα τῆς ἐπιχειρήσεως περισσότερο ἀπό δύο προσθέτει στό συνολικό κόστος.** “Οπως εἴδαμε στόν Πίνακα 15.3.1 τό ὄριακό ἔσοδο προϊόντος ύπολογίζει ἀκριβῶς πόσο περισσότερα ἔσοδα προσθέτει κάθε διαδοχικά προστιθέμενος ἐργάτης στά συνολικά ἔσοδα. ”Ετσι π.χ. ἡ πρόσληψη τοῦ δεύτερου ἐργάτη, προσθέτει 350 δραχμές στά συνολικά ἔσοδα, ἐνώ ἡ προσθήκη τοῦ πέμπτου ἐργάτη προσθέτει μόνο 200 δραχμές.

Τό ποσό, πού κάθε πρόσθετη μονάδα ἀπό ἓνα πόρο προσθέτει στό συνολικό κόστος τῶν πόρων, ὀνομάζεται **όριακό κόστος πόρου ἡ συντελεστὴ (ΟΚΣ).**

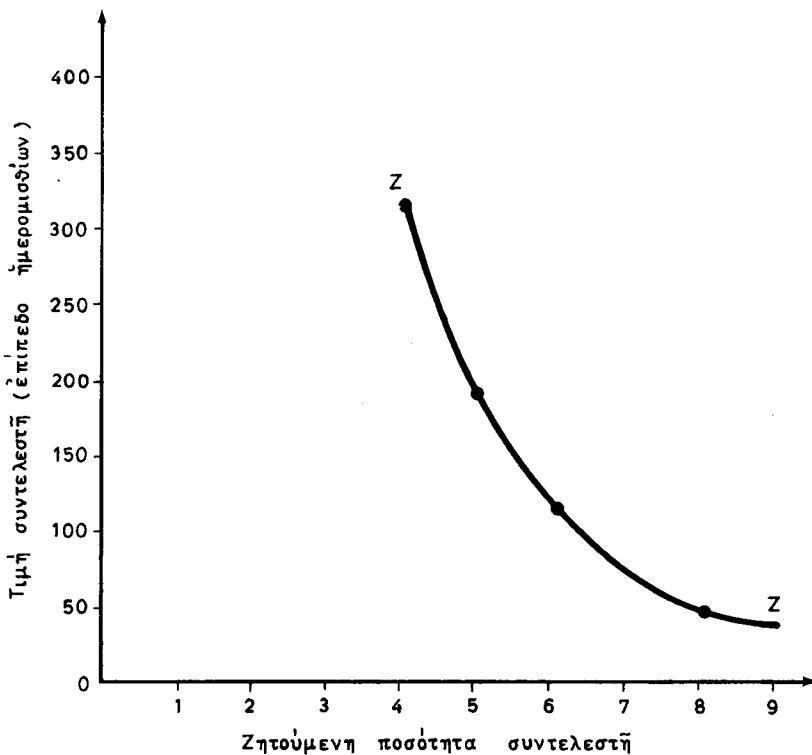
Θά μπορούσαμε λοιπόν νά διατυπώσομε τόν παρακάτω κανόνα, σχετικά μέ τή χρησιμοποίηση τῶν πόρων ἐκ μέρους τῶν ἐπιχειρήσεων. **Μιά ἐπιχειρηση κερδίζει ἀπό τή χρησιμοποίηση προσθέτων μονάδων ἀπό ἓνα πόρο μέχρι τοῦ σημείου, πού τό ὄριακό ἔσοδο προϊόντος τοῦ πόρου αύτοῦ, ἐξισώνεται μέ τό ὄριακό κόστος τοῦ πόρου (ΟΕΠ=ΟΚΣ).**

“Αν ὁ ἀριθμός τῶν ἐργαζομένων σέ μια ἐπιχειρηση είναι αύτή τή στιγμή τέτοιος ὥστε τό ὄριακό ἔσοδο προϊόντος τοῦ τελευταίου ἐργαζόμενου νά είναι μεγαλύτερο ἀπό τό ὄριακό κόστος τοῦ συντελεστῆ, ἡ ἐπιχειρηση μπορεῖ νά κερδίσει μέ τήν πρόσληψη περισσοτέρων ἐργαζομένων. ”Αν ὅμως ὁ ἀριθμός αύτῶν τῶν ἐργαζομένων πού τώρα ἀπασχολεῖ, είναι τέτοιος ὥστε τό ΟΚΣ τοῦ τελευταίου ἐργαζόμενου νά είναι μεγαλύτερο ἀπό τό ΟΕΠ, τότε λέμε ότι ἡ ἐπιχειρηση ἀπασχολεῖ ἐργαζόμενους, οἱ όποιοι «δέν βγάζουν τά λεφτά τους» καί συνεπῶς μπορεῖ νά αύξησει τά κέρδη τῆς μειώνοντας τόν ἀριθμό τους.

Σέ μια καθαρά ἀνταγωνιστική ἀγορά πόρων ἡ τιμή ἐνός πόρου καί τό ὄριακό κόστος τοῦ πόρου αύτοῦ είναι ἵσα. Τό ἐπίπεδο τῶν μισθῶν καθορίζεται ἀπό τή συνολική προσφορά καί ἀπό τή συνολική ζήτηση τῆς ἐργασίας. ’Επειδή ὅμως ἀπασχολεῖ ἓνα τόσο μικρό ποσοστό τῆς συνολικῆς προσφορᾶς τῆς ἐργασίας, μιά μεμονωμένη ἐπιχειρηση δέν μπορεῖ νά ἐπηρεάσει τό ἐπίπεδο τῶν μισθῶν. Αύτό σημαίνει ότι τό συνολικό κόστος τῶν πόρων αύξανει κατά τό ἴδιο ἀκριβῶς ποσόν, μέ τόν τρέχοντα μισθό, γιά κάθε πρόσθετο ἐργαζόμενο πού προσλαμβάνεται. Τό ἐπίπεδο τῶν μισθῶν καί τό ὄριακό κόστος τοῦ συντελεστῆ ἐργασίας είναι ἵσα. ’Επακόλουθο αύτοῦ είναι ότι, ἐφ’ ὅσον ἡ πρόσληψη τῶν ἐργαζομένων γίνεται κάτω ἀπό συνθήκες ἀνταγωνισμοῦ, ἡ ἐπιχειρηση θά προσλαμβάνει ἐργαζόμενους μέχρις ότου τό ἐπίπεδο τῶν μισθῶν τους (ἡ τό ΟΚΣ) ἐξισώνεται μέ τό ὄριακό ἔσοδο πόρων (ΟΕΠ).

”Ετσι ἂν χρησιμοποιήσομε τά στοιχεῖα τῆς στήλης 6 τοῦ Πίνακα 15.3.1 παρατηροῦμε ότι ἂν τό ἡμερομίσθιο είναι π.χ. 320 δραχμές ἡ ἐπιχειρηση θά χρησιμοποιήσει τέσσερις μόνο ἐργάτες. Καί αύτό, γιατί ὁ τέταρτος ἐργάτης προσθέτει μέν 350 δραχμές στό συνολικό ἔσοδο ἀλλά λιγότερο, δηλαδή 320

δραχμές, στό συνολικό κόστος. Γιά κάθε πρόσθετο έργατη, όπως βλέπουμε, τό ΟΚΣ είναι μεγαλύτερο από τό ΟΕΠ. Αύτό σημαίνει ότι ή πρόσληψή του δέν συμφέρει στήν έπιχειρηση. "Αν ύποθέτομε ότι τό ήμερομίσθιο είναι 120 δραχμές, μέ τόν ίδιο συλλογισμό θά συμπεράνομε ότι συμφέρει στήν έπιχειρηση νά χρησιμοποιήσει 6 έργατες κ.ο.κ. Άπο τή διαπίστωση αύτή είναι εύκολο νά συναγάγομε ότι ή κλίμακα τού όριακού έσόδου προϊόντος (ΟΕΠ) μᾶς δίνει τή ζήτηση τής έπιχειρήσεως γιά έργασία: αύτό συμβαίνει γιατί κάθε σημείο τής κλίμακας αύτής μᾶς δείχνει τόν άριθμό τών έργατών, πού ή έπιχειρηση θά μπορούσε νά προσλάβει σέ κάθε ένα από τά πιθανά έπιπεδα άμοιβών. Αύτό έμφανίζεται γραφικά στό σχήμα 15.3.



Σχ. 15.3.

Καμπύλη ζητήσεως παραγωγού γιά ένα συντελεστή παραγωγής (έργασία) μέ συνθήκες καθαρού άνταγωνισμού.

Η καμπύλη ZZ είναι και ή καμπύλη ζητήσεως συντελεστή παραγωγής. Ή θέση τής καμπύλης έχαρτάται από τήν όριακή παραγωγικότητα τού συντελεστή και τήν τιμή τού παραγόμενου προϊόντος. Έπειδή ύπό συνθήκες καθαρού άνταγωνισμού ή τιμή τού προϊόντος είναι σταθερή, γι' αύτό ή πρός τά κάτω κλίση τής καμπύλης όφειλεται άποκλειστικά στή φθίνουσα όριακή παραγωγικότητα τού συντελεστή.

"Αν τώρα θέλαμε νά βροῦμε τήν καμπύλη συνολικής ή άγοραίας ζητήσεως γιά ένα συντελεστή, θά πρέπει, άκολουθώντας τό γνωστό μας τρόπο όπως και στήν περίπτωση τής καμπύλης συνολικής ζητήσεως άγαθών (σχ. 12.4a) νά άθροισομε τίς καμπύλες ζητήσεως δλων τών έπιχειρήσεων, πού άπασχολούν τό συντελεστή αύτόν.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ

### ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ Η ΑΜΟΙΒΗ ΤΟΥΣ

#### 16.1 "Εδαφος και έγγειος πρόσωπος.

"Η πλατειά έννοια του όρου έδαφος περιλαμβάνει όχι μόνο ό,τι συνήθως έννοούμε με τή λέξη, δηλαδή τήν έπιφάνεια τής γῆς, ἀλλά κάθε φυσική ύλη ή δύναμη πού βρίσκεται σ' αύτο καί χρησιμοποιείται ἀπό τόν ἀνθρωπο στήν παραγωγή." Ετσι, ὅταν λέμε ότι τό έδαφος είναι συντελεστής τής παραγωγῆς, περιλαμβάνομε σ' αύτό:

- α) Τήν έπιφάνεια τής γῆς, πού είναι ἡ πηγή του ζωϊκοῦ καί φυτικοῦ βασιλείου καθώς ἐπίσης καί τό βυθό τής θάλασσας.
- β) Τά δρυκτά καί μεταλλεύματα πού ύπάρχουν μέσα στό έδαφος.
- γ) Τίς διαμορφώσεις του έδαφους, πού μποροῦμε νά άξιοποιήσομε οἰκονομικῶς, ὅπως λιμάνια, παραλίες, λίμνες κλπ.
- δ) Τίς φυσικές δυνάμεις πού βρίσκονται πάνω στήν έπιφάνεια τής γῆς, ὅπως ποτάμια, ύδατοπτώσεις κλπ.

Τό έδαφος, μέ τή στενή έννοια τής έπιφάνειας τής γῆς, είχε ἀρχικά μεγάλο ἐνδιαφέρον γιά τήν παραγωγή ἀποτελοῦσε τή βασική πηγή τῶν πρωτογενῶν προϊόντων, πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἀνθρωπος γιά τροφή καί ἔνδυση, ἀλλά καί τή βάση τῶν μεταφορῶν καί τής διακινήσεως τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ἀγαθῶν. "Οσο δμως πιό πολύ μιά κοινωνία ἀπομακρύνεται ἀπό τήν πρωτογενή παραγωγή καί ὅσο πιό πολύ ἀναπτύσσεται ἡ μεταποιητική δραστηριότητα, ὅσο δηλαδή πιό βιομηχανικά ἀναπτυγμένη είναι μιά κοινωνία, τόσο πιό μικρή σημασία ἔχει τό έδαφος μέ τήν περιορισμένη έννοια του όρου.

Τό μεγαλύτερο ἐντούτοις τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τής γῆς ἔξαρτᾶται ἀκόμα καί σήμερα γιά τήν έπιβίωση του ἀπό τό έδαφος, ἀφοῦ γιά τό τμῆμα αύτό ἡ γεωργία ἀποτελεῖ ἀκόμη τήν πρωταρχική μορφή παραγωγῆς.

Τό έδαφος, μέ τή στενή έννοια τής έπιφάνειας τής γῆς, ἔχει ὀρισμένα ίδιαίτερα χαρακτηριστικά:

- α) **Είναι ένας πρωτογενής** ἡ φυσικός συντελεστής παραγωγῆς.
- β) **Είναι ἀμετακίνητο.** Πρέπει συνεπώς νά χρησιμοποιηθεῖ ἐκεī πού βρίσκεται καί δέν μπορεῖ νά μεταφερθεῖ ἀπό τό ένα μέρος στό ἄλλο, ὅπως οἱ ἄλλοι δύο συντελεστές τής παραγωγῆς, τό κεφάλαιο καί ἡ ἐργασία.
- γ) **Δέν ἔχει κόστος γιά νά παραχθεῖ.** Ή ὑπαρξή του, δέν ὀφείλεται στήν ἀνθρώπινη προσπάθεια. Τό έδαφος ύπάρχει ἀπό μόνο του καί είναι στή διάθεση τοῦ ἀνθρώπου νά τό χρησιμοποιήσει ἡ ὥχι. Τό ὅτι τό έδαφος δέν ἔχει κόστος γιά νά

παραχθεί, δέν σημαίνει βέβαια ότι ή φυσική του ποιότητα δέν μπορεί νά βελτιωθεί μέ δαπάνη κεφαλαίου, όπως π.χ. έκβραχισμός ή ένίσχυση μέ λιπάσματα.

**δ) Ή προσφορά του έδαφους είναι περιορισμένη και δεδομένη.** Αύτο σημαίνει ότι ή προσφορά του έδαφους δέν μπορεί νά αύξηθεί μέ καμιά διαδικασία αύξησεως ή μεταποίησεως ή μέ τήν αύξηση τής ζητήσεως. Αύτή ή πραγματικότητα δόχησε μερικούς οίκονομολόγους νά θεωρήσουν τό έδαφος ως ένα συντελεστή παραγωγής διαφορετικό άπό τούς δύο άλλους, δηλαδή άπό τό κεφάλαιο και τήν έργασία, τών όποιών ή προσφορά έπιηρεάζεται άπό τή ζήτηση. Αύτό σημαίνει ότι και ή τιμή τού έδαφους δέν μπορεί νά έπιηρεάσει τήν προσφερόμενη ποσότητα, άφου ή ποσότητα αυτή ώς σύνολο είναι δοσμένη και σταθερή.

Ή χρήση τού έδαφους άποφέρει στόν ίδιοκτήτη του έσοδα είτε μέ τή μορφή τής έσοδείας, άν χρησιμοποιηθεί γιά καλλιέργεια άπό τόν ίδιο, είτε μέ τή μορφή τού μισθώματος (ένοικιον) άν έκμισθωθεί σέ τρίτους. Τήν άμοιβή γιά τή χρήση τού έδαφους όνομάζομε **Έγγειο πρόσοδο**. Γιά νά άντιληφθούμε καλύτερα τί είναι έγγειος πρόσοδος άς παρακολουθήσουμε τό παρακάτω παράδειγμα.

"Ας ύποθέσουμε ότι έχομε τρία χωράφια, τό καθένα άπό τά όποια καλλιεργούμε μέ τόν ίδιο τρόπο και μέ τήν ίδια δαπάνη γιά έργασία και κεφάλαιο (σπόρος, λίπασμα, κόστος χρήσεως μηχανημάτων κλπ), πού άνερχεται, άς πούμε σε 360.000 δραχμές. Στόν Πίνακα 16.1.1 έμφανίζεται ή άξια τής παραγωγής κάθε χωραφιοῦ και τό πλεόνασμα πού μένει στόν καλλιεργητή, ύστερα άπό τήν άφαίρεση τού κόστους.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 16.1.1.  
Ή έγγειος πρόσοδος.**

	Χωράφι Α	Χωράφι Β	Χωράφι Γ
'Άξια παραγωγής (έσοδο)	420.000	480.000	360.000
Μείον κόστος (έργασίας και κεφαλαίου)	360.000	360.000	360.000
Πλεόνασμα παραγωγού	60.000	120.000	0

Τό πλεόνασμα αυτό άποτελεί τήν έγγειο πρόσοδο, πού γιά τό χωράφι Α είναι 60.000 δραχμές, γιά τό χωράφι Β 120.000 δραχμές και γιά τό χωράφι Γ μηδέν.

"Ας πάρομε τώρα τήν περίπτωση ένός άκινήτου π.χ. ένός καταστήματος στήν ίδιο Σταδίου. Ποιά είναι ή έγγειος πρόσοδος τού καταστήματος αύτού; "Αν ύποτεθεί ότι γιά τό κτίσμό του δαπανήθηκαν δύο έκατομμύρια δραχμές, ό ίδιοκτήτης του τό λιγότερο πού θά πρέπει νά ζητήσει ώς ένοικιο είναι τό ποσόν πού ίσοιται μέ τό έπιτόκιο, δηλαδή τόν τόκο πού θά τού άπεφεραν τά χρήματα του, άν τά κατέθετε σέ μιά Τράπεζα. "Αν τό έπιτόκιο αύτό είναι 9%, τότε ό έτήσιος τόκος είναι 180.000 πού σημαίνει ότι τό έλαχιστο μίσθωμα θά είναι 15.000 τό μήνα (180.000 : 12 μῆνες = 15.000). Ό ίδιοκτήτης όμως ζητά 20.000, τίς όποιες και τού δίνουν εύκολα, μιά και ύπάρχει μεγάλη ζήτηση καταστημάτων στήν ίδιο Σταδίου, ή όποια έχει πολλά πλεονεκτήματα ώς έμπορική ίδια. Ή διαφορά μεταξύ τών 15.000, δηλαδή τού ποσού πού καλύπτει τό κόστος τού κεφαλαίου γιά τήν άνεγερση τού καταστήματος, και τών 20.000 τού μισθώματος άποτελεί τήν έγγειο πρόσοδο.

**Είναι λοιπόν ή ἔγγειος πρόσοδος ὅχι τό εἰσόδημα ἀπό τό ἔδαφος (σε ὅποια δῆποτε μορφή) ἀλλά ή διαφορά μεταξύ εἰσοδήματος καί κόστους γιά τήν ἀπόκτησή του.**

## 16.2 Ἡ Ἐργασία καί ή ἀμοιβή της.

### a) Ἡ φύση τῆς ἐργασίας.

Ἐργασία είναι ή φυσική καί πνευματική προσπάθεια πού καταβάλλει ὁ ἄνθρωπος κατά τήν παραγωγική διαδικασία. Ἀπασχόληση σέ μή παραγωγικά ἔργα, ὅπως π.χ. ή ἀπασχόληση γιά εύχαριστηση μέ ἓνα παιγνίδι, π.χ. τέννις ή σκάκι, δέν ἀποτελοῦν ἐργασία κατά τήν οἰκονομική ἔννοια. Ἔτσι ώς ἐργασία χαρακτηρίζεται ή ἐξόρυξη πρώτων ύλῶν καί ή καλλιέργεια τῆς γῆς, ή μεταποίηση τῶν πρώτων ύλῶν, ή μεταφορά ἀγαθῶν ἀπό τό ἓνα μέρος στό ἄλλο, ή ἀπασχόληση μέ τό ἐμπόριο, ή προσφορά ὅποιας δῆποτε ύπηρεσίας γιά νά καλυφθοῦν διάφορες ἀνάγκες, ή ἔρευνα γιά τή βελτίωση τῶν προϊόντων ή τήν ἀνακάλυψη νέων πρώτων ύλῶν καί προϊόντων ή νέων διαδικασιῶν παραγωγῆς κ.ο.κ.

Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ τόν πιο ἐνδιαφέροντα παράγοντα, μιά καί χωρίς ἐργασία δέν είναι δυνατή ή ἀξιοποίηση τῶν ἄλλων οἰκονομικῶν πόρων, ἀκόμα καί αὐτῶν πού μᾶς προσφέρει ἔτοιμους ή φύση. Παρά τήν καταπληκτική τεχνική πρόσodo καί τήν ἐκμηχάνηση, ὁ ἄνθρωπινος παράγοντας παραμένει ὁ πρωταρχικός συντελεστής, ὅχι τόσο μέ τή σημαντική προσπάθεια πού καταβάλλει, ἀλλά κυρίως μέ τίς πνευματικές του ίκανότητες, τήν κρίση καί τή δημιουργική του σκέψη.

Ἐκεῖνο πού παρακινεῖ τόν ἄνθρωπο στήν παραγωγική ἐργασία δέν είναι μόνο ή ἀμοιβή πού παίρνει γι' αύτήν. Σήμερα, μέ ειδικές μελέτες καί ἔρευνες πού ἔχουν ἐκπονηθεῖ, γνωρίζομε ὅτι αὐξάνοντας τήν ἀμοιβή δέν μποροῦμε πάντα νά αὐξήσουμε τήν προσπάθεια καί τήν ἀπόδοση τοῦ ἐργαζόμενου. Ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται, βέβαια, γιατί πρέπει νά καλύψει τίς βιοτικές του ἀνάγκες, ὅπως ή διατροφή, ή ἐνδυμασία, ή στέγαση. Θέλει οὕμως, ταυτόχρονα, νά ίκανοποιεῖ καί ὄρισμένες ἄλλες τό ἵδιο σημαντικές ἀνάγκες, ὅπως ή ἀξιοπρέπεια, ή ἀναγνώριση τῆς συμβολῆς του σέ μιά προσπάθεια, ή ἀνάγκη νά αισθάνεται ὅτι οἱ ἄλλοι τόν ἐκτιμοῦν καί τόν ἀναγνωρίζουν. Ὁ ἄνθρωπος, ἀντίθετα μέ τίς μηχανές, δέν ἐργάζεται μέ παθητικό τρόπο καί ἀνεπηρέαστος ἀπό τό περιβάλλον. Ἡ ἀπόδοσή του στήν ἐργασία ἐξαρτᾶται ἐκτός ἀπό τήν οἰκονομική ίκανοποίησή του καί ἀπό τήν ίκανοποίηση τῶν αἰσθημάτων του, τήν ψυχική του διάθεση. Ἔνας ἐργαζόμενος, πού νοιώθει ίκανοποιημένος ἀπό τό εἰδος τῆς ἐργασίας του, τό περιβάλλον τῆς ἐργασίας, τή συμπεριφορά τῶν συναδέλφων του καί τῶν προϊσταμένων του, ἀποδίδει πολύ περισσότερο ἀπό ἓνα δυσαρεστημένο καί δυστυχισμένο ἐργαζόμενο.

Ἡ ἐργασία προσφέρεται, ώς συντελεστής παραγωγῆς, σέ ποσότητες πού δέν μπορεῖ νά προσδιορισθοῦν μόνο ἀπό τή ζήτηση καί τό ὑψος τῆς ἀμοιβῆς. Οι παράγοντες πού προσδιορίζουν τόν ἀριθμό τῶν παιδιῶν, πού θά ἀποκτήσει μιά οἰκογένεια καί συνεπῶς τόν ἀριθμό τῶν ἐργαζομένων ὑστερα ἀπό ὄρισμένη χρονική περίοδο, είναι ἐντελῶς διαφορετικοί ἀπό τή ζήτηση καί τό ὑψος τῶν ἀμοιβῶν. Η μετακίνηση ἐξάλλου τῶν ἐργαζομένων ἀπό τόπο σέ τόπο καί ἀπό τό ἓνα εἰδος ἀπασχολήσεως στό ἄλλο, π.χ. ἀπό τή γεωργία στή βιομηχανία, δέν πραγματοποιεῖται εύκολα καί ἀνάλογα μέ τή ζήτηση. Τέλος στή σύγχρονη ἐποχή, ὅπως γνωρίζομε, οι

έργαζόμενοι είναι όργανωμένοι μαζικά στά έργατικά συνδικάτα, τά όποια έχουν σκοπό νά προστατεύσουν τόν έργαζόμενο άπό τό ένδεχόμενο της έκμεταλλεύσεως και νά τοῦ έξασφαλίσουν καλύτερες σχέσεις έργασίας.

### β) Η άμοιβή της έργασίας.

Πολλοί άνθρωποι προτιμοῦν νά έργαζονται άνεξάρτητα, ώς έλευθεροι έπαγγελματίες ή έργατες, δπως π.χ. γιατροί, δικηγόροι, οίκοδόμοι, ύδραυλικοί κλπ. Στήν ούσια είναι ένα είδος έπιχειρηματίες, πού άναλαμβάνουν τόν κίνδυνο νά μήν έχουν κάποτε δουλειά ή νά έχουν μικρές άμοιβές, όταν ή ζήτηση γιά τίς ύπηρεσίες τους είναι μικρή, άλλα και τό πλεονέκτημα της καλύτερης άμοιβής, όταν ή ζήτηση είναι μεγάλη.

Η μεγάλη όμως πλειοψηφία τών έργαζομένων προσφέρουν έξαρτημένη έργασία μέ αντάλλαγμα μιά καθορισμένη άμοιβή, πού βασικά είναι τό **ήμερομίσθιο**, ή άμοιβή δηλαδή γιά μιά μέρα έργασίας ή πιό σωστά γιά όρισμένες ώρες έργασίας τήν ήμέρα και ο **μισθός**, πού καλύπτει άμοιβή ένός μήνα, γιά έργασία όρισμένων και πάλι ώρων τήν ήμέρα. "Έχομε βέβαια και περιπτώσεις πού ή άμοιβή συμφωνεῖται μέ τήν ώρα, όπότε μιλάμε γιά **ώρομίσθιο**. Μέ ήμερομίσθιο άμείβονται συνήθως οι **έργατες**, και μέ μισθό οι **ύπαλληλοι**.

Η άμοιβή τών έργαζομένων καθορίζεται μερικές φορές και μέ έναν άλλο τρόπο, δηλαδή μέ **τό κομμάτι**, πού σημαίνει ότι τό συνολικό ποσό της άμοιβής έξαρτάται άπό τό πόσα κομμάτια άπό ένα είδος θά παράγει ό έργατης. "Ετσι π.χ. μιά μοδίστρα άναλαμβάνει νά ράβει πουκάμισα ή φορέματα γιά ένα κατάστημα και νά πληρώνεται όρισμένο ποσό γιά κάθε πουκάμισο ή φόρεμα, ασχετα μέ τό πόσο και πότε θά έργασθει. Βέβαια και στήν περίπτωση αύτή ή άμοιβή καθορίζεται, άφου ληφθεῖ ύπόψη ό χρόνος πού άπαιτείται γιά νά ραφθεῖ τό πουκάμισο ή τό φόρεμα.

"Ένας άλλος τέλος τρόπος γιά καθορισμό τής άμοιβής τής έργασίας είναι ό λεγόμενος **κατ' άποκοπή ή έργολαβικός**. Σύμφωνα μέ τόν τρόπο αύτόν, πού συνηθίζεται κυρίως γιά τεχνικές έργασίες, δπως π.χ. τό κτίσμα ή τό βάψιμο ένός σπιτιού ή μιά ύδραυλική έγκατάσταση ή τό δργαμα ένός χωραφιού, ή άμοιβή καθορίζεται γιά άλοκληρο τό έργο πού άναλαμβάνει νά έκτελέσει ό έργαζόμενος, χωρίς νά συσχετίζεται μέ τό χρόνο άπασχολήσεως του.

Πώς όμως καθορίζεται τό ύψος τής άμοιβής τής έργασίας; Πώς καθορίζεται ποιό θά είναι τό ήμερομίσθιο ή ό μισθός; Στίς σύγχρονες έλευθερες οίκονομίες, θ καθορισμός αύτός γίνεται, δπως και στήν περίπτωση τής τιμής τών άγαθών, άπό τήν άλληλεπίδραση τής προσφορᾶς και τής ζήτησεως σέ ένα έλευθερο άνταγωνισμό μεταξύ έργοδοτῶν και έργαζομένων. **Έργοδότης** είναι τό άτομο ή ό άργανισμός (ιδιωτική ή δημόσια έπιχειρηση, τράπεζα, δημόσια ύπηρεσία κλπ.), πού προσφέρει τήν άπασχόληση. Ό έργοδότης έκτιμα τήν άξια τής έργασίας, άνάλογα μέ τή συμβολή τής στήν παραγωγή ένός προϊόντος και τήν τιμή στήν όποια μπορεί νά πωλήσει τό προϊόν αύτό. Ό έργαζόμενος άπό τήν πλευρά του καθορίζει τήν άμοιβή πού ζητά, άνάλογα μέ τό έπιπεδο ζωής πού έπιθυμει νά διατηρήσει και τή ζήτηση τοῦ συγκεκριμένου είδους τής έργασίας πού προσφέρει. "Ετσι π.χ. ή άμοιβή ένός έξειδικευμένου ήλεκτροτεχνίτη μπορεί νά είναι πολύ πιό μεγάλη άπό τήν άμοιβή ένός άνειδικευτου έργατη, άν ή ζήτηση γιά ήλεκτροτεχνίτες είναι ύψηλή, ένω ή ζήτηση γιά άνειδικευτους έργατες είναι πολύ περιορισμένη.

Στή διαμόρφωση όμως τοῦ ύψους τής άμοιβής τής έργασίας μεσολαβοῦν και

δύο ἄλλοι παράγοντες: τό **κράτος** καί τά **συνδικάτα**, οἱ ἐνώσεις δηλαδή τῶν ἐργαζομένων.

Τό κράτος, γιά νά ἔξασφαλίσει ἔνα ὄρισμένο ἐπίπεδο διαβιώσεως στούς ἐργαζόμενους καί γιά νά ἐπιτύχει μιά δικαιότερη συμμετοχή τῶν ἐργαζομένων στὴ διανομὴ τοῦ προϊόντος τῆς παραγωγῆς, καθορίζει τά **κατώτατα ὅρια** μισθῶν καί ἡμερομισθίων· καθορίζει δηλαδή τό ἐλάχιστο ποσόν ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, κάτω ἀπό τό ὁποῖο οἱ ἐργοδότες δέν ἐπιτρέπεται νά πληρώνουν κανένα ἐργαζόμενο, ἔστω κι ἂν ἔκεινος συμφωνεῖ. Ἡ ρυθμιστική αὐτή παρέμβαση γίνεται βασικά γιά τούς ἐργάτες καί ὑπαλλήλους καί ὅχι γιά τούς ἐλεύθερους ἐπαγγελματίες.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τὸν καθορισμό τῶν κατωτάτων ὅριων, ὁ καθορισμός τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων στούς διάφορους κλάδους τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας γίνεται συνήθως κατά συλλογικό τρόπο ὕστερα ἀπό διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν ἑκπροσώπων τῶν ἐργοδοτῶν τοῦ κλάδου καί τοῦ ἀντίστοιχου ἐργατικοῦ σωματείου. Ἔτσι, π.χ. οἱ ἐργαζόμενοι στίς τράπεζες, ἔχουν τό δικό τους σωματεῖο, τοῦ ὁποίου οἱ ἑκπρόσωποι συμφωνοῦν μέ τούς ἑκπροσώπους τῆς διοικήσεως τῶν Τραπεζῶν τό ὑψος τοῦ μισθοῦ καί τῶν ἄλλων προσθέτων ἀμοιβῶν πού ἐνδέχεται νά παρέχουν οἱ τράπεζες στούς ἐργαζόμενους σέ αὐτές.

Τό ὑψος τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐργαζομένων δέν είναι βέβαια σταθερό γιά πολύ μακρό χρονικό διάστημα. Αύτό ὄφειλεται σέ δύο λόγους: Πρῶτα στὸ δτὶ τό **ἔθνικο εἰσόδημα καί ἡ παραγωγικότητα αὐξάνουν** καί συνεπώς ἀπό τήν αὔξηση αὐτή ἔνα ποσοστό πρέπει νά δοθεῖ στόν ἔνα ἀπό τούς συντελεστές τῆς παραγωγῆς, δπως ἡ ἐργασία. Δεύτερο γιατί μέ τὸν πληθωρισμό, δπως εἰδαμε, **τό χρήμα χάνει μέρος τῆς ἀγοραστικῆς του δυνάμεως καί συνεπῶς θά πρέπει οἱ μισθοί καί τά ἡμερομίσθια, νά προσαρμόζονται ἀνάλογα.** Ἅν αὐτό δέν γίνει καί οἱ τιμές ἀνεβαίνουν, ἐνώ τό εἰσόδημα τῶν ἐργαζομένων παραμένει σταθερό, **τό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν ἐργαζομένων θά χειροτερεύει.**

Τέλος, πρίν κλείσομε τήν παράγραφο αὐτή, θά πρέπει νά ἐπεξηγήσομε καί μιάν ἄλλη σχετική ἔννοια, δηλαδή τήν ἔννοια τῶν **ἀποδοχῶν** τοῦ ἐργαζόμενου. "Οταν λέμε ἀποδοχές ἐνός ἐργαζόμενου ἐννοοῦμε τό συνολικό ποσό τῶν χρημάτων πού παίρνει ὁ ἐργαζόμενος μέσα σέ μιά ὄρισμένη χρονική περίοδο. Ἔτσι π.χ. ἔνας μισθωτός παίρνει τό μισθό του, ἀφοῦ γίνουν ὄρισμένες κρατήσεις γιά τό IKA ἢ ἄλλο ἀσφαλιστικό ὄργανοισμό κλπ. Μπορεῖ ἐπίσης νά παίρνει ὄρισμένο ποσό γιά ύπερωριακή ἀπασχόληση ἢ ὡς δῶρο γιά ίκανοποιητική ἀπόδοση. Ταυτόχρονα ὅμως ὁ μισθωτός αὐτός παίρνει συνολικά 14 μισθούς τό χρόνο ἀντί γιά δώδεκα· τούς δύο ἐπί πλέον μισθούς παίρνει μέ τή μορφή δώρου γιά τίς γιορτές τῶν Χριστουγέννων καί τοῦ Πάσχα καί ἐπιδόματος γιά τίς διακοπές του. Τό συνολικό λοιπόν ποσόν πού ὁ ἐργαζόμενος κερδίζει καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ ἔτους ἀπό τίς κάθε φύσεως ἀμοιβές του, ἄν διαιρεθεῖ διά τοῦ δώδεκα μᾶς δίνει τό ὑψος τῶν μηνιαίων ἀποδοχῶν του.

### 16.3 Κεφάλαιο, τόκος, ἀποθεματικό, ἐπένδυση.

- "Ας ύποθέσομε δτὶ ἔνας μισθωτός ἔχει μισθό 10.000 τό μήνα. Ὁ ἵδιος ἔχει μιά κατάθεση στό ταχυδρομικό Ταμιευτήριο 500.000 δραχμῶν, πού τοῦ ἀποφέρει τόκο 40.000 δραχμῶν τό χρόνο (8%). Μποροῦμε λοιπόν νά ποῦμε πώς τό **εἰσόδημα** αὐτοῦ τοῦ μισθωτοῦ είναι 180.000 δραχμές τό χρόνο (14 μισθοί × 10.000 + 40.000) ἢ 15.000 τό μήνα. **Τό κεφάλαιο του** είναι οἱ 500.000 πού ἔχει στό Ταμιευτήριο.

Βλέγομε έτσι ότι ένω τό εισόδημα είναι **μιά ροή (χρηματικοῦ) πλούτου μέσα σέ μια χρονική περίοδο**, τό κεφάλαιο είναι τό **ἀπόθεμα πλούτου σέ μια δεδομένη χρονική στιγμή**. Αύτή είναι μιά πολύ πλατειά έννοια τοῦ κεφαλαίου. Γιά τόν οἰκονομολόγο ὅμως **κεφάλαιο είναι κάθε μορφή πλούτου πού συμβάλλει στήν παραγωγή**. Κεφάλαιο λοιπόν, ώς συντελεστής παραγωγῆς, είναι κάθε **πράγμα** πού μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεί στήν παραγωγική διαδικασία, ὅπως τό έργοστάσιο καί τά μηχανήματά του καί όχι τά **χρηματικά** κεφάλαια.

Ἡ αὐξημένη παραγωγή θείεται βασικά στή χρήση τοῦ συντελεστή κεφάλαιο, πού περιλαμβάνει ἐργαλεῖα, μηχανήματα καί ἐγκαταστάσεις, πράγματα δηλαδή πού ἔχουν προέλθει ἀπό προηγούμενη παραγωγή καί ἀποσκοποῦν στήν παραπέρα παραγωγή. "Αν ὅμως ἡ σημασία τοῦ κεφαλαίου, ώς παράγοντα πού συμβάλλει στήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς, είναι τόσο μεγάλη, γιατί δέν διαθέτομε περισσότερο, ὥστε νά βελτιώνεται συνεχῶς ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου; 'Η ἀπάντηση είναι ἀπλή. Γιά νά συγκεντρώσομε κεφάλαιο πρέπει νά μήν καταναλώσομε ἔνα μέρος ἀπό τή σημερινή παραγωγή, πρέπει δηλαδή νά ἀφήσομε ἀνικανοποίητες δρισμένες ἀπό τίς τωρινές μας ἀνάγκες. Τό σύνθημα «περισσότερο ψωμί αὔριο», σέ κάθε γλώσσα σημαίνει «λιγότερο ψωμί σήμερα». 'Η συσσώρευση κεφαλαίου προϋποθέτει **ἀποταμίευση**: καί ἀποταμίευση σημαίνει δτί τά νοικοκυριά ἔνα μέρος ἀπό τά εισοδήματά τους δέν τό ξιδεύουν γιά νά καλύψουν τρέχουσες ἀνάγκες, ἀλλά τό ἀφήνουν διαθέσιμο γιά νά καλύψουν μελλοντικές δαπάνες. Τά ποσά αύτά, ὅπως ἔχομε πει, τά νοικοκυριά τά καταθέτουν συνήθως στό Ταμιευτήριο ἢ σέ λογαριασμούς ταμιευτηρίου. "Ετσι τό σύνολο τῶν ἀποταμιευμένων χρημάτων σέ μια οἰκονομία μέσα σέ μια χρονική περίοδο είναι ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ συνολικοῦ εισοδήματος (τοῦ ἐθνικοῦ εισοδήματος, ὅπως θά δοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο) καί τῆς συνολικῆς καταναλώσεως κατά τήν περίοδο αύτή.

Τό συσσωρευόμενο αύτό χρηματικό κεφάλαιο μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεί ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις, μέ τή μορφή **τραπεζικῶν δανείων**, γιά τή βελτίωση ἡ αὔξηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, δηλαδή τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς.

Τά τραπεζικά αύτά δάνεια ἔχουν κάποια τιμή τήν ὅποια πρέπει νά πληρώσουν οἱ ἐπιχειρήσεις πού τά παίρνουν: ἡ τιμή αύτή, ὅπως γνωρίζομε, λέγεται **τόκος**. Τόν τόκο ἐκφράζομε συνήθως ὡς ἔνα ποσοστό ἐπί τοῖς ἐκατό, πού δνομάζεται ἐπιτόκιο, δηλαδή ὡς ἔνα σταθερό ποσό χρηματικῶν μονάδων πού πληρώνομε γιά κάθε ἐκατό χρηματικές μονάδες πού δανειζόμαστε καί γιά τή χρήση τῶν δανειακῶν χρημάτων ἐνός χρόνου." Ετσι, δταν λέμε δτί ὁ τόκος ἐνός δανείου είναι 12%, ἐννοοῦμε δτί γιά κάθε ἐκατό δραχμές τοῦ δανείου καί γιά χρήση ἐνός ἔτους θά πληρώσομε στό δανειστή 12 δραχμές. Οι 12 αύτές δραχμές **ἀποτελοῦν τήν τιμή στήν ὅποια μπορεῖ ἡ ἐπιχειρήση νά ἔξασφαλίσει τά ἀπαραίτητα χρηματικά κεφάλαια καί ἔμμεσα τήν τιμή τῶν δγαθῶν παραγωγῆς, πού μπορεῖ νά ἀποκτηθοῦν μέ τά χρήματα αύτά**. Τό ἐπιτόκιο κανονικά θά μποροῦσε νά ἔξαρτάται ἀπό τήν ὄριακή παραγωγικότητα τῶν κεφαλαιουχικῶν πόρων πού μπορεῖ ν' ἀποκτηθοῦν μέ τά δανειακά χρήματα, ὅπως συνήθως συμβαίνει μέ τήν τιμή τῶν πόρων (Κεφ. 15, παράγρ. 3). Συνήθως ὅμως καθορίζεται ἀπό τήν Κεντρική Τράπεζα κάθε χώρας, μέ βάση τή νομισματική πολιτική καί ὄρισμένους ἀλλους παράγοντες.

Οι ἀποταμιεύσεις τῶν νοικοκυριῶν μπορεῖ νά περάσουν στίς ἐπιχειρήσεις καί μέ ἀλλους τρόπους, ἐκτός ἀπό τή μορφή τῶν τραπεζικῶν δανείων. "Ενας τρόπος π.χ. είναι νά ἀγοράσουν **δμολογίες** πού ἐκδίδει μιά ἀνώνυμη ἔταιρία (γιά τή μορφή

αὐτή ἔταιρίας βλέπε παρακάτω Κεφάλ. 17, παράγρ. 3) μέ το σκοπό νά ἔξασφαλίσει τά ἀναγκαῖα χρήματα γιά τήν αὔξηση τῶν παραγωγικῶν μέσων. Τό ἐπιτόκιο στήν περίπτωση αὐτή μπορεῖ νά είναι διάφορο ἀπό τό ἐπιτόκιο τῶν τραπεζικῶν δανείων, καὶ συνήθως είναι πιό μεγάλο.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τά νοικοκυριά καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις ἀποταμιεύουν χρήματα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἐπιχειρήση δέν μοιράζει ὄλα τά κέρδη τῆς (μετά τήν ἀφαίρεση τῶν φόρων) στούς μετόχους ἡ τούς ίδιοκτήτες της, ἀλλά ἔνα μόνο μέρος ἀπό αὐτά. Τό ὑπόλοιπο τμῆμα τῶν κερδῶν μένει στήν ἐπιχειρήση ὡς **ἀποθεματικό**, δηλαδή ἀποταμίευση. Αὐτό είναι ἀναγκαῖο γιά δύο λόγους: Πρῶτα γιατί, ὅπως γνωρίζομε, τά μηχανήματα, τά ἐργαλεῖα καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις φθείρονται μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ συνεπῶς ἔχουν περιορισμένη ζωή: πού σημαίνει ὅτι κάποια στιγμή πρέπει ν' ἀντικατασταθοῦν. Ἐπειδή ὅμως διαρκῶς δημιουργοῦνται πιο βελτιωμένα μηχανήματα καὶ γενικότερα μέσα παραγωγῆς, είναι πολλές φορές ἀναγκαῖο νά ἀντικαθιστοῦν οἱ ἐπιχειρήσεις τό μηχανικό ἐξοπλισμό τους μέ νέο, ἔστω καὶ ἂν ἡ ζωή τοῦ παλιοῦ δέν ἔχει ἔξαντληθεῖ. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ ἐπιχειρήση πρέπει νά ἔχει διαθέσιμα χρηματικά κεφάλαια.

Ο δεύτερος λόγος γιά τή δημιουργία ἀποθεματικοῦ είναι ἡ ἀνάγκη γιά ἀνάπτυξη, γιά μεγάλωμα δηλαδή τῆς ἐπιχειρήσεως, πού σημαίνει αὔξημένη παραγωγή καὶ ἐπομένως αὔξημένα μέσα παραγωγῆς. Γιά νά ἀποκτήσει αὐτά τά αὔξημένα μέσα παραγωγῆς ἡ ἐπιχειρήση χρειάζεται χρηματικά κεφάλαια.

Θά μποροῦσε βέβαια καὶ στίς δύο περιπτώσεις νά χρησιμοποιήσει ἡ ἐπιχειρήση δανειακά κεφάλαια, νά δανεισθεῖ δηλαδή χρήματα ἀπό τούς ίδιωτες ἀποταμιευτές μέ ἔναν ἀπό τούς παραπάνω τρόπους. Αὐτό ὅμως σημαίνει ὅτι ἡ τιμή πού θά πληρώσουν γιά τά δανειακά κεφάλαια **θά ἐπιβαρύνει τό κόστος ἀποκτήσεως** τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ συνεπῶς τό κόστος παραγωγῆς: ἀλλά αὐτό είναι κάτι πού καθόλου δέν ἐπιθυμοῦν οἱ ἐπιχειρήσεις.

Ἡ ἐπέκταση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῶν ἐπιχειρήσεων ἥ ὁ ἔκσυγχρονισμός τῶν παραγωγικῶν μέσων ὀνομάζεται **ἐπένδυση**. Τά χρήματα πού ἡ ἐπιχειρήση ξοδεύει γιά τίς ἐπενδύσεις τά ὀνομάζομε **δαπάνες ἐπενδύσεων**.

Ἄπο ὄλα δσα εἴπαμε στήν παράγραφο αὐτή είναι φανερό ὅτι οἱ δαπάνες ἐπενδύσεων ἔξαρτῶνται ἀπό τίς ἀποταμιεύσεις τῶν νοικοκυριῶν καὶ ἀπό τά ἀποθεματικά τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ ἀπάντηση συνεπῶς στό ἐρώτημα, πού θέσαμε στήν ἀρχή, γιατί δέν διαθέτομε περισσότερο ἀπό τό συντελεστή παραγωγῆς πού λέγεται κεφάλαιο, είναι κατά κύριο λόγο συνάρτηση τῆς ἀπαντήσεως πού θά δώσομε στό ἐρώτημα **πόσο ἀπό τό εἰσόδημα θά καταναλώσομε σήμερα καὶ πόσο θά χρησιμοποιήσομε γιά ἐπένδυση**, δηλαδή γιά τήν αὔξηση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τής οἰκονομίας.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ

### Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ

#### 17.1 Έπιχείρηση και έπιχειρηματίας.

Η έπιχειρηση άποτελεί, σπως εἴπαμε, ἔνα βασικό θεσμό τῆς σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας. Ειδικότερα ή **ιδιωτική έπιχειρηση** άποτελεῖ τή βάση του συστήματος τῆς ἐλεύθερης οίκονομίας, σύμφωνα μέ τίς ἀρχές τοῦ ὅποιου ή ἀξιοποίηση τῶν παραγωγικῶν πόρων, ή παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν καὶ ἡ διανομή τους ἀφήνεται κατά κύριο λόγο στήν ιδιωτική πρωτοβουλία.

Ως έπιχειρηση θεωρεῖται ἔνα μικρό παντοπωλεῖο, ἔνα βιβλιοπωλεῖο ή ἔνα συνεργείο αὐτοκινήτων, τά ὅποια λειτουργεῖ ὁ ιδιοκτήτης τους έπιχειρηση είναι καὶ ἔνα ναυπηγεῖο ή μιά μεγάλη βιομηχανία παραγωγῆς αὐτοκινήτων ή ή Δημόσια Έπιχειρηση Ήλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ), μέ χιλιάδες ἐργαζόμενους καὶ δεκάδες διευθυντές καὶ προϊστάμενους.

Γενικότερα λέγοντας έπιχειρηση ἐννοοῦμε μιά οίκονομική μονάδα ή ἔναν ὄργανισμό, πού ἔχει ἀναλάβει τήν ἀποστολή νά ἐκμεταλλεύεται παραγωγικούς πόρους καὶ νά τούς μετατρέπει σέ ἀγαθά ή ύπηρεσίες, πού χρειάζονται οἱ ἀνθρώποι, γιά νά ίκανοποιήσουν τίς ἀνάγκες τους.

Γιά τήν ἀσκηση έπιχειρηματικῆς δραστηριότητας σ' ὅποιοδήποτε τομέα, εἴτε πρόκειται γιά παραγωγή, εἴτε γιά ἐμπόριο ή παροχή ἄλλων ύπηρεσιῶν, είναι σήμερα ἀναγκαία ή συνένωση τῶν προσπαθειῶν περισσοτέρων ἀπό ἔνα ἀτόμων· είναι δηλαδή ἀναγκαία ή συλλογική προσπάθεια, πού πραγματοποιεῖται μέ τήν ὁμαδοποίηση περισσοτέρων ἀτόμων μέσα σέ ἔνα ὄργανισμό. **Όργανισμούς ὀνομάζομε τίς ἐνώσεις προσώπων, πού συνενώνονται γιά τήν ἐπιδίωξη ἐνός συγκεκριμένου σκοποῦ.**

Ἡ σύγχρονη έπιχειρηματική δραστηριότητα ἀσκεῖται συνήθως ἀπό τέτοιους ὄργανισμούς, οἱ ὅποιοι μπορεῖ νά χρησιμοποιήσουν τά παραγωγικά μέσα κατά τρόπο πιό ἀποτελεσματικό, ἀπό ὅσο θά ἡταν δυνατόν αὐτό νά γίνει μέ τήν προσπάθεια ἐνός μεμονωμένου ἀτόμου.

Ἄν ρίξομε μιά ματιά γύρω μας, θά δοῦμε ὅτι ἀκόμα καὶ στό πιό μικρό ἐμπορικό κατάστημα ὑπάρχει ή συνεργασία **περισσοτέρων ἀτόμων**, π.χ. τοῦ ιδιοκτήτη καὶ ἐνός ή περισσοτέρων ὑπαλλήλων. Αύτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ σήμερα ἀτομικές έπιχειρήσεις. Οἱ σύγχρονες ὅμως οίκονομικές συνθῆκες καθιστοῦν τήν ἐπιβίωση τῶν έπιχειρήσεων αὐτῶν προβληματική, ἀφοῦ γιά νά είναι βιώσιμη μιά έπιχειρηση ἐπιβάλλεται νά ἔχει τέτοιο μέγεθος, πού καθιστᾶ ἀναγκαία τή συνεργασία σέ αὐτήν περισσοτέρων προσώπων. Ἡ βιομηχανική ἐπανάσταση, πού

ὅπως εἴδαμε ἄλλαξι ριζικά τήν οἰκονομική ζωή, στηρίχθηκε στήν ἐργοστασιακή παραγωγή, ὅπου πραγματοποιεῖται μιά ὁργανωμένη συνεργασία ἐνός μεγάλου ἀριθμού ἀνθρώπων, γιά τήν πιό ἀποδοτική χρήση τῶν ὑπολοίπων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ιδίως τῶν μηχανῶν.

Ἐκείνος πού παίρνει τήν πρωτοβουλία νά ίδρυσει μιά ἐπιχείρηση, πού ἀποφασίζει δηλαδή νά διαθέσει χρήματα γιά τήν ἀπόκτηση τῶν ἀναγκαίων μέσων γιά τήν παραγωγή ὄρισμένων προϊόντων ή τήν παροχή ὄρισμένων ύπηρεσιῶν **μέ τήν ἐλπίδα νά κερδίσει**, ἀλλά καὶ μέ **κίνδυνο νά χάσει**, λέγεται **ἐπιχειρηματίας**.

Σέ μιά ἐλεύθερη οἰκονομία, ὁ ἐπιχειρηματίας πού ἀποφασίζει νά ἀσχοληθεῖ π.χ. μέ τό ἐμπόριο καὶ νά ἀνοίξει ἔνα ἐμπορικό κατάστημα, μπορεῖ νά ἀποφασίσει μόνος ώς πρός τό: πόσο μεγάλο θά είναι τό κατάστημα, πόσα χρήματα δικά του θά διαθέσει καὶ πόσα ἐνδεχομένως θά δανεισθεῖ, ποιά εἴδη θά πωλεῖ, ἀπό ποιούς θά τά ἀγοράζει, σέ ποιές τιμές θά πωλήσει, πόσους ὑπαλλήλους θά προσλάβει καὶ τί μισθούς θά τούς δώσει, σέ ποιά κατηγορία πελατῶν θά ἀπευθυνθεῖ κ.ο.κ.

‘Ορισμένες ἀπό τίς ἀποφάσεις αὐτές είναι ὑποχρεωμένος, ὅπως εἴδαμε, νά τίς πάρει, ἀφοῦ λάβει ὑπόψη του ὄρισμένους κανόνες πού ἐπιβάλλει τό Κράτος.

“Ἐτσι ὅταν ἀποφασίζει τί εἴδη θά πωλεῖ, πρέπει νά λάβει ὑπόψη του ὅτι ὑπάρχουν ὄρισμένα εἴδη πού δέν μπορεῖ νά πωλήσει ἄν δέν ἔχει εἰδική ἄδεια, ὅπως π.χ. φάρμακα, ὅπλα κλπ. ”Η ὅταν ἀποφασίζει σέ ποιές τιμές θά πωλεῖ, πρέπει νά λάβει ὑπόψη του ὅτι ὄρισμένα εἴδη είναι διατιμημένα ἀπό τό Κράτος ή ἔχουν καθορισμένα ποσοστά κέρδους. ”Η ὅταν ἀποφασίζει ποιούς θ’ ἀπασχολήσει καὶ τί μισθό θά τούς δώσει πρέπει νά λάβει ὑπόψη του π.χ. ὅτι δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει παιδιά κάτω ἀπό ὄρισμένη ηλικία, οὕτε νά δώσει μισθούς μικρότερους ἀπό τά κατώτατα δρια πού δρίζει τό Κράτος.

‘Ο ἐπιχειρηματίας είναι γνωστός σχεδόν σέ δλους στίς μικρές ἐπιχειρήσεις, ὅπως π.χ. ἔνα γειτονικό παντοπωλεῖο ή καφενεῖο ή μιά βιοτεχνία κατασκευῆς ἐπίπλων. Στίς μεγάλες ὅμως ἐπιχειρήσεις είναι κάπως δύσκολο νά ξεχωρίσουμε τόν ἐπιχειρηματία. Ποιός π.χ. είναι ὁ ἐπιχειρηματίας στήν ‘Ελληνική Βιομηχανία Σακχάρεως, ή ποιός είναι ὁ ἐπιχειρηματίας στά ‘Ελληνικά Ναυπηγεῖα ή στήν ‘Ασφαλιστική ‘Εταιρία ή «’Εθνική»; Στίς περιπτώσεις αὐτές τή θέση τοῦ ἐπιχειρηματία καὶ τό ἔργο του ἀναλαμβάνουν διάφορα πρόσωπα ή ὅμαδες προσώπων, ὅπως θά ἔξηγήσομε παρακάτω.

‘Ἐκείνο πάντως πού πρέπει νά μή ξεχνοῦμε είναι ὅτι πρέπει νά ξεχωρίζομε τήν ἐπιχείρηση ἀπό τόν ἐπιχειρηματία, ὅτι γιά νά ἀντιληφθοῦμε καλύτερα τό ρόλο καὶ τά προβλήματα τῆς ἐπιχειρήσεως είναι ἀνάγκη νά μή τή συγχέομε μέ τό φορέα της, ἐκείνον ή ἐκείνους στούς ὅποίους ἀνήκει ή ιδιοκτησία τῶν κεφαλαίων της.

## 17.2 Τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ὄργανισμοῦ.

Στόν ἐπιχειρηματικό ὄργανισμό, ὅπως καὶ σέ κάθε ἄλλης μορφῆς ὄργανισμό, διακρίνομε τά ἔχης βασικά χαρακτηριστικά:

α) Τό **συνδυασμό τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν** ὅλων ὅσων ἐργάζονται ή ἔχουν ἀμεση σχέση μέ τήν ἐπιχείρηση, γιά νά ἐπιτύχουν ὄρισμένες κοινές ἐπιδιώξεις, **κοινούς στόχους**. Σέ μιά βιομηχανία π.χ. παραγωγῆς ψυγείων, κάθε ἐργαζόμενος σ’ αὐτή συμβάλλει γιά νά ἐπιτύχει ὁ τελικός στόχος τῆς ἐπιχειρήσεως, πού είναι ή

ίκανοποίηση τῆς ἀνάγκης τῶν καταναλωτῶν νά διαφυλάξουν τρόφιμα καί νά ἔχουν κρύο νερό μέ τή χρήση τοῦ ψυγείου. Κατά τόν ἵδιο τρόπο στήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ συμβάλλουν καί τά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς βιομηχανίας αὐτῆς, ὅπως καί οἱ πιστωτές τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ οἱ μέτοχοι πού διαθέτουν τά χρήματά τους γιά τή χρηματοδότηση τῆς ἐπιχειρήσεως.

β) Τήν **κατανομή τῶν ἔργων** μεταξύ τῶν ἀπασχολουμένων στήν ἐπιχείρηση, τήν ἐξειδίκευση δηλαδή τοῦ ἐπιτελουμένου ἔργου. Τά ἔργα αύτά, ἃν καί είναι διαφορετικά μεταξύ τους, τελοῦν σέ ἀλληλεξάρτηση καί ἀποβλέπουν δλα στό ἵδιο τελικό ἀποτέλεσμα. "Ετσι, στό παραπάνω παράδειγμά μας, τό ἔργο τοῦ ἀπασχολουμένου στήν καθ' αὐτό παραγωγή τοῦ ψυγείου είναι ἐντελῶς διαφορετικό ἀπό τό ἔργο τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ λογιστηρίου τῆς ἐπιχειρήσεως. Καί οἱ δυό ὅμως συμβάλλουν στήν ἐπίτευξη τοῦ ἵδιου τελικοῦ ἀποτελέσματος, πού είναι ἡ διάθεση στόν καταναλωτή ψυγείων μιᾶς ὁρισμένης μορφῆς καί μιᾶς ὁρισμένης τιμῆς, γιά νά καλύψει τίς ἀνάγκες του.

γ) Τήν **ὕπαρξη κέντρων ἔξουσίας**, ἀπό τά ὅποια κατευθύνεται ἡ προσπάθεια ὅλων τῶν ἀπασχολουμένων στήν ἐπιχείρηση, κατά τρόπο πού νά ἔξασφαλίζεται ἡ ἐπίτευξη τοῦ κοινοῦ σκοποῦ. Αὐτό σημαίνει ότι κάποιο ἄτομο ἢ ὅμαδα ἀτόμων ἔχει τό δικαίωμα νά δίνει ἐντολές πρός ἄλλα ἄτομα, τά ὅποια δεσμεύονται νά τίς ἐκτελέσουν. Στά κέντρα αύτά ἔξουσίας λαμβάνονται οἱ ἀναγκαῖες ἀποφάσεις, μέ βάση τίς ὅποιες ἀσκεῖται ἡ ἐπιχειρηματική δραστηριότητα. Στή βιομηχανία παραγωγῆς ψυγείων τοῦ παραδειγμάτος μας τέτοια κέντρα ἔξουσίας μπορεῖ νά είναι: τό **Διοικητικό Συμβούλιο**, ἡ **Γενική Διεύθυνση**, ἡ **Διεύθυνση τοῦ Ἐργοστασίου**, ἡ **Διεύθυνση τοῦ Λογιστηρίου**, ὁ **Προϊστάμενος ἐνός τμήματος πωλήσεων**, ἡ **ἔνας ἐργοδηγός**.

### 17.3. Διάκριση καί νομικές μορφές έπιχειρήσεων.

Τίς ἐπιχειρήσεις μποροῦμε νά τίς διακρίνομε κατά κατηγορίες μέ διάφορα κριτήρια. Τρεῖς είναι οἱ πιο ἐνδιαφέρουσες κατατάξεις τῶν ἐπιχειρήσεων πού γίνονται: Πρώτον μέ κριτήριο τής μορφής τῆς δραστηριότητάς τους, τόν τομέα δηλαδή τῆς παραγωγῆς, στόν όποιο ἀνήκουν. Δεύτερον μέ κριτήριο τό φορέα τους, σέ ποιόν δηλαδή ἀνήκει ἡ ιδιοκτησία τῆς ἐπιχειρήσεως. Καί τρίτον μέ κριτήριο τή νομική μορφή τῆς ἐπιχειρήσεως.

#### I. Ἐπιχειρήσεις πρωτογενοῦς, δευτερογενοῦς καί τριτογενοῦς παραγωγῆς

Μέ βάση τόν τομέα τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητάς τους οἱ ἐπιχειρήσεις κατατάσσονται σέ τρεῖς κατηγορίες:

#### a) Ἐπιχειρήσεις πρωτογενοῦς παραγωγῆς:

Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές ἀσχολοῦνται μέ τήν ἔξαγωγή ἀπό τό ἔδαφος μεταλλευμάτων καί ὁρυκτῶν, τήν καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους γιά τήν παραγωγή γεωργικῶν, δασικῶν καί ἄλλων προϊόντων κλπ. Τά προϊόντα τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν χρησιμοποιοῦνται κυρίως ὡς πρώτη ύλη ἢ ὡς πηγή ἐνέργειας στό δευτερογενή τομέα.

'Ἐπιχειρήσεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς είναι οἱ:

**Μεταλλευτικές**, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἐκμετάλλευση τοῦ ὑπόγειου πλούτου τῆς γῆς (μεταλλεία, ὁρυχεία, λατομεία κλπ.).

**Γεωργικές**, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν καλλιέργεια τοῦ ἔδαφους καί τήν παραγωγή διαφόρων γεωργικῶν προϊόντων (σιτάρι, καπνός, βαμβάκι, φροῦτα κλπ.)

**Κτηνοτροφικές**, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἑκτροφή ζώων, τά ὅποια χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά τή διατροφή του (κρέας, γάλα) ή τήν ἔνδυσή του (μαλλί) ή τήν ὑπόδηση (δέρματα).

**Δασοκομικές**, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἀνάπτυξη καί ἑκμετάλλευση τῶν δασῶν, καί

**Άλιευτικές**, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν ἑκμετάλλευση τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου τῆς θάλασσας.

### β) Ἐπιχειρήσεις μεταποιητικές ή δευτερογενοῦς τομέα.

Ἡ δραστηριότητα τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν ἀποβλέπει στή χρησιμοποίηση τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, μέ σκοπό τή μεταποίησή τους σέ ἄλλα προϊόντα. Ἡ μεταποίηση αὐτή ἐπιτυγχάνεται κυρίως μέ τή χρησιμοποίηση μηχανῶν ή χημικῶν μέσων καί ἀποβλέπει στό νά καταστήσει τά προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ίκανά νά ίκανοποιήσουν τίς ἀνθρώπινες ἀνάγκες.

Ἐτοι μιά γεωργική ἐπιχείρηση ἀσχολεῖται μέ τήν παραγωγή βάμβακος. Τό βαμβάκι ὅμως, ἔτοι ὅπως τό παρέχει ή φύση, δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν κάλυψη τῆς ἀνθρώπινης ἀνάγκης, πού λέγεται ἔνδυση. Χρειάζεται ή ἐπεξεργασία καί μεταποίησή του σέ νήμα, ἀπό τό ὅποιο θά παραχθεῖ ὑφασμα, πού ἐν συνεχεία θά ραφθεῖ σέ ἔτοιμο ἔνδυμα.

Οἱ μεταποιητικές ἐπιχειρήσεις διακρίνονται σέ διάφορες ύποκατηγορίες, ἀνάλογα μέ τήν ἔξειδίκευση τῆς παραγωγικῆς τους δραστηριότητας.

Ἐχομε π.χ. ὑφαντουργικές ἐπιχειρήσεις, ἐπιχειρήσεις παραγωγῆς τροφίμων καί ποτῶν, ἐπιχειρήσεις βιρυσσοδεψίας γιά τήν ἐπεξεργασία δέρματος, ναυπηγικές ἐπιχειρήσεις, ἐπιχειρήσεις ἡλεκτρικῶν συσκευῶν κλπ. Ἡ Ἑθνική Στατιστική Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδας κατατάσσει τίς ἐπιχειρήσεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς σέ 20 κλάδους, πού ἀναφέρονται στόν παρακάτω Πίνακα 17.3.1.

Τίς μεταποιητικές ἐπιχειρήσεις γενικά, διακρίνομε σέ **βιοτεχνικές** καί **βιομηχανικές**, ἀν καί τά δρια μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν κλάδων είναι δύσκολο νά χαραχθοῦν. Στίς βιοτεχνίες κατατάσσονται συνήθως μικρές μεταποιητικές ἐπιχειρήσεις, στίς όποιες ὁ μετασχηματισμός πραγματοποιεῖται μέ ἐλαφρά καί ἀπλά μηχανικά μέσα· οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές ἀπασχολοῦν περιορισμένο ἀριθμό ἐργατούπαλλήλων καί ή παραγωγή τους γι' αὐτό είναι περιορισμένη σέ δύκο.

Βιομηχανικές είναι οἱ ἐπιχειρήσεις στίς όποιες ὁ μετασχηματισμός πραγματοποιεῖται μέ πολύπλοκα μηχανήματα συνήθως αὐτοματοποιημένα καί μέ ἀπασχόληση μεγάλου ἀριθμοῦ ἐργατῶν· ή παραγωγή τους είναι μαζική ή κατά μεγάλες ποσότητες.

Στή βιοτεχνική ἐπιχείρηση χαρακτηριστικό είναι συνήθως τό γεγονός ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης ἔκτελει ταυτόχρονα τόσο τό ἔργο τῆς διοικήσεως, ὅσο καί τό καθαρά ἐκτελεστικό ἔργο, δηλαδή ἀσχολεῖται ὁ ἴδιος καί μέ τήν ἐκτέλεση ἔργου τῆς μεταποιητικῆς διαδικασίας. Σέ μιά βιομηχανία ή περίπτωση αὐτή είναι μᾶλλον σπάνια.

### γ) Ἐπιχειρήσεις παροχῆς ύπηρεσιῶν ή τριτογενοῦς παραγωγῆς.

Στήν κατηγορία αὐτή ύπαγονται οἱ ἐπιχειρήσεις, πού ἀναλαμβάνουν τήν κυκλοφορία τῶν παραγομένων ἀγαθῶν ἀπό τήν πρωτογενή καί δευτερογενή

**ΠΙΝΑΚΑΣ 17.3.1.**  
**Κλάδοι μεταποιητικών ἐπιχειρήσεων.**

- Βιομηχανίες καί βιοτεχνίες
1. Ειδῶν διατροφῆς
  2. Ποτῶν
  3. Καπνοῦ
  4. Ὑφαντικές
  5. Ειδῶν ὑποδήσεως, ἐνδυμασίας καί διαφόρων ειδῶν ἀπό ὑφασμα
  6. Ξύλου ἢ φελλοῦ
  7. Ἐπίπλων καί ειδῶν ἐπιπλώσεως
  8. Χαρτιοῦ
  9. Ἐκτυπώσεων, ἐκδόσεων
  10. Δέρματος, γουναρικῶν καί ειδῶν ἀπό δέρμα καί γούνα
  11. Προϊόντων ἐλαστικοῦ καί πλαστικῆς ύλης
  12. Χημικῶν προϊόντων (περιλαμβάνει καί τά φάρμακα)
  13. Παραγώγων πετρελαίου καί ἄνθρακα
  14. Προϊόντων ἀπό μή μεταλλικά όρυκτά
  15. Μεταλλουργικές
  16. Τελικῶν προϊόντων ἀπό μέταλλο (ἐκτός ἀπό μηχανές καί μεταφορικό ύλικό)
  17. Μηχανῶν καί συσκευῶν (ἐκτός ἀπό ἡλεκτρικές καί μέσα μεταφορᾶς)
  18. Ἡλεκτρικῶν μηχανῶν, συσκευῶν καί λοιπῶν ἡλεκτρικῶν ειδῶν
  19. Κατασκευή μεταφορικῶν μέσων
  20. Διάφορες

παραγωγή καθώς καί τήν παροχή διαφόρων ειδῶν ύπηρεσιῶν. Οι ύπηρεσίες αύτές προσφέρονται εἴτε πρό τίς ἐπιχειρήσεις τῶν δύο ἄλλων κλάδων, εἴτε ἀπ' εύθειας στόν καταναλωτή.

Τά τελευταῖα χρόνια ὁ κλάδος αύτός τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας ἔχει παρουσιάσει μεγάλη ἀνάπτυξη στίς βιομηχανικές χώρες, ἡ ὅποια ὀφείλεται κυρίως στήν οἰκονομική πρόοδο καί στή βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν.

Στίς ἐπιχειρήσεις αύτές παροχής ύπηρεσιῶν περιλαμβάνονται οἱ:

-'**Εμπορικές ἐπιχειρήσεις**, εἴτε χονδρικής, εἴτε λιανικής πωλήσεως. 'Η προώθηση τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενούς καί δευτερογενούς παραγωγῆς γίνεται συνήθως μέ τῇ μεσολάβηση τοῦ χονδρεμπόρου, πού στή συνέχεια προωθεῖ τά προϊόντα αύτά στά καταστήματα λιανικής πωλήσεως, στά ὅποια προσέρχεται ὁ τελικός καταναλωτής γιά νά τά προμηθευθεῖ.

'Η μεσολάβηση τοῦ χονδρεμπόρου ἀρχίζει τά τελευταῖα χρόνια νά ύποχωρεῖ. Αύτό ὀφείλεται στό δτι πολλές μεταποιητικές ἐπιχειρήσεις πωλοῦν οἱ ἵδεις τά προϊόντα τους στόν τελικό καταναλωτή, ὅπως π.χ. είναι ἡ περίπτωση τῶν βιοτεχνικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ τά προωθοῦν κατ' εύθειαν στό λιανικό ἐμπόριο. Μιά νέα μορφή ἐμπορικής ἐπιχειρήσεως λιανικής πωλήσεως, πού παρουσιάζει μεγάλη ἀνάπτυξη τά τελευταῖα χρόνια καί συμβάλλει στόν παραμερισμό τοῦ χονδρεμπόρου, είναι οι ύπεραγορές (τά σουπερμάρκετς) καί τά μεγάλα καταστήματα αύτοεξυπηρετήσεως.

-'**Ἐπιχειρήσεις μεταφορῶν καί συγκονιωνῶν**. Οι ἐπιχειρήσεις αύτές ἀναλαμβάνουν τή μεταφορά ἐμπορευμάτων ἢ προσώπων ἀπό τόπο σέ τόπο καί διακρίνονται σέ ἐπιχειρήσεις: **χερσαίων μεταφορῶν** (αύτοκίνητα λεωφορεῖα καί φορτηγά ἢ σιδηρόδρομοι), **θαλασσίων μεταφορῶν** (φορτηγά, ἐπιβατηγά καί δχηματαγωγά πλοῖα) καί **έναερίων μεταφορῶν** (ἀεροπλάνα, ἐλικόπτερα).

**-Τραπεζικές ἐπιχειρήσεις.** Τίς ύπηρεσίες τῶν ἐπιχειρήσεων αύτῶν περιγράψαμε στό Κεφάλαιο 20.

**-Ασφαλιστικές ἐπιχειρήσεις,** πού ἀναλαμβάνουν τὴν ἀσφάλιση διαφόρων κινδύνων (ὅπως κινδύνους κατά τή μεταφορά προσώπων ἢ πραγμάτων, ἢ κίνδυνο ἀπό ἀσθένειες ἢ θάνατο) κλπ., ἀναλαμβάνουν δηλαδή τήν καταβολή ἀποζημιώσεως στήν περίπτωση πού θά συμβεῖ τό γεγονός γιά τό ὅποιο πραγματοποιεῖται ἡ ἀσφάλεια (θάνατος, κλοπή, φθορά ἢ ἀπώλεια κατά τή μεταφορά, ζημιά σέ αὐτοκίνητο κλπ.).

**-Ἐπιχειρήσεις ἐπικοινωνιῶν,** πού προσφέρουν ύπηρεσίες μεταφορᾶς μηνυμάτων, ὅπως τηλεφωνικές, τηλεγραφικές, ταχυδρομικές καί ραδιοτηλεοπτικές ἢ ἐκδοτικές ἑταίριες, τυπογραφεῖα κλπ.

“Ενας ἄλλος, σημαντικός σήμερα, τομέας ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας τῆς τριτογενοῦς παραγωγῆς, εἶναι ἐκεῖνος μέ τόν ὅποιο καλύπτονται οἱ ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου γιά ἔκπαίδευση, ψυχαγωγία καί ἀνάπτυξη. Ἐδῶ ύπαγονται τά **ἰδιωτικά σχολεῖα** κάθε μορφῆς, τά **Θέατρα**, οἱ **κινηματογράφοι** καί τά ἄλλα **κέντρα διασκεδάσεως**, τά **τουριστικά γραφεῖα**, τά **ξενοδοχεῖα** κλπ.”

Τέλος στόν τομέα αὐτόν ἀνήκει ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐπιχείρηση πού προσφέρει κάθε μορφῆς ύπηρεσίες στίς ἐπιχειρήσεις, ὅπως: **ἐταιρίες συμβούλων ἐπιχειρήσεων, διαφημιστικές ἑταίριες, ἑταίριες ἔρευνας τῆς ἀγορᾶς, κέντρα μηχανογραφικῆς ἐξυπηρετήσεως** ἢ στά ἀτομα: ὅπως **κουρεία, πλυντήρια, μεσιτικά γραφεῖα** κλπ.

## II. Ἐπιχειρήσεις Δημόσιες, Ἰδιωτικές καί Μικτές.

Μέ βάση τό φορέα τους, ἐκεῖνον δηλαδή στόν ὅποιον ἀνήκουν, οἱ ἐπιχειρήσεις κατατάσσονται σέ τρεις κατηγορίες:

### α) Δημόσιες ἐπιχειρήσεις.

“Οπως ἀναφέρθηκε προηγουμένως, τό σύγχρονο κράτος δέν περιορίζεται ἀπλῶς στό νά παρεμβαίνει ρυθμιστικά στήν ἀσκηση τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας, ἀλλά ἀσκεῖ καί τό **ἴδιο ὄρισμένες ἐπιχειρηματικές δραστηριότητες**.

“Ἔτοι ύπάρχουν ἐπιχειρήσεις ὅλων τῶν τομέων τῆς παραγωγῆς πού ἀνήκουν ἐξ ὀλοκλήρου στό **Κράτος**, τό ὅποιο εἶναι καί ὁ μόνος ἢ ὁ κύριος μέτοχος. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές ὀνομάζονται συνήθως **Δημόσιες ἐπιχειρήσεις**, ὅπως ἡ **Δημοσία ἐπιχείρηση Ηλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ)**, ἢ **Ὀργανισμοί**, ὅπως π.χ. ὁ **Ὀργανισμός Τηλεπικοινωνιῶν Ελλάδος (Ο.Τ.Ε.)** ἢ ὁ **Ὀργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος (Ο.Σ.Ε.)**. Κρατικές ὅμως ἑταίριες ἐξ ὀλοκλήρου εἶναι καί ὄρισμένες **Τράπεζες**, ὅπως ἡ **Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικῆς Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ)** καί ἡ **Αγροτική Τράπεζα τῆς Ελλάδος** καί οἱ ἐπιχειρήσεις πού ἀνήκουν 100% ἢ κατά πλειοψηφία στίς **Τράπεζες** αὐτές, ὅπως οἱ ἑταίριες: **Ελληνικές Εξαγωγές** καί **Ελληνική Βιομηχανία Σακχάρεως**. Οἱ λόγοι γιά τούς ὅποιους τό **Κράτος** προχώρησε στήν ἀνάληψη αὐτῶν τῶν ἐπιχειρηματικῶν δραστηριοτήτων εἶναι βασικά δύο:

Πρῶτον, μέ τή συγκέντρωση σέ μονοπωλιακούς ὄργανισμούς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητας σέ ὄρισμένους τομεῖς κοινῆς ὥφελείας, ὅπως π.χ. εἶναι ἡ **ήλεκτρική ἐνέργεια, ἡ ὕδρευση, οἱ συγκοινωνίες, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔξοικονόμηση μέσων καί ἡ μείωση τοῦ κόστους**. Ἡ **ΔΕΗ** π.χ. ἥρθε νά ύποκαταστήσει δεκάδες μικρές μονάδες παραγωγῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας στίς διάφορες πόλεις τῆς Ελλάδας, πού ἡ κάθε μιά ἔπρεπε νά συντηρεῖ μέ τά περιορισμένα ἔσοδα τῆς τοπικῆς καταναλώσεως μικρές παραγωγικές μονάδες. Ἡ ἐπί **έθνικῆς βάσεως ὀργάνωση τῆς ΔΕΗ** κατέστησε δυνατή τήν πλήρη ἐκμετάλλευση πηγῶν ἐνέργειας, ὅπως ὁ λιγνίτης καί οἱ ὄυδατο-

πτώσεις, πού θά ήταν άδύνατο νά γίνει μέ τά περιορισμένα μέσα τῶν τοπικῶν μονάδων είτε τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας, είτε τῶν όργανισμῶν τοπικῆς αύτοδιοικήσεως.

Δεύτερον, μέ τήν κρατικοποίηση τῶν ἐπιχειρήσεων παραγωγῆς ύπηρεσιῶν κοινῆς ώφελείας, ύπηρεσιῶν δηλαδή τίς όποιες έχει ἀνάγκη τό κοινωνικό σύνολο, ἐπιδιώκεται ή καλύτερη καί φθηνότερη ἐξυπηρέτηση τῶν καταναλωτῶν, δεδομένου δτι οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές περιορίζουν τήν ἐπιδίωξην τῶν κερδῶν τους σέ ὄρισμένα πλαίσια, πού καθορίζει τό ἴδιο τό Κράτος.

Ἐπίσης μέ τήν ὑπαγωγή τῶν ἐπιχειρήσεων αύτῶν κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο ἐνός 'Υπουργείου, ή λειτουργία τους τίθεται ἔμμεσα, μέ τό Κοινοβούλιο, κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ Λαοῦ.

Τά μειονεκτήματα παρ' ὅλα αὐτά τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων είναι ἀρκετά, ὅπως ὁ κίνδυνος νά μετατραποῦν σέ δύσκαμπτους γραφειοκρατικούς όργανισμούς καί νά ἀναπτύξουν τήν τάση νά έχουν αὔξημένο κόστος λειτουργίας, ἀντί νά πραγματοποιοῦν ἐσωτερικές οἰκονομίες. Τό ἐπί πλέον ὅμως αὐτό κόστος ἐπιβαρύνει τόν καταναλωτή ή τόν φορολογούμενο.

Ἡ τάση νά διευρύνεται ὁ τομέας παραγωγικῆς δραστηριότητας μέ κρατικά μονοπώλια, μπορεῖ νά ὀδηγήσει στήν ἄρση ἐνός ἀπό τά βασικά πλεονεκτήματα τοῦ συστήματος τῆς ἔλευθερης οἰκονομίας, τῆς ἔλευθερίας δηλαδή τῆς ἐπιλογῆς, τῆν δοπία μόνο ὁ ἔλευθερος ἀνταγωνισμός μπορεῖ νά ἐγγυηθεῖ.

### **β) Ιδιωτικές ἐπιχειρήσεις.**

'Ιδιωτικές καλοῦνται οἱ ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων ή ιδιοκτησία ἀνήκει σέ Ιδιώτες. Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές ἀποτελοῦν τή βάση τοῦ συστήματος, τῆς ἔλευθερης οἰκονομίας, τό ὅποιο, δπως ήδη έχει ἀναφερθεῖ, ἀναγνωρίζει στούς Ιδιώτες τό δικαίωμα ἔλέγχου καί ιδιοκτησίας τῶν μέσων παραγωγῆς καί τό δικαίωμα τῆς διανομῆς τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν.

Ο θεσμός τῆς ιδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἔξασφαλίζει ὑψηλή παραγωγικότητα, τή συνεχή βελτίωση τῶν προσφερομένων προϊόντων καί τήν ἀδιάκοπη ἔρευνα γάρ ἀνακάλυψη καινοτομιῶν πού θά ἔξασφαλίσουν τή βελτίωση τῶν παραγωγικῶν διαδικασιῶν, τή μείωση τοῦ κόστους καί τή βελτίωση τῶν προσφερομένων ύπηρεσιῶν στόν καταναλωτή. Ἐξασφαλίζει ἐπίσης στόν καταναλωτή τήν ἔλευθερία ἐπιλογῆς ὡς πρός τήν ποιότητα καί τήν τιμή, δεδομένου δτι οἱ ἐπιχειρήσεις προσφέρουν μιά μεγάλη ποικιλία προϊόντων, ποιοτήτων καί τιμῶν γιά νά καλύψουν δσο τό δυνατόν μεγαλύτερο τμῆμα τῆς ἀγορᾶς. "Ολα αὐτά βέβαια, ἔξασφαλίζονται μόνο μέ τήν ὑπαρξη τοῦ ἔλευθερου ἀνταγωνισμοῦ. "Οταν οἱ ιδιωτικές ἐπιχειρήσεις μετατρέπονται σέ μονοπώλια, δηλαδή ἔξασφανίζεται ὁ ἀνταγωνισμός σ' ἕνα τομέα τῆς ἀγορᾶς, τότε ὁ καταναλωτής στερεῖται τῆς ἔλευθερίας τῆς ἐπιλογῆς καί ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νά τοῦ ἐπιβληθοῦν τιμές ύψηλές, ἀφοῦ ή μονοπωλιακή ἐπιχειρηση μπορεῖ χωρίς ἀνταγωνισμό νά τίς ἐπιβάλει στήν ἀγορά. Γιά τό λόγο αὐτό λαμβάνονται μέτρα νομοθετικά ἐναντίον τῆς δημιουργίας μονοπωλίων ἐκ μέρους τῶν ιδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

### **γ) Μικτές ἐπιχειρήσεις.**

'Η ιδιοκτησία τῶν ἐπιχειρήσεων αύτῶν ἀνήκει ἐν μέρει σέ Ιδιώτες καί ἐν μέρει στό Κράτος ή σέ ἄλλες Κρατικές ἐπιχειρήσεις.

'Η 'Εθνική Τράπεζα καί ή 'Εμπορική Τράπεζα π.χ. καί οἱ ἐπιχειρήσεις πού

ἀνήκουν σ' αύτές είναι μικτές έπιχειρήσεις ἐλεγχόμενες κατά πλειοψηφία ἀπό Κρατικούς ὄργανοις. Μικτή έπιχειρηση είναι ἐπίσης καὶ ἡ βιομηχανία ψυγείων ΕΛΙΝΤΑ, ἡ ὁποία ἀνήκει κατά τό ½ στήν 'Εθνική Τράπεζα, πού είναι Κρατική καὶ κατά τά ¾ σέ Ιδιωτες, καθώς καὶ ὅρισμένες τουριστικές έπιχειρήσεις κλπ.

'Η δημιουργία τῶν μικτῶν έπιχειρήσεων ἀποτελεῖ κατά βάση μιὰ λύση στο πρόβλημα τῆς ἀδυναμίας τῆς Ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας νά χρηματοδοτήσει ἐξ ὅλοκλήρου ὅρισμένες ἀναγκαίες ἐπενδύσεις καὶ στὸ πρόβλημα πού δημιουργεῖται ἀπό τήν ἔλλειψη τοῦ έπιχειρηματικοῦ πνεύματος ἐκ μέρους τῶν κρατικῶν έπιχειρήσεων. Πρόκειται δηλαδή γιά ἓνα συνδυασμό τῶν πλεονεκτημάτων τῆς Ιδιωτικῆς έπιχειρήσεως καὶ τῆς ἀνάγκης νά γίνει ὁρθολογική ἐκμετάλλευση ἐγχωρίων πόρων μέ διάθεση κεφαλαίων ἀπό τό κράτος, ἐκεῖ πού ἀδυνατεῖ ἡ διστάζει νά τά διαθέσει ἡ Ιδιωτική πρωτοβουλία.

### **III. 'Ατομικές καὶ 'Εταιρικές 'Επιχειρήσεις.**

'Η τρίτη διάκριση τῶν έπιχειρήσεων γίνεται μέ βάση τή νομική μορφή τους ἢ τόν τρόπο δημιουργίας τοῦ κεφαλαίου τους."Αν πάρομε τό κριτήριο αύτό σάν βάση οι έπιχειρήσεις διακρίνονται σέ **Άτομικές** καὶ σέ **Έταιρικές**.

#### **a) 'Άτομική 'Επιχείρηση.**

'Η μορφή τῆς άτομικῆς έπιχειρήσεως είναι καὶ ἡ πιό παλιά καὶ ἡ πιό πολυπληθής. Στίς έπιχειρήσεις αύτές κυριαρχεῖ ἡ προσωπικότητα τοῦ έπιχειρηματία, πού είναι ὁ ιδιοκτήτης καὶ συνήθως ὁ διευθυντής τῆς έπιχειρήσεως. Οἱ άτομικές έπιχειρήσεις είναι κατά κανόνα μικρές, δεδομένου ὅτι τά κεφάλαια πού διαθέτουν τά ἄτομα είναι περιορισμένα καὶ συνεπώς δέν ἐπιτρέπουν τή μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς έπιχειρήσεως. 'Η μορφή αὐτή έπιχειρήσεως κυριαρχεῖ στόν τομέα τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου, δησού τό ἀπαιτούμενο κεφάλαιο ὅσο καὶ ὁ ἀριθμός τῶν ἀπασχολουμένων είναι μικρά. Τά πλεονεκτήματα τῆς άτομικῆς έπιχειρήσεως είναι ὅτι ἡ διαδικασία ἰδρύσεώς της είναι πολύ ἀπλή, τό κεφάλαιο τῆς μπορεῖ νά αὔξανεται ἡ νά μειώνεται χωρίς ἔξωτερικές παρεμβάσεις, μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ καλύτερα σέ ἔξατομικευμένες ἀνάγκες καὶ νά συνδυάζει κατά τόν καλύτερο τρόπο τήν ιδιοκτησία μέ τόν ἔλεγχο τῶν δραστηριοτήτων καὶ τῆς διαχειρίσεως.

Τό βασικό μειονέκτημα τῆς άτομικῆς έπιχειρήσεως είναι ὅτι περιορίζεται ἐκ τῶν πραγμάτων σέ μικρό μέγεθος, πού συνήθως συνεπάγεται ύψηλό κόστος λειτουργίας καὶ συνεπώς μειωμένη ἀνταγωνιστικότητα.

#### **β) 'Έταιρικές έπιχειρήσεις.**

Οἱ ἀδυναμίες τῆς άτομικῆς έπιχειρήσεως ὁδήγησαν στήν ἐμφάνιση τῆς έταιρικῆς έπιχειρήσεως.

'Έταιρική έπιχειρηση είναι ἑκείνη, στήν ὁποία περισσότερα ἀπό ἓνα πρόσωπα συνδυάζουν τά μέσα καὶ τίς προσπάθειες τους, γιά νά τήν ιδρύσουν καὶ νά τήν λειτουργήσουν μέ σκοπό νά έπιτύχουν καλύτερο ἀποτέλεσμα ἀπό αὐτό πού θά ἐπιτύχαναν ἀν ὁ καθένας προσπαθοῦσε νά ἀσκήσει έπιχειρηματική δραστηριότητα καὶ νά ἔργασθει μόνος του. Πρόκειται δηλαδή γιά τή συνιδιοκτησία τοῦ κεφαλαίου, μέ κοινή συμμετοχή ἡ καὶ χωρίς συμμετοχή στή διοίκηση τῆς έπιχειρήσεως. 'Η έταιρική έπιχειρηση διακρίνεται στίς ἔξης μορφές, κάθε μιὰ ἀπό τίς ὁποίες διέπεται ἀπό εἰδικό νομικό καθεστώς:

**-Τήν δύρρυθμη έταιρία.**

- Τήν άπλη έτερρόρυθμη και τήν κατά μετοχές έτερρόρυθμη έταιρια.
  - Τήν έταιρια περιορισμένης εύθύνης.
  - Τήν άνωνυμη έταιρια.

-'Ομόρρυθμη έταιρια. 'Ομόρρυθμη έταιρια είναι έκεινη, ή όποια ιδρύεται άπό δύο ή περισσότερα άτομα, που καλούνται συνέταιροι· τά άτομα αύτά συνεισφέρουν τό άναγκαιο κεφάλαιο κατά μερίδια (ίσα ή όχι άδιάφορο). Ή έπωνυμία της έταιριας είναι κοινή και περιλαμβάνει τά όνόματα όλων ή μερικών συνεταίρων [π.χ. Α. 'Αλφόπουλος - Β. Βητόπουλος και Σία (συντροφία) ή Α. 'Αλφόπουλος Ο.Ε.].

Οι συνέταιροι στήν όμορρυθμη έταιρία έχουν ό καθένας χωριστά άπεριόριστη εύθυνή άπεναντι στούς τρίτους (πιστωτές, προμηθευτές, πελάτες κλπ.) καὶ γιά όλόκληρο τὸ ὑψος τῶν ύποχρεώσεων τῆς έταιρίας. Αὐτό σημαίνει ότι ἄν ή έταιρία δέν ἔχει χρήματα γιά νά ἐξοφλήσει μιά ύποχρέωσή της, ἵνα χρέος π.χ. πρός ἔναν ἀπό τούς προμηθευτές της, τότε ὁ προμηθευτής μπορεῖ νά διεκδικήσει δικαστικῶς τὴν ἰκανοποίηση όλόκληρης τῆς ἀπαίτησεώς του ἀπό τὴν ἀτομική περιουσία ἐνός μόνου ἀπό τούς συνεταίρους, κατά προτίμηση τοῦ πιό φερέγγυου ἀπό αὐτούς. Αὐτό δέ, ἴσχυει, ἀσχετα μέ τό ἄν ή ἀπαίτηση ύπερβαίνει τό ποσό τοῦ μεριδίου πού ἔχει καταθέσει ό συνεταίρος αὐτός στήν έταιρία.

‘Η μεταβίβαση σέ αλλον τοῦ ἐταιρικού μεριδίου δέν ἐπιτρέπεται χωρίς τή συγκατάθεση τῶν ἀλλων συνεταίρων. Ό θάνατος, ή ἀνίκανότητα, ή ἀποχώρηση, ή πτώχευση ἐνός ἀπό τούς συνεταίρους, ἐπιφέρει τή διάλυση τῆς ὁμόρρυθμης ἐταιρίας, ἐκτός ἂν η σχετική ἐταιρική σύμβαση προβλέπει διαφορετικά. Τό βασικό πλεονέκτημα τῆς ὁμόρρυθμης ἐταιρίας είναι ὅτι ἐνῶ διατηρεῖ ὅλα τά πλεονεκτήματα τῆς ἀτομικῆς, ἐπιτρέπει ἐπί πλέον τή συνένωση τοῦ κεφαλαίου περισσοτέρων ἀτόμων καί τό συνδυασμό τῶν προσωπικῶν ἴκανοτήτων τους μέσα στήν ἐταιρία.

Τό μειονέκτημά της σχετικά μέ τίς ἄλλες ἑταῖρικές μορφές, πού θά ἔξετάσομε παρακάτω, είναι ότι ὁ κάθε συνέταιρος διακινδυνεύει τό σύνολο τῆς προσωπικῆς του περιουσίας στήν περίπτωση πού ή ἑταιρία δέν πάει καλά, ἔστω καί ἂν αὐτό δέν δοφείλεται στή δική του ύπαιτιότητα.

Τή διοίκηση τής ομόρρυθμης έταιρίας άσκουν είτε από κοινού οι συνέταιροι, είτε έξουσιοδοτείται ένας από αυτούς.

- Ἐτερόρρυθμη ἔταιρία, ἀπλή ή κατά μετοχές.

**‘Απλή έτερόρρυθμη έταιρία** είναι μιά μορφή έταιρίας, στήν όποια δέν ύπάρχει γιά όρισμένους από τούς συνεταίρους τό μειονέκτημα της όμόρρυθμης, δηλαδή της προσωπικής άπειριότητης εύθύνης τους. ”Ετσι στήν έταιρία αύτή, όπως και στήν όμόρρυθμη, ένας ή περισσότεροι από τούς συνεταίρους είναι προσωπικά και άπειριότητα ύπευθυνοι γιά τίς ύποχρεώσεις της έταιρίας, μέ τήν έννοια πού περιγράψαμε παραπάνω, ένω οι λοιποί συνέταιροι έχουν εύθύνη μόνο για άπαιτησεις πού δέν ύπερβαίνουν τό ύψος τοῦ έταιρικοῦ μεριδίου τους. Οι συνέταιροι αυτοί καλοῦνται **έτερόρρυθμοι** και δέν έχουν δικαίωμα στή διαχείρηση της περιουσίας της έταιρίας. Είναι δηλαδή στήν ούσια χρηματοδότες της έπιχειρήσεως, οι όποιοι συμμετέχουν στά κέρδη της έπιχειρήσεως κατά ποσοστό άναλογο πρός τή συνεισφορά τους. ”Ετσι τό μόνο πού κινδυνεύουν είναι νά χάσουν τό μερίδιο πού έχουν συνεισφέρει χωρίς νά διακινδυνεύσουν τήν προσωπική τους περιουσία.

‘Η ἐπωνυμία τῆς ἑτερόρρουθμης ἐταιρίας περιλαμβάνει ύποχρεωτικῶς τὸ ὄνομα ἐνός τουλάχιστον ἀπό τά δύο δύορρουθμα μέλη, ἐνῶ ἀπαγορεύεται νά συμπεριληφθεῖ τό

ὄνομα ἔτερόρρυθμου συνεταίρου.

**Κατά μετοχές ἔτερόρρυθμη** ἔταιρία είναι ἐκείνη, στήν ὅποια τά μερίδια τῶν ἔτερορρύθμων συνεταίρων ἀποτελοῦν μετοχικούς τίτλους (ὅπως στήν περίπτωση τῆς ἀνώνυμης ἔταιρίας πού θά δοῦμε παρακάτω). Οἱ μετοχές αὐτές μπορεῖ νά μεταβιβασθοῦν σέ ἄλλα πρόσωπα, χωρίς νά διαλύεται ἡ ἔταιρία.

Είναι φανερό ὅτι τὸ βασικό πλεονέκτημα τῆς ἔτερόρρυθμης ἔταιρίας, ἀπλῆς ἡ κατά μετοχές, βρίσκεται στήν εύκολότερη συγκέντρωση κεφαλαίων, ἀφοῦ δέν ζητεῖται ἀπό τούς συνεταίρους νά διακινδυνεύσουν παρά μόνο τά συνεισφερόμενα χρήματα. Ἐπίσης στὸ γεγονός ὅτι οἱ ἔτερόρρυθμοι ἔταιροι δέν ἀναμιγνύονται στά τῆς διοικήσεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

#### -Ἐταιρία Περιορισμένης Εὐθύνης(Ε.Π.Ε.).

Μιά ἄλλη μορφή ἔταιρίας, στήν ὅποια ἔξαφανίζεται ἐντελῶς τό μειονέκτημα τῆς ἀπεριόριστης καὶ σέ ὀλόκληρο εὐθύνης τῶν συνεταίρων, είναι ἡ ἔταιρία περιορισμένης εὐθύνης. Ὁ θεσμός τῆς ἔταιρίας αὐτῆς είναι σχετικά νέος στή χώρα μας, ἀφοῦ καθιερώθηκε μόλις τό 1955.

Τό κεφάλαιο τῆς ἔταιρίας αὐτῆς σχηματίζεται ἀπό εἰσφορές τῶν συνεταίρων, οἱ ὅποιες ἀποτελοῦν μερίδια, πού δέν ἐκφράζονται σέ μετοχές. Ἡ μεταβίβαση ἡ ὅχι τῶν μεριδίων αὐτῶν σέ τρίτους ἐξαρτᾶται συνήθως ἀπό τή σύμφωνη γνώμη τῶν ἔταιρων. Οἱ συνέταιροι εὐθύνονται γιά τίς ύποχρεώσεις τῆς ἔταιρίας μόνο μέχρι τοῦ ποσοῦ τῆς εἰσφορᾶς τους, χωρίς οἱ πιστωτές νά μποροῦν νά στραφοῦν κατά τῆς προσωπικῆς περιουσίας κανενός ἀπό τούς συνεταίρους, ἀλλά μόνο κατά τῆς περιουσίας τῆς ἔταιρίας.

#### -Ἀνώνυμη ἔταιρία (Α.Ε.).

Ὁ θεσμός τῆς ἀνώνυμης ἔταιρίας **ἀποτελεῖ τόν πιό σημαντικό στίς σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες** καὶ ἀποτέλεσε τό βασικότερο παράγοντα τῆς οἰκονομικῆς καὶ τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἀνώνυμη ἔταιρία συνέβαλε ἐπίσης στό σαφή διαχωρισμό τῆς ιδιοκτησίας ἀπό τή διοίκηση τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ στή δημιουργία τῶν ἐπαγγελματικῶν στελεχῶν διοικήσεως. Ἀνώνυμη είναι ἡ ἔταιρία, τῆς ὅποιας τό κεφάλαιο διαιρεῖται σέ μετοχές ἵσης ἀξίας, οἱ ὅποιες μπορεῖ ἐλεύθερα νά μεταβιβασθοῦν σέ τρίτους. Οἱ μετοχές αὐτές μπορεῖ, κάτω ἀπό ὄρισμένες προϋποθέσεις πού ὄριζει ὁ νόμος, νά είσαχθοῦν στό χρηματιστήριο, πού σημαίνει ὅτι γιά τή δημιουργία ἡ ἐπέκταση τοῦ κεφαλαίου τους μπορεῖ νά ἀπευθύνονται στόν ἀνώνυμο μικροαποταμιευτή.

Κάθε μέτοχος εὐθύνεται μέχρι τοῦ ποσοῦ τῆς ἡ τῶν μετοχῶν πού κατέχει καὶ συμμετέχει στά κέρδη τῆς ἔταιρίας **μέ τήν ἀπόληψη τοῦ «μερίσματος», δηλαδή τοῦ μεριδίου ἀπό τά διανεμόμενα κέρδη πού ἀντιστοιχεῖ στή μετοχή του καὶ πού είναι ἴσο γιά δλες τίς μετοχές.**

Τή Διοίκηση τῆς ἀνώνυμης ἔταιρίας ἀσκεῖ τό **Διοικητικό Συμβούλιο**, πού ἐκλέγεται ἀπό τή **Γενική Συνέλευση** τῶν μετόχων τῆς ἔταιρίας. Τό Διοικητικό Συμβούλιο ἐκλέγει τό **Γενικό Διευθυντή** ἡ τό **Διευθύνοντα Σύμβουλο** τῆς ἔταιρίας, πού είναι τό ἀνώτατο ἐκτελεστικό στελέχος τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ πού μπορεῖ νά είναι ἡ καὶ νά μήν είναι μέτοχος τῆς ἔταιρίας.

Ἡ ἀνώνυμη ἔταιρία ὅπως καὶ ἡ Ἐταιρία Περιορισμένης Εὐθύνης ἔχει δική της, ἔχωριστή νομική προσωπικότητα, ἀνεξάρτητη ἀπό τήν προσωπικότητα τῶν μετόχων της καὶ ἐκπροσωπεῖται ἀπό τό ἐκλεγόμενο διοικητικό συμβούλιο ἡ τά στελέχη της.

‘Η ἑταιρική αύτή μορφή ἀποτελεῖ τὴν ἐπέκταση τῆς ἀρχῆς τῶν προσωπικῶν ἑταιριῶν (όμορρυθμη, ἔτερόρυθμη καί περιορισμένης εύθύνης) καί ἀποβλέπει στὴν ἔξασφάλιση ἀπεριόριστου ὑψους κεφαλαίων γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἐπιχειρήσεως. Αὐτὸς ἔχει μεγάλη σημασία, ίδιως ὅταν οἱ μετοχές τῆς ἑταιρίας εἰσάγονται στὸ χρηματιστήριο. Γιατί, ἔχοντας ὡς κίνητρο τὴν ὑψηλὴ ἀπόδοση, οἱ μικροαποταμευτές μπορεῖ νά μετέχουν στὸ σχηματισμό τῶν ἀναγκαίων κεφαλαίων, γιά τὴν ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας ἀλλά καί νά μετέχουν στὴν ἀπόδοση τῶν ἐπενδυμένων κεφαλαίων βελτιώνοντας ἔτσι τὸ εἰσόδημα τους. Τὴν πρωτοβουλία τῆς ιδρύσεως μιᾶς ἀνώνυμης ἑταιρίας παίρνει συνήθως ἕνας ἀριθμός ἐπενδυτῶν, πού σχηματίζουν τὸ πρῶτο ἀναγκαῖο κατά νόμο κεφάλαιο, τὸ ὁποῖο στὴ συνέχεια μπορεῖ νά αὔξανει μέ τὴν ἔκδοση νέων μετοχῶν πού προσφέρονται σέ τρίτους.

**Τά πλεονεκτήματα** τῆς ἀνώνυμης ἑταιρίας μπορεῖ νά συνοψισθοῦν στά παρακάτω:

— ‘Η ἀνώνυμη ἑταιρία δημιουργεῖ τὴ δυνατότητα συγκεντρώσεως κεφαλαίων σέ ἔναν ἐπιχειρηματικό ὄργανον κάτω ἀπό ἐνιαία διοίκηση καί ἀξιοποιεῖ ἀκόμη καί μικρά ἀποταμιεύματα, πού δέν θά μποροῦσαν διαφορετικά νά διατεθοῦν μόνα τους γιά ἐπιχειρηματική δραστηριότητα.

— Οἱ δυνατότητες ἐπεκτάσεως εἰναι ἀπεριόριστες, ἀφοῦ μπορεῖ νά προσελκύει νέα κεφάλαια· ἔτσι καθίσταται δυνατή ἡ ἀνάπτυξη μαζικῆς παραγωγῆς καί ἡ βελτίωση τῆς ἀποτελεσματικότητας καί τῆς ἀνταγωνιστικότητας τῆς ἐπιχειρήσεως.

— ’Εξασφαλίζει τὴ σταθερότητα καί τὴ συνέχεια τῆς ἐπιχειρήσεως γιατὶ τόσο οἱ ἀρχικοὶ ιδρυτές ὅσο καί οἱ μέτοχοι μποροῦν νά πωλήσουν κάθε στιγμή τίς μετοχές τους καί νά ἀποχωρήσουν ἀπό τὴν ἑταιρία, χωρὶς αὐτό κατ’ ἀνάγκη νά ἐπηρεάσει τὴν ὑπόσταση καί τὴ ζωή τῆς ἑταιρίας.

— Δέν δημιουργεῖ, γιά τὸν ἐπενδυτὴ μέτοχο, κανένα πρόσθετο κίνδυνο, ἐκτός ἀπό τὴν ἐνδεχόμενη ἀπώλεια τῆς ἐπενδύσεως του, οὔτε ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάμιξή του στίς εὐθύνες τῆς διοικήσεως καί διαχειρίσεως τῆς ἑταιρίας.

— Στὴν περίπτωση τῶν ἀνωνύμων ἑταιρῶν, πού ἔχουν εἰσάγει τίς μετοχές τους στὸ χρηματιστήριο, ἡ ρευστοποίηση τῆς μετοχῆς εἰναι δυνατή ὅποια στιγμή τὸ ἐπιθυμήσει ὁ κάτοχος τῆς καί μάλιστα σέ τιμή πού πολλές φορές εἰναι πολλαπλάσια ἀπό τὴν ὀνομαστική τῆς ἀξία.

**Τά μειονεκτήματα** τῆς ἀνώνυμης ἑταιρίας, εἰναι βασικά τὰ ἔξης:

— ‘Η τάση γιά μεγάλωμα καί ὑπερσυγκέντρωση δυνάμεως στά χέρια τῶν διοικητικῶν στελεχῶν, τῶν ὅποιων τὴν πολιτική ἐλάχιστα μπορεῖ νά ἐλέγχει ὁ μέτοχος.

— ‘Ο δημιουργούμενος πολλές φορές διαχωρισμός τῆς λειτουργίας τοῦ ἐπιχειρηματία ἀπό τοῦ κεφαλαιούχου, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴ διάσπαση τοῦ ἐνδιαφέροντος καί τῆς εὐθύνης, μεταξύ μεγάλου ἀριθμοῦ διοικητικῶν στελεχῶν, τὴν τάση γιά σπατάλη καί τὴν ἀνάπτυξη γραφειοκρατικῶν διαδικασιῶν.

— ‘Η ύπερβολική συγκέντρωση τῆς φροντίδας τῶν διοικούντων τὴν ἐπιχειρήση στὴ μεγιστοποίηση τῶν κερδῶν γιά τὴν ἴκανοποίηση τῶν μετόχων, πού τό βασικό ἐνδιαφέρον τους εἰναι τό κέρδος.

Μιά ίδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα μορφή τῆς ἀνώνυμης ἑταιρίας ἀποτελοῦν οἱ **πολυεθνικές** λεγόμενες ἑταιρίες, αὐτές δηλαδή πού μέ τῇ δυνατότητα πού τούς παρέχει τό μεγάλο τους μέγεθος καί ἡ ἔκταση τῶν δραστηριοτήτων καί τῆς

οίκονομικής τους εύρωστίας, διευρύνουν τίς δραστηριότητές τους ἔξω ἀπό τά έθνικά σύνορα, σέ ἄλλες χώρες. Αὐτό γίνεται συνήθως μέ τήν ἴδρυσην **θυγατρικῶν** λεγομένων ἐταιριῶν σέ διάφορες χώρες, εἴτε γιά ἐπιτόπια παραγωγή καί διάθεση εἴτε μόνο γιά διάθεση τῶν προϊόντων τους.

Ο ρόλος τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στίς χώρες πού ἐγκαθιστοῦν τίς θυγατρικές ἐταιρίες είναι ἀμφισβητούμενος καί ἔχει προκαλέσει τεράστιες συζητήσεις.

Θά πρέπει πάντως νά ἀναγνωρισθεῖ ὅτι ὑπάρχουν πλεονεκτήματα δπως καί μειονεκτήματα τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ.

Βασικά πλεονεκτήματα είναι, ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτές συμβάλλουν στήν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας καί στή μεταφορά τῆς στίς ξένες χώρες, ὅπου ἐγκαθίστανται. Μέ τά κεφάλαια πού εἰσάγουν συμβάλλουν στήν ἀντιμετώπιση προβλημάτων τοῦ ἐμπορικοῦ ισοζυγίου καί στήν ἀνάπτυξη τῶν ἀδρανούντων ἔθνικῶν πόρων.

Τό μειονέκτημα τοῦ θεσμοῦ είναι ἡ συγκέντρωση τρομακτικῆς οίκονομικῆς δυνάμεως καί ἔξουσίας λήψεως ἀποφάσεων, πού τούς παρέχει τή δυνατότητα, νά παρεμβαίνουν στόν οίκονομικό καί πολιτικό βίο τῆς χώρας πού τίς φιλοξενεῖ, γιά τήν ἐξυπρέτηση τῶν συμφερόντων τους. Ἐξάλλου, ὅπου ἐγκαθίστανται οἱ πολυεθνικές, οἱ ἀντίστοιχες τοπικές ἐπιχειρήσεις ἀντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα, λόγω τῆς μειωμένης ἀνταγωνιστικῆς δυνάμεώς τους ἔναντι τῶν πολυεθνικῶν, πού προκειμένου νά στερεώσουν τή θέση τους στήν τοπική ἀγορά, είναι σέ θέση νά λειτουργήσουν καί δρισμένο διάστημα χωρίς κέρδη ἢ καί μέ ζημία, ἔχοντας τή στήριξη τῆς μητρικῆς ἐταιρίας. Τό πρόβλημα τῶν πολυεθνικῶν ἐταιριῶν είναι σοβαρό, γι' αύτό καί ἀπασχολεῖ ὅχι μόνο τίς μεμονωμένες Κυβερνήσεις, ἀλλά ἀκόμα καί διεθνεῖς οίκονομικούς ὄργανισμούς, δπως ὁ Ὀργανισμός Οίκονομικῆς Συνεργασίας καί Ἀναπτύξεως (ΟΟΣΑ) καί ἡ ΕΟΚ πού προσπαθοῦν νά ἐπιβάλλουν ἐλέγχους στή δραστηριότητά τους, γιά τήν προστασία τῶν συμφερόντων τῶν χωρῶν ὅπου δροῦν καί τῶν καταναλωτῶν. Τή μορφή τοῦ προβλήματος, μπορεῖ ν' ἀντιληφθεῖ κανεὶς ἀπό τόν παρακάτω Πίνακα 17.3.2, ὅπου ἐμφανίζονται κατά σειρά μεγέθους οἱ 100 μεγαλύτεροι οίκονομικοί ὄργανισμοί τοῦ κόσμου (τό ἔτος 1973). Στούς οίκονομικούς ὄργανισμούς περιλαμβάνονται ἀπό κοινοῦ Κράτη καί ἐπιχειρήσεις, μέ συγκριτικό στοιχεῖο τό Ἀκαθάριστο Ἐθνικό Προϊόν γιά τά Κράτη καί τή συνολική ἀξία πωλήσεων (τζίρο) γιά τίς ἐπιχειρήσεις, χωρίς βέβαια νά σημαίνει ὅτι τά δυό αύτά μεγέθη ἀποτελοῦν στοιχεῖα ταυτόσημα.

#### ΠΙΝΑΚΑΣ 17.3.2.

Οι 100 μεγαλύτερες οίκονομικές μονάδες τοῦ κόσμου κατά τό 1973, μέ κριτήριο τό ἀκαθάριστο ἔθνικό προϊόν ἢ τόν κύκλο ἐργασιῶν τους σέ δισεκατομμύρια δολλάρια ΗΠΑ (δέν περιλαμβάνονται οἱ ἀνατολικές χώρες).

1. Η.Π.Α.	1.281,1	10. Ὁλλανδία	58,3
2. Ἰαπωνία	419,2	11. Βραζιλία	55,0
3. Δ. Γερμανία	341,8	12. Ἰνδία	54,0
4. Γαλλία	241,3	13. Μεξικό	49,5
5. Ἀγγλία	143,6	14. Σουηδία	47,4
6. Ἰταλία	128,9	15. Βέλγιο	44,5
7. Καναδᾶς	119,1	16. Ἐλβετία	40,5
8. Ἰσπανία	60,9	17. <b>Τζένεραλ Μότορς</b>	35,8
9. Αὐστραλία	60,3	18. Δανία	29,4

19. Αύστρια	27,3	60. Πακιστάν	6,3
20. Νότιος Αφρική	26,8	61. Ιρλανδία	6,2
21. Ἀργεντινή	26,2	62. Χιτάτσι	5,9
22. <b>Εξζον</b>	25,7	63. <b>ΒΑΣΟ</b>	5,9
23. Περσία	25,0	64. Χιλή	5,8
24. <b>Φόρντ Μότορς</b>	23,0	65. <b>Ζήμενς</b>	5,7
25. Τουρκία	21,1	66. <b>Γουέστινγκχάουζ</b>	5,7
26. Νορβηγία	19,5	67. <b>Χέεστ</b>	5,7
27. Ἐλλάδα	18,1	68. <b>Τογιότα</b>	5,5
28. <b>Ρόϋαλ Ντάτς-Σέλλ</b>	17,2	69. <b>Νταίμπλερ Μπένζ</b>	5,4
29. Φινλανδία	17,2	70. <b>Μπάγιερ</b>	5,4
30. Βενεζουέλα	16,2	71. <b>Στάνταρντ "Οιλ (Ινδ.)</b>	5,4
31. Νότια Κορέα	12,2	72. <b>Ντί Πόντ ντέ Νεμούρ</b>	5,3
32. Κράισλερ	11,8	73. <b>Μιτσουμίτι</b>	5,2
33. <b>Τζένεραλ Ελεκτρικ</b>	11,6	74. <b>GTE</b>	5,1
34. Νέα Ζηλανδία	11,5	75. <b>Νεστλέ</b>	5,0
35. <b>Τεξάκο</b>	11,4	76. <b>ICI</b>	5,0
36. <b>Μόμπιλ Οιλ</b>	11,4	77. <b>Σέλλ "Οιλ</b>	4,9
37. <b>IBM</b>	11,0	78. <b>Νισάάν Μότορ</b>	4,9
38. Πορτογαλία	10,7	79. Κουβέιτ	4,7
39. Ἰνδονησία	10,6	80. Σαουδική Ἀραβία	4,7
40. <b>Γιούνιλιβερ</b>	10,3	81. <b>Γκουντγίαρ</b>	4,7
41. <b>ITT</b>	10,1	82. Μαλαισία	4,6
42. <b>IPI</b>	9,6	83. <b>Βέμπα</b>	4,6
43. Φορμόζα	9,4	84. <b>Έλεκτρίστι Κάνσιλ</b>	4,6
44. Ἰσραήλ	8,9	85. <b>Ματσουσίτα</b>	4,4
45. Φιλιππίνες	8,7	86. <b>Τύσσεν-Χιούτ</b>	4,4
46. <b>Γκάλφ "Οιλ</b>	8,4	87. <b>Ρενώ</b>	4,4
47. <b>Φίλλιπς</b>	8,0	88. Μαρόκκο	4,3
48. Κολομβία	7,8	89. <b>R.C.A.</b>	4,2
49. <b>Στάνταρντ "Οιλ (Καλ.)</b>	7,7	90. <b>Κοντινένταλ "Οιλ</b>	4,2
50. Ταιλάνδη	7,6	91. <b>Ίντερντλ Χαρβέστερ</b>	4,2
51. <b>Νίππον Στήλ</b>	7,6	92. <b>Λίνγκ-Τέμκο-Βόϊτ</b>	4,2
52. Περού	7,4	93. Λιβύη	4,1
53. <b>Μπρίτις Πετρόλεουμ</b>	7,3	94. <b>Μοντέντισσον</b>	4,1
54. Ἀλγερία	7,1	95. <b>Μπετλέχέμ Στήλ</b>	4,1
55. <b>Γουέστερν Ελεκτρικ</b>	7,0	96. <b>Μπρίτις Στήλ</b>	4,1
56. <b>U.S. Στήλ</b>	6,9	97. <b>AEG-Τελεφούνκεν</b>	4,1
57. Νιγηρία	6,7	98. <b>Τσοτερν Κόντακ</b>	4,0
58. Αϊγυπτος	6,5	99. <b>ENI</b>	4,0
59. <b>Φολκσβάγκεν</b>	6,4	100. <b>Ατλάντικ Ρίτσφιλντ</b>	4,0

Από τόν πίνακα αύτόν προκύπτει ότι τό 1973 μεταξύ τῶν 100 μεγαλύτερων οικονομικῶν μονάδων στόν κόσμο ύπήρχαν περισσότερες ἔταιρίες ἀπό Κράτη (δέν συμπεριλαμβάνονται οἱ σοσιαλιστικές χώρες), καὶ συγκεκριμένα 54 ἐπιχειρήσεις πρός 46 Κράτη. Ἡ μεγαλύτερη ἔταιρία στόν κόσμο, ἡ Ἀμερικάνικη Τζένεραλ Μότορς βρίσκεται στή 17η θέση, πρίν ἀπό τή Δανία, Αύστρια, Νότιο Αφρική καὶ τήν Ἀργεντινή, ἐνώ ἡ μεγαλύτερη εύρωπαική ἔταιρία ἡ Ρόϋαλ Ντάτς Σέλλ βρίσκεται μεταξύ τῆς Ἐλλάδας καὶ τῆς Φινλανδίας.

Γιά τούς παραπάνω λόγους τά σύγχρονα κράτη λαμβάνουν σειρά μέτρων, γιά τήν ἀντιμετώπιση αύτοῦ τοῦ φαινομένου τῆς ύπερβολικής ἀναπτύξεως ὁρισμένων ἐπιχειρήσεων καί τῆς δημιουργίας ἐκ μέρους τους μονοπωλιακῶν καταστάσεων, πού ἀλλοιώνουν τή δομή τοῦ συστήματος τοῦ ἐλεύθερου ἀνταγωνισμοῦ.

Στή χώρα μας ὁ θεσμός τῆς ἀνώνυμης ἔταιρίας δέν ἔχει ἀναπτυχθεῖ σημαντικά καί εἰδικότερα ὁ ἀριθμός τῶν Ἀνωνύμων ἔταιρων, πού ἔχουν εἰσάγει τίς μετοχές τους στό Χρηματιστήριο ἀξιών θεωρεῖται ὑπερβολικά μικρός. Αύτό ἔχει ως συνέπεια, οἱ πραγματικά μεγάλες καί ἀνταγωνιστικές σέ διεθνή ἐπίπεδα ἐπιχειρήσεις νά είναι ἐλάχιστες, οἱ δέ ἀποταμιεύσεις τῶν ἴδιωτῶν νά μήν μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ἀπ' εὐθείας γιά τήν παραγωγική δραστηριότητα.

#### 17.4 Τό ἐπιχειρησιακό σύστημα καί ἡ λειτουργία του.

Τήν ἐπιχειρηση θά μπορούσαμε νά περιγράψουμε ώς μιάν οίκονομική μονάδα — μεγάλη ἢ μικρή, είναι ἀδιάφορο αύτή τή στιγμή. Η οίκονομική μονάδα προμηθεύεται ὁρισμένα μέσα παραγωγῆς, πού θά ὄνομάσουμε **εἰσροές**, γιά νά τά **μετασχηματίσει**, μέ τή βοήθεια ἄλλων μέσων παραγωγῆς πού κατέχει — καί κυρίως κεφαλαιουχικό ἔξοπλισμό — σέ ὁρισμένα ἀγαθά ἢ ὑπηρεσίες. Ο μετασχηματισμός αύτός ἀποβλέπει στή μετατροπή τῶν εἰσροῶν σέ προϊόντα κατάλληλα νά ίκανοποιήσουν συγκεκριμένες ἀνάγκες τῶν καταναλωτῶν καί θά τά ὄνομάσουμε **ἐκροές**.

Ἐτσι μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ **ἐπιχειρηση είναι ἔνα σύστημα μετασχηματισμοῦ οίκονομικῶν εἰσροῶν (μέσων παραγωγῆς) σέ οίκονομικές ἐκροές (ἀγαθά καί ὑπηρεσίες) μεγαλύτερης ἀξίας**. Ἐτσι μιά ἐπιχειρηση είναι ἔνα σύστημα πού ἀποτελεῖται ἀπό διάφορους ἀνθρώπους ἢ τμήματα, πού τό καθένα, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω (παράγρ. 18.1) ἔχει ἔνα δικό του ἔργο νά ἐπιτελέσει, ἀλλά ὅλα μαζί μέ κάποιο τρόπο προγραμματισμένο, ἀποβλέπουν στήν ἐπίτευξη τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, πού είναι ἡ παραγωγή ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν.

Χαρακτηριστικό κάθε συστήματος είναι ὅτι **όποιαδήποτε ἀνωμαλία στή λειτουργία ἔνός ἀπό τά ἐπί μέρους τρίματα, πού τό ἀποτελοῦν, ἔχει ἐπιπτώσεις στή λειτουργία ὀλόκληρου τοῦ συστήματος**.

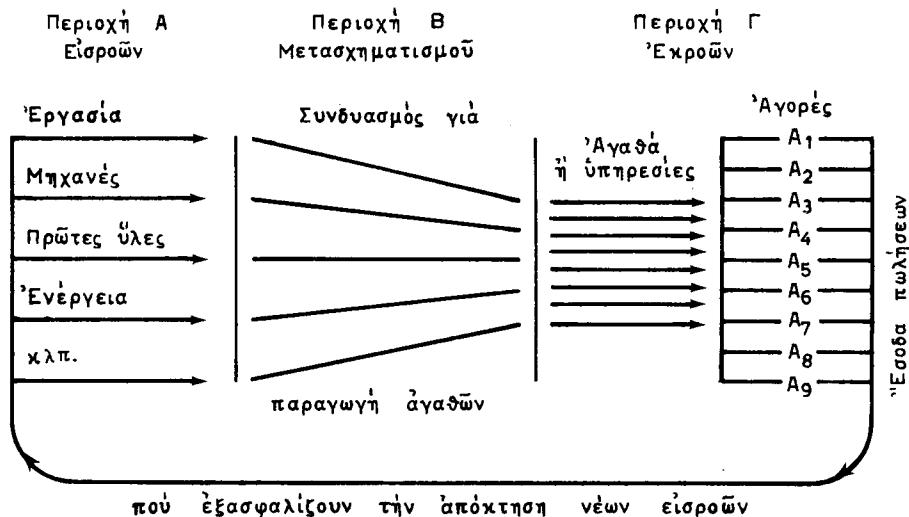
Ἐτσι καί στήν ἐπιχειρηση, ἀν π.χ. ἡ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν είναι κανονική ἀλλά παρουσιάζονται ἀνωμαλίες στήν πώληση τῶν παραγομένων ἀγαθῶν, τότε ἡ ἐπιχειρηση ἔχει προβλήματα, ἀφοῦ γνωρίζομε ὅτι ἡ ἀποστολή τῆς δέν τελειώνει μέ τό νά παράγει, ἀλλά μέ τό νά διαθέτει τά προϊόντα τῆς στόν καταναλωτή.

Ἡ ἐπιχειρηση είναι ἔνα σύστημα ἀνοικτό. **Ἀνοικτά λέγονται τά συστήματα, πού γιά νά λειτουργήσουν ἔξαρτωνται ἀπό τό περιβάλλον, μέ τό ὅποιο τελοῦν σέ μιά σχέση συνεχοῦς ἀλληλεπικοινωνίας καί ἀλληλεπιδράσεως**. Καί ἐμείς γνωρίζομε ὅτι ἡ ἐπιχειρηση γιά νά λειτουργήσει ἔξαρτάται κατά διάφορους τρόπους ἀπό παράγοντες ἔξω ἀπό τήν ἐπιχειρηση, ὅπως π.χ. είναι οἱ κάτοχοι τῶν μέσων παραγωγῆς ἢ οἱ καταναλωτές τῶν προϊόντων τῆς.

Στό σχῆμα 17.4 ἐμφανίζεται ἡ ἐπιχειρηση μέ αύτή τήν ἔννοια τοῦ ἀνοικτοῦ συστήματος μετασχηματισμοῦ εἰσροῶν σέ ἐκροές.

“Οπως φαίνεται στό σχῆμα, τήν περιοχή Α’ τοῦ συστήματος ἀποτελοῦν οἱ εἰσροές μέ τή μορφή τῶν διαφόρων μέσων παραγωγῆς, ὅπως ἡ ἐργασία, οἱ πρώτες ύλες κλπ.

Τά μέσα αύτά, μπαίνοντας στό σύστημα προωθοῦνται στήν περιοχή Β, όπου συνδυάζονται κατά διαφόρους τρόπους. Τό άποτέλεσμα αύτοῦ τοῦ συνδυασμού είναι ή παραγωγή δρισμένων άγαθών ή ύπηρεσιών, πού άποτελοῦν τίς έκροές του συστήματος. Μέ τήν προώθηση τῶν έκρων αύτῶν στήν περιοχή Γ δηλαδή στίς άγορές δημοσίες συναντοῦν τή ζήτηση τῶν καταναλωτῶν, καί τή μετατροπή τους σέ χρηματικά έσοδα, τό έπιχειρησιακό σύστημα έξασφαλίζει τά χρηματικά κεφάλαια μέ τά οποία θά άγοράσει ξανά τά μέσα παραγωγῆς, γιά τή συνέχιση τής λειτουργίας τού συστήματος.



Σχ. 17.4.  
Τό έπιχειρησιακό σύστημα.

Μιά βασική έπιδιώξη τής έπιχειρήσεως **είναι νά έπιτύχει τόν καλύτερο δυνατό συνδυασμό τῶν παραγωγικῶν μέσων**, ώστε άπό τή διαδικασία τοῦ μετασχηματισμοῦ νά προέλθει τό **ἀριστού ἀποτέλεσμα**. “Οπως εἴπαμε στήν ἀρχή, οι εἰσροές έχουν δρισμένη ἀξία καί ή έπιδιώξη τής έπιχειρήσεως είναι ό μετασχηματισμός τους νά άποδδσει έκροές μεγαλύτερης οίκονομικῆς ἀξίας. Είναι φανερό ότι δόσι μεγαλύτερη είναι ή διαφορά μεταξύ τής ἀξίας τῶν εἰσροῶν καί τής ἀξίας τῶν έκρων, τόσο πιό έπικερδής είναι ή λειτουργία τής έπιχειρήσεως.

“Η έπιδιώξη αύτή τής έπιχειρήσεως γιά μεγιστοποίηση τής άποτελεσματικότητάς της, **είναι ἐκείνη πού τήν καθιστᾶ ἔνα έπιτυχημένο κοινωνικό θεσμό**, μέ τήν **ἔννοια ότι ἀξιοποιεῖ μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο τούς κοινωνικούς πόρους πού χρησιμοποιεῖ**.

Ταυτόχρονα ίμως ή έπιχειρηση έπιτελεῖ καί μιάν ἄλλη λειτουργία, δηλαδή άποφασίζει γιά τόν τρόπο κατανομῆς τῶν πόρων, άποφασίζει δηλαδή, **τί ποσότητα** άπό κάθε συντελεστή τής παραγωγῆς θά χρησιμοποιήσει, γιά νά έπιτύχει μία συγκεκριμένη ποσότητα έκροών.

“Ας ύποθέσομε π.χ. ότι πρόκειται γιά μιά γεωργική έκμετάλλευση, ή όποια χρησιμοποιεῖ μιά δεδομένη ἔκταση γιά καλλιέργεια, ώς έπισης καί έργασία καί

κεφάλαιο, μέ τή μορφή σπόρων, μηχανημάτων κλπ. Ἐπιδίωξη τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς θά είναι νά ἐπιτύχει τό καλύτερο δυνατό ἀποτέλεσμα, δηλαδή τό μεγαλύτερο ὅγκο παραγωγῆς καί τήν καλύτερη ποιότητα, ἀφοῦ μόνο ἔτσι θά ἔχει τά μεγαλύτερα ἔσοδα. Τή βελτιστοποίηση αὐτή τοῦ ἀποτελέσματος μπορεῖ, ὅπως γνωρίζομε νά τήν ἐπιτύχει μέ διαφορετικούς συνδυασμούς τῶν δύο μεταβλητῶν συντελεστῶν παραγωγῆς, δηλαδή τῆς ἐργασίας καί τοῦ κεφαλαίου. Ἀνάλογα μέ τήν ἐπιλογή πού θά κάνει, θά ἀποφασίσει τί ποσότητα ἀπό τόν καθένα ἀπό τούς συντελεστές αὐτούς θά χρησιμοποιήσει.

**Τό σύνολο τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν, ἀπό τό συνολικό ἀριθμό τῶν παραγωγικῶν μονάδων μιᾶς οἰκονομίας, καθορίζει τόν τρόπο μέ τόν ὅποιο θά γίνει ἡ κατανομή τῶν πόρων, πού διαθέτει ἡ οἰκονομία αὐτή, μεταξύ τῶν διαφόρων παραγωγικῶν δραστηριοτήτων.**

Τό πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς τοῦ **μίγματος τῶν συντελεστῶν**, δηλαδή τῆς ποσότητας ἀπό κάθε συντελεστή πού θά χρησιμοποιηθεῖ στό μίγμα τῶν εἰσοδῶν, είναι ἔνα ἀπό τά πιο κρίσιμα γιά κάθε ἐπιχειρηση.

“Οταν μιά ἐπιχειρηση ἀποφασίσει νά χρησιμοποιήσει ἔνα συντελεστή, λαμβάνει ύπόψη της τή συμβολή τοῦ συντελεστή αύτοῦ στήν ἐπίτευξη τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἀποτελέσματος, δηλαδή τή μεγιστοποίηση τῆς ἀξίας τῶν ἐκροῶν. Ἡ ἐπιχειρηση συνεπώς στηρίζει τήν ἀπόφαση τῆς γιά τό ποιά μέσα παραγωγῆς θά χρησιμοποιήσει καί σέ ποιές ποσότητες, πάνω στό πόσο ἀποτελεσματική είναι ἡ χρησιμοποίηση τοῦ κάθε μέσου.

“Ἄς ύποθέσομε π.χ. ὅτι ἔνας ἐπιχειρηματίας ἀποφασίζει νά ἀνοίξει μιά βιομηχανία πλαστικῶν εἰδῶν. “Ἄν θεωρήσομε ὅτι γνωρίζει ποιό είναι τό ἐλάχιστο τῆς ἀναγκαίας ἐπενδύσεως σέ μηχανικό ἐξοπλισμό, θά πρέπει στή συνέχεια νά ἀποφασίσει πόσο θά ἐπενδύσει στούς ἄλλους δύο συντελεστές, δηλαδή ἔδαφος καί ἐργασία: Θά μποροῦσε π.χ. νά κτίσει τό ἐργοστάσιό του σέ δύο διαφορετικές περιοχές: Στή περιοχή Α, ὅπου τά οικόπεδα είναι πολύ ἀκριβά ἀλλά ἡ ἐργασία είναι πολύ φθηνή, ἡ στήν περιοχή Β, ὅπου ἡ γῆ είναι φθηνή ἀλλά ἡ ἐργασία πολύ ἀκριβή. Κριτήριο γιά τήν ἀπόφαση αὐτή θά είναι ὁ βαθμός κατά τόν ὅποιο τό ἀποτέλεσμα, οί ἐκροές, ἐπιτρέαζονται ἀπό τούς δύο αύτούς συντελεστές, δηλαδή ἀπό τήν παραγωγικότητα κάθε συντελεστῆ.

## 17.5 Τό κόστος λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως.

### a) Η ἔννοια τοῦ κόστους.

Στό τέταρτο μέρος τοῦ βιβλίου αύτοῦ εἴδαμε πῶς ὁ καταναλωτής μέ τή ζήτησή του καθορίζει τό τί θά παραχθεῖ. Μένει τώρα νά δοῦμε πῶς οἱ ἐπιχειρήσεις ἀνταποκρίνονται στή ζήτηση τῶν καταναλωτῶν.

‘Ο παράγοντας πού σέ μεγάλο βαθμό προσδιορίζει τήν ποσότητα πού θά παραχθεῖ σέ ἀνταπόκριση τῆς ζητήσεως, είναι τό κόστος καί κατά προέκταση ἡ χαμηλότερη τιμή στήν ὅποια ἡ ἐπιχειρηση μπορεῖ νά πωλήσει τά προϊόντα τῆς. “Ἄν ὁ καταναλωτής είναι διατεθειμένος νά πληρώσει μόνο μέχρι 100 δραχμές γιά ἔνα προϊόν καί τό ἐλάχιστο κόστος παραγωγῆς τοῦ προϊόντος αύτοῦ είναι 150 δραχμές, δέν χρειάζεται νά είναι κανείς οἰκονομολόγος γιά νά καταλάβει ὅτι τό προϊόν αύτό δέν πρόκειται νά παραχθεῖ σέ μεγάλες ποσότητες. Τό κόστος συνεπώς μᾶς

ἐνδιαφέρει, γιατί συνιστᾶ ἕνα περιορισμό γιά τήν παραγωγή. Σέ ποιά ἔκταση οἱ ἐπιχειρήσεις θά προχωρήσουν στό νά παράγουν κάτι πού ἔχομε ἀνάγκη, θά ἔξαρτηθει ἀπό τό πόσο στοιχίζει ἡ παραγωγή αὐτοῦ τοῦ προϊόντος σέ σχέση μέ τό πόσο εἴμαστε διατεθειμένοι νά πληρώσομε γι' αὐτό.

Τί ἀκριβῶς ὅμως είναι κόστος; Θά πρέπει νά διακρίνομε βασικά δύο ἔννοιες τοῦ κόστους: Τήν ἔννοια τοῦ **οίκονομικοῦ κόστους** καὶ τήν ἔννοια τοῦ **λογιστικοῦ κόστους**.

### I. Οίκονομικό κόστος.

Γιά τόν οίκονομολόγο ἡ ἔννοια τοῦ κόστους γυρίζει πίσω στό βασικό γεγονός ὅτι οἱ πόροι βρίσκονται σέ στενότητα καὶ μπορεῖ νά ύπαρξουν ἐναλλακτικές χρήσεις τους. "Ετσι ἡ χρήση ἐνός μίγματος πόρων γιά τήν παραγωγή συγκεκριμένων ἀγαθῶν σημαίνει ὅτι ὄρισμένα ἄλλα προϊόντα δέν θά παραχθοῦν. **Τό κόστος συνεπῶς στήν οίκονομική ἀναφέρεται στίς χαμένες εύκαιριες παραγωγῆς ἢ στίς ἐναλλακτικές χρήσεις πού ἔγκαταλείψαμε.**" Ή ἔννοια τοῦ κόστους εύκαιριας ἀναπτύχθηκε στό Κεφάλαιο 8, παράγρ. 5. 'Εκεὶ εἰδαμε ὅτι τό κόστος παραγωγῆς 100 ἐπί πλέον κατοικιῶν είναι τά 600 λιγότερα αύτοκίνητα πού θά πρέπει νά παράγομε μέ τίς ύφισταμενες παραγωγικές δυνατότητες." Ας δοῦμε ὅμως τώρα τό κόστος ἀπό τήν ἀποψη τής ἐπιχειρήσεως. Δεδομένης τής ἔννοιας τοῦ κόστους εύκαιριας, μποροῦμε νά πούμε ὅτι **οίκονομικό κόστος είναι οι πληρωμές πού κάνει ἡ ἐπιχείρηση, ἢ τό εισόδημα, πού πρέπει νά παραχωρήσει στούς προμηθευτές τῶν παραγωγικῶν μέσων**, ὥστε νά ἐλκύσει τά μέσα αύτά πρός αὐτήν ἀπομακρύνοντάς τα ἀπό ἄλλες ἐναλλακτικές χρήσεις.

'Από τήν πλευρά τοῦ οίκονομολόγου τό κόστος τής παραγωγῆς μπορεῖ νά είναι διάφορο ἀπό τό κόστος, ὅπως τό ύπολογίζουν οἱ λογιστές τής ἐπιχειρήσεως. Αύτό συμβαίνει γιατί ὁ οίκονομολόγος περιλαμβάνει στό κόστος στοιχεία τά ὅποια συνήθως οἱ λογιστές δέν θεωροῦν ώς κόστος. "Ενα ἀπλό παράδειγμα είναι ὁ μπακάλης τής γειτονιάς μας, ὁ ὅποιος ἀγόρασε μέ χρήματά του τό μαγαζί καὶ τό λειτουργεῖ μόνος του. Πέρα ἀπό τό κόστος πού ὁ λογιστής τοῦ μπακάλη ἡ ὁ ἵδιος — ἄν κρατάει μόνος του τά λογιστικά του βιβλία — θά περάσει στούς λογαριασμούς καὶ πού θά περιλαμβάνει ὀλες τίς δαπάνες γιά τήν ἀγορά τῶν διαφόρων ειδῶν καθώς καὶ τά ἔξοδα λειτουργίας, ὅπως φῶ, νερό κλπ. ὁ οίκονομολόγος θά σκεφτεῖ καὶ τό ἔχης:

«Τί γίνεται μέ τήν ἐπένδυση γιά τήν ἀγορά τοῦ μαγαζιοῦ καὶ τήν ἀμοιβή γιά τήν προσωπική ἐργασία τοῦ ἵδιου τοῦ μπακάλη; Γιατί ἄν ἀντί τής ἀγορᾶς τοῦ μαγαζιοῦ τοποθετοῦσε τά χρηματά του στήν τράπεζα, θά ἔπαιρνε τόκο περίπου 7%. Καὶ ἄντι νά ἐργάζεται στό δικό του μαγαζί ἐργάζόταν σέ κάποιαν ἄλλη ἐπιχείρηση, θά ἔπαιρνε ἓνα μισθό π.χ. 10.000 δραχμές τό μήνα. Κανονικά, λοιπόν, πρέπει νά ύπολογισθεῖ ώς κόστος καὶ τό 7% ἐπί τής ἐπενδύσεως γιά τήν ἀγορά τοῦ μαγαζιοῦ καὶ τό ποσό τῶν μισθῶν του γιά ἔνα χρόνο, γιά νά ύπολογισθεῖ τό ἐτήσιο κόστος τής ἐπιχειρήσεως».

"Αν ὁ μπακάλης δέν κάνει αύτό τό λογαριασμό, τότε είναι πιθανό νά νομίζει ὅτι κερδίζει ἡ ἐπιχειρησή του, ἐνῶ αύτό νά μήν συμβαίνει πραγματικά." Αν π.χ. χωρίς νά συνυπολογίσει στό κόστος τά παραπάνω στοιχεία λογαριάσει ὅτι κέρδισε 140.000 τό χρόνο, στήν πραγματικότητα δέν κέρδισε τίποτε, ἀφοῦ θά μποροῦσε τό ἵδιο ποσό νά τό κερδίζει ώς ἀμοιβή, προσφέροντας τήν ἐργασία του ἀλλοῦ, κάνοντας δηλαδή **ἐναλλακτική χρήση** ἐνός συντελεστή, ὅπως ἡ ἐργασία του, χωρίς μάλιστα νά ἔχει

κάνει καμιά έπενδυση καί χωρίς **τόν κίνδυνο νά χάσει** άπό τήν έπιχειρηση αύτή.

## II. Λογιστικό κόστος.

**Τό λογιστικό κόστος συνθέτουν δλες οί δαπάνες πού άπαιτοῦνται γιά τήν παραγωγή ένός προϊόντος.**

Τό κόστος αύτό διακρίνομε σέ **άμεσο** καί **ξύμεσο**. “Οπως είδαμε στό παραπάνω σχήμα 17.4, ή έπιχειρηση χρησιμοποιεί δρισμένες εισροές, δπως έργασία, πρώτες ύλες, μηχανήματα, ένέργεια (ήλεκτρισμό ή πετρέλαιο ή άλλη πηγή ένέργειας), τίς όποιες άποκτά άπό τούς κατόχους τους πληρώνοντας κάποια τιμή. Ή έπιχειρηση έπισης μπορεί νά χρησιμοποιεί γραφεία ή έγκαταστάσεις πληρώνοντας ένοικιο ή νά χρησιμοποιεί μεταφορικά μέσα, δπως φορτηγά αύτοκίνητα, πληρώνοντας έπισης ένοικιο γιά τή χρήση της. Κόστος έπισης είναι καί οί δαπάνες πωλήσεως τών προϊόντων τής έπιχειρήσεως, δπως δαπάνες γιά τήν άποκτηση ύπηρεσιών προβολής ή διαφήμισεως. “Ολες αύτες οι πληρωμές γιά τήν άποκτηση ή τή χρήση τών διαφόρων μερών πού χρησιμοποιεί ή έπιχειρηση, άποτελοῦν **άμεσο κόστος**. Κόστος δμως δέν είναι μόνο δσα χρήματα **πληρώνει** ή έπιχειρηση γιά τίς εισροές. Κόστος είναι π.χ. καί οί **άποσβέσεις**, οι όποιες έκπροσωπούν ένα ποσοστό τής άξιας τών μηχανημάτων, έγκαταστάσεων καί άκινήτων πού χρησιμοποιεί ή έπιχειρηση, καί πού πνήκουν στήν ιδιοκτησία της. (Γιά τήν έννοια τής άποσβέσεως βλέπε καί παρακάτω, Κεφάλ. 21, παράγρ. 21.2). Τό κόστος αύτό δέν άντιπροσωπεύει χρηματικές καταβολές μέσα στη χρονική περίοδο τής παραγωγής, τής όποιας θέλομε νά έκτιμήσομε τό κόστος. Οι άποσβέσεις, δπως καί τά άλλα στοιχεία κόστους, πού άφορούν στή χρήση παραγωγικών μέσων πού άνήκουν ήδη στήν κυριότητα τής έπιχειρήσεως, άποτελοῦν **ξύμεσο κόστος**.

### β) Παράγοντες πού έπιδροῦν στή διαμόρφωση τοῦ κόστους.

Οι κυριότεροι παράγοντες πού έπιδροῦν στή διαμόρφωση τοῦ ύψους κόστους παραγωγής είναι οι έξης:

— *Oι τιμές τών παραγωγικών συντελεστών* πού χρησιμοποιούνται στήν παραγωγή.

— *Oι μέθοδοι παραγωγής καί έμπορίας*. Μεταβολές στίς μεθόδους τής παραγωγής πού όφειλονται στήν πρόσθιο τής τεχνολογίας, ή αύτοματοποίηση τής παραγωγικής διαδικασίας καί άλλοι τεχνικοί παράγοντες έπιδροῦν στό κόστος τής παραγωγής καί συνήθως συμβάλλουν στή μείωσή του.

Τήν ίδια έπιδραση έχει καί ή χρήση βελτιωμένων μεθόδων διαθέσεως τών προϊόντων.

— *'Η παραγωγικότητα*, δηλαδή ή σχέση τοῦ ōγκου παραγωγής ώς πρός ένα άπό τούς συντελεστές παραγωγής. “Οσο μεγαλύτερη είναι ή άπόδοση τής παραγωγής άνα συντελεστή, τόσο πιό ύψηλός είναι ο βαθμός τής παραγωγικότητας. “Αν π.χ. έχομε δύο έργατες, πού φτιάχνουν τό ίδιο άκριβώς έργο, άς πούμε δύο χτίστες πού χρησιμοποιούν τά ίδια ύλικα καί τά ίδια μέσα, καί ο ένας κτίζει 20 m<sup>2</sup> τοίχο τήν ήμέρα μέ ίκταρη έργασία, ένω ο άλλος κτίζει μέσα στό ίδιο χρονικό διάστημα 25 m<sup>2</sup>, τότε ή παραγωγικότητα τής έργασίας τοῦ δεύτερου είναι μεγαλύτερη άπό τοῦ πρώτου.

‘Η αύξηση τής παραγωγικότητας έχει ώς άποτελέσμα τή μείωση τοῦ κόστους παραγωγής. ‘Η αύξηση τής παραγωγικότητας ένός συντελεστή δέν έπιφέρει κατ'άναγκη τή μείωση τοῦ κόστους, γιατί είναι δυνατόν νά γίνεται μέ παράλληλη μείωση τής παραγωγικότητας τών άλλων συντελεστών.

— **‘Ο βαθμός χρησιμοποιήσεως τῶν ἐγκαταστάσεων.**” Αν π.χ. οἱ πάγιες ἐγκαταστάσεις μιᾶς βιομηχανίας δέν λειτουργοῦν πλήρως καὶ τὸ κόστος τῶν ἐγκαταστάσεων αὐτῶν ἀποτελεῖ ἔνα μεγάλο ποσοστό τοῦ συνολικοῦ κόστους, τότε ὡς ἀποτέλεσμα προκαλεῖται μιὰ ἀνάλογη διόγκωση τοῦ κόστους τοῦ παραγόμενου προϊόντος.

### **γ) Σχέση κόστους καὶ δύκου παραγωγῆς.**

Τό κόστος βραχυχρονίως, μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ σέ **σταθερό** καὶ **μεταβλητό**. **Σταθερό εἶναι τό κόστος πού παραμένει ἀμετάβλητο, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς αὐξομειώσεις τοῦ βαθμοῦ δραστηριότητας τῆς ἐπιχειρήσεως, δηλαδή τοῦ δύκου παραγωγῆς.** **Μεταβλητό εἶναι τό κόστος πού μεταβάλλεται ἀνάλογα μέ τό βαθμό δραστηριότητας (δύκο παραγωγῆς) τῆς ἐπιχειρήσεως.**

Γιά νά ἀντιληφθοῦμε καλύτερα τή διάκριση αὐτή τοῦ κόστους ἄς πάρομε ὡς παράδειγμα μιὰ μικρή ἑταιρία πού παράγει ἔνα μόνο προϊόν: ἔστω ὅτι συναρμολογεῖ τηλεοράσεις.

“Ας ὑποθέσομε ὅτι τά μόνα στοιχεῖα κόστους τῆς ἑταιρίας εἶναι τό κόστος τῶν διαφόρων ἔξαρτημάτων, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας, οἱ δαπάνες συντηρήσεως, οἱ ἀποσβέσεις τῶν κτιρίων καὶ τοῦ τεχνικοῦ ἔξοπλισμοῦ καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς ἐπενδύσεως τῶν μετόχων. ”Ας ὑποθέσομε, ἐπίσης, ὅτι οἱ ἀποσβέσεις καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς ἐπενδύσεως θά εἶναι **σταθερά** γιά ἔνα χρονικό διάστημα π.χ. γιά ἔνα μήνα, πού σημαίνει ὅτι τό κόστος αὐτό θά ύπάρξει εἴτε ἡ ἐπιχειρηση λειτουργήσει μέ πλήρη ἀπασχόληση τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς ἢ μέ μερική ἀπασχόληση εἴτε ἀκόμα καὶ ἀν δέν λειτουργήσει καθόλου. Τά ὑπόλοιπα στοιχεία κόστους εἶναι **μεταβλητά**, μέ τήν ἔννοια ὅτι ἔξαρτῶνται ἀπό τόν δύκο τῆς παραγωγῆς τῆς ἑταιρίας.

“Ας πούμε ὅτι τό **σταθερό κόστος** εἶναι 1000 δραχμές τό μήνα, καὶ ὅτι τό **μεταβλητό κόστος** κυμαίνεται ἀνάλογα μέ τίς μεταβολές τοῦ δύκου παραγωγῆς, ὅπως ἐμφανίζεται στόν Πίνακα 17.5.1 (ὅπου βέβαια χρησιμοποιοῦνται ὑποθετικές τιμές).

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 17.5.1.**

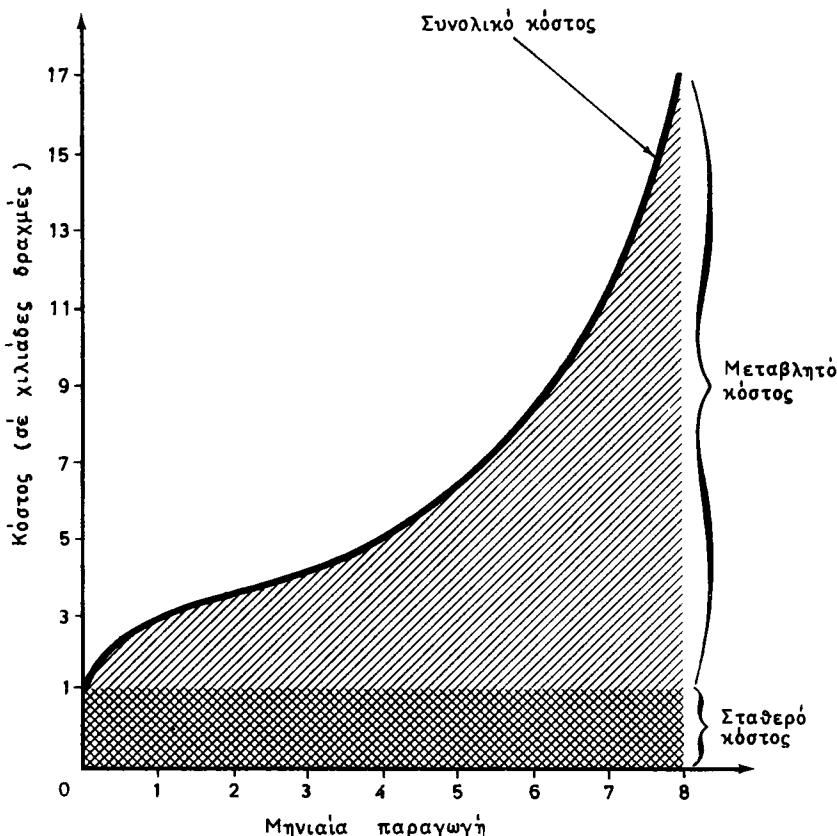
**Σταθερό, μεταβλητό καὶ συνολικό κόστος παραγωγῆς τηλεοράσεων.**

”Ογκος παραγωγῆς	Συνολικό σταθερό κόστος	Συνολικό μεταβλητό κόστος	Συνολικό κόστος
	Δρχ.	Δρχ.	Δρχ.
1	1.000	2.000	3.000
2	1.000	2.500	3.500
3	1.000	3.000	4.000
4	1.000	4.000	5.000
5	1.000	5.000	6.000
6	1.000	6.600	7.600
7	1.000	10.000	11.000
8	1.000	16.000	17.000

Τά στοιχεῖα τοῦ πίνακα αὐτοῦ μποροῦμε νά τά μεταφέρομε στό διάγραμμα τοῦ σχήματος 17.5a. Τό κόστος ἐμφανίζεται στόν κατακόρυφο δξόνα καὶ ὁ δύκος

παραγωγής σέ συσκευές τηλεοράσεως στόν δριζόντιο.

Τό σταθερό κόστος παραμένει συνολικά 1000 δραχμές συνεχώς, ασχετα μέ τόν άριθμό τών συσκευών πού παράγονται. Πάνω άπό τό σταθερό κόστος τοποθετούμε τό μεταβλητό κόστος, πού προφανώς είναι μηδέν, δην δέν παραχθεί καμιά συσκευή, 2000 δην παραχθεί μία συσκευή, 2.500 δην παραχθοῦν 2 συσκευές κ.ο.κ. Ή καμπύλη τού **συνολικού κόστους** Κε ΚΣ, μᾶς δείχνει τό δθροισμα τού σταθερού καί τού μεταβλητού κόστους, σέ κάθε ένα άπό τά έπιπεδα παραγωγής.



Σχ. 17.5.α

Καμπύλη συνολικού κόστους παραγωγής τηλεοράσεων. Τό σταθερό κόστος είναι 1000 δρχ. σ' όλα τά έπιπεδα παραγωγής. Τό συνολικό μεταβλητό κόστος αύξανει καθώς αύξανει ο δύκος παραγωγής. Τό συνολικό κόστος είναι τό δθροισμα τού σταθερού καί μεταβλητού κόστους. Τό συνολικό κόστος αύξανει ταχύτατα μετά τήν προσέγγιση τής παραγωγικής δυναμικότητας τού έργοστασίου.

“Οπως παρατηρούμε, τό συνολικό κόστος δέν άνερχεται κατά όμοιόμορφο τρόπο. Δέν στοιχίζει πολύ περισσότερο ή παραγωγή δύο συσκευών άπό δ, τι ή παραγωγή μᾶς ή τριών άντι γιά δύο. Άλλα καθώς ή παραγωγή άνεβαίνει στίς έξι ή έπτα συσκευές τό μήνα, τό συνολικό κόστος άρχιζει νά αύξανει πολύ πιό γρήγορα. Είναι σαφῶς τό μεταβλητό κόστος πού ώθει πρός τά έπάνω τό συνολικό κόστος.

Τούτο μπορεῖ νά δοφείλεται π.χ. στό ότι ή έταιρία ίδρυθηκε μέ δυνατότητα παραγωγής μέχρι 5 ή 6 συσκευές το μήνα καί τό ξεπέρασμα αύτοῦ τοῦ ἀριθμοῦ νά συνεπάγεται προσαρμογή τοῦ τεχνικοῦ ἔξοπλισμοῦ, ύπερωριακή ἀπασχόληση τοῦ προσωπικοῦ ή πρόσθετους τεχνίτες μέ ψηφλό κόστος η ἄλλες τέτοιες πρόσθετες δαπάνες. Μπορεῖ δημοσίων νά υπάρχουν καί ἄλλα αἰτία. Πάντως, δλες οἱ ἐπιχειρήσεις διαπιστώνουν ότι τό μεταβλητό κόστος ἀρχίζει νά ἀνεβαίνει ἀλματωδῶς ἀν προσπαθήσουν νά παράγουν πέρα ἀπό τήν παραγωγική δυνατότητα πού ἔχει προβλεφθεῖ. Θά μπορούσαμε λοιπόν ἀνακεφαλαιώνοντας νά ποῦμε ότι μιά βασική διάκριση τοῦ κόστους είναι σέ **σταθερό** καί **μεταβλητό**.

**Σταθερό είναι τό κόστος πού παραμένει ἀμετάβλητο, παρά τίς μεταβολές στήν παραγόμενη ποσότητα.**

**Μεταβλητό είναι τό κόστος πού μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται η παραγόμενη ποσότητα.**

#### **δ) Σταθερό, μεταβλητό καί συνολικό κόστος ἀνά μονάδα.**

Μέχρι τώρα ἔξετάσαμε τό κόστος γιά τό σύνολο τῆς παραγωγῆς. Είναι δημοσίων ἐνδιαφέρον νά γνωρίζομε καί τό κόστος ἀνά μονάδα προϊόντος πού παράγεται, μιά καί πρέπει νά καθορισθεῖ καί τιμή πωλήσεως ἀνά μονάδα. Είναι ἀσφαλῶς εὔκολο νά βροῦμε τό κόστος ἀνά μονάδα, ἀν διαιρέσουμε τό συνολικό κόστος μέ τόν ἀριθμό τῶν μονάδων. Γιά τό προηγούμενο παράδειγμα, τό κόστος ἀνά μονάδα ἐμφανίζεται στόν Πίνακα 17.5.2.

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 17.5.2.**

**Σταθερό, μεταβλητό καί συνολικό κόστος ἀνά μονάδα.**

”Ογκος παραγωγῆς	Σταθερό κόστος ἀνά μονάδα	Μεταβλητό κόστος ἀνά μονάδα	Συνολικό κόστος ἀνά μονάδα
	Δρχ.	Δρχ.	Δρχ.
1	1.000	2.000	3.000
2	500	1.250	1.750
3	333	1.000	1.333
4	250	1.000	1.250
5	200	1.000	1.200
6	167	1.100	1.267
7	143	1.430	1.573

‘Υπενθυμίζομε ότι οἱ ἀριθμοί είναι ύποθετικοί καί δέν ἀνταποκρίνονται στά πραγματικά στοιχεία κόστους συσκευῶν τηλεοράσεων η ἄλλων παρόμοιων συσκευῶν. ’Αλλά ὁ γενικός χαρακτήρας τῶν στοιχείων αὐτῶν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, γιατί κατά κάποιο τρόπο τά στοιχεία αὐτά είναι ἀντιπροσωπευτικά αύτοῦ πού συνήθως συμβαίνει στήν πράξη.

**Τό σταθερό κόστος ἀνά μονάδα,** ἐμφανίζει πάντα αὐτή τή συνεχή πτώση, γιατί τό ἴδιο ποσόν συνολικοῦ σταθεροῦ κόστους (στό παράδειγμά μας 1000 δραχμές) διαιρεῖται μέ τόν σταθερά αὐξανόμενο ἀριθμό μονάδων παραγωγῆς. ‘Η πτώση τοῦ σταθεροῦ κόστους μονάδας είναι πολύ γρήγορη στήν ἀρχή, ἀλλά καθώς ὁ ὅγκος παραγωγῆς αὐξάνει, η παραπέρα μείωση τοῦ κόστους γιά κάθε νέα μονάδα πού

προστίθεται είναι όλο καί μικρότερη.

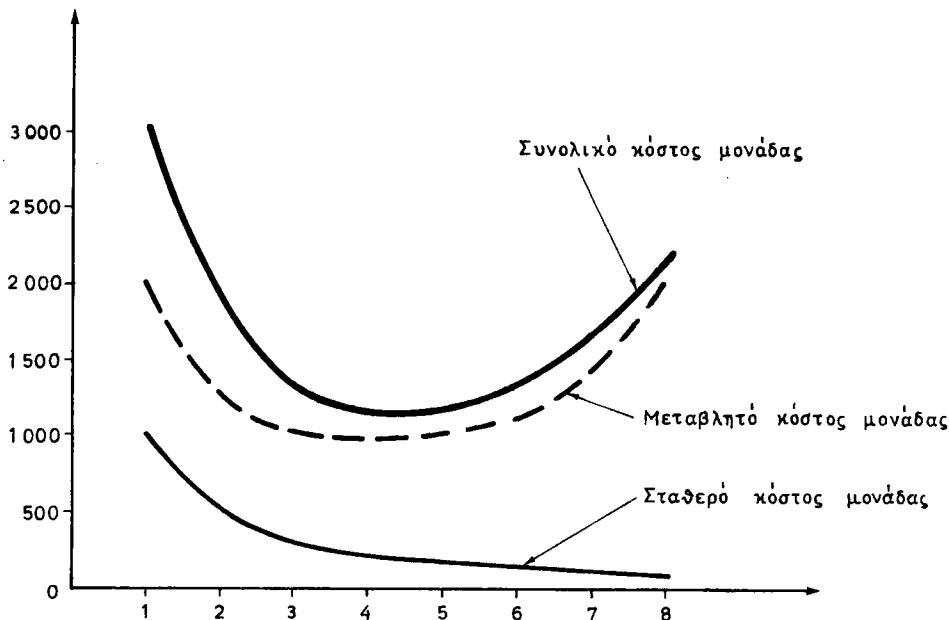
**Τό μεταβλητό κόστος ἀνά μονάδα** μειώνεται γενικά στήν ἀρχή, ὑστερα κινεῖται γιά λίγο στό ίδιο περίπου ύψος, γιά νά ἀρχίσει νά αύξανει ξανά, καθώς ὁ ὅγκος παραγωγῆς πλησιάζει τό ἀνώτατο σημείο παραγωγικῆς ίκανότητας. Αύτό συμβαίνει γιατί π.χ. στήν περίπτωση τοῦ παραδείγματός μας, γιά τήν παραγωγή μᾶς συσκευῆς τηλεοράσεως ή ἔταιρία είναι ύποχρεωμένη νά διαθέτει όλα τά εἰδη ύλικῶν καί ὅλες τίς εἰδικότητες ἐργασίας πού ἀπαιτοῦνται γι' αὐτό. Καί τοῦτο γιατί είναι δύσκολο, ἄν ὅχι ἀδύνατο, νά προσλαμβάνει τόν κάθε εἰδικό γιά τόσο χρόνο ἀπασχολήσεως μόνο, ὅσος ἀπαιτεῖται γιά νά ἐργασθεῖ πάνω σέ μιά συσκευή. Ἀσύμφορο είναι ἐπίσης νά προμηθευθεῖ όλα τά ἐξαρτήματα στή μικρή ποσότητα πού χρειάζεται γιά μιά συσκευή. Ἐξ ἵσου ἀσύμφορη είναι καί ἡ παραγωγή δύο ἢ τριῶν συσκευῶν, ἀφοῦ δέ μᾶς ἐπιτρέπει καί πάλι ἔνα πλήρη καταμερισμό τῆς ἐργασίας σέ ἔξειδικευμένους τεχνίτες μέ πλήρη ἀπασχόληση, οὕτε τή χονδρική προμήθεια τῶν ἀναγκαίων ύλικῶν καί ἐξαρτημάτων.

Στήν ἄλλη πάλι ἀκραία περίπτωση, ὅταν προσπαθήσομε νά ύπερβοῦμε τήν παραγωγική ίκανότητα τοῦ ἐργοστασίου, τό κόστος είναι πιθανό νά παρουσιάσει ἀλματώδη ἄνοδο. Κάθε ἐργοστάσιο ἡ μηχανή ἔχει ὄρισμένη παραγωγική ίκανότητα, τήν ὅποια συνήθως δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιήσομε 100%. Αύτό ὀφείλεται στό ὅτι θά πρέπει νά συντηρηθοῦν τά μηχανήματα ἡ νά ἐπιδιορθωθοῦν βλάβες, καί αὐτό συνεπάγεται μερική ἡ ὀλική διακοπή τῆς λειτουργίας τοῦ ἐργοστασίου ἡ τῆς μηχανῆς. "Αν ὅμως ἐπιθυμοῦμε ν' αὔξησομε τήν παραγωγή πέρα ἀπό τό ἀνώτατο αὐτό ὄριο παραγωγικῆς ίκανότητας, αὐτό συνήθως σημαίνει ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι πρέπει νά ἀπασχοληθοῦν ύπερωριακῶς, ὅτι θά γίνει μεγαλύτερος ἀριθμός λαθῶν λόγω τῆς ἐντάσεως τῆς προσπάθειας καί ὅτι θά προσληφθοῦν ἐνδεχομένως μή πεπειραμένοι τεχνίτες. "Ολα αὐτά ὅμως συνεπάγονται αὔξηση τοῦ κόστους.

**Τό συνολικό κόστος** ἀνά μονάδα είναι, ὅπως εἰδαμε, ἀπλῶς τό ἀθροισμα τοῦ σταθεροῦ καί τοῦ μεταβλητοῦ κόστους ἀνά μονάδα. Μποροῦμε ἐπίσης νά τό ύπολογίσομε διαιρώντας τό συνολικό κόστος μέ τόν ἀριθμό τῶν μονάδων πού παράγονται. Ἡ διακύμανση συνεπῶς τοῦ συνολικοῦ κόστους στά διάφορα ἐπίπεδα παραγωγῆς ἀκολουθεῖ τήν ἀντίστοιχη πορεία τοῦ σταθεροῦ ἡ μεταβλητοῦ κόστους. Στήν ἀρχή καί ὅσο χρόνο τό σταθερό καί τό μεταβλητό κόστος μειώνεται, μειώνεται ἀντίστοιχα καί τό συνολικό κόστος ἀνά μονάδα. Στή συνέχεια ὅμως, ἀπό κάποιο σημείο καί πέρα, τό συνολικό κόστος ἀνά μονάδα ἀρχίζει νά ἀνεβαίνει καθώς ἡ μείωση τοῦ σταθεροῦ κόστους γίνεται όλο καί μικρότερη, ἐνώ ἀντίθετα τό μεταβλητό κόστος ἀρχίζει ξανά νά ἀνεβαίνει.

"Ολα αὐτά τά στοιχεία γιά τό κόστος ἀνά μονάδα είναι εύκολο νά τά μεταφέρομε ἀπό τόν Πίνακα 17.5.1 στή γραφική παράσταση τοῦ σχήματος 17.5β. Οι καμπύλες ἀνταποκρίνονται στίς μεταβολές τοῦ κόστους, ὅπως τίς περιγράψαμε παραπάνω. "Ἄς προσέξομε τί ἀκριβῶς σημαίνουν αύτές οἱ καμπύλες: Σ' ἔνα ἐπίπεδο μηνιαίας παραγωγῆς π.χ. πέντε συσκευῶν, τό σταθερό κόστος είναι 200 δραχμές καί τό μεταβλητό 1000 δραχμές, πού μᾶς δίνουν συνολικό κόστος 1200 δραχμῶν. "Οπως βλέπομε αὐτό είναι τό χαμηλότερο σήμειο τῆς καμπύλης συνολικοῦ κόστους ἀνά μονάδα, ἄρα είναι τό μικρότερο συνολικό κόστος. Τό σημείο αὐτό ὀνομάζεται **συνδυασμός ἐλάχιστου κόστους**. Είναι τό χαμηλότερο κόστος μέ τό ὅποιο μπορεῖ νά παραχθεῖ μιά συσκευή τηλεοράσεως (ύπενθυμίζομε ὅτι οἱ ἀριθμοί είναι φανταστικοί) γιά τή συγκεκριμένη ἔταιρία μέ ὄρισμένη παραγωγική δυνατότητα καί σταθε-

ρούς τούς ἄλλους παράγοντες. **Τό κόστος αὐτό ἀποτελεῖ καί τή χαμηλότερη τιμή.** στήν όποια μπορεῖ νά προσελκύσουμε πόρους ἀπό ἄλλες ἐναλλακτικές λύσεις καί νά καλύψουμε ὀλόκληρο τό κόστος παραγωγῆς.



Σχ. 17.5β.  
Καμπύλη κόστους ἀνὰ μονάδα.

## 17.6 Η έννοια καί ή σημασία τοῦ κέρδους τῆς έπιχειρήσεως.

Μέχρι τώρα, παρόλο πού τό ἀναφέραμε, δέν σταθήκαμε νά ἔξετάσομε ἔνα βασικό στοιχείο τοῦ συστήματος τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας καί τῆς έπιχειρήσεως. Τό στοιχείο αὐτό είναι τό **κέρδος**.

Τό κέρδος ἀποτελεῖ θεμελιώδη θεσμό τοῦ συστήματος τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς. Ή ἀναζήτηση κέρδους βρίσκεται στή βάση τῆς ἐπιθυμίας γιά ἀνάπτυξη ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας ἀπό τούς ιδιώτες, ἀπό τήν όποια, ὅπως εἰδαμε δταν περιγράψαμε τά συστήματα ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας (Κεφάλ. 10), ἐξαρτᾶται κατά σημαντικό βαθμό ἡ ἐκμετάλλευση τῶν πόρων γιά τήν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν, πού ἔχει ἀνάγκη τό κοινωνικό σύνολο.

Πραγματικά, ἔνα ἀπό τά βασικά κίνητρα πού σπρώχνουν ἔναν ἐπιχειρηματία μικρό ἢ μεγάλο, ἀπό τόν μικρέμπορο τῆς γειτονιᾶς μέχρι τό βιομήχανο, νά ἀρχίσει τήν περιπέτεια, πού λέγεται ἐπιχειρηματική δράση, **είναι ή προσδοκία τοῦ κέρδους.** Ή προσδοκία δηλαδή δτι μέ τόν τρόπο αὐτό μπορεῖ νά ἐπιτύχει μιά καλύτερη τοποθέτηση τῶν χρημάτων πού διαθέτει, καί καλύτερη ἀμοιβή γιά τήν προσωπική του ἐργασία, ἀπ' αὐτήν πού θά ἐπαιρνε ἄν ἐργαζόταν γιά λογαριασμό ἄλλων ἢ σέ

ἄλλο ἐπάγγελμα. Καί μποροῦμε νά χαρακτηρίσομε ώς περιπέτεια τήν ἐπιχειρηματική δραστηριότητα, ἀφοῦ ἀναλαμβάνοντας ἐπιχειρηματική δράση ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει καί **τόν κίνδυνο νά χάσει τά χρήματά του**, ἀλλά ἐπωμίζεται καί **τίς αὐξημένες εύθυνες**, πού συνεπάγεται ή λειτουργία μιᾶς ἐπιχειρήσεως.

Φυσικά τό κέρδος **δέν είναι τό μοναδικό** κίνητρο γιά τήν ἄσκηση τής ἐπιχειρηματικής δραστηριότητας. ‘Υπάρχουν καί πολλά ἄλλα κίνητρα, πού ἔχουν σχέση μέτην προσωπικότητα τοῦ ἐπιχειρηματία: ὅπως ή ἵκανοποίηση τῆς δημιουργίας, ή ἐπιδίωξη μιᾶς «καλύτερης κοινωνικής θέσεως», ή ἐπιθυμία γιά ἀνεξάρτητη δράση, αὐτό πού συνήθως ὁ “Ελληνας ἐκφράζει μέ τή φράση «θέλω νά ἔχω μιά δική μου δουλειά» καί πολλά ἄλλα.

Αύτή είναι ή θεώρηση τοῦ κέρδους **μέσα ἀπό τό πρίσμα τοῦ ἐπιχειρηματία**. Ποιά ὅμως είναι ή λειτουργία τοῦ κέρδους ἀπό τή σκοπιά τῆς ἐπιχειρήσεως καί εἰδικότερα τῆς ἐπιχειρήσεως, στήν ὅποια ὁ ἴδιωτης ἐπιχειρηματίας είτε δέν ὑπάρχει (ἐπιχειρήσεις πού ἀνήκουν στό κράτος), είτε ὑπάρχει στό πρόσωπο δεκάδων ή ἔκατοντάδων ή καί χιλιάδων ἀκόμη μικροεπενδυτῶν, δηλαδή τῶν μετόχων;

Θά πρέπει συνεπώς προτού προχωρήσομε, νά ἐπεξηγήσομε τί ἀκριβῶς είναι κέρδος.

**Κέρδος στήν οίκονομική είναι τό πλεόνασμα τοῦ είσοδήματος μετά τήν ἀφαίρεση τοῦ συνολικοῦ οίκονομικοῦ κόστους**. Είναι, δηλαδή Κέρδος (Κ) ή διαφορά μεταξύ τοῦ συνόλου τῶν **δαπανῶν** παραγωγῆς καί διαθέσεως τῶν ἀγαθῶν ή ὑπηρεσιῶν (Δ) καί τοῦ συνολικοῦ **ἔσοδου** ἀπό τή διάθεσή τους (Ε), δηλαδή:

$$K = (E) - (D)$$

Είναι φανερό ὅτι ή τιμή τοῦ Κ μεταβλήθει είτε ή τιμή τοῦ Ε είτε ή τιμή τοῦ Δ. Αύτό σημαίνει ὅτι **τό κέρδος** μιᾶς ἐπιχειρήσεως **είναι συνάρτηση τοῦ κόστους παραγωγῆς καί διαθέσεως τῶν προϊόντων της, καί τοῦ ύψους τῶν τιμῶν, στίς όποιες τά διαθέτει**.

Ἐδῶ ὅμως θά πρέπει νά σταθοῦμε στόν ὄρο **οίκονομικό κόστος** πού χρησιμοποιήσαμε παραπάνω, γιατί είναι χρήσιμο γιά τήν κατανόηση τῆς ἔννοιας τοῦ κέρδους.

Στήν προηγούμενη παράγραφο, ὅταν ἐξετάζαμε τήν ἔννοια τοῦ κόστους, ἀναφερθήκαμε στό τί σημαίνει κόστος εύκαιριας ή ἐναλλακτικό κόστος. Στήν πράξη οἱ λογιστές τῶν ἔταιρικῶν ἐπιχειρήσεων ὑπολογίζουν τό κέρδος, χωρίς νά ὑπολογίσουν τό κόστος εύκαιριας ἀπό τή χρησιμοποίηση τῶν χρημάτων τῶν μετόχων στήν ἔταιρια ἀντί γιά κάπου ἄλλοῦ. Τά κέρδη ὑπολογίζονται πρίν ἀπό τήν πληρωμή μερίσματος στούς μετόχους.

Οἱ οίκονομολόγοι ὅμως **περιλαμβάνουν στό κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως καί ἔνα λογικό ποσοστό ἀποδόσεως τής ἐπενδύσεως τῶν μετόχων, ὑπολογίζοντας τήν ἐναλλακτική ἀπόδοση πού θά είχε τό ἐπενδυμένο κεφάλαιο σέ κάποια ἄλλη τοποθέτηση**.

Γι αύτό οἱ οίκονομολόγοι θεωροῦν ώς **οίκονομικό κέρδος** μόνο τό πλεόνασμα τοῦ είσοδήματος μετά τήν ἀφαίρεση τοῦ συνολικοῦ κόστους, **στό όποιο περιλαμβάνουν τό βασικό ἐναλλακτικό κόστος, γιατί μιά λογική ἀπόδοση ἀποτελεῖ μέρος τοῦ κόστους τής διατηρήσεως κεφαλαίων ἐπενδυμένων στήν ἐπιχείρηση**. Γι αύτό **ἔνα μέρος ἀπό τό μέρισμα πού δίνεται στούς μετόχους θά πρέπει νά ύπολογίζεται ώς κόστος**. Ή ἀπόψη αύτή γίνεται εύκολα κατανοητή ἄν πάρομε ώς παράδειγμα μιάν ἀνώνυμη ἔταιρια, τής όποιας τίς μετοχές κατέχουν χιλιάδες μέτοχοι, πού μπορεῖ νά

τίς πωλήσουν στό Χρηματιστήριο (Χρηματιστήριο είναι τό μέρος όπου πραγματοποιούνται οι άγοραπωλησίες μετοχών, όμολογών κλπ.). Είναι φανερό ότι ό μικροεπενδυτής, πού τοποθετεῖ τίς άποταμιεύσεις του σέ μετοχές, προσδοκεί μιά καλή άπόδοση, πού αν δέν τήν πάρει θά πωλήσει τίς μετοχές του γιά νά τοποθετήσει τά χρήματά του σέ άλλη ἐπένδυση πιο άποδοτική. Είναι λογικό λοιπόν νά θεωρηθεί ἔνα μέρος από τό μέρισμα πού δίνεται στούς μετόχους ώς κόστος άποκτήσεως τῶν χρημάτων, πού είναι άναγκαία γιά τήν άποκτηση παραγωγικῶν μέσων (συνήθως τοῦ συντελεστῆ Κεφάλαιο).

(Ἐδῶ θά πρέπει νά τονισθεί ότι ό τρόπος αύτός ύπολογισμοῦ τοῦ οίκονομικοῦ κόστους καιή ή ξννοια τοῦ οίκονομικοῦ κέρδους δέν πρέπει νά συγχέεται μέ αύτό πού κατά τή φορολογική νομοθεσία θεωρεῖται ώς κέρδος, γιατί ή ἐφορία δέν άναγνωρίζει ώς στοιχείο κόστους τό κόστος εύκαιριας τῶν χρησιμοποιουμένων μετοχικῶν κεφαλαίων).

Άνεξάρτητα πάντως από τό αν ύπολογίζομε ή οχι στό κόστος ἔνα ποσοστό αποδόσεως τῶν κεφαλαίων πού ἔχουν ἐπενδυθεί στήν ἐπιχείρηση από τούς μετόχους της ή τούς ίδιοκτήτες της, σημασία ἔχει ότι από τήν πλευρά τῆς ἐπιχειρήσεως τό κέρδος ή ή ἐπιδίωξη τῆς μεγιστοποιήσεως τοῦ κέρδους δέν ἀποτελεί τό σκοπό ύπαρξεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπως λανθασμένα ύποστηρίζεται. **Τό κέρδος αποτελεῖ, και πρέπει νά αποτελεῖ, μιά βασική ἐπιδίωξη κάθε ἐπιχειρηματικοῦ ὄργανισμοῦ, γιατί είναι τό άναγκαιο μέσο γιά τήν ἐπιβίωση τῆς ἐπιχειρήσεως, δισχετα μέ τό αν φορέας τῆς είναι ίδιωτες ή τό κράτος ή και οι δύο.** Άρκει νά θυμόμαστε ότι κέρδος δέν είναι μόνο τό μέρισμα πού παίρνει ό μετοχος ή τό ποσόν πού πηγαίνει στόν ἐπιχειρηματία, στήν περίπτωση τῆς προσωπικῆς ἐπιχειρήσεως. Κέρδος είναι τό πλεόνασμα τῶν ἐσόδων μετά τήν ἀφαίρεση ὅλων τῶν δαπανῶν. **Και τό πλεόνασμα αύτό είναι οχι ἀπλῶς άναγκαιο ἀλλά και ἐπιθυμητό, γιατί χωρίς αύτό οχι μόνο ή ἐπιχειρήση, ἀλλά και ή οίκονομία στό σύνολό της ζημιώνεται.**

Γιά νά τό κατανοήσομε αύτό θά πρέπει νά άναλύσομε τό ρόλο τοῦ **κέρδους** σέ μιάν ἐλεύθερη οίκονομία. "Έχομε κιόλας μιλήσει γιά τό ρόλο τοῦ κέρδους, ώς κίνητρο γιά τήν άναπτυξη ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας, στήν όποια βασίζεται τό σύστημα γιά τήν παραγωγή τῶν ἀγαθῶν και ύπηρεσιῶν, πού ἔχει άνάγκη τό κοινωνικό σύνολο. Και θά πρέπει νά έξηγησομε ἐδῶ ότι οι κοινωνίες, πού δέχονται τό θεσμό αύτό τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πόρων από ίδιωτες, δέν τό κάνουν γιατί ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τῶν ἐπιχειρηματῶν, ἀλλά γιατί πιστεύουν ότι μέ αύτό τόν τρόπο ἐξυπηρετούνται καλύτερα οι άναγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Αύτό έξηγει και τό γιατί τό κράτος, πού ἐκπροσωπεῖ τό κοινωνικό σύνολο, ἀφαιρεῖ σέ πολλές περιπτώσεις τό δικαίωμα αύτό από τούς ίδιωτες, ίδρυοντας κρατικές ἐπιχειρήσεις: γιατί κρίνεται ότι αύτό ἐπιβάλλει ή καλύτερη ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Από τά κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως ἔνα ποσοστό καταβάλλεται **ώς φόρος** στό Δημόσιο.

'Από τό ύπόλοιπο, ἔνα σημαντικό μέρος παραμένει ἀδιανέμητο, **ώς ἀποθεματικό** γιά νέες ἐπενδύσεις και γιά τήν άνανέωση τοῦ μηχανικοῦ ἔξοπλισμοῦ και τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς ἐπιχειρήσεως. Και ό,τι ἀπομείνει μοιράζεται στούς μετόχους ή στούς ίδιοκτήτες. "Ετοι ή ἐπιχειρήση δημιουργεῖ τήν άπαραίτητη συσσώρευση κεφαλαίων γιά τήν ἐκβιομηχάνιση και τήν τεχνολογική άναπτυξη πού αποτελοῦν

ὅπως ξέρομε τίς προϋποθέσεις γιά τήν οικονομική ἀνάπτυξη.

“Οπως είπαμε παραπάνω, τά κέρδη μέτρη τήν έννοια τής θετικής διαφοράς μεταξύ συνολικών έσόδων και συνολικού κόστους είναι ένα άπαραίτητο **μέσο** για τή μακροπρόθεσμη έπιβίωση τής έπιχειρήσεως. Μιά έπιχειρηση που δέν πραγματοποιεί αύτή τή θετική διαφορά άποτυγχάνει στή σωστή έκπλήρωση τής άποστολής της, που δέν οπως έχηγήσαμε δέν είναι νά ίκανοποιήσει τά συμφέροντα τών ίδιοκτητών της μόνο άλλα και δρισμένων άλλων όμαδων που συνδέονται μέτρη τήν έπιχειρηση. Οι όμαδες αύτές είναι: Οι **έργαζόμενοι** μέσα στήν έπιχειρηση, οι **καταναλωτές**, που χρησιμοποιούν τά προϊόντα τής έπιχειρήσεως, οι **πιστωτές** τής έπιχειρήσεως, αύτοί δηλαδή που δανείζουν χρήματα ή τής προμηθεύουν διάφορα μέσα που χρησιμοποιεί μέτρη πίστωση, και βεβαίως τό Κράτος. Οι όμαδες αύτές άναμενουν τήν ίκανοποιητική έξυπηρέτηση τών συμφερόντων τους άπό τήν έπιχειρηση, που είναι δυνατή μόνο δταν πραγματοποιούνται κέρδη.

“Αν ἡ ἐπιχείρηση δέν πραγματοποιεῖ κέρδη, τότε ἀργά ἢ γρήγορα θά συμβοῦν τά ἔδης:

α) Δέν θά είναι δυνατή ή ίκανοποιητική άμοιβή των έργαζομένων στήν 'Επιχείρηση και η έξασφάλιση καλών συνθηκών έργασίας. Αύτό θά οδηγήσει στή διαρροή τους πρόσων άλλες πιο έπικερδείς έπιχειρήσεις.

β) Δέν θά είναι δυνατή ή έκπλήρωση κανονικά των ύποχρεώσεων της έπιχειρήσεως πρός τούς προμηθευτές της (πρώτων ύλων και μηχανημάτων ή έμπορευμάτων) και πρός τούς πιστωτές της (τράπεζες ή Ιδιώτες). "Ετσι θά στερηθεί τίς ύπηρεσίες τους, πράγμα πού σημαίνει άδυναμία νά συνεχίσει τή λειτουργία της.

γ) Δέν θά είναι δυνατός ό σχηματισμός των άναγκαιών κεφαλαίων (άποθεματικών) για τήν έξασφάλιση τής άναπτύξεως τής έπιχειρήσεως, δηλαδή του μεγέθους που τής είναι άναγκαιό για νά διατηρήσει τήν άνταγωνιστικότητά της.

δ) Δέν θά είναι δυνατή ή διάθεση χρημάτων γιά τήν άναζήτηση νέων βελτιωμένων προϊόντων, ή άνακάλυψη νέων διαδικασιών και τεχνολογίας γιά τήν καλύτερη έξυπηρέτηση τοῦ καταναλωτῆ.

ε) Τέλος, αν πρόκειται για μετοχική έταιρια, θά χάσει τούς μετόχους της, οι οποίοι θά σπεύσουν ν' απαλλαγούν από τις μετοχές της, άφού δέν τούς έξασφαλίζουν πιά ίκανοποιητικό εισόδημα (μέρισμα).

Κανένας έπιχειρηματίας δέν μπορεί νά άγνοήσει χωρίς συνέπειες τά συμφέροντα αύτών τών όμάδων. "Ας μήν ξεχνούμε ότι μιλούμε γιά μιά οίκονομία άγορᾶς, στήν όποια ένας βασικός ρυθμιστικός συντελεστής είναι ο **άνταγωνισμός**. 'Η πίεση του άνταγωνισμού είναι έκεινη, πού σέ μεγάλο βαθμό έπηρεάζει τήν πολιτική τής έπιχειρήσεως ή του έπιχειρηματία στόν τρόπο μέ τόν όποιο θά γίνει ή κατανομή τών κερδῶν, στόν τρόπο δηλαδή μέ τόν όποιο θά χρησιμοποιηθούν τά κέρδη γιά τήν έξυπηρέτηση τών συμφερόντων τών παραπάνω όμάδων. **"Αν ο άνταγωνισμός λειτουργεί σωστά**, χωρίς νά παρεμποδίζεται άπό τήν ύπαρξη μονοπωλίων, τότε τά προϊόντα πού θά κερδίσουν τόν καταναλωτή θά είναι έκεινης τής έπιχειρήσεως πού λαμβάνει περισσότερο ύπόψη τά συμφέροντά του, τού παρέχει π.χ. προϊόντα καλῆς ποιότητας καί χαμηλῆς τιμῆς. **"Αν ο άνταγωνισμός λειτουργεί σωστά**, οί έργαζόμενοι θά προσελκυθούν σέ έκεινες τίς έπιχειρήσεις, πού τούς έξασφαλίζουν καλύτερες άμοιβές καί πού διαθέτουν ένα μέρος άπό τά κέρδη τους γιά νά βελτιώσουν τίς συνθήκες έργασίας, γιά νά δώσουν πρόσθετες παροχές.

**Στή σύγχρονη μορφή τοῦ καπιταλιστικοῦ κράτους, ὅπως ἔχομε ἀναφέρει, οἱ**



**ἐπιχειρήσεις δέν ἀφήνονται μόνο στήν καλή τους διάθεση καί στήν ἴκανότητά τους νά ἀντιληφθοῦν σωστά τό μακροπρόθεσμο συμφέρον τους.** Οι κυβερνήσεις θεσπίζουν όλόκληρη σειρά μέτρων, μέ τά όποια παρεμβαίνουν στόν τρόπο κατανομῆς τῶν κερδῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Τέτοια μέτρα π.χ. είναι ἡ δημιουργία ἀναγκαστικῶν ἀποθεματικῶν, τά κίνητρα γιά ἐπενδύσεις μέ δικά τους χρήματα, ὁ περιορισμός σέ όρισμένο ποσοστό τῶν κερδῶν, πού θά διανεμηθοῦν στούς μετόχους, οἱ ύψηλοί συντελεστές φορολογίας κλπ. Παράλληλα, οἱ ἐργαζόμενοι μέ τίς δργανώσεις τους πιέζουν γιά τή διάθεση ἐνός μεγαλύτερου μεριδίου ἀπό τά κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως, γιά τή βελτίωση τῶν ἀποδοχῶν τους καί τῶν συνθηκῶν ἐργασίας, ὅπως ἐπίσης καί οἱ καταναλωτές πού δργανώνονται καί αύτοί γιά νά ἀσκήσουν πίεση γιά τήν καλύτερη ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τους.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΟΓΔΟΟ

### ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (MANAZMENT)

#### 18.1 Οι λειτουργίες τής έπιχειρήσεως.

Σέ κάθε έπιχειρηση μπορεί νά διακρίνομε δρισμένες δύμαδες ένεργειών, πού άποβλέπουν στήν έπίτευξη ένός έπι μέρους συγκεκριμένου έργου και τίς όποιες καλούμε **λειτουργίες τής έπιχειρήσεως**. Οι λειτουργίες αύτές σέ μιά βιομηχανική έπιχειρηση είναι βασικά οι έξης:

α) **Oι προμήθειες** (ή ο έφοδιασμός). "Ολες δηλαδή οι ένέργειες πού άποσκοπούν στήν έξασφάλιση τών άναγκαίων γιά τήν παραγωγή πρώτων ύλων, έξαρτημάτων, έργαλείων και δλλων ύλικων και στήν άποθήκευση και σέ συνέχεια στήν προώθησή τους πρός τόν τόπο χρησιμοποιήσεώς τους.

Τίς έπι μέρους λειτουργίες τών προμηθειών θά μπορούσαμε νά διακρίνομε στίς παρακάτω δύο:

— **Άγορές**. Πρόκειται γιά τή διαδικασία τής έξευρέσεως τών καλυτέρων προμηθευτών τών έτοιμων πρώτων ύλων ή ύλικων ή μηχανών και έξαρτημάτων ή τής παραγγελίας τους μέ βάση ειδικές προδιαγραφές στούς κατασκευαστές τους καθώς και τής πραγματοποίησεως τής άγορας.

— **Αποθέματα και διαχείριση τών άποθεμάτων**. Ή έπιχειρηση συνήθως προμηθεύεται πρώτες ύλες και ύλικά γιά νά καλύψει τίς άνάγκες μιᾶς μικρής ή μεγάλης μελλοντικής χρονικής περιόδου. Συνεπώς πρέπει νά άποθηκευθούν και στή συνέχεια νά προωθηθούν άνάλογα μέ τίς άνάγκες πού παρουσιάζονται στά διάφορα τμήματα τής παραγωγής. Ή ροή αύτή τών άποθηκευμένων πρώτων ύλων και ύλικων πρέπει νά παρακολουθείται συστηματικά και ή άντικατάστασή τους νά γίνεται έγκαιρα, ώστε νά έξασφαλίζεται ό άπρόσκοπτος έφοδιασμός τής παραγωγής μέ δ.τι έχει άνάγκη.

β) **Η παραγωγή**. Ή λειτουργία δηλαδή μέ τήν όποια έπιτυγχάνεται ή μεταποίηση τών πρώτων ύλων σέ τελικά προϊόντα, όπως π.χ. σαπούνια, ύφασματα, ύποδήματα, λιπάσματα, φάρμακα κλπ., η ή συναρμολόγηση τών έπι μέρους έξαρτημάτων σέ μιά συσκευή γιά τελική χρήση, όπως π.χ. τηλεοράσεις, αύτοκίνητα και διάφορα δλλα μηχανήματα. Ή παραγωγή περιλαμβάνει τίς παρακάτω έπι μέρους λειτουργίες:

— **Τή μελέτη και τό σχεδιασμό τών προϊόντων**. Σύμφωνα μέ τίς άνάγκες τών καταναλωτών, πρός τούς όποίους άπευθύνεται ή έπιχειρηση, θά πρέπει νά γίνει ή μελέτη τού πώς θά είναι τά διάφορα προϊόντα τής έταιρίας ώς πρός τήν ποιότητα και τή μορφή και ποιά θά είναι ή λειτουργικότητά τους, οί ύπηρεσίες δηλαδή πού θά προσφέρουν στόν καταναλωτή. Γιά ένα προϊόν, όπως είναι π.χ. μιά ήλεκτρική

κουζίνα, θά πρέπει νά μελετηθεί ό δύκος, οι διαστάσεις, τό σχήμα, καθώς καί ποιοί καί πόσοι τύποι θά κατασκευασθούν, πόσες έστιες θά πρέπει νά έχει ό κάθε τύπος, πώς θά πρέπει νά είναι ό φούρνος ή ό θερμοθάλαμος, τί πάχος θά έχει ή λαμαρίνα πού θά χρησιμοποιηθεί κλπ. Θά πρέπει δηλαδή νά μελετηθούν οι **τεχνικές** καί **ποιοτικές προδιαγραφές** καί νά σχεδιασθεί άναλόγως τό προϊόν.

— **Τήν καθαυτό παραγωγή** τῶν προϊόντων. Περιλαμβάνει δλες τίς διαδικασίες καί ένέργειες πού χρειάζονται γιά νά μετατραποῦν τά σχέδια σέ προϊόντα μέσα σέ δρισμένο χρονικό διάστημα καί στίς καθορισμένες ποσότητες, ώστε ή έπιχειρηση νά έχει προϊόντα έτοιμα γιά πώληση σύμφωνα μέ τίς άνάγκες τής λειτουργίας τῶν πωλήσεων.

— **Τόν ελεγχο ποιότητας.** “Οπως άναφέρθηκε παραπάνω, τά προϊόντα πρέπει νά έχουν δρισμένη ποιότητα καί νά μπορεί νά έξυπηρετοῦν διάφορες χρήσεις κατά δρισμένο τρόπο. ’Επειδή κατά τήν παραγωγική διαδικασία μπορεί νά συμβοῦν δρισμένα λάθη, χρειάζεται τά παραγόμενα προϊόντα νά έλεγχθοῦν, ώστε τά τυχόν αχρηστα ή έλαττωματικά νά έντοπισθοῦν καί νά μήν προωθηθοῦν στήν κατανάλωση. ’Υπάρχουν διάφοροι τρόποι καί μέθοδοι γιά νά γίνεται αύτός ό ελεγχος ποιότητας· ένας άπ’ αύτούς π.χ. είναι ή δοκιμή κάθε προϊόντος μέ μιά σειρά άπό ελεγχους, δηνας στήν περίπτωση ένός αυτοκινήτου ή μιᾶς ηλεκτρικής συσκευής, ή ό δειγματοληπτικός ελεγχος, δηνού άπό κάθε παραγόμενη ποσότητα λαμβάνεται ένα δείγμα γιά νά έλεγχθει.

— **Τήν έρευνα καί άναπτυξη.** ‘Η λειτουργία αύτή είναι πολύ σημαντική, γιατί άποβλέπει στή μελέτη γιά βελτίωση τῶν παραγομένων προϊόντων καί στήν άνακάλυψη νέων, πού θά έξυπηρετοῦν καλύτερα τίς άνάγκες τῶν καταναλωτῶν ή θά βελτιώνουν τήν άνταγωνιστική θέση τής έπιχειρήσεως. ’Αποβλέπει έπίσης στήν έρευνα γιά άνακάλυψη νέων ή τή βελτίωση τῶν έφαρμοδιμένων μεθόδων καί διαδικασιῶν παραγωγῆς, μέ σκοπό τή μείωση τοῦ κόστους καί τήν αύξηση τής παραγωγικότητας, ή τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν έργασίας τῶν έργαζομένων στήν παραγωγή.

— **Τή λειτουργία τής συντήρησεως** τοῦ μηχανολογικοῦ έξοπλισμοῦ καί τῶν έγκαταστάσεων πού χρησιμοποιούνται στήν παραγωγική διαδικασία έτοι, ώστε νά έξασφαλίζεται ή τακτική συντήρηση ή ή ταχύτατη έπισκευή τους κατά τρόπο πού νά μήν παρεμποδίζεται ή έφαρμογή τοῦ προγράμματος παραγωγῆς.

γ) **Τό μάρκετινγκ.** ‘Ο όρος είναι άγγλικός (άπό τή λέξη market, δηλαδή άγορά, καί έχει έπικρατήσει ή χρήση του στήν έλληνική γλώσσα χωρίς μετάφραση) καί περιλαμβάνει δλες τίς έπι μέρους ένέργειες, πού είναι άπαραίτητες: γιά τή διαπίστωση τῶν άναγκών τοῦ καταναλωτή, τήν έπιλογή τής κατάλληλης μορφής καί συσκευασίας τῶν προϊόντων, τήν προώθηση τῶν προϊόντων στήν άγορά είτε άπ’ εύθειας μέ τήν πώληση στόν τελικό καταναλωτή, είτε μέσω τής χονδρικής ή λιανικής πωλήσεως, τή διαφήμιση, κλπ. ‘Η λειτουργία τοῦ Μάρκετινγκ περιλαμβάνει τίς άκόλουθες έπι μέρους λειτουργίες:

— **Τήν έρευνα μάρκετινγκ.** Οι έπιχειρήσεις, πού άντιλαμβάνονται σωστά τό σκοπό τους, προσπαθοῦν νά παράγουν προϊόντα ή ύπηρεσίες πού νά άνταποκρίνονται κατά τόν καλύτερο τρόπο **στίς άνάγκες τοῦ καταναλωτή**. ‘Η διαπίστωση αύτών τῶν άναγκών καί προτιμήσεων τοῦ καταναλωτή άπαιτει τή διεξαγωγή μιᾶς σειρᾶς έρευνών, άπό τίς όποιες συγκεντρώνονται χρήσιμες πληροφορίες γιά τήν έπιχειρηση· στίς πληροφορίες αύτές θά στηρίξουν οι έπιχειρήσεις τήν πολιτική τους

ώς πρός τά προϊόντα καί τή μορφή, ποιότητα, λειτουργικότητα, συσκευασία καί τιμή διαθέσεως τους.

Ἡ ἔρευνα μάρκετινγκ περιλαμβάνει τήν ἔρευνα ἀγορᾶς, τήν ἔρευνα συμπεριφορᾶς καί προτιμήσεων τοῦ καταναλωτῆ, τήν ἔρευνα καί μελέτη τῶν πωλήσεων, τήν ἔρευνα διαφημίσεως κλπ.

— **Τή συσκευασία.** “Οπως γνωρίζετε τά διάφορα καταναλωτικά προϊόντα προσφέρονται στόν καταναλωτή συσκευασμένα σέ διάφορους τύπους συσκευασίας καί σέ διαφορετικές ποσότητες. Τά ύγρα προϊόντα π.χ. προσφέρονται σέ πλαστικές ἢ γιάλινες φιάλες διαφόρων ποσοτήτων ὅπως μισοῦ ἢ ἐνός λίτρου κ.ο.κ. Ἡ μελέτη τοῦ τρόπου, μέ τόν ὅποιο θά πρέπει νά συσκευασθεῖ τό προϊόν, ὥστε νά ἔξασφαλίζεται τόσο ἡ καλή διατήρησή του, ὅσο καί ἡ προσέλκυση τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ καταναλωτῆ, ἀποτελεῖ μιά σημαντική λειτουργία τοῦ μάρκετινγκ. Τό θέμα τῆς ὑγιεινῆς συσκευασίας ἐπίσης ἀποτελεῖ ἔνα ἀπό τά πιο σημαντικά στή σύγχρονη ἀσκηση τῆς ἐμπορίας καί προκαλεῖ τό ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον τοῦ καταναλωτῆ.

— **Τή διανομή τῶν προϊόντων.** Τίς ἐνέργειες δηλαδή πού ἀποβλέπουν στήν προώθηση τοῦ προϊόντος ἀπό τήν παραγωγή στόν τελικό ἢ τόν ἐνδιάμεσο πελάτη. Ἡ ὄργανωση ἐνός δικτύου ἀποτελεσματικῆς διανομῆς ἀποτελεῖ μιά σημαντική μέριμνα τοῦ μάρκετινγκ, δεδομένου ὅτι μέ αὐτήν ἔξασφαλίζεται ἡ ἔγκαιρη καί συνεχής ἰκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐμπορίου ἢ τοῦ τελικοῦ καταναλωτῆ.

— **Τίς πωλήσεις.** Ἡ διαδικασία τῶν πωλήσεων καί τοῦ καθορισμοῦ τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος ἀποτελεῖ μιάν ἀπό τίς πιο σημαντικές δραστηριότητες τοῦ μάρκετινγκ, ἀφοῦ μέ αὐτήν ἔξασφαλίζεται ἡ ροή χρηματικῶν μέσων στήν ἐπιχείρηση ἀπό τή διάθεση τῶν προϊόντων ἢ τῶν ὑπηρεσιῶν πού παράγει. Ποιός θά είναι ὁ δύκος τῶν πωλήσεων, ποιός θά είναι ὁ πελάτης καί πῶς θά διατηρηθεῖ, πῶς θά γίνει ἡ πληρωμή τῆς ἀξίας τῶν πωλήσεων (σέ μετρητά ἢ μέ πίστωση), σέ ποια τιμή θά ἐπιτευχθεῖ ἡ πώληση κλπ. ἀποτελοῦν τό βασικό ἔργο τῆς λειτουργίας τῶν πωλήσεων.

— **Τήν προώθηση πωλήσεων καί διαφήμιση.** Ἡ ἐνημέρωση τοῦ καταναλωτῆ γιά τό προϊόν καί τίς ἀνάγκες πού μπορεῖ νά καλύψει ἀποτελεῖ μιά σημαντική ὑπηρεσία πού προσφέρει ἡ ἐπιχείρηση στόν καταναλωτῆ. Ταύτοχρονα μέ τήν προβολή καί διαφήμιση τῶν προϊόντων τῆς, ἡ ‘Ἐπιχείρηση προσπαθεῖ νά συναγωνισθεῖ τούς ἀνταγωνιστές της καί νά αὔξησει τόν δύκο τῶν πωλήσεων τῆς. Ἡ διαφήμιση ἔχει δημιουργήσει δρισμένες ἀντιδράσεις, μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ἀποτελεῖ ἴσχυρό μέσο, μέ τό ὅποιο οἱ ἐπιχειρήσεις δημιουργοῦν ἀνάγκες γιά νά τίς καλύψουν στή συνέχεια μέ τά ἀντίστοιχα προϊόντα τους. Χωρίς αὐτό νά ἀποκλείεται, ἐκεῖνο πού συνήθως συμβαίνει είναι ὅτι ἡ σωστή διαφήμιση δέν δημιουργεῖ ἀνάγκες, ἀλλά διευκολύνει τή συνειδητοποίηση δρισμένων ἀναγκῶν, πού ἵσως ὁ καταναλωτής δέν ἔχει αἰσθανθεῖ ἢ δέν ἱεραρχεῖ κατά προτεραιότητα.

δ) Ἡ λειτουργία τοῦ **προσωπικοῦ** (ἢ διοικήσεως προσωπικοῦ) καί ἡ **χρηματοοικονομική** λειτουργία. Γιά τή διεξαγωγή τῶν λειτουργιῶν α ἔως γ είναι ἀνάγκη νά ἀπασχοληθοῦν ἄνθρωποι καί νά διατεθοῦν χρήματα, πού πάλι πρέπει ἀπό κάπου νά ἔξασφαλισθοῦν. Αὐτός είναι ὁ σκοπός ύπάρχεως τῶν δύο αὐτῶν λειτουργιῶν.

— **Η λειτουργία προσωπικοῦ** περιλαμβάνει ὅλες τίς ἐνέργειες πού είναι ἀναγκαῖες γιά τήν ἔξεύρεση, τήν πρόσληψη, τήν ἐκπαίδευση ἢ ἐπιμόρφωση, τήν τοποθέτηση ἢ μετακίνηση, τήν προαγωγή ἢ ἀπόλυση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀσχολεῖται ἐπίσης μέ τούς μισθούς ἢ τά ήμερομίσθια καί τίς πρόσθετες ἀπόδοχές, μέ τήν ἐπίλυση διαφορῶν ἐργασιακῆς σχέσεως, μέ τήν

έπιβολή πειθαρχικών ποινών γιά άντικανονική συμπεριφορά, χορήγηση άδειών κλπ. Στή λειτουργία αύτή άνήκουν έπισης όλες οι δραστηριότητες και ένέργειες πού άποβλέπουν στή βελτίωση τών συνθηκών τού περιβάλλοντος τής έργασίας, στήν άνάπτυξη τών σχέσεων μεταξύ τών έργαζομένων, στήν έπιλυση διαφόρων προσωπικών ή οικογενειακών προβλημάτων τους κλπ.

— **Η χρηματοοικονομική λειτουργία** περιλαμβάνει τίς δραστηριότητες και ένέργειες πού άποβλέπουν: στήν έξασφάλιση τών άναγκαίων χρημάτων γιά τή λειτουργία και άνάπτυξη τής έπιχειρήσεως· τή διαχείριση τών χρημάτων και τής περιουσίας τής έπιχειρήσεως· τήν έξασφάλιση τής **ρευστότητας**, δηλαδή τής ύπαρξεως τών άναγκαίων κάθε στιγμή χρημάτων γιά τήν πληρωμή τών ύποχρεώσεων τής έπιχειρήσεως· τό διαχειριστικό και οικονομικό έλεγχο· τήν κατάστρωση τού οικονομικού προγράμματος και τού προϋπολογισμού τής έπιχειρήσεως· τήν τήρηση τών άναγκαίων λογιστικών βιβλίων· τή σύνταξη δλων τών άναγκαίων έκθέσεων γιά τήν άπεικόνιση τής οικονομικής καταστάσεως και τής πορείας τής έπιχειρήσεως· τήν κοστολόγηση και τά φορολογικά θέματα τής έπιχειρήσεως.

Η διάκριση τών παραπάνω λειτουργιών ίσχυει άναλογα και σέ κάθε άλλη μορφή έπιχειρήσεως, δηλαδή τήν έμπορική και παροχής ύπηρεσιών. Στήν έμπορική δέν ύπάρχει βέβαια ή λειτουργία τής καθ' αύτό παραγωγής, άφού τά πρός πώληση είδη ή έπιχειρηση τά προμηθεύεται έτοιμα. Στήν έπιχειρήσεις παροχής ύπηρεσιών ύπάρχει ή λειτουργία παραγωγής τών ύπηρεσιών άφου και αύτές άποτελούν άυλα άγαθά πού πρέπει νά παραχθοῦν.

## 18.2 Η έννοια της 'Οργανοδιοικητικής (Μάνατζμεντ).

Γιά νά τεθεί σέ κίνηση τό έπιχειρησιακό σύστημα, είναι άναγκη νά ύπαρχει και μιά άλλη λειτουργία μέσα στήν έπιχειρηση· αύτή θά προσδιορίσει τούς στόχους τής έπιχειρήσεως σέ μιά συγκεκριμένη χρονική περίοδο και θά έξασφαλίσει ότι δλες οι άλλες λειτουργίες, πού περιγράψαμε παραπάνω, κινούνται πρός τήν κατεύθυνση πού δόηγει στήν έπίτευξη αύτών τών στόχων.

Η λειτουργία αύτή θά **καθορίσει τό είδος, τήν ποσότητα και τήν ποιότητα τών εισροών· θά προσδιορίσει ποιός είναι ό άριστος συνδυασμός πού θά άποφέρει τό καλύτερο δυνατό άποτέλεσμα και θά έλεγχει ότι ή πραγματοποίηση τών εισροών, ο μετασχηματισμός τους σέ έκροές (άγαθά και ύπηρεσίες) και ή διάθεση τών έκρων γίνεται σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού έχει προσδιορισθεί άπό πρίν. Θά έξασφαλίσει δηλαδή τήν άμαλή και άποτελεσματική λειτουργία τού έπιχειρησιακού συστήματος και τήν έπίτευξη τών σκοπών πού έπιδιώκει.**

Τή λειτουργία αύτή, πού είναι άπαραίτητη όχι μόνο στήν έπιχειρηση, άλλα σέ κάθε δργανισμό, όνομάζομε **όργανοδιοικητική** ή Μάνατζμεντ, δπως έχει έπικρατήσει νά λέγεται στήν πράξη. 'Ο δρος είναι άγγλικός (Management) έχει δμως καθιερωθεί στά έλληνικά και χρησιμοποιείται γιά νά έκφρασει τόσο τόν κλάδο τών γνώσεων πού άσχολείται μέ τόν **όρθολογικό τρόπο όργανώσεως και διοικήσεως τών δργανισμών, δσο και τήν ίδια τή διαδικασία, δηλαδή τή σειρά ένεργειών, μέ τήν δποία πραγματοποιείται ή δργάνωση και ή διοίκηση.** Τά άτομα πού άσκοῦν αύτή τή λειτουργία όνομάζομε **στελέχη διοικήσεως ή μάνατζερς.**

Σήμερα, τό μέγεθος τών έπιχειρηματικών όργανισμών και ή μεγάλη άνάπτυξη

της δραστηριότητάς τους άπαιτει τήν άπασχόληση μεγάλου άριθμου προσώπων, ώς διοικητικών στελεχών, τά όποια πρέπει νά έχουν ύψηλή μόρφωση και ιδιαίτερες ίκανότητες. Τά προβλήματα πού άντιμετωπίζουν οι έπιχειρήσεις και είδικότερα η προσπάθειά τους νά έπιτύχουν τό μεγαλύτερο άποτέλεσμα μέ τό μικρότερο κόστος, νά έχουν δηλαδή ύψηλή άποδοτικότητα και παραγωγικότητα και ταυτόχρονα τό μικρότερο δυνατό κόστος, έχουν όδηγήσει στήν έφαρμογή πολλών έπιστημονικών γνώσεων στή διοίκηση και όργανωσή τους και στή δημιουργία όρισμένων έξειδικευμένων μεθόδων και τεχνικών, πού έφαρμόζονται στήν έπιλυση τών διαφόρων προβλημάτων διοικήσεως τών έπιχειρήσεων.

Οι έπιστημες, πού μέχρι τώρα έχουν συνεισφέρει στήν όργανοδιοικητική, είναι κατά βάση, ή οίκονομική έπιστημη, τά μαθηματικά, ή στατιστική, ή ψυχολογία, ή κοινωνιολογία και ή κυβερνητική (ή έπιστημη τών έπικοινωνιών).

‘Η όργανοδιοικητική θά μπορούσε νά όρισθει μέ συντομία ώς ή λειτουργία μέσα στήν έπιχειρηση, μέ τήν όποια έξασφαλίζεται ή έπιτευξη τών στόχων τής έπιχειρήσεως μέ τόν πιό άποτελεσματικό τρόπο. ‘Η λειτουργία αύτή περιλαμβάνει έπισης τό συντονισμό και τήν κατεύθυνση τών ένεργειων τών έργαζομένων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε νά έξασφαλίζεται ή πιό παραγωγική και άποδοτική χρήση τών πόρων πού έχει στή διάθεσή της ή έπιχειρηση γιά τήν έπιτευξη τών σκοπών της.

‘Η όργανοδιοικητική διακίνεται στή **γενική όργανοδιοικητική**, πού άσχολείται μέ τά γενικά όργανωντικά και διοικητικά θέματα τής έπιχειρήσεως ώς σύνολο, και σέ **λειτουργική όργανοδιοικητική**, πού άσχολείται μέ τίς έπι μέρους λειτουργίες τής έπιχειρήσεως.

Τό περιεχόμενο τής όργανοδιοικητικής είναι άσφαλως τό ίδιο και στίς δύο περιπτώσεις, διαφέρουν δημως οι έφαρμοζόμενες μέθοδοι και τεχνικές, γιατί αύτές πρέπει ν’ άνταποκρίνονται στίς ειδικές άνάγκες κάθε λειτουργίας τής έπιχειρήσεως.

Παρακάτω θά άναλύσουμε μέ συντομία τίς διάφορες λειτουργίες, πού περιλαμβάνει ή όργανοδιοικητική.

### 18.3 Οι λειτουργίες τής όργανοδιοικητικής.

Τέσσερις είναι οι βασικές λειτουργίες πού συνθέτουν τή διαδικασία τής όργανοδιοικητικής μᾶς έπιχειρήσεως και έφαρμόζονται τόσο γιά τό σύνολο τής έπιχειρήσεως, δηλαδή **ποιά** είναι τά άποτελέσματα πού ή έπιχειρηση έπιθυμει νά έπιτυχει μέσα σέ μιά συγκεκριμένη χρονική περίοδο και μέ **ποιό τρόπο** και μέ **ποιά μέσα** θά έπιτευχθούν οι στόχοι αύτοί.

α) **Προγραμματισμός.** Μέ τόν προγραμματισμό καθορίζονται οι στόχοι τής έπιχειρήσεως, δηλαδή **ποιά** είναι τά άποτελέσματα πού ή έπιχειρηση έπιθυμει νά έπιτυχει μέσα σέ μιά συγκεκριμένη χρονική περίοδο και μέ **ποιό τρόπο** και μέ **ποιά μέσα** θά έπιτευχθούν οι στόχοι αύτοί.

‘Ο προγραμματισμός άποτελει μιάν άπό τίς πιό σημαντικές λειτουργίες κάθε έπιχειρήσεως. Σήμερα, πού τά προβλήματα είναι πολύπλοκα και τό περιβάλλον, μέσα στό όποιο κινείται μιά έπιχειρηση, μεταβάλλεται διαρκώς, είναι άναγκη νά προγραμματίζεται μακροπρόθεσμα ή δραστηριότητά της. ‘Ο προγραμματισμός έξασφαλίζει στήν έπιχειρηση τήν **ένστητα τού στόχου**, πού σημαίνει ότι καθετί πού γίνεται έχει μιά **λογική έξηγηση**. ‘Η έξήγηση αύτή πρέπει νά είναι ότι συμβάλλει κατά

τρόπο καθορισμένο καί θετικό στήν έπιτευξη τῶν ἀποτελεσμάτων πού ἐπιδιώκει ἡ ἐπιχείρηση. Μέ τήν ἔννοια **ἀποτέλεσμα** ἐννοοῦμε αὐτό πού ἔχει προβλεφθεὶ ὅτι θά προκύψει ὑστερα ἀπό μιά σειρά ἐνεργειῶν, ὅπως π.χ. ἡ παραγωγὴ ὁρισμένων προϊόντων, σὲ ὁρισμένη ποσότητα, καθορισμένης ποιότητας καί κόστους. "Η, ἡ πραγματοποίηση ὁρισμένου ὅγκου πωλήσεων, ὁρισμένης ἀξίας, μέ καθορισμένο κόστος πωλήσεως καί καθορισμένο ποσοστό συμβολῆς στά γενικά ἔξοδα τῆς ἐπιχειρήσεως καί στά κέρδη.

"Ετοι μέ τόν προγραμματισμό κάθε ἐργαζόμενος μέσα στήν ἐπιχείρηση μπορεῖ νά γνωρίζει ποιά εἶναι ἡ ἀποστολή τῆς ἐργασίας του καί νά ἔχει τήν ίκανοποίηση ὅτι συμβάλλει, κατά ἓνα συγκεκριμένο μέτρο, στήν πραγματοποίηση τοῦ συνολικοῦ ἀποτελέσματος. Μέ τό σωστό προγραμματισμό ἔξασφαλίζεται ἐπίσης ἡ μή κατασπατάληση τῶν διαθεσίμων πόρων, ἀφοῦ καθορίζεται ἀπό τήν ἀρχή ποιά εἶναι τά μέσα πού θά διατεθοῦν σέ κάθε τμῆμα τῆς ἐπιχειρήσεως γιά νά ἐκτελέσει τό ἔργο καί τό τμῆμα αὐτό δεσμεύεται νά τό ἐκτελέσει μέ αὐτά τά μέσα.

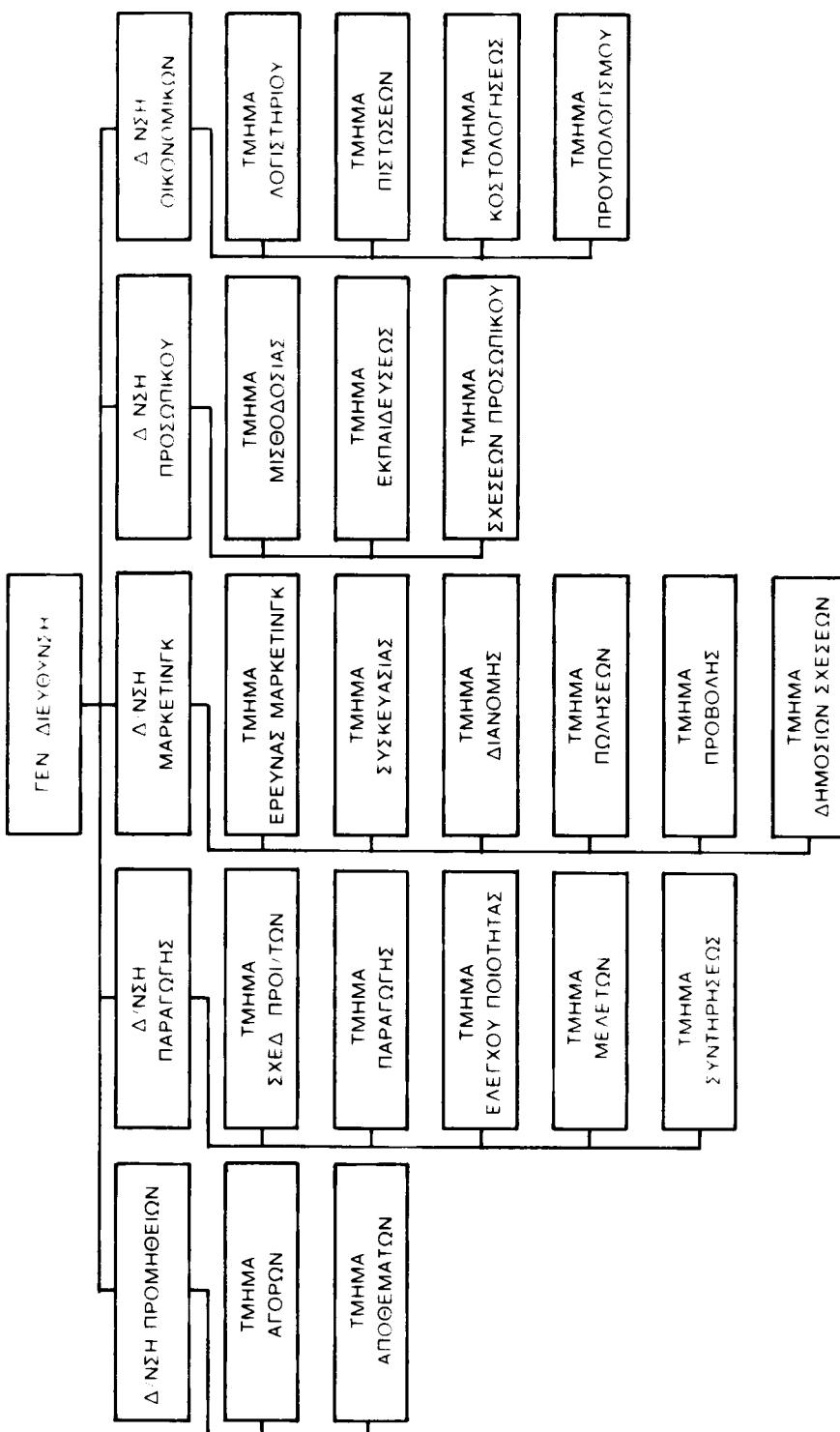
β) **'Οργάνωση.** Μέ τήν ὄργάνωση καθορίζονται: ὁ τρόπος μέ τόν όποιο θά γίνει ἡ **κατανομή τοῦ ὅλου ἔργου**, πού ἡ ἐπιχείρηση προγραμματίζει νά ἐπιτύχει μέσα σέ μιάν ὁρισμένη χρονική περίοδο· **ποιά ὄργανωτικά τμήματα** εἶναι ἀναγκαῖα γιά νά ἐπιτευχθεῖ τό ἔργο αὐτό· **ποιές θά εἶναι οἱ ἀρμοδιότητες καί οἱ ἔξουσίες** κάθε ὄργανωτικοῦ τμήματος· **ποιοί θά ἐπανδρώσουν** τίς διάφορες θέσεις πού περιλαμβάνει τό τμῆμα καί **ποιές θά εἶναι οἱ σχέσεις μεταξύ τους.** Καθορίζονται ἐπίσης οἱ τρόποι καί οἱ διαδικασίες μέ τίς όποιες θά λειτουργεῖ ἡ ὄργάνωση.

'Ο τρόπος ὄργανώσεως μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἐμφανίζεται συνήθως μέ ἕνα διάγραμμα, πού λέγεται **'Οργανόγραμμα**.

'Η τυπική μορφή ἐνός τέτοιου ὄργανογράμματος ἐμφανίζεται στό σχῆμα 18.3, πού εἶναι βασισμένο στήν περιγραφή τῶν λειτουργῶν τῆς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπως τήν ἀναφέραμε στήν παράγραφο 18.1. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι οὔτε ὁ τρόπος ὄργανώσεως, οὔτε ἡ ὄνομασία τῶν ἐπί μέρους διευθύνσεων καί τμημάτων, οὔτε ὁ ἀριθμός τους εἶναι ὁ ἴδιος σέ ὅλες τίς ἐπιχειρήσεις, οὔτε τό ὄργανόγραμμα τοῦ παραδείγματός μας ἀποτελεῖ ἔνα ὑπόδειγμα, ἀλλά ἀπλό παράδειγμα ἐνός ὄργανογράμματος.

γ) **'Ηγεσία καί διεύθυνση.** 'Η λειτουργία αὐτή της ὄργανοδιοικήσεως εἶναι μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές, ἵδιατερα σήμερα, πού ἔγινε ἀπόλυτα κατανοητός ὁ πρωταρχικός ρόλος τοῦ παράγοντα «ἄνθρωπος» στήν ἐπιχείρηση. Τό πρόγραμμα καὶ ἡ ὄργάνωση θέτουν τούς στόχους καί τό πλαίσιο μέσα στό όποιο θά ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἐπίτευξη τους. Εἶναι δύμας οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἐργαζόμενοι στήν ἐπιχείρηση, ἐκεῖνοι πού θά ἐργασθοῦν καί θά κατευθύνουν τήν ἐργασία ἄλλων, γιά νά ἐπιτευχθοῦν τά ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα.

'Η λειτουργία αὐτή τῆς ἡγεσίας καί τῆς διευθύνσεως περιλαμβάνει ὅλες τίς ἐνέργειες πού ἀποβλέπουν στό νά βοηθηθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι στήν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου πού τούς ἔχει ἀνατεθεῖ. Τό στέλεχος διοικήσεως στήν ούσιᾳ ἔχει τήν εύθύνη νά ἐπιτευχθεῖ ἔνα ἔργο μέ τόν καλύτερο τρόπο καί μέσα στά προκαθορισμένα ἀπό τό πρόγραμμα πλαίσια, ἀπό τήν ὁμάδα τήν όποια διευθύνει. Διεύθυνση σημαίνει παροχή ὀδηγιῶν, ἐκπαίδευση γιά τήν ἀπόκτηση τῶν ἀναγκαίων γνώσεων καί δεξιοτεχνιῶν γιά τήν ἐκτέλεση μιᾶς ἐργασίας, δημιουργία σχέσεων καλῆς ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας μεταξύ τῶν μελῶν τής ὁμάδας καί τῶν ἐπί μέρους ὁμάδων ἐργασίας. Σημαίνει κυρίως τήν παρακίνηση τῶν ἐργαζομένων στό νά ἐπιτύχουν τά



**Σχ. 18.3**  
Τυπικό δραγανούργαμα βιουμχανικής έπιχειρησεως.

ἐπιθυμητά ἀποτελέσματα, ἐνῷ ταυτόχρονα οἱ ἐργαζόμενοι νά νιώθουν ἰκανοποιημένοι γιά τή συμβολή τους στήν ἐπίτευξη τοῦ κοινοῦ ἔργου. Κάθε προϊστάμενος, εἴτε εἶναι ἐργοδηγός εἴτε ὁ γενικός διευθυντής, εἶναι ἔνας **ἡγέτης** καὶ πρέπει νά ἔχει αὐτό τό ταλέντο τῆς ἡγεσίας, νά μπορεῖ δηλαδή νά ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη, νά συνεργασθεῖ, νά παρακινήσει καὶ νά καθοδηγήσει ἄλλους νά ἐκτελέσουν ἔνα ἔργο.

δ) **"Ἐλεγχος.** Ή λειτουργία αὐτή τῆς ὄργανοδιοικήσεως εἶναι ἡ πιό ἀναγκαία καὶ ἀποτελεῖ φυσική συνέπεια τῆς λειτουργίας τοῦ προγραμματισμοῦ. Χωρίς αὐτή δέν εἶναι δυνατόν νά ἔξασφαλισθεῖ ὅτι ὀλόκληρη ἡ ἐπιχείρηση, ἀλλά καὶ κάθε ἐργαζόμενος μέσα στήν ἐπιχείρηση ἀκολουθεῖ τή σωστή κατεύθυνση καὶ ἐπιτυγχάνει τήν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου, ἔτσι ὅπως ἔχει προγραμματισθεῖ, στόν ἐπιθυμητό χρόνο, τήν ποιότητα καὶ ποσότητα ποὺ ἔχει προδιαγραφεῖ καὶ μέ τίς καθορισμένες διαδικασίες καὶ τό προβλεπόμενο κόστος.

Εἶναι δηλαδή ὁ ἔλεγχος ἔνας μηχανισμός, ὁ ὅποιος **δέν ἀποβλέπει στόν ἔλεγχο τῶν ἀνθρώπων**, ἀλλά στόν ἔλεγχο τῶν πραγματοποιουμένων ἀποτελέσμάτων, μέ σκοπό νά ἔξασφαλισθεῖ ὅτι τά ἀποτελέσματα αὐτά εἶναι ἔκεινα πού πραγματικά ἐπιθυμοῦμε.

Ο ἔλεγχος αὐτός προϋποθέτει τήν ὑπαρξη μέσα στήν ἐπιχείρηση ἐνός συστήματος ἐπικοινωνιῶν καὶ ροής πληροφοριῶν ἀπό τά κάτω πρός τά πάνω, ἀπό πάνω πρός τά κάτω καὶ ὁριζόντια, μεταξύ τῶν κλιμακίων τοῦ ὄργανογράμματος.

#### 18.4 Τά στελέχη τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἄπο ὅσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω γίνεται κατανοητό πόσο σημαντικό εἶναι τό ἔργο τῶν στελεχῶν μέσα στή σύγχρονη ἐπιχείρηση, ἀλλά καὶ γενικότερα τῶν στελεχῶν κάθε ὄργανισμοῦ. Τά στελέχη διοικήσεως εἶναι ἔκεινα πού ἐνεργοποιοῦν τό ἐπιχειρησιακό σύστημα καὶ ἐπιτυγχάνουν τήν ἀποστολή τῆς ἐπιχειρήσεως, πού συνίσταται στό συνδυασμό τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς γιά τή δημιουργία τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, μέ τόν ὄρθιολογικότερο καὶ ἀποτελεσματικότερο τρόπο.

Στή σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, μέ τήν ἀναπτυγμένη τεχνολογία καὶ τήν ἐκμηχάνηση, ἡ βάση τῆς ἐργασίας σέ κάθε ἐπίπεδο, εἶναι ὅχι οἱ σωματικές δυνάμεις, τό χειρωνακτικό ἔργο, ἀλλά **ἡ γνώση**, οἱ ἐξειδικευμένες ἰκανότητες. Στά στελέχη τῆς διοικήσεως στηρίζεται ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς σύγχρονης κοινωνίας. Ειδικότερα γιά τήν Ἐλλάδα, ἡ σημασία τῶν στελεχῶν αὐτῶν καὶ ἡ ἀνάγκη γιά τή δημιουργία τους εἶναι πολύ μεγάλη. Στό ἐπίπεδο ἀναπτύξεως πού ἔχει φθάσει ἡ χώρα μας, ἔκεινο πού θά τήν κάνει νά συναγωνισθεῖ μέ ἐπιτυχία τούς συνεταίρους μας στήν Εὐρωπαϊκή Κοινότητα καὶ σέ ὅλες τίς ἄλλες χώρες, εἶναι ὅχι τόσο τά ύλικά μέσα καὶ ἡ τεχνολογία, ὅσο τό ὑψηλό ἐπίπεδο καὶ ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν μονάδων τῆς χώρας.

Τά στελέχη διοικήσεως, ἔκεινα δηλαδή πού ἀσκοῦν τίς λειτουργίες τῆς ὄργανοδιοικητικῆς ὅπως περιγράφηκαν παραπάνω, μπορεῖ νά διακριθοῦν σέ διάφορες κατηγορίες, ἀνάλογα μέ τό είδος τῆς εύθυνης καὶ τῶν ἀρμοδιοτήτων τους. Συνήθως διακρίνονται σέ ἀνώτατα στελέχη (γενικοί διευθυντές ή διευθύνοντες σύμβουλοι κλπ.), ἀνώτερα στελέχη (διευθυντές καὶ προϊστάμενοι τμημάτων) καὶ μέσα στελέχη (προϊστάμενοι γραφείων κλπ.).

Τά «προσόντα», που χρειάζονται για ένα διοικητικό στέλεχος, είναι άνάλογα με τό έπιπεδο τής ιεραρχίας και τό είδος του έργου πού έκτελεί. Βασικά χρειάζονται όρισμένες γνώσεις και ίκανότητες, αλλά και πρακτική έμπειρια, πού άποκτώνται τόσο στό σχολείο όσο και κατά τήν έκτελεση τής έργασίας. Γι' αύτό λέγεται ότι ή δραγανοδιοικητική δέν είναι, ούτε μόνο Επιστήμη, ούτε μόνο Τεχνική. Είναι και τά δύο. Είναι μιά πρακτική, στήν όποια χρησιμοποιούνται και οι έπιστημονικές γνώσεις και οι δεξιοτεχνίες.

”Ετσι ό προϊστάμενος ένός έργοστασίου μπορεί νά είναι μηχανολόγος τού Πολυτεχνείου ή μιᾶς άλλης Ανώτερης τεχνικής Σχολής. Ταυτόχρονα όμως πρέπει νά έχει και τήν πείρα άπό τήν πρακτική έξασκηση έργων μηχανικοῦ στό έργοστάσιο. ”Ένας έργοδηγός μπορεί έξισου νά έχει πτυχίο Πολυτεχνείου ή μιᾶς Μέσης Τεχνικής Σχολής, άνάλογα μέ τό είδος τής έργασίας και τό έπιπεδο τής τεχνολογίας πού χρησιμοποιεί ή έπιχειρηση. Πρέπει όμως νά έχει και κάποια πρακτική πείρα, για νά μπορεί νά κατευθύνει σωστά τούς ύφισταμενούς του.

Βασικά, ένα στέλεχος έπιχειρήσεως πρέπει νά διαθέτει: α) όρισμένες γενικές και ειδικές γνώσεις, πού είναι άναγκαιες γιά νά άσκει τό συγκεκριμένο έργο του και β) όρισμένες ίκανότητες και δεξιοτεχνίες, πού χρειάζονται γιά νά έφαρμόζει τίς διάφορες μεθόδους και τεχνικές τής δραγανοδιοικητικής, δπως π.χ. νά μπορεί νά παίρνει σωστές άποφάσεις, νά είναι παρατηρητικός κλπ. και γ) νά έχει όρισμένη συμπεριφορά, νά μπορεί π.χ. νά έργασθεί μέσα σέ μιά θμάδα άνθρωπων, νά μπορεί νά κατανοεί τούς συναδέλφους και τούς ύφισταμενούς του, νά είναι πειθαρχικός κ.ο.κ.

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ  
ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ  
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ ΕΝΑΤΟ  
ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ

**19.1 Η Έννοια και η ίστορία του χρήματος.**

Μέχρι τώρα έχομε πολλές φορές άναφερθεί στό χρήμα. Μιλήσαμε γιά τά χρήματα πού διαθέτει μιά οίκογνεια, γιά τά χρήματα πού χρειάζονται γιά τήν άγορά ένός άγαθου ή γιά τά χρήματα πού ζητοῦν οι πωλητές, γιά νά πωλήσουν ένα άγαθό.

Τί δημως είναι χρήμα; Χρησιμοποιούμε τόν όρο **χρήμα** γιά νά προσδιορίσουμε **κάθε τι πού γίνεται όποδεκτό ώς μέσον άνταλλαγῆς άγαθῶν ή ύπηρεσιῶν**, κάθε τι δηλαδή, τό όποιο μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε ώς μέσο πληρωμῆς τῆς άξιας τών άγαθών και υπηρεσιών. Χρήμα, συνεπώς, δέν είναι κατ' άνάγκη μόνο τό νόμισμα ή τό χαρτονόμισμα, αύτά πού σήμερα, γνωρίζουμε δλοι ώς χρήματα.

"Ας δούμε δημως πῶς δημιουργήθηκε ή άνάγκη γιά τό χρήμα και πῶς φθάσαμε στή σημερινή μορφή του.

**a) Η άνταλλαγή πράγματος μέ πράγμα.**

"Οπως είδαμε στό Κεφάλαιο 2, ή άνταλλαγή τών διαφόρων άγαθών, προϋποθέτει δτι ύπαρχουν άνθρωποι μέ άνάγκες, τίς όποιες δέν μπορεί νά ίκανοποιήσουν μέ άγαθά ή ύπηρεσίες πού παράγουν οι ίδιοι. Η άνταλλαγή λοιπόν, τών άγαθών γίνεται μεταξύ δύο συναλλασσομένων μερῶν, τά όποια κατέχουν δρισμένα άγαθά, και πού έπιθυμούν, άντιστοίχως, νά άποκτήσουν δρισμένα άλλα. Η άνταλλαγή άγαθών γιά νά πραγματοποιηθεί πρέπει: τό νοικοκυριό X νά διαθέτει ένα άγαθό A πού νά τού περισσεύει ή νά μή τό έπιθυμει τόσο πολύ, δσο ένα άλλο άγαθό π.χ. τό B. Τό νοικοκυριό Y νά διαθέτει τό άγαθό αύτό B και νά τού περισσεύει ή νά μή τό έπιθυμει δσο τό άγαθό A πού διαθέτει τό νοικοκυριό X. Τότε μόνο είναι δυνατόν νά γίνει ή αύτούσια άνταλλαγή τού άγαθού A μέ τό άγαθό B, μεταξύ τών δύο νοικοκυριών X και Y. Η άνταλλαγή αύτή πράγματος μέ πράγμα παρόυσιάζει βέβαια μεγάλες δυσκολίες. Γι' αύτό, δπως είδαμε, μέ τήν πάροδο τού χρόνου και τή διεύρυνση τών άνταλλαγών, ή άμεση αύτή άνταλλαγή δίνει τή θέση της στήν έμμεση, στήν άνταλλαγή δηλαδή τών άγαθών μέ ένα άλλο άγαθό πού χρησιμεύει ώς κοινό μέτρο άξιας. Τό άγαθό αύτό πρέπει νά έχει γενικότερη ζήτηση, συνεπώς νά μπορεί νά πωληθεί εύκολα, και νά γίνεται γενικότερα δεκτό. Πρέπει, έπισης νά

μπορεί νά διαιρεθεί εύκολα και νά φυλάγεται χωρίς δυσκολία. Τό σύστημα αύτό της έμμεσης άνταλλαγής άρχισε νά έφαρμόζεται άπό πολύ νωρίς στήν ιστορία τοῦ άνθρώπου. Τέτοιες μονάδες άνταλλαγής υπήρχαν στήν άρχη διάφορα άγαθά, όπως τό σιτάρι, τό καλαμπόκι, ή άγελάδα κλπ. Αργότερα άρχισε ή χρησιμοποίηση τῶν μετάλλων. Γραπτές μαρτυρίες άπό τά 'Ομηρικά ἔπη άναφέρουν θι τά έμπορεύματα άνταλλάσσονταν συνήθως μέ μεταλλικά άντικείμενα πού είχαν καθορισμένο γνωστό βάρος, είτε ζυγίζονταν τή στιγμή τῆς άνταλλαγῆς. Στά άντικείμενα αύτά περιλαμβάνονταν πελέκεις, ἄγκυρες, χύτρες κλπ. Φύλλα όρειχάλκου ή κομμάτια σιδήρου χρησίμευαν γιά τόν ίδιο σκοπό στήν άρχαία Σπάρτη.

### **β) Η έμφανιση τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος.**

Η πρακτική αύτή και οι διαρκῶς διευρυνόμενες άνάγκες γιά έμπορικές συναλλαγές μεταξύ τῶν διαφόρων λαῶν δόδηγησαν στήν καθιέρωση ἐνός **νομίσματος συστήματος**. Ής νόμισμα, ώς μέσον δηλαδή άνταλλαγῆς κοινῆς ἀποδοχῆς και άναγνωρίσεως, καθιερώθηκαν μετάλλινοι δίσκοι, καθορισμένου βάρους και περιεκτικότητας, πού ήταν ἐγγυημένα άπό τό Κράτος πού τούς παρῆγε. Τά μέταλλα πού χρησίμευαν γιά τήν κοπή τῶν νομίσμάτων ήταν διάφορα. Στή Λυδία τῆς Μ. Ασίας άρχισε άπό τόν έκτο αιώνα (560-546 π.Χ.) ή χρησιμοποίηση χρυσῶν νομίσμάτων, πού ἀποτέλεσαν ἔνα κανόνα γιά τήν ἐκτίμηση νομίσμάτων άπό ἄλλα μέταλλα. Τήν ἐποχή αύτή, ή σχέση τῆς ἀξίας π.χ. τοῦ χρυσοῦ πρός τήν ἀξία τοῦ ἀργύρου ήταν συνήθως 1:20. Στήν ήπειρωτική 'Ελλάδα, ο νομίσματικός κανόνας ήταν βασισμένος στόν ἀργυρο, στόν ὅποιο άναγονταν και τά νομίσματα άπό όρειχαλκο. Στήν Αθήνα μετά τό Σόλωνα υιοθετήθηκε τό Εύβοϊκό σύστημα, σύμφωνα μέ τό ὅποιο ἔνας στατήρας (ἀργυρό νόμισμα) ζύγιζε 8,25 μέχρι 8,74 γραμμάρια.

Γιά τό ποιός και πότε πρωτειστήγαγε ἐπίσημα τό μεταλλικό νόμισμα στόν κόσμο τῆς ἑλληνικῆς άρχαιότητας ύπαρχουν διαφορετικές ἀπόψεις. Σύμφωνα μέ μιάν άπό αύτές, ο πρώτος πού εισήγαγε τήν κοπή τῶν νομίσμάτων ήταν ο Φείδωνας τοῦ οἴκου τῶν Τημενιδῶν τοῦ "Αργους, κατά τά μέσα τοῦ 7ου π.Χ. αιώνα.

Η διάδοση τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος συστήματος γενικεύθηκε μέ χρησιμοποίηση τοῦ χρυσοῦ και τοῦ ἀργύρου κατά κύριο λόγο και διατηρήθηκε μέχρι τά πρόσφατα χρόνια. Ή χρησιμοποίηση γενικότερα μετάλλων ώς χρήματος πέρασε άπό δύο βασικά φάσεις:

α) Τή χρήση τοῦ μετάλλου ώς έμπορεύματος μέ μέτρο τό βάρος του, π.χ. ράβδοι χρυσοῦ ή ἀργύρου πού περνοῦσαν άπό χέρι σέ χέρι. Κάθε φορά ομως πού ἄλλαζε χέρια, ἐπρεπε νά ξαναζυγίζεται και νά ἐλέγχεται γιά τήν καθαρότητά του κλπ. πράγμα πού δημιουργοῦσε σημαντικές δυσχέρειες. Οι δυσχέρειες αύτές οδήγησαν στήν ἐπόμενη ἐξέλιξη.

β) Τή χρήση τῶν μεταλλικῶν νομίσμάτων, δηλαδή τεμαχίων μετάλλων δημιεύουν σχήματος, συνήθως στρογγυλῶν δίσκων, μέ καθορισμένο βάρος και καθαρότητα: τά νομίσματα αύτά είχαν ἐπάνω τους τή σφραγίδα κάποιας δημόσιας άρχης πού ἔδινε τήν ἐγγύηση γιά τή γνησιότητά τους. Στήν άρχη δίδηρος, ο χαλκός και δ μόλυβδος χρησιμοποιήθηκαν γιά τήν κοπή νομίσμάτων, μέχρι πού άναγνωρίσθηκε γενικά ή ύπεροχη τῶν λεγομένων πολυτίμων μετάλλων, και άρχισε ή χρησιμοποίηση τοῦ χρυσοῦ και τοῦ ἀργύρου, πού σύντομα γενικεύθηκε.

Μέ τήν παράλληλη άνάπτυξη τοῦ έμπορίου και τοῦ μεγέθους τῶν συναλλαγῶν, ή χρήση τοῦ χρυσοῦ ἀποδείχθηκε ώς ή πιό πρακτική και κατάλληλη γιά τό σκοπό πού ἐπιδίωκε. Τά κύρια χαρακτηριστικά πού δηγήσαν τό χρυσό σέ χρήμα γενικής

παραδοχῆς ήταν: ή γενικά ἀποδεκτή ἑσωτερική ἀξία του, ή ιδιότητά του νά μή φθείρεται εἴτε μέ τή διατήρηση εἴτε μέ τή χρήση του, ή εύκολία τῆς ἀναγνωρίσεως του, ή εύκολία μέ τήν ὅποια μπορεῖ νά κατατμηθεῖ χωρίς ἀπώλεια τῆς ἀξίας του και ή σχετική σταθερότητα τῆς ἀξίας του.

Μέ τήν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου, τήν ἐξέλιξη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς και τῶν συναλλαγῶν και τήν αὐξηση τῆς ζητήσεως τοῦ χρήματος, ὁ χρυσός ώς χρῆμα ἄρχισε νά παρουσιάζει ὄρισμένα μειονεκτήματα: 'Η προσφορά χρυσοῦ δέν ήταν ἀρκετή γιά νά καλύψει τίς ἀνάγκες τῶν συναλλαγῶν και εἰδικότερα τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν· ὄρισμένα κράτη συγκέντρωναν ἔνα μεγάλο ποσοστό τοῦ πολύτιμου μετάλλου κατά τρόπο, πού ή διανομή τοῦ παραγόμενου χρυσοῦ ήταν ἀνιστή και ὅχι ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῶν διαφόρων χωρῶν· ὁ δύκος τοῦ χρυσοῦ δέν ἐξυπηρετοῦσε μέ εύκολία στίς σύγχρονες πληρωμές μεγάλων ποσῶν. 'Ο χρυσός, ώς νόμισμα καθημερινῶν συναλλαγῶν, ἔγινε πολύ ἀκριβός και ή ἀξία τοῦ χρυσοῦ στήν ἀγορά ύψωθηκε τόσο πολύ, πού ή ἀπόκτησή του ἀπαιτοῦσε τή δέσμευση μεγάλων ποσοτήτων ἀπό πόρους.

Αύτά τα μειονεκτήματα ὀδήγησαν στή σύγχρονη μορφή τοῦ χρήματος, μέ τή μορφή τοῦ **χαρτονομίσματος**.

### **γ) 'Η ἐμφάνιση τοῦ χαρτονομίσματος.**

Τό χαρτονόμισμα, ἐνῶ δέν ἔχει ἑσωτερική ἀξία, ἔχει δλες τίς ἀλλες ιδιότητες πού είναι ἀπαραίτητες γιά τό χρήμα. 'Η ἐξέλιξη στή χρήση τοῦ χαρτονομίσματος, πέρασε ἀπό τά ἀκόλουθα στάδια:

— Οι χρυσοχόοι τῆς παλιᾶς ἐποχῆς διέθεταν πολύ ἀσφαλή χρηματοκιβώτια γιά νά φυλάγουν τά ἀποθέματα τοῦ χρυσοῦ τους. "Ετσι σιγά-σιγά ἀναπτύχθηκε ή πρακτική, νά παραδίουν διάφοροι ἐπαγγελματίες ή ιδιώτες τό χρυσό τους στούς χρυσοχόους αύτούς πρός φύλαξη. Γιά ν' ἀποδεικνύεται ή παράδοση τοῦ χρυσοῦ πρός φύλαξη, οι χρυσοχόοι ἔδιναν στόν καταθέτη μιάν ἀπόδειξη πού περιλάμβανε τήν ύπόσχεση νά παραδώσει τό χρυσό στήν πρώτη ζήτηση. "Αν ή ιδιοκτήτης τοῦ χρυσοῦ ήθελε νά κάνει μιά μεγάλη ἀγορά, μποροῦσε νά ἀποσύρει τό χρυσό και νά τόν δώσει στόν πωλητή. "Αν ὅμως συνέβαινε ό πωλητής νά γνωρίζει και νά ἐμπιστεύεται τό χρυσοχόο, θά μποροῦσε νά ἀφήσει και αύτός τό χρυσό πρός φύλαξη κατ' εύθειαν, χωρίς νά τόν μετακινήσει καθόλου. Στήν περίπτωση αύτή, τό μόνο πού ἐπρεπε νά γίνει ήταν νά μεταβιβάσει ό ἀγοραστής τήν ἀπόδειξη στόν πωλητή, ό όποιος θά τήν ἔκανε δεκτή μέ τήν ἀσφάλεια πού τοῦ παρεῖχε ή ἐμπιστοσύνη, δτι θά τοῦ παρέδιδε ό χρυσοχόος τό χρυσό σέ πρώτη ζήτηση. "Αν τώρα ό πωλητής ήθελε νά κάνει μιάν ἀγορά ἀπό κάποιον πού ἐπίσης γνώριζε και είχε ἐμπιστοσύνη στό χρυσοχόο, ή συναλλαγή αύτή θά μποροῦσε και πάλι νά γίνει χωρίς φυσική μετακίνηση τοῦ χρυσοῦ, ἀλλά ἀπλῶς μέ τή μεταβίβαση τῆς ἀπόδειξεως. 'Η εύκολία τῆς χρησιμοποίησεως αύτοῦ τοῦ κομματιοῦ χαρτιοῦ, δπως ή ἀπόδειξη, ἀντί γιά τήν ἀνάληψη, μεταφορά και ξανά κατάθεση πρός φύλαξη τοῦ χρυσοῦ, είναι προφανής. Αύτός είναι ό τρόπος μέ τόν ὅποιο γεννήθηκε τό χαρτονόμισμα.

Στήν πρώτη αύτή φάση τῆς ιστορίας του, τό χαρτονόμισμα ἀντιπροσώπευε μιάν ύπόσχεση πληρωμῆς σέ πρώτη ζήτηση μιᾶς ὄρισμένης ποσότητας χρυσοῦ. Τό είδος αύτό τοῦ χαρτονομίσματος είχε **κάλυμμα** ἔνα πολύτιμο μέταλλο, δπως ό χρυσός και ήταν **μετατρέψιμο** σέ χρυσό, μόλις ό κάτοχος τοῦ χαρτονομίσματος τό ἀπαιτοῦσε.

— Τή θέση τῶν χρυσοχόων πήραν σιγά-σιγά οι Τράπεζες, και ἀρχισαν νά ἐκδίδουν τέτοια **τραπεζογραμάτια**, δηλαδή χαρτιά μέ τά ὅποια οί Τράπεζες

ἀναλάμβαναν τήν ὑποχρέωση, νά παραδώσουν στόν κομιστή τοῦ χαρτιοῦ, μόλις τό ἐμφάνιζε, ἀντίστοιχη ποσότητα χρυσοῦ. Αύτό σήμαινε δτὶ τά τραπεζογραμμάτια αὐτά, ἀντιπροσώπευαν δρισμένη ποσότητα χρυσοῦ πού εἶχε κατατεθεῖ στήν Τράπεζα.

Τό σύστημα αύτό ἐπικράτησε σιγά-σιγά σέ δλες τις χῶρες καί ἐπισημωποιήθηκε, ὅταν τήν ἔκδοση τοῦ χαρτονομίσματος αύτοῦ ἀνέλαβαν οἱ κεντρικές Τράπεζες ἢ ἄλλες ἐμπορικές Τράπεζες ἔξουσιοδοτημένες ἀπό τό κράτος γιά τήν ἔκδοση χαρτονομίσματος. Στίς χῶρες αύτές, ὅπου δηλαδή τό χαρτονόμισμα ἦταν ἀμέσως **μετατρέψιμο** σέ χρυσό, λέμε δτὶ ἐπικρατοῦσε δ **Κανόνας χρυσοῦ**.

— 'Η ἐπόμενη φάση ἦταν ἡ ἐπικράτηση τοῦ χαρτονομίσματος μέ **μερική κάλυψη χρυσοῦ**. Μέ τή γενίκευση τῆς χρήσεως τοῦ χαρτονομίσματος στίς συναλλαγές, διαπιστώθηκε δτὶ δέν ἦταν ἀναγκαῖο νά κατέχουν οἱ Τράπεζες ποσότητες χρυσοῦ ἀκριβῶς ἀντίστοιχες μὲ τά τραπεζογραμμάτια πού κυκλοφοροῦσαν. 'Ηταν βέβαια ἀναγκαῖο νά διαθέτουν ἔνα ποσόν χρυσοῦ, γιά τίς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού, οἱ κάτοιχοι τῶν γραμματίων αύτῶν γιά διάφορους λόγους, θά ἥθελαν νά προβοῦν σέ μιά ἀγορά μέ πληρωμή σέ χρυσό, ἢ θά ἥθελαν νά ἀποταμεύσουν χρήματα γιά μεγάλο χρονικό διάστημα, καί προτιμοῦσαν νά ἔχουν χρυσό παρά χαρτονομίσματα· συνεπῶς θά ἀδίωναν τή μετατροπή τῶν χαρτονομισμάτων τους σέ χρυσό. Μερικοί ἔξαλλου πελάτες τῆς τράπεζας θά ἐπαιρναν χρυσό ἀπό τίς συναλλαγές τους καί θά ἥθελαν νά τόν παραδώσουν στήν τράπεζα γιά φύλαξη. Κάθε στιγμή λοιπόν ἦταν δυνατόν ἄλλοι πελάτες τῆς τράπεζας νά ἀπέσυραν χρυσό καί ἄλλοι νά κατέθεταν. 'Η μεγάλη ὅμως πλειοψηφία τῶν πελατῶν τῆς διεκπεραίων τίς συναλλαγές τῆς χρησιμοποιώντας τά τραπεζογραμμάτια, χωρίς ἀνάγκη ἢ ἐπιθυμία νά τά μετατρέψει σέ χρυσό. "Ετοι ἡ τράπεζα ἦταν δυνατόν νά ἐκδίδει περισσότερα τραπεζογραμμάτια μετατρέψιμα σέ χρυσό, ἀπό τό χρυσό πού πραγματικά εἶχε στά θησαυροφυλάκιά της. Αύτό βέβαια ἦταν μία ἐπικερδῆς μέθοδος, ἀφοῦ τά χρήματα πού δημιουργοῦσε κατ' αύτό τόν τρόπο θά μποροῦσε νά τά δανείσει μέ τόκο σέ διάφορες ἐπιχειρήσεις ἢ ἄτομα.

'Η πρακτική αύτή, πού ἀνακαλύφθηκε πρῶτα ἀπό τούς χρυσοχόους, γενικεύθηκε καί σιγά-σιγά ἀπετέλεσε μιά γενική πρακτική τῶν τραπεζῶν μέχρι τό πρόσφατο παρελθόν. Τό σύστημα ὅμως αύτό τῆς μερικῆς καλύψεως τῶν τραπεζογραμμάτων σέ χρυσό περιέκλειε ἔνα κίνδυνο, τόν κίνδυνο δηλαδή πού δημιουργοῦσε ἡ διατήρηση τῆς ὑποχρεώσεως νά μετατρέψουν οἱ τράπεζες σέ χρυσό ὅλα τά προσκομιζόμενα γραμμάτια. Παλαιότερα πραγματικά ὑπῆρχαν πολλές περιπτώσεις πού τράπεζες βρέθηκαν κάποια στιγμή σέ ἀδυναμία νά ἀνταλλάξουν τά τραπεζογραμμάτιά τους μέ χρυσό, ὅταν συμπτωματικά ἡ ζήτηση γιά χρυσό ἦταν λίγο μεγαλύτερη ἀπό τό συνηθισμένο. Τό γεγονός αύτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά κλωνιστεῖ ἡ ἐμπιστοσύνη πρός τήν τράπεζα καί νά δημιουργηθεῖ μαζική ἀπαίτηση γιά μετατροπή σέ χρυσό τῶν χαρτονομισμάτων' ἔτοι ἡ μέν τράπεζα ὀδηγήθηκε σέ καταστροφή οἱ δέ κάτοιχοι τῶν τραπεζογραμμάτων βρέθηκαν μέ ἄχρηστα χαρτιά στό χέρι.

— 'Η τέταρτη φάση εἶναι ἐκείνη πού ὁδήγησε στήν ἐπικράτηση τοῦ χαρτογομίσματος μέ τή μορφή πού τό χρησιμοποιοῦν σήμερα δλες οἱ χῶρες.

Μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου δηλαδή, ἡ εύθυνη καί τό δικαίωμα γιά τήν ἔκδοση τῶν χαρτονομισμάτων περιῆλθε στίς Κεντρικές Τράπεζες, πού ἔχουν στίς περισσότερες χῶρες τήν ἀποκλειστικότητα **τοῦ ἐκδοτικοῦ προνομίου**. Ποιές εἶναι Κεντρικές

Τράπεζες και ποιά ή διαφορά τους από τίς άλλες, τις λεγόμενες έμπορικες, θά το δούμε παρακάτω. Τό χαρτονόμισμα, πού έξεδιδαν οι Τράπεζες αύτές, ήταν έλευθερα μετατρέψιμο σέ χρυσό ένω μερικά μόνο καλύπτονταν από τό χρυσό της Τράπεζας. Κατά τήν περίοδο όμως μεταξύ τών δύο Παγκοσμίων Πολέμων, οι περισσότερες χώρες, όπως και η χώρα μας (τό 1932), έγκατέλειψαν έντελως τόν κανόνα χρυσοῦ, μέ αποτέλεσμα τό χαρτονόμισμα νά μήν είναι πιά μετατρέψιμο σέ χρυσό. Γιά νά έξασφαλισθεΐ ή διεθνής έμπιστοσύνη πρός τό χαρτονόμισμα και γιά νά μήν είναι δυνατή ή άθροια έκδοση χαρτονομίσματος, δρισμένες χώρες διατήρησαν τόν κανόνα χρυσοῦ, μέ τήν ӯννοια δτι τό χαρτονόμισμα πού κυκλοφορούσε ή Κεντρική Τράπεζα ӯπρεπε νά καλύπτεται κατά ӯνα ποσοστό 10 ώς 25% από τό χρυσό πού κατείχε ή Τράπεζα στά θησαυροφυλάκια της. Άλλα κανείς δέν είχε τό δικαιώμα νά άπαιτησε τή μετατροπή τού χαρτονομίσματος σέ χρυσό. Σήμερα **καμιά χώρα δέν διατηρεΐ τόν κανόνα χρυσοῦ**, και αύτό πού γράφεται στά χαρτονομίσματα τών περισσότερων χωρῶν, όπως και στά έλληνικά «δραχμαί ... πληρωτέαι έπι τή έμφανίσει» σημαίνει άπλως δτι δταν έμφανισθείτε στήν Τράπεζα τής Έλλάδος και ζητήσετε νά σᾶς πληρώσει δέν θά σᾶς δώσει βέβαια χρυσό ӯης άξιας ή κάτι άλλο, άλλα άπλως ӯνα άλλο, ӯως πιό κολλαριστό χαρτονόμισμα τής ίδιας άξιας.

δ) Ή άξια τοῦ σύγχρονου χαρτονομίσματος.

**Στήν έποχή τοῦ κανόνα χρυσοῦ, τό χαρτονόμισμα εἶχε ἀξία, γιατὶ ὁ καθένας γνώριζε πῶς θά μπορούσε, ὅποτε ἐπιθυμούσε, νά τό ἀνταλλάξει μέ της ἀξίας χρυσό. Σήμερα τό χαρτονόμισμα ἔχει ἀξία, γιατὶ είναι γενικά ἀποδεκτό ώς μέσο πληρωμῆς.**

**“Υπάρχει όμως καμία ούσιαστική διαφορά αν τό χαρτονόμισμα έχει ή δέν έχει κάλυψη χρυσού; Για τόν οίκονομολόγο δέν ύπάρχει καμία διαφορά. Ό χρυσός όμως είναι ένα μέταλλο, πού έχει μακρόχρονη ιστορία μεγάλης έπιπρροής στόν ανθρωπο, ώστε η υπαρξή του πίσω από τό χαρτονόμισμα νά έχει κάποια ψυχολογική χρησιμότητα.” Ετοι, αν ένα χαρτονόμισμα δέν είναι 100% μετατρέψιμο σέ χρυσό, τό χαρτονόμισμα αύτό άπαιτει τήν υπαρξη άπολυτης έμπιστοσύνης έκ μέρους έκεινων πού τό χρησιμοποιούν. “Αν ή πίστη αύτή στό χαρτονόμισμα έκλειψει, τότε τό χρήμα αύτό γίνεται άχρηστο. Τό σημερινό χαρτονόμισμα έχει άξια, γιατί ό καθένας δέχεται ότι έχει άξια και γιατί μπορούμε νά τό άνταλλάξομε μέ άγαθά και ύπηρεσίες πού χρειαζόμαστε γιά νά καλύψουμε τίς άνάγκες μας. Μολονότι οι Τράπεζες δέν πρόκειται νά άνταλλάξουν π.χ. τό κατοστάρικο μέ κάτι πού νάχει κάποια έσωτερική άξια, οι έπιχειρήσεις, τά καταστήματα, τά νοικοκυριά, είναι πρόθυμα νά σᾶς τό άνταλλάξουν μέ άγαθά ή ύπηρεσίες ή μέ παραγωγικά μέσα. ”Ας ύποθέσουμε ότι πηγαίνετε σ’ ένα κατάστημα και ζητάτε ένα πουκάμισο τό όποιο σᾶς δίνουν μέ άνταλλαγμα τέσσερα κατοστάρικα. Γιατί ό καταστηματάρχης αύτός δέχεται αύτά τά τέσσερα κομμάτια χαρτί ως άνταλλαγμα τοῦ πουκάμισου; ‘Απλούστατα γιατί γνωρίζει ότι μπορει μέ αύτά νά άγοράσει και έκεινος μέ τή σειρά του όποιοδήποτε άγαθό ή ύπηρεσία έχει άνάγκη, νά πληρώσει τό φῶς ή τό νερό, τό νοίκι του ή τόν ύπαλληλό του. ‘Η έμπιστοσύνη μας αύτή σήμερα στό χαρτονόμισμα και ή γενική άποδοχή του στίς συναλλαγές διφεύλεται κατά ένα ποσοστό και στή νομική κατοχύρωση τοῦ χαρτονομίσματος και τήν έγγυσή του άπό τό Κράτος, άφου, στήν Ελλάδα τουλάχιστον, τά χαρτονομίσματα έκδιει τό Κράτος, μέ τήν κρατικής ίδιοκτησίας. Τράπεζα τής Έλλάδος. Τά χαρτονομίσματα άποτελούν συνεπών νόμιμο**

**μέσο πληρωμῆς ὑποχρεωτικῆς ἀποδοχῆς στίς συναλλαγές** καὶ μεταξύ ἰδιωτῶν καὶ μεταξύ ἰδιωτῶν καὶ Κράτους.

Ἄπο μιὰ ἄλλη πιὸ θετική ἃποψη, ἡ ἀξία τοῦ χαρτονομίσματος, ὅπως καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀξία κάθε ἄλλου ἀγαθοῦ, ἀποτελεῖ θέμα προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό χρῆμα ἔχει ἀξία, γιατί **βρίσκεται σέ στενότητα σέ σχέση μέ τή ζήτηση του**. Οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν ἀπεριόριστα τό χρῆμα, ἀφοῦ μέ αὐτό μποροῦν νά ἀγοράσουν ὁποιοδήποτε ἀγαθό ἢ ὑπηρεσία· τό Κράτος ὅμως, πού ἐλέγχει τήν κυκλοφορία τοῦ χρήματος, περιορίζει γιά διάφορους λόγους τήν προσφορά του. **Ἡ ἀξία λοιπόν τοῦ χρήματος προκύπτει ἀπό τή σχετική στενότητά του.**

## 19.2 Οἱ λειτουργίες τοῦ χρήματος.

Τό χρῆμα ἔπιτελεī τίς παρακάτω βασικά λειτουργίες.

**α) Είναι μέσο ἀνταλλαγῆς.** Αὐτή είναι ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα λειτουργία του. Χωρίς χρήματα, τό σύγχρονο πολύπλοκο οἰκονομικό μας σύστημα, πού βασίζεται στήν ἐξειδίκευση καὶ τήν κατανομή τῆς ἐργασίας, θά ἦταν ἀδύνατο νά λειτουργήσει: εἰδαμε πόσο δύσκολη ἀποδείχθηκε ἀπό τά πρώτα κιόλας στάδια τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἡ ἀνταλλαγή πράγματος μέ πράγμα. Μέ τήν ἰδιότητά του αὐτή τό χρῆμα παρέχει τή δυνατότητα σέ ἓνα ἄτομο νά ἀνταλλάξει εὔκολα τά ἀγαθά ἢ τά μέσα παραγωγῆς πού διαθέτει, μέ ὅ,τι χρειάζεται γιά νά ἴκανοποιήσει τίς ἀνάγκες του. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἡ **ἀνταλλαγή διαχωρίζεται σέ δύο χωριστές πράξεις: τήν πώληση μέ χρήματα τῶν ἀγαθῶν ἢ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ τήν ἀγορά μέ τά χρήματα αὐτά ἄλλων ἀγαθῶν ἢ ὑπηρεσιῶν.**

**β) Είναι μέσο διαφυλάξεως πλούτου.** Μέ τό χρῆμα μπορεῖ νά πωλοῦμε σήμερα καὶ νά φυλάγομε τά χρήματα γιά ἀργότερα. Μέ τήν ἀνταλλαγή πράγματος πρός πράγμα ἡ διαφύλαξη τοῦ πλούτου παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα. Μέ τήν εἰσαγωγή τοῦ χρήματος ἡ διαφύλαξη πλούτου γίνεται πολύ ἀπλή καὶ δυνατή γιά τόν καθένα. **Ἡ ἐκτέλεση αὐτῆς τῆς λειτουργίας τοῦ χρήματος προϋποθέτει βέβαια τή σταθερότητα τῆς ἀξίας του.** **Ἀν οἱ τιμές είναι σταθερές, τότε γνωρίζομε πόσα ἀκριβῶς ἀγαθά ἢ ὑπηρεσίες μπορεῖ νά ἀποκτήσομε στό μέλλον μέ τά χρήματα πού ἀποταμιεύομε.** **Ἀν οἱ τιμές ἀλλάζουν γρήγορα, τότε δέν είναι δυνατόν νά γνωρίζομε ἄν μέ τά χρήματα πού συσσωρεύομε, θά κατορθώσομε στό μέλλον νά ἀγοράσομε ἀγαθά ἀνάλογης ἀξίας μέ τή σημερινή.**

**γ) Είναι μονάδα ύπολογισμοῦ.** Τό χρῆμα χρησιμοποιεῖται ώς κοινό μέσο ύπολογισμοῦ τῆς ἀξίας διαφόρων ἐτερογενῶν ἀγαθῶν καὶ πόρων. Χρησιμοποιώντας τό χρῆμα δέν είναι ἀνάγκη νά ἐκφράζομε τήν ἀξία κάθε ἀγαθοῦ μέ ἀντίστοιχες μονάδες ὅλων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν μέ τά ὄποια μπορεῖ νά ἀνταλλαγεῖ. **Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι προτοῦ ἐφευρεθεῖ τό νομισματικό σύστημα, ἔπρεπε νά ἀναγάγομε τήν ἀξία ἐνός ἐργαλείου π.χ. σέ τόσες μονάδες βάρους σιταριοῦ ἢ καλαμποκιοῦ ἢ ἄλλου ἀγαθοῦ.** Μέ τό χρῆμα ύπάρχει πλέον ἡ δυνατότητα νά ύπολογισθεῖ καὶ νά ἐκφρασθεῖ ἡ ἀξία ὅλων τῶν ἀγαθῶν μέ ἓνα κοινό καὶ γνωστό σέ ὅλους μέτρο, τή νομισματική δηλαδή μονάδα, πού στήν περίπτωση τῆς Ἑλλάδας είναι ἡ δραχμή.

## 19.3 Μορφές τοῦ χρήματος.

Τό χρῆμα ἐμφανίζεται σήμερα μέ τίς ἀκόλουθες μορφές:

**α) Κέρματα.** 'Η μορφή αύτή τοῦ χρήματος είναι κατάλοιπο τῶν παλαιῶν μεταλλικῶν νομισμάτων· τὰ κέρματα κατασκευάζονται ἀπό κομμάτια μετάλλου, πού ἔχει ἀπάνω χαραγμένες παραστάσεις καὶ τὴν ἔνδειξη τῆς ἀξίας του. "Ετοι στήν 'Ελλάδα ἔχομε αύτή τῇ στιγμῇ κέρματα 5, 10, 20 καὶ 50 λεπτῶν καὶ 1, 2, 5, 10 καὶ 20 δραχμῶν. 'Η ἀξία τοῦ μίγματος μετάλλου πού περιέχεται σὲ κάθε κέρμα είναι **μικρότερη ἀπό τὴν δύναμαστική ἀξία** τοῦ κέρματος. Αὐτὸ γίνεται γιά νά ἐξασφαλίζεται ὅτι θά χρησιμοποιοῦνται ώς κέρματα καὶ ὅχι ώς μέταλλο. Τὰ κέρματα χρησιμοποιοῦνται γιά μικρές καθημερινές συναλλαγές· ή συνολική ἀξία τῶν κερμάτων πού κυκλοφοροῦν ἀποτελεῖ μικρό ποσοστό τῆς συνολικῆς ἀξίας τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος (2% περίπου).

**β) Χαρτονομίσματα.** Στή χώρα μας τόν κύριο ὅγκο τοῦ χρήματος ἀποτελοῦν τά χαρτονομίσματα, μέ τή μορφή τραπεζικῶν γραμματίων τῆς Τραπέζης τῆς 'Ελλάδος. Τό χαρτονόμισμα, ὅπως εἴπαμε παραπάνω, ἀποτελεῖ ἕνα γενικά ἀποδεκτό καὶ νομικά ὑποχρεωτικό μέσο πληρωμῆς, πού δέν ἔχει καμιά ἐσωτερική ἀξία, ἐκτός ἀπό τήν ἀξία τοῦ χαρτιοῦ στό όποιο είναι τυπωμένο καὶ δέν είναι μετατρέψιμο σέ κάτι ἄλλο π.χ. σέ πολύτιμο μέταλλο. Τά χαρτονομίσματα ἔχουν τήν ἀξία πού ἀναγράφουν. Τά ἑλληνικά χατονομίσματα πού κυκλοφοροῦν σήμερα είναι τῶν ἀξιῶν: 50, 100, 500 καὶ 1000 δραχμῶν.

**γ) Τό «τραπεζικό χρῆμα».** Αὐτή είναι μιά τρίτη κατηγορία χρήματος καὶ ἀποτελεῖται ἀπό **καταθέσεις ὅψεως**, δηλαδή καταθέσεις χρήματος στίς ἐμπορικές τράπεζες σε **λογαριασμό ὅψεως**· ἀπό τό λογαριασμό του αὐτόν ὁ καταθέτης μπορεῖ, κάθε στιγμή πού τό ἐπιθυμεῖ, νά ἀποσύρει ὅσα χρήματα τοῦ χρειάζονται, μέ τήν ἔκδοση μιᾶς **ἐπιταγῆς**, τήν όποια προμηθεύει στόν κάτοχο τοῦ λογαριασμοῦ ἡ τράπεζα. Οἱ ἐπιταγές αὐτές ἔχουν τήν ἵδια ἀκριβῶς ἀξία μέ τά ἄλλα εἰδή χρήματος. Μιά ἐπιταγή δηλαδή 100 δραχμῶν ἔχει ἀκριβῶς τήν ἵδια ἀξία μέ ἔνα χαρτονόμισμα τῶν ἑκατό δραχμῶν καὶ μιά ἐπιταγή 1000 δραχμῶν είναι ἵσης ἀξίας μέ ἔνα χιλιάρικο. Μέ τίς ἐπιταγές αὐτές μποροῦμε νά προβοῦμε σέ πληρωμές πρός τρίτους ἡ νά τίς **ρευστοποιήσομε** στήν τράπεζα, νά τίς ἀνταλλάξομε δηλαδή μέ χαρτονομίσματα ἡ κέρματα.

Στίς βιομηχανικές χώρες τῆς Δύσεως τό είδος αύτό τοῦ χρήματος ἔχει πολύ μεγάλη διάδοση καὶ είναι γενικά δεκτό στίς καθημερινές συναλλαγές. 'Η πληρωμή μέ ἐπιταγή ἀποτελεῖ σέ μερικές χώρες σχεδόν τόν κανόνα. 'Η μεγάλη αύτή χρήση τοῦ **τραπεζικοῦ χρήματος** ὅπως λέγεται, ἔχηγεῖται γιατί ἐμφανίζει σοβαρά πλεονεκτήματα. Δημιουργεῖ ἀσφάλεια, ἀφοῦ δέν χρειάζεται νά κουβαλάμε ἐπάνω μας χρήματα, ὅταν μάλιστα πρόκειται νά προβοῦμε σέ σοβαρές συναλλαγές, ἀλλά ἀπλῶς ἔνα **βιβλιάριο ἐπιταγῶν**. Τό βιβλιάριο αύτό ἀκόμα κι' ἄν μᾶς τό κλέψουν δέν μποροῦν νά τό χρησιμοποιήσουν παρά μόνο ἄν πλαστογραφήσουν τήν ὑπογραφή μας. 'Αλλά τή γνησιότητα τῆς ὑπογραφῆς ἐλέγχει πάντα ἡ τράπεζα. Διευκολύνεται ἐπίσης ἡ ἀποστολή χρήματος ὅποιασδήποτε ποσότητας ταχυδρομικῶς. Μποροῦμε τέλος νά πληρώσομε ἀκριβῶς ἔνα ὀφειλόμενο ποσό, χωρίς τήν ἀνάγκη νά διαθέτομε τά ἀναγκαῖα χαρτονομίσματα καὶ κέρματα.

Στήν 'Ελλάδα ή πληρωμή μέ ἐπιταγές ἔχει περιορισμένη χρήση καὶ ἐφαρμόζεται συνήθως μεταξύ ἐπιχειρήσεων, γιά πληρωμές μᾶλλον μεγάλων ποσῶν. "Ετοι τό ποσοστό τοῦ χρήματος μέ τή μορφή καταθέσεων ὅψεως είναι συγκριτικά πολύ μικρό, ἀνέρχεται στό 40% περίπου τοῦ χρήματος πού κυκλοφορεῖ μέ τή μορφή τραπεζογραμματίων καὶ κερμάτων, ἐνῶ στίς ΗΠΑ π.χ. ἀποτελεῖ τό 77% τῆς συνολικῆς προσφορᾶς χρήματος.

#### 19.4 Προσφορά χρήματος.

“Οταν λέμε **προσφορά χρήματος** έννοούμε τήν ποσότητα χρήματος πού βρίσκεται σέ μια συγκεκριμένη στιγμή στήν κατοχή τών οικονομικών μονάδων καί είναι δυνατόν νά δαπανηθεί γιά κατανάλωση ή γιά έπενδυση. (Γιά τήν έννοια τής έπενδυσεως θά μιλήσομε παρακάτω).

Η προσφορά χρήματος άποτελείται από τό σύνολο **τῶν μέσων πληρωμῆς** πού είναι: τά **κέρματα** πού κόβει τό Δημόσιο, τά **χαρτονομίσματα** πού έκδίδει ή Τράπεζα τής Έλλαδος (τραπεζογραμμάτια) καί οι **καταθέσεις δψεως** στίς έμπορικες τράπεζες.

Πιό συγκεκριμένα ή προσφορά χρήματος περιλαμβάνει:

α) τή **νομισματική κυκλοφορία**, τό ποσόν δηλαδή τῶν κερμάτων καί τῶν χαρτονομισμάτων, πού κυκλοφοροῦν ἔξω από τίς τράπεζες καί β) τίς **καταθέσεις δψεως**, στίς διάφορες έμπορικές τράπεζες, τό λεγόμενο **τραπεζικό χρήμα** αύτές περιλαμβάνουν, δπως είπαμε, τίς καταθέσεις τῶν ιδιωτῶν ή τῶν δημόσιων όργανων καί έπιχειρήσεων, σέ λογαριασμούς πού κινοῦνται μέ έπιταγές. Οι έπιταγές, θά πρέπει νά σημειωθεῖ, ἔχουν κατοχυρωθεῖ μέ αύστηρές διατάξεις από τό Κράτος, ώστε καί ή πλαστογράφησή τους νά είναι πολύ δύσκολη, ἀλλά καί ή έκδοσή τους, χωρίς νά ύπάρχει ἀντίστοιχο ύπόλοιπο κατατεθειμένων χρημάτων, νά θεωρεῖται σοβαρό ἀδίκημα πού τιμωρεῖται μέ αύστηρές ποινές. Στό σχήμα 19.4a έμφανίζεται τό κείμενο μιᾶς έπιταγῆς τής Έθνικής Τραπέζης. Ό κάτοχος τοῦ λογαριασμοῦ, τοῦ όποιου ό ἀριθμός ἀναφέρεται στό **σῶμα** τής έπιταγῆς, δέν ἔχει παρά νά συμπληρώσει τήν ήμερομηνία καί τό ποσόν καί νά βάλει τήν ύπογραφή του, τής όποίας δείγμα φυλάγεται στή τράπεζα.

ΑΡ. 05 – Φ. Ο. ΕΝ. ΤΗ. 19 ΔΡΧ.



**ΕΘΝΙΚΗΝ ΤΡΑΠΕΖΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.**

**ΠΛΗΡΩΣΑΤΕ ΔΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΠΙΤΑΓΗΣ ΕΙΣ ΔΙΑΤΑΓΗΝ**

**ΤΟ ΠΟΣΟΝ ΤΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ**

**ΜΕ ΧΡΕΩΣΙΝ ΤΟΥ ΠΑΡ' ΥΜΙΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΥ ΜΑΣ**

**ΥΠ' ΑΡΙΘΜΟΝ**

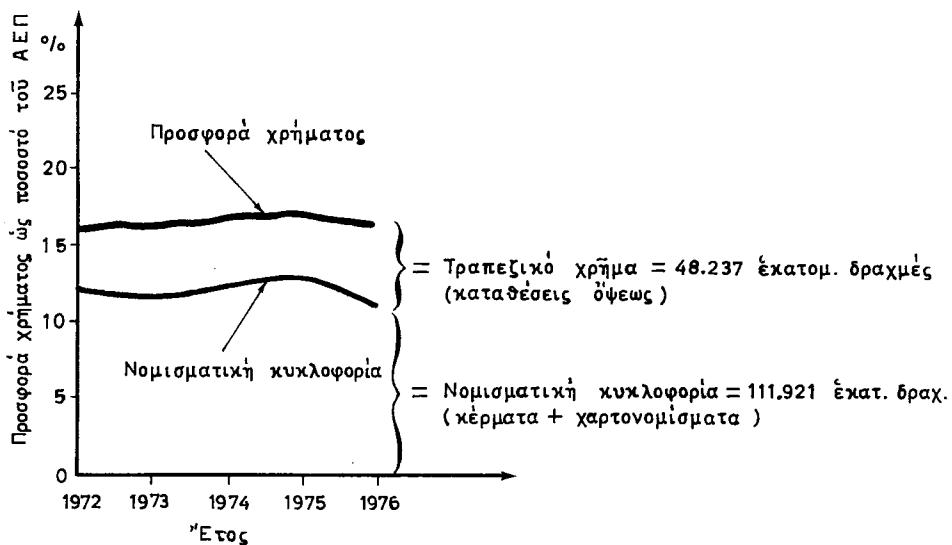
(έκογραφη)

**Σχ. 19.4a.**

'Επιταγή Έθνικής Τραπέζης.

Σύμφωνα μέ τά στοιχεία τής Τραπέζης τής Έλλαδος, ή προσφορά χρήματος κατά τό 1976 έμφανίζεται τήν εικόνα τού σχήματος 19.4β, δπου τό χρήμα έμφανίζεται ως ποσοστό τοῦ ἀκαθάριστου Έθνικοῦ Είσοδήματος (γιά τήν έννοια αύτή θά μιλήσομε παρακάτω).

Η ποσότητα του χρήματος πουύ προσφέρεται σέ μιά περίοδο δέν κινεῖται συνήθως όλοκληρη γιά τή διενέργεια πληρωμών. "Ενα μέρος από το χρήμα αύτο παραμένει άχρησιμοποίητο, ένω ένα άλλο χρησιμοποιείται γιά πολλαπλές πληρωμές, Ή ίδια δηλαδή ποσότητα χρήματος κινεῖται από χέρι σέ χέρι γιά κάλυψη διαφόρων συναλλαγών μέσα στήν ίδια μέρα.



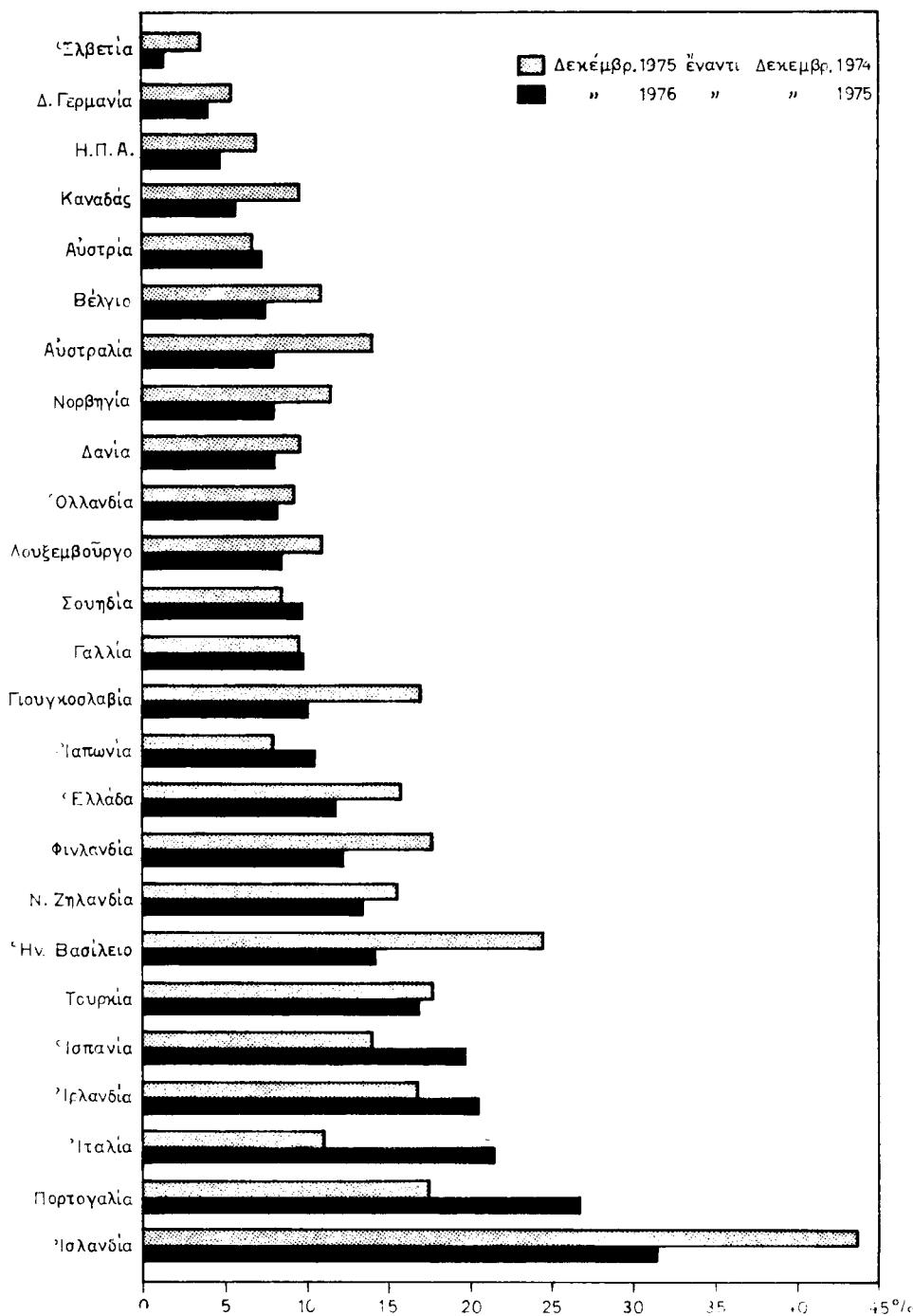
Σχ. 19.4β.

Έξέλιξη προσφοράς χρήματος (1972 - 1976).

Τό χρήμα μεταβιβάζεται έτσι από πρόσωπο σέ πρόσωπο μέ μικρή ή μεγάλη ταχύτητα. Ο μέσος άριθμός μεταβιβάσεων τού χρήματος από τό ένα πρόσωπο στό άλλο, μέσα σέ μιά χρονική περίοδο, όνομάζεται **ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος**.

## 19.5 Η άξια του χρήματος — ή έννοια του πληθωρισμού.

Η άξια του χρήματος, όπως και ή άξια κάθε άλλου είδους, προσδιορίζεται από τό ποσό τών άγαθών και ή υπηρεσιών πουύ μπορούμε νά άγοράσομε μέ μιά μονάδα του. Είναι έπισης προφανές ότι τό τί μπορεί νά άγοράσομε μέ μιά δραχμή, έξαρτάται από τό έπιπεδο τών τιμών. Η άξια τού χρήματος μέ τήν έννοια αύτή, άναλογα δηλαδή μέ τό τί μπορούμε νά άγοράσομε μέ μιά μονάδα του, όνομάζεται **άγοραστική δύναμη**. Η σχέση άνάμεσα στό γενικό έπιπεδο τιμών και τής άξιας τής δραχμής είναι σχέση άντιστροφη, πού σημαίνει ότι ζταν οι τιμές άνεβαίνουν ή άξια τής δραχμής μειώνεται. Όταν οι τιμές είναι ψηλές, είναι φανερό ότι χρειαζόμαστε περισσότερες μονάδες χρήματος γιά τήν άποκτηση μιᾶς ποσότητας από ένα άγαθό, ένω ζταν οι τιμές είναι χαμηλές, τήν ίδια ποσότητα μπορούμε νά άγοράσομε μέ λιγότερες μονάδες χρήματος. Ετσι, άν οι τιμές διπλασιαστούν, ή άγοραστική άξια τού χρήματος μειώνεται στό μισό.



Σχ. 19.5.

Ποσοστιαίες μεταβολές τοῦ δείκτη τιμῶν καταναλωτῆ  
τῶν χωρῶν τοῦ Ο.Ο.Σ.Α.

ΠΗΓΗ: "Εκθεση διοικητή Τραπέζης τῆς Ελλάδος γιά τό έτος 1976.

‘Η αὔξηση τῶν τιμῶν καὶ συνεπῶς ἡ μείωση τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ χρήματος εἶναι φαινόμενο πού χαρακτηρίζει τῇ σύγχρονῃ ἐποχῇ. Τά τελευταῖα μάλιστα χρόνια ὅλοι γνωρίζομε πόσο γρήγορα ἀνεβαίνουν οἱ τιμές ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῆς δραχμῆς παρουσιάζει γρήγορο ρυθμό τὰ χρόνια αὐτά.’ Αν ἔχετε ἔνα κατοστάρικο μπορεῖτε π.χ. σήμερα νά ἀγοράσετε ὄρισμένες ποσότητες πραγμάτων. Πέρισυ μέ τό ἵδιο κατοστάρικο θά ἀγοράζατε ἀσφαλῶς μεγαλύτερες ποσότητες ἀπό τά ἴδια πράγματα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἀξία τοῦ χρήματος μεταβλήθηκε σέ σύγκριση μέ τό προηγούμενο ἔτος καὶ στήν περίπτωσή μας μειώθηκε. Στό σχῆμα 19.5 βλέπομε τήν ποσοστιαία αὔξηση τῶν τιμῶν κατά τῇ διετίᾳ Δεκέμβριος 1974 — Δεκέμβριος 1976. ‘Οπως προκύπτει ἀπό τό σχῆμα αὐτό τό φαινόμενο εἶναι διεθνές. Γιά τήν Ἑλλάδα εἰδικότερα οἱ τιμές πού πληρώνει ὁ καταναλωτής σημείωσαν μέση αὔξηση κατά ποσοστό 11,7% τό 1976 ἔναντι τοῦ 1975. Τό ποσοστό αὐτό βρίσκεται πολύ κοντά στό μέσο ποσοστό αὔξησεως τῶν χωρῶν τοῦ Ὀργανισμοῦ Οἰκονομικῆς Συνεργασίας καὶ Ἀναπτύξεως πού ἀναφέρονται στό σχῆμα 19.5 καὶ πού ἦταν 11,2%. Τό φαινόμενο αὐτό τῆς αὔξησεως τῶν τιμῶν ἡ τῆς μειώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ χρήματος, ὀνομάζεται **πληθωρισμός**.

**‘Αποτελεῖ δέ ὁ πληθωρισμός μιά διατάραξη τῆς ίσορροπίας μεταξύ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἀγαθῶν μέ ἐπακόλουθο τήν αὔξηση τῶν τιμῶν καὶ τή μείωση τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος.**

‘Οταν συμβαίνει αὐτό, οἱ ἐργαζόμενοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τήν αὔξηση τῶν τιμῶν, πιέζουν γιά αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν τους, ἡ ὁποία ὅταν πραγματοποιηθεῖ ὀδηγεῖ στήν αὔξηση τοῦ κόστους παραγωγῆς, πού συνήθως ὀδηγεῖ μέ τή σειρά τῆς στήν αὔξηση τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς. Δημιουργεῖται ἔτσι ἔνας φαῦλος κύκλος, ἀπό τόν ὅποιο εἶναι πολύ δύσκολο νά βγει μιά οἰκονομία χωρίς τήν ἔντονη παρέμβαση τοῦ Κράτους.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ

### ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

#### 20.1 Γενικά.

“Οπως έχομε άναφέρει πολλές φορές μέχρι τώρα, οι τράπεζες άποτελούν ένα πολύ παλιό θεσμό που ή σημασία του είναι σημαντική για τη λειτουργία της οικονομίας.

Στίς περισσότερες χώρες, όπως και στήν ‘Ελλάδα, τίς Τράπεζες διακρίνομε σέ δυο κατηγορίες:

α) Τίς **Έμπορικές Τράπεζες**, πού άποτελούν κερδοσκοπικές έπιχειρήσεις μέσα σκοπό τήν έμποριά του χρήματος και τήν παροχή οικονομικών ύπηρεσιών.

β) Τίς **ειδικές τράπεζες**, έκεινες δηλαδή πού έξυπηρετούν ειδικούς σκοπούς. Τέτοιες είναι ή Τράπεζα τής ‘Ελλάδος, πού έχει, όπως είπαμε, τό έκδοτικό προνόμιο και άποτελεί όργανο άσκησεως τής νομισματικής πολιτικής, ή ‘Αγροτική Τράπεζα, πού έχει ώς σκοπό τήν έφαρμογή όρισμένων τομέων τής άγροτικής πολιτικής και τή χρηματοδότηση τών γεωργικών έκμεταλλεύσεων, ή ‘Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ETBA), πού έχει ώς σκοπό νά προώθησει τή βιομηχανική άναπτυξη και ή Κτηματική Τράπεζα, πού σκοπός της είναι ή χρηματοδότηση διαφόρων στεγαστικών πραγματάτων μέ τήν παροχή δανείων στεγάσεως. Οι τράπεζες τής πρώτης κατηγορίας μπορεῖ νά άνήκουν σέ ίδιωτες, νά είναι δηλαδή ιδιωτικές έπιχειρήσεις, ή στό Κράτος. Οι τράπεζες τής δεύτερης κατηγορίας άνήκουν στό Κράτος, άφού μοναδικός μέτοχος, δηλαδή ιδιοκτήτης τών κεφαλαίων, είναι τό Δημόσιο ή άλλοι κρατικοί όργανισμοί.

Στό κεφάλαιο αύτό δέν πρόκειται νά άναλύσομε μέ λεπτομέρεια τόν τρόπο λειτουργίας τού τραπεζικού συστήματος. Θά περιγράψομε μόνο σέ γενικές γραμμές τό έργο και τόν τρόπο λειτουργίας τών έμπορικών τραπεζών και τό ρόλο τής κεντρικής μας τράπεζας, δηλαδή τής Τραπέζης τής ‘Ελλάδος.

#### 20.2 Οι έμπορικές τράπεζες.

Οι έμπορικές τράπεζες, όπως είναι ή ‘Εθνική Τράπεζα τής ‘Ελλάδος, ή ‘Έμπορική Τράπεζα, ή Τράπεζα Πίστεως, ή ‘Ιονική-Λαϊκή κλπ. άποτελούν έπιχειρήσεις προσφορᾶς ύπηρεσιών, παρέχουν δηλαδή στούς πελάτες τους διάφορες ύπηρεσίες μέ άμοιβή, πού συνήθως όνομάζεται **προμήθεια ή τόκος**.

Οι τράπεζες, όπως είπαμε παραπάνω, προηλθαν από τα παλιά χρυσοχοεία, που άναλαμβαναν μέ κάποια άμοιβή νά άποθηκεύουν μέ άσφαλή τρόπο χρυσό και άλλα πολύτιμα άντικείμενα. Μέ τίς άποδείξεις πού ጀδιναν γι' αύτές τίς καταθέσεις είδαμε πώς οδηγήθηκαμε στή δημιουργία τοῦ χαρτονομίσματος. "Ας έξετασομε δύμας λίγο πιο άναλυτικά ποιό είναι τό ἔργο μιᾶς σύγχρονης έμπορικής τράπεζας, άφοϋ, όπως γνωρίζομε, τήν ἔκδοση τῶν χαρτονομισμάτων τήν ἔχει άναλάβει κατ' άποκλειστικότητα ή Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

"Ολοι γνωρίζομε ὅτι, ἀν ἔχομε συγκεντρώσει ὄρισμένα χρήματα, πού δέν θέλομε νά τά ξοδέψουμε ἀμέσως ή σέ σύντομο χρονικό διάστημα, τότε πηγαίνομε και τά **καταθέτομε** σέ μιά Τράπεζα, γιά νά είναι πιο άσφαλισμένα, άλλα και γιά νά παίρνομε και κάποιο εισόδημα, δηλαδή τόκο. **Πῶς δύμας συμβαίνει καὶ, ἀντί νά πληρώνομε τήν Τράπεζα, πού άναλαμβάνει τή φύλαξη τῶν χρημάτων μας, νά μᾶς δίνει τόκο;**

Είδαμε ἐπίσης ὅτι και τά χρήματα πού ἔχομε γιά νά καλύπτομε τίς τρέχουσες ἀνάγκες μας, μποροῦμε νά τά καταθέσουμε σέ μιά Τράπεζα και τίς πληρωμές, γιά κάπως πιο σοβαρές ἀγορές, νά τίς πληρώνομε μέ ἐπιταγές. Στήν περίπτωση αύτή ή Τράπεζα άναλαμβάνει νά μᾶς παρέχει μιά συνεχή ὑπηρεσία, νά μεσολαβεῖ δηλαδή στίς πληρωμές μας, γιά νά μᾶς βγάζει ἀπό τόν κίνδυνο νά ἔχομε πολλά χρήματα μαζύ μας και νά κάνομε τίς συναλλαγές μας μέ **μετρητά**, όπως λέμε, δηλαδή μέ χαρτονομίσματα και κέρματα. **Γιατί δύμας τό κάνει ή τράπεζα αύτό, άφοϋ ὅχι μόνο δέν τήν πληρώνομε, ἀλλά καμιά φορά μᾶς δίνει κι ἔνα μικρό τόκο;**

"Οπως πολλοί ἀπό σᾶς θά γνωρίζετε, ἀν χρειαζόμαστε χρήματα γιά τήν ἐπιχείρησή μας ή γιά νά ἀγοράσουμε ἔνα ἀκίνητο, είναι δυνατόν, μέ ὄρισμένες προϋποθέσεις, **νά δανεισθοῦμε** χρήματα ἀπό μιά Τράπεζα. Τό δάνειο αύτό ὀφείλομε νά ἔξοφλήσουμε, δηλαδή νά ἐπιστρέψουμε τά χρήματα πού δανεισθήκαμε στήν Τράπεζα, μέσα σέ ὄρισμένο χρονικό διάστημα (μηνῶν ή ἑτῶν) μέ τμηματικές καταβολές. Στήν περίπτωση αύτή, μαζύ μέ τό ποσόν πού δανεισθήκαμε και πού τό δονομάζομε κεφάλαιο, πληρώνομε και ἔνα ἐπί πλέον ποσόν, πού ἀποτελεῖ **τόν τόκο πού εἰσπράττει** ή τράπεζα γιά τό δάνειο πού μᾶς χορήγησε. **Ποῦ βρίσκει δύμας ή Τράπεζα τά χρήματα πού μᾶς δανείζει;**

"Ας δοῦμε, τώρα, ποιά είναι ή ἀπάντηση στά ἐρωτήματα αύτά.

Κάθε Τράπεζα, όπως και κάθε ἐπιχείρηση, ἔχει βέβαια ἀνάγκη νά ἀρχίσει τή λειτουργία της μέ ὄρισμένα κεφάλαια. Τά κεφάλαια αύτά, μαζύ μέ άλλα περιουσιακά στοιχεία, πού ἀποκτά μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ή Τράπεζα, ἀποτελοῦν τή βάση τής έμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ πρός τήν ἀξιοπιστία τῆς Τράπεζας. "Ετσι οι ἴδιωτες μέ βάση αύτή τήν πίστη ἐμπιστεύονται τά χρήματά τους στήν τράπεζα. 'Η τράπεζα δέχεται βασικά τριῶν εἰδῶν καταθέσεις: α) **Καταθέσεις ὅψεως**, οἱ ὅποιες, όπως ἀναφέραμε, κινοῦνται μέ ἐπιταγές, πού ἔκδίδει ὁ καταθέτης στό ὄνομα τρίτων προσώπων ή τοῦ ἴδιου. 'Η ἐπιταγή, όπως γνωρίζομε, είναι μιά **ἐντολή** τοῦ καταθέτη πρός τήν τράπεζα, νά πληρώσει ἀπό τό λογαριασμό του τό ποσόν πού γράφεται πάνω στήν ἐπιταγή σέ ἑκείνον, στοῦ ὅποιου τό ὄνομα τήν ἔκδίδει ή σέ ὅποιονδήποτε κάτοχο τής. 'Η ἀνάληψη τῶν χρημάτων μέ ἐπιταγές μπορεῖ νά γίνει ὁποιαδήποτε χρονική στιγμή. β) **Καταθέσεις «ἐπί προθεσμία»**, δηλαδή καταθέσεις τῶν ὅποιων δέν μπορεῖ νά γίνει ἀνάληψη παρά μόνο ἀφοῦ περάσει ὄρισμένος χρόνος, π.χ. ἔνα ἔξαμνο ή ἔνας χρόνος· η ἀνάληψη γίνεται μόνο ἀπό τόν ἴδιο τόν καταθέτη. γ) **Καταθέσεις ταμιευτηρίου**, καταθέσεις δηλαδή πού μπορεῖ νά ἀναληφθοῦν ὁποιαδή-

ποτε στιγμή, άλλα μόνο άπό τό δικαιούχο καταθέτη, χωρίς νά είναι δυνατή ή έκδοση εντολών πληρωμῆς σέ τρίτους (δέν γίνεται δηλαδή κίνηση τοῦ λογαριασμοῦ μέ επιταγές).

Τά χρήματα αύτά, πού καταθέτομε στίς Τράπεζες, δέν παραμένουν άχρησιμοποίητα στά χρηματοκιβώτια τους μέχρι νά ζητηθοῦν άπό τούς καταθέτες. Οι Τράπεζες έχουν ύποχρέωση νά κρατοῦν πάντα ώς άπόθεμα ένα **ποσοστό μόνο** άπό τά χρήματα πού έχουν συνολικά κατατεθεῖ σ' αύτές (συνήθως 20% ώς 30%). Τά **ύπόλοιπα χρήματα** μπορεῖ νά τά δανείζουν ή νά τά έπενδύουν σέ διάφορες δραστηριότητες, όπως έπιχειρήσεις, άγορά άκινήτων κλπ. καί συνεπώς νά έχουν εισόδημα άπό τά χρήματα αύτά. Είναι λοιπόν φανερό, πῶς μποροῦν οι τράπεζες νά πληρώνουν στούς καταθέτες τόκο γιά τά χρήματα πού κατέθεσαν καί νά καλύπτουν τίς δαπάνες γιά τίς ύπηρεσίες πού προσφέρουν. Οι τράπεζες δανείζουν χρήματα μέ τόκο **ψηλότερο** άπό τόν τόκο πού δίνουν στούς καταθέτες τους. Τό ύψος τοῦ τόκου, πού άποτελεῖ ένα ποσοστό έπι τοῖς έκατό τοῦ ποσού πού έχομε καταθέσει ή έχομε δανεισθεῖ, όνομάζεται **έπιτόκιο**. Τό **έπιτόκιο λοιπόν τῶν καταθέσεων είναι συνήθως μερικές μονάδες μικρότερο άπό τό έπιτόκιο τῶν χορηγήσεων**, τῶν χρημάτων δηλαδή πού δανείζουν οι τράπεζες στούς πελάτες τους.

Μέ τόν τρόπο αύτό, μέ τήν έφαρμογή δηλαδή τοῦ συστήματος τής **μερικῆς ρευστότητας**, πού έπιτρέπει στίς τράπεζες νά κρατοῦν διαθέσιμο ένα μόνο ποσοστό άπό τίς καταθέσεις τους, ένω μποροῦν νά δανείζουν τά ύπόλοιπα, οι Τράπεζες **δημιουργοῦν χρῆμα**, ή καλύτερα **δημιουργοῦν νέες καταθέσεις**.

Αύτό γίνεται μέ τόν έξης τρόπο: "Ας ύποθέσομε ότι ο πελάτης Χ καταθέτει στήν Τράπεζα Α 10.000 δραχμές. Ή Τράπεζα είναι ύποχρεωμένη νά κρατήσει στά διαθέσιμά της ας πούμε τίς 2.000, ένω τίς ύπόλοιπες 8.000 μπορεῖ νά τίς δανείσει σ' έναν άλλο πελάτη της. Καί τά δανείζει, πραγματικά, στόν πελάτη Ψ.

'Ο πελάτης αύτός χρησιμοποιεῖ τά χρήματα τοῦ δανείου γιά νά άγοράσει άπό τόν Υ, ένα μηχάνημα πού χρειάζεται στήν έπιχειρησή του. 'Ο Υ τίς 8.000 πού εισπράττει άπό τήν πώληση τοῦ μηχανήματος τίς καταθέτει στήν τράπεζα Β, ή όποια μέ τή σειρά της, κρατά διαθέσιμες τίς 1.600 δραχμές καί δανείζει τίς ύπόλοιπες 6.400 στόν Τ. 'Ο Τ άγοράζει μέ τό ποσόν αύτό διάφορα είδη άπό τόν Σ, ού όποιος καταθέτει τό ποσόν τῶν 6.400 δραχμῶν στήν τράπεζα Γ, πού κρατά διαθέσιμες τίς 1.280 καί δανείζει τίς ύπόλοιπες 5.120 κ.ο.κ.

"Ετοι μέ τόν τρόπο αύτόν άπό τίς άρχικές 10.000 δραχμές, πού κατέθεσε ο πελάτης στήν τράπεζα Α, δημιουργήθηκαν νέες πιστώσεις άπό τίς διάφορες Τράπεζες ένός ποσοῦ, πού τελικά φθάνει στό πενταπλάσιο τοῦ άρχικοῦ, άφοῦ κάθε τράπεζα μπορεῖ νά δανείζει μόνο 4/5 (80%) τοῦ ποσοῦ τῶν καταθέσεων της.

Πραγματικά, ἀν συνεχίσομε μέ τόν παραπάνω τρόπο τίς πράξεις καταθέσεων καί δανεισμοῦ θά έχομε τόν Πίνακα 20.2.1.

'Από τόν πίνακα αύτόν φαίνεται καθαρά ότι άπό τήν άρχική κατάθεση τῶν 10.000 δημιουργήθηκαν νέες καταθέσεις, ώστε τό συνολικό ποσόν καταθέσεων σέ όλες τίς Τράπεζες μαζί νά φτάσει τίς 50.000. Δημιουργήθηκαν έπισης πιστώσεις συνολικοῦ ποσοῦ μέχρι τά 4/5 τῶν συνολικῶν καταθέσεων, δηλαδή 40.000 δραχμῶν.

"Ετοι, μέ τό παραπάνω παράδειγμα εϊδαμε μέ ποιο τρόπο τό τραπεζικό σύστημα δημιουργεῖ χρῆμα καί προσφέρει μιά σημαντική ύπηρεσία στήν οίκονομία.

'Η λειτουργία τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος ρυθμίζεται καί έλεγχεται άπό τό Κράτος, τό όποιο καθορίζει τό ποσοστό ρευστότητας τῶν έμπορικῶν Τραπεζῶν καί

επιβάλλει τήν ύποχρέωση νά καταθέτουν άντιστοιχα ποσά στήν κεντρική τράπεζα. καθορίζει τό ύψος τῶν ἐπιτοκίων, ρυθμίζει τήν ἔκταση καί ὀρίζει τίς προϋποθέσεις γιά τή χορήγηση δανείων κ.ο.κ.

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 20.2.1.**

**Πολλαπλασιαστική αὔξηση τῶν τραπεζικῶν καταθέσεων.**

	Κατάθεση	Δάνειο	Μετρητά καί ρευστότητα
Τράπεζα Α (ἀρχική)	10.000	8.000	2.000
Τράπεζα Β	8.000	6.400	1.600
Τράπεζα Γ	6.400	5.120	1.280
Τράπεζα Δ	5.120	4.096	1.024
Τράπεζα Ε	4.096	3.276,80	819,20
Σύνολο καί τῶν 5 Τραπεζῶν	33.616	26.892,80	6.723,20
Σύνολο τῶν ύπολοίπων τραπεζῶν	16.384	13.107,20	3.276,80
Σύνολο γιά όλόκληρο τό τραπεζικό σύστημα	50.000	40.000	10.000

### **20.3 Ή κεντρική τράπεζα.**

“Οπως εἰπαμε, ή πιό σημαντική ἀπό τίς εἰδικές Τράπεζες είναι ή ὀνομαζόμενη κεντρική τράπεζα, πού γιά τή χώρα μας είναι ή Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

Οι βασικές λειτουργίες μιᾶς κεντρικῆς τράπεζας είναι:

α) **Έκδίδει τό χαρτονόμισμα**, γι' αὐτό καί ὀνομάζεται **Έκδοτική τράπεζα**. Η κεντρική τράπεζα ρυθμίζει ταυτόχρονα καί τόν δύκο τοῦ χαρτονομίσματος πού κυκλοφορεῖ, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας.

β) **Ρυθμίζει τόν δύκο τῶν πιστώσεων πού παρέχονται ἀπό τίς ἐμπορικές τράπεζες**, ἀνάλογα μέ τήν οἰκονομική πολιτική πού ἐφαρμόζει τό Κράτος καί τίς γενικότερες οἰκονομικές συνθήκες.

γ) **Ἐνεργεῖ ώς Τράπεζα τοῦ Δημοσίου**. Ή κεντρική τράπεζα τηρεῖ τούς λογαριασμούς τῶν διαφόρων Δημοσίων ‘Υπηρεσιῶν καί προσφέρει κάθε εἰδους τραπεζική ύπηρεσία πρός τό Δημόσιο.

δ) **Ἐνεργεῖ ώς Τράπεζα τῶν ἐμπορικῶν Τραπεζῶν**. Ετσι, οἱ ἐμπορικές τράπεζες καταθέτουν ύποχρεωτικά σ' αὐτή τό ποσοστό τῶν καταθέσεών τους πού ὀφείλουν νά τηροῦν ώς περιθώριο ρευστότητας. Ή κεντρική τράπεζα ἔχει τό δικαίωμα νά αὔξομειώνει τό ποσοστό αὐτό, ἀνάλογα μέ τό ἄν ἐπιθυμεῖ τήν αὔξηση ἡ τή μείωση τῆς πιστοδοτήσεως τῆς οἰκονομίας.

ε) **Διαχειρίζεται τά ἀποθέματα σέ ξένα νομίσματα** (έξωτερικό συνάλλαγμα) καί ἀσκεῖ τόν ἔλεγχο τῆς εἰσαγωγῆς καί ἔξαγωγῆς συναλλάγματος.

στ) **Καθορίζει τό ύψος τοῦ λεγόμενου τραπεζικοῦ ἐπιτοκίου**, βάσει τοῦ ὅποιου οἱ ἐμπορικές τράπεζες ὀρίζουν τό ἐπιτόκιο τῶν καταθέσεων καί τῶν χορηγήσεων.

## ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ

### ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ

##### ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΠΟΥ ΤΟ ΜΕΤΡΑΜΕ

###### 21.1 Γενικά.

Είναι άναγκαιο γιά πολλούς λόγους νά διαθέτομε έναν τρόπο γιά νά μετροῦμε τήν άπόδοση μιᾶς οικονομίας ώς σύνολο. Χρειαζόμαστε ένα μέσο μετρήσεως τού συνολικού άποτελέσματος τής παραγωγικής δραστηριότητας, δηλαδή τής συνολικής παραγωγής άγαθών καί ύπηρεσιών, καί ένα μέσο μετρήσεως τού συνολικού είσοδήματος όλοκληρου τού πληθυσμού μιᾶς χώρας.

Οι **έθνικοί λογαριασμοί** μᾶς δίνουν αύτό τό μέσο μετρήσεως. "Ενας τέτοιος λογαριασμός είναι τό 'Ακαθάριστο 'Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), μέ τό όποιο μετροῦμε τή συνολική παραγωγή άγαθών καί ύπηρεσιών μιᾶς έθνικής οικονομίας, καθώς καί όρισμένοι άλλοι λογαριασμοί, πού προκύπτουν άπό αύτόν καί τούς όποίους θά έξετάσομε στό κεφάλαιο αύτό.

Τό ένδιαφέρον μας γιά τούς έθνικούς λογαριασμούς στηρίζεται στό γεγονός ότι οι λογαριασμοί αύτοί μᾶς δίνουν ένα μέσο μετρήσεως τής προσπάθειας πού καταβάλλει μιά κοινωνία, γιά νά έξασφαλίσει τά άγαθά καί ύπηρεσίες πού χρειάζεται γιά τήν κάλυψη τών άναγκων τών μελῶν της καί συνεπώς τής μετρήσεως τού **ύλικού έπιπέδου ζωῆς τῶν κατοίκων μιᾶς χώρας**. Χρησιμεύουν έπίσης ώς ένα μέσο συγκρίσεως τού **μέσου έπιπέδου ζωῆς** μεταξύ τών διαφόρων χωρών. Μέ τήν παρακολούθηση τέλος τής έξελίξεως τών έθνικών λογαριασμών άπό χρόνο σέ χρόνο, μποροῦμε νά μετρήσομε τό **ρυθμό μέ τόν όποιο άναπτύσσεται μία οικονομία**, τό ρυθμό δηλαδή μέ τόν όποιο βελτιώνεται τό **μέσο ύλικό έπίπεδο ζωῆς τῶν κατοίκων μιᾶς χώρας**.

Στό κεφάλαιο αύτό θά έξετάσομε έπίσης τήν έννοια τού **κατά κεφαλήν είσοδήματος** καί τήν έννοια τής **οικονομικής άναπτύξεως**.

###### 21.2 'Ακαθάριστο 'Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ).

**Τό συνολικό δύκο τής παραγωγής μιᾶς χώρας σέ άγαθά καί ύπηρεσίες,**

**ἀποτιμημένα στήν ἀγοραία τιμή τους**, όνομάζομε **'Ακαθάριστο Έθνικό Προϊόν** (ΑΕΠ). Ή εννοια τοῦ ἀκαθάριστου ἔθνικοῦ προϊόντος μᾶς γυρίζει πίσω στὸν δρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς πού δώσαμε στὸ Κεφάλαιο 16, παράγραφος 1. Παραγωγὴ εἶναι ἡ δημιουργία ὅποιουδήποτε ὑλικοῦ ἀγαθοῦ ἢ ὑπηρεσίας, πού οἱ καταναλωτές εἶναι διατεθειμένοι νά πληρώσουν γιά ν' ἀποκτήσουν καὶ δι, τι πληρώνουν εἶναι ἡ οἰκονομική ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τῆς ὑπηρεσίας. Τό ΑΕΠ περιλαμβάνει ὄλοκληρη τήν οἰκονομική παραγωγή μᾶς χώρας μέσα σέ μιά δεδομένη χρονική περίοδο, πού συνήθως εἶναι ἔνα ἔτος.

Τό ΑΕΠ ὑπολογίζεται στή χρηματική του ἀξία, ἀφοῦ αὐτός εἶναι ὁ μόνος τρόπος μέ τόν ὅποιο μπορεῖ νά ὑπολογισθοῦν μαζύ τόσο διαφορετικά εἰδη ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν, ὅπως τρόφιμα, ποτά, μηχανές, ἐργαλεῖα, αὐτοκίνητα, ὑπηρεσίες συγκοινωνιῶν, ἀσφαλίσεως κλπ.

"Ἐνας ἄλλος τρόπος μέ τόν ὅποιο μπορεῖ νά μετρηθεῖ τό ΑΕΠ εἶναι νά ὑπολογισθοῦν **οἱ συνολικές δαπάνες γιά τήν ἀγορά τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν πού παράχθηκαν μέσα στό ἔτος**. Τά προϊόντα τῆς παραγωγῆς πού δέν πωλήθηκαν, ὑποτίθεται ὅτι ἀγοράσθηκαν ἀπό τούς ἴδιους τούς παραγωγούς καὶ παραμένουν στίς ἀποθήκες τους ὡς ἀποθέματα." Ἐτοι εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἀξία τοῦ συνόλου τῆς παραγωγῆς καὶ τό σύνολο τῶν δαπανῶν γιά ἀγαθά καὶ ὑπηρεσίες εἶναι ἵσα.

Τέλος ΑΕΠ **είναι καὶ τό συνολικό εἰσόδημα πού ἔλαβαν δλοι οἱ πωλητές τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν**. "Ο, τι κάποιος ξοδεύει γιά ν' ἀγοράσει ἀγαθά ἢ ὑπηρεσίες, κάποιος ἄλλος τό παίρνει ὡς εἰσόδημα." Ἐτοι, γιά νά μετρήσομε τό ἀκαθάριστο ἔθνικό προϊόν μποροῦμε νά λάβομε: α) Τήν ἀξία δλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν πού παράχθηκαν, ἢ β) τό ποσόν τῆς συνολικῆς δαπάνης γιά τήν ἀγορά αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ἢ γ) τό (ἀκαθάριστο) εἰσόδημα πού πραγματοποιήθηκε ἀπό τήν πώληση τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Καὶ οἱ τρεῖς παραπάνω περιπτώσεις εἶναι τό ἴδιο καὶ κάθε τρόπος μᾶς δίνει τό ἴδιο σύνολο. Ἐκεῖνο πού ἀλλάζει εἶναι ἡ σκοπιά ἀπό τήν ὅποια ἔξετάζομε τά πράγματα.

"Υπάρχουν δύο τρόποι γιά νά ὑπολογίσομε τό ἀκαθάριστο ἔθνικό προϊόν, ὥστε νά ἀποφύγομε τόν κίνδυνο νά ὑπολογίσομε δύο φορές τό ἴδιο πράγμα.

α) 'Ο πρώτος τρόπος εἶναι νά ἀθροίσομε δλες τίς δαπάνες γιά **τελικά** προϊόντα πού πωλήθηκαν στούς καταναλωτές ἢ στίς ἐπιχειρήσεις ὡς ἀγαθά παραγωγοῦ. "Ολες δηλαδή τίς δαπάνες τῶν νοικοκυριῶν γιά τρόφιμα, ἔνδυση, ἡλεκτρικές συσκευές, φάρμακα κ.ο.κ. καὶ δλες τίς δαπάνες τῶν ἐπιχειρήσεων γιά μηχανήματα, ἐργαλεῖα, νομικές ὑπηρεσίες κλπ. 'Εδω θά πρέπει νά προσέξομε τή λέξη **τελικά**." Ας δοῦμε τί ἐννοῦμε μέ τή λέξη αὐτή στό παρακάτω παράδειγμα. 'Από μεταλλείο ἔξορύσεται σιδηρομετάλλευμα πού στή συνέχεια πωλεῖται στό χαλυβουργεῖο γιά νά τό μετατρέψει σέ χάλυβα καὶ μετά σέ λαμαρίνα. Τή λαμαρίνα αὐτήν τό χαλυβουργεῖο τήν πωλεῖ σ' ἔνα ἐργοστάσιο πού παρασκευάζει ψυγεῖα, τά όποια διαθέτει στόν καταναλωτή. Τί θά ὑπολογίσομε στήν περίπτωση αὐτή στό ἔθνικό προϊόν; "Αν ἀθροίσομε τήν ἀξία τοῦ σιδηρομεταλλεύματος, τήν ἀξία τῆς λαμαρίνας καὶ τήν ἀξία τοῦ ψυγείου, είνα φανερό ὅτι θά ὑπολογίσομε τήν ἀξία τοῦ σιδήρου τρεῖς φορές. Γιά νά τό ἀποφύγομε λοιπόν αὐτό, κάθε τί πού χρησιμοποιεῖται στήν κατασκευή ἐνός προϊόντος μέσα σ' ἔνα χρόνο, ἐμφανίζεται μόνο μιά φορά καὶ **λογαριάζεται ἡ ἀξία του μόνο μέσα στό τελικό προϊόν**, δηλαδή στό ψυγεῖο στήν ἀξία τοῦ τελικοῦ προϊόντος περιλαμβάνεται ἡ ἀξία καὶ τῶν πρώτων ύλῶν καὶ τῆς ἐργασίας καὶ ὅποιουδήποτε ἄλλου ἔξαρτήματος ἢ ύλικοῦ πού ἔχει χρησιμοποιηθεῖ.

Στήν περίπτωση τῶν ἀγαθῶν παραγωγοῦ, ὅπως τά μηχανήματα πού ἀγοράζονται ἀπό μιά βιομηχανία, δημιουργεῖται βέβαια ἔνα πρόβλημα, ἀφοῦ ἡ ἀξία τους δένεν συνομιατώνεται ἀμεσα στά τελικά προϊόντα, ὅπως συμβαίνει στήν περίπτωση τῶν ἀγαθῶν καταναλωτῆ μέ τίς πρώτες ὕλες. Γι' αὐτό ὑπολογίζομε τά μηχανήματα αύτά, ὅπως καί κάθε ἄλλο ἀγαθό παραγωγοῦ, ὅταν ἀγοράζονται ἀπό τόν τελικό ἀγοραστή, ὅταν δηλαδή ἀγοράζονται ἀπό τή βιομηχανία πού θά τά χρησιμοποιήσει.

‘Ο τρόπος αὐτός ὑπολογισμοῦ τοῦ ΑΕΠ ὁνομάζεται **μέθοδος τελικοῦ προϊόντος**.

β) ‘Η ἄλλη μέθοδος πού χρησιμοποιεῖται γιά τόν ὑπολογισμό τοῦ ΑΕΠ είναι αὐτή πού ὁνομάζεται **μέθοδος προστιθέμενης ἀξίας**. Σύμφωνα μέ τή μέθοδο αὐτή ὑπολογίζεται ἡ ἀξία πού προσθέτει σ' ἔνα προϊόν καθένας ἀπό τούς ἐνδιάμεσους παραγωγούς, μέχρι πού νά φθάσομε στό τελικό προϊόν. “Ετσι, στό προηγούμενο παράδειγμα τοῦ ψυγείου, τό χαλυβουργείο μετατρέποντας τό σίδηρο σέ χάλυβα προσθέτει κάτι στήν ἀξία του καί τό ἐργοστάσιο ψυγείων χρησιμοποιώντας τή λαμαρίνα προσθέτει ἐπίσης κάτι στήν ἀξία της. ‘Η πρόσθετη αὐτή ἀξία είναι ἡ διαφορά μεταξύ αύτοῦ πού πληρώνει γιά τό σίδηρο ἡ χαλυβουργία ἢ γιά τή λαμαρίνα τό ἐργοστάσιο ψυγείων καί τής τιμῆς, στήν ὅποια πωλοῦν αὐτά τά προϊόντα.

Μέ τήν προσθήκη ὅλων τῶν **προστιθέμενων ἀξιῶν** σέ κάθε φάση τής παραγωγικῆς διαδικασίας μέχρι τήν κατασκευή τοῦ τελικοῦ προϊόντος βρίσκομε τό ΑΕΠ, χωρίς νά ὑπολογίζομε δυό ἢ παραπάνω φορές τά ίδια στοιχεῖα.

### 21.3 Καθαρό έθνικό προϊόν.

Μιά ἄλλη ἔννοια τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν είναι τό **Καθαρό Έθνικό Προϊόν (ΚΕΠ)**. “Οπως ἔχομε ἀναφέρει πιό πάνω, μερικά ἀπό τά ἀγαθά παραγωγοῦ χρησιμοποιοῦνται δχι ὡς νέος κεφαλαιουχικός ἐξοπλισμός, δέν ἀποτελοῦν δηλαδή αὔξηση τοῦ κεφαλαίου ὡς συντελεστή παραγωγῆς, ἀλλά ἀντικαθιστοῦν ὑπάρχοντα ἐξοπλισμό, ὁ ὅποιος δμως ἔχει φθαρεῖ μέ τή χρήση του. ”Αν π.χ. ἔνα μηχάνημα διατηρεῖται δέκα χρόνια, μποροῦμε νά ποῦμε δτι κάθε χρόνο χάνει ἔνα χρόνο ἀπό τή ζωή του, ἔχει δηλαδή χρησιμοποιηθεῖ τό ἔνα δέκατο τής συνολικής χρήσεώς του καί συνεπῶς ἡ βιομηχανία πού τό χρησιμοποιεῖ μπορεῖ νά ὑπολογίζει αὐτό τό ἔνα δέκατο ὡς **κόστος χρήσεως ἐνός ἔτους**. Τό κόστος αὐτό ὁνομάζεται **ἀπόσβεση**. ”Ετσι προτοῦ μιά ἐπιχείρηση, καί συνεπῶς μιά οίκονομία ὡς σύνολο, προσθέσει κάτι στά ἀγαθά παραγωγοῦ πού διαθέτει, πρέπει νά ἀντικαταστήσει ἐκείνα πού ἔχουν ἀποσβεσθεὶ ἐντελῶς, ἔχουν ἔδαντλήσει τή ζωή τους.

**Καθαρό λοιπόν έθνικό προϊόν είναι τό ἀκαθάριστο έθνικό προϊόν, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν ἐκείνα τά ἀγαθά πού ἀντικαθιστοῦν τίς μηχανές, ἐγκαταστάσεις κλπ. πού ἔχουν ἀποσβεσθεῖ.** ”Ετσι τό ΑΕΠ τής Έλλάδας τό 1974 ἦταν 586.958 ἑκατ. δραχμές καί οί ἀποσβέσεις 39.276 ἑκατ. δραχμές. ”Αρα τό καθαρό έθνικό προϊόν ἦταν 547.682 ἑκατ. δραχμές. Τό καθαρό έθνικό προϊόν μᾶς δείχνει τό σύνολο τής παραγωγῆς τῶν ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν, πού κατά τή διάρκεια ἐνός ἔτους ἔχουν προσφερθεῖ στήν κατανάλωση καί στούς παραγωγούς, γιά νά αὔξησουν τό παραγωγικό τους δυναμικό καί γιά νά ἐπεκτείνουν τίς ἐγκαταστάσεις τους.

## 21.4 Έθνικό είσοδημα.

"Αν τό καθαρό έθνικό προϊόν τό δοῦμε άπό τήν πλευρά τοῦ εἰσοδήματος, τότε ἔχομε τήν ἔννοια τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος.

**Έθνικό είσοδημα είναι τό σύνολο όλων τῶν εἰσοδημάτων πού ἀπέκτησαν οἱ κάτοχοι τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἀπό τή διάθεσή τους, δηλαδή τοῦ ἐδάφους, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου.** Τό έθνικό είσοδημα είναι πάντα μικρότερο ἀπό τό καθαρό έθνικό προϊόν. Αὐτό συμβαίνει γιατί οι συντελεστές τῆς παραγωγῆς δέν λαμβάνουν στήν πράξη ώς εἰσόδημα τή συνολική ἀξία πού ἔχουν, ἀφοῦ οι ἐπιχειρήσεις πού τούς χρησιμοποιοῦν, **πρέπει νά πληρώσουν στό Κράτος ἔμμεσους φόρους.** Τό Κράτος ὅμως δέν συμβάλλει μέ τίποτα στήν καθαυτό παραγωγή, συνεπῶς δέν προσφέρει ἄμεσο ἀντάλλαγμα γιά τούς ἔμμεσους φόρους πού εἰσπράττει. Γ' αὐτό πρέπει λοιπόν ἀπό τό καθαρό έθνικό προϊόν νά ἀφαιρέσομε τούς ἔμμεσους φόρους, γιά νά ἔχομε τό εἰσόδημα πού ἀποκτοῦν οι συντελεστές τῆς παραγωγῆς, δηλαδή οἱ ἐργαζόμενοι, οἱ ιδιοκτήτες τοῦ ἐδάφους ἢ τῶν ἀκινήτων καὶ οἱ κάτοχοι τοῦ κεφαλαίου. Τό εἰσόδημα αὐτό ὄνομάζομε **Έθνικό Εἰσόδημα.** "Ετοι, ἐνῶ τό καθαρό έθνικό προϊόν τῆς Ελλάδας ἦταν, ὅπως εϊδαμε, τό 1974 547.682 ἑκατ. δραχμές, τό έθνικό εἰσόδημα ἦταν 476.120 ἑκατ. δραχμές (547.682 — 71.562 ἔμμεσοι φόροι).

## 21.5 Ποσωπικό είσοδημα.

**Προσωπικό είσοδημα είναι τό συνολικό είσοδημα πού πραγματοποιοῦν ὅλα τά ἄτομα σέ μιά χώρα, ὅ, τι δηλαδή τά ἄτομα διαθέτουν στά χέρια τους γιά νά ξοδέψουν ἢ νά ἀποταμεύσουν ἢ νά πληρώσουν τούς φόρους τους.**

Τό προσωπικό είσοδημα είναι μικρότερο ἀπό τό έθνικό είσοδημα, κυρίως γιατί **τό έθνικό είσοδημα περιλαμβάνει τό σύνολο τῶν κερδῶν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐνῶ οἱ μέτοχοι παίρνουν ἔνα μόνο μέρος τῶν κερδῶν αὐτῶν ώς μέρισμα.** Ἐνα μεγάλο μέρος τῶν κερδῶν αὐτῶν πηγαίνει στό Κράτος ώς φόρος, καὶ ἔνα μεγάλο ἐπίσης μέρος μένει, ὅπως εἴπαμε, μέσα στήν ἐπιχειρηση ώς ἀποθεματικό καὶ μόνο τό ύπόλοιπο μοιράζεται στούς μετόχους. Τά ποσά συνεπῶς αὐτά πρέπει νά ἀφαιρεθοῦν ἀπό τό έθνικό είσοδημα, γιά νά ύπολογίσομε τό ποσόν τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος πού πηγαίνει στούς ιδιωτες. Τά ἄτομα ἔξαλλου συμπληρώνουν τό εἰσόδημα αὐτό μέ όρισμένα ἄλλα ἔσοδα, ὅπως π.χ. ἐπιδόματα ἀνεργίας ἢ ἀσθένειας ἀπό τίς κοινωνικές ἀσφαλίσεις κλπ., πού, ἐνῶ ἀποτελοῦν προσωπικό είσοδημα, δέν περιλαμβάνονται στό έθνικό είσοδημα (ἀφοῦ δέν ἐκπροσωποῦν τρέχουσα παραγωγή). Τά ποσά αὐτά πρέπει νά προστεθοῦν στό παραπάνω συνολικό είσοδημα, γιά νά ἔχομε τό πραγματικό ὑψος τοῦ προσωπικοῦ εἰσοδήματος.

## 21.6 Κατά κεφαλήν είσοδημα — βιοτικό έπίπεδο.

Τό μέγεθος τοῦ ἀκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος ἢ τοῦ έθνικοῦ εἰσοδήματος δέν μᾶς λέει ἀσφαλῶς τίποτε γιά τό ἄν τό βιοτικό ἐπίπεδο τῶν κατοίκων μιᾶς χώρας είναι ύψηλό ἢ χαμηλό πρίν τό ἐξετάσομε σέ σχέση μέ τόν πληθυσμό τῆς χώρας

αύτής. "Ετσι τό άκαθάριστο έθνικό προϊόν τοῦ Καναδᾶς καί τῆς Ιταλίας ἡταν περίπου τό ΐδιο κατά τό 1974 (Καναδᾶς 145,30 δισεκατομμύρια δολλάρια, Ιταλία 149,81 δισ. δολ.). Τό ΐδιο ἐπίσης ύψος ΑΕΠ είχαν καί ή Νέα Ζηλανδία μέ τήν Πορτογαλία (13,36 δισ. δολ. καί 13,32 δισ. δολ. ἀντίστοιχα). Τό βιοτικό ὅμως ἐπίπεδο τοῦ Καναδοῦ είναι τό ΐδιο μέ τοῦ Ιταλοῦ, ἡ τοῦ Νεοζηλανδοῦ είναι τό ΐδιο μέ τοῦ Πορτογάλου; Τήν ἀπάντηση μᾶς δίνει ή διαιρέση τοῦ ΑΕΠ διά τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Τό πηλίκον τῆς διαιρέσεως αύτῆς μᾶς παρέχει τό **μέσο κατά κεφαλήν είσοδημα**, τό μέσο δηλαδή είσοδημα τοῦ κατοίκου τῆς χώρας. "Ετσι θά βροῦμε ὅτι τό βιοτικό ἐπίπεδο τοῦ Καναδοῦ είναι πολύ ἀνώτερο ἀπό τοῦ Ιταλοῦ καί τοῦ Νεοζηλανδοῦ ἀπό τοῦ Πορτογάλου, ἀφοῦ τό κατά κεφαλήν είσοδημα στίς χῶρες αύτές είχε διαμορφωθεῖ τό 1974 τό ἔξης:

Καναδᾶς	6.464	δολλάρια
Νέα Ζηλανδία	4.388	»
Ιταλία	2.706	»
Πορτογαλία	1.517	»

Θά πρέπει νά σημειώσομε ὅτι τό κατά κεφαλήν είσοδημα είναι **Ένα μέσος δρος**, πού δέν μᾶς διαφωτίζει γιά τόν τρόπο διανομῆς τοῦ είσοδήματος· συνεπώς δέν μποροῦμε νά θεωρήσομε ὅτι δόλοι οί Καναδοί είναι πιό πλούσιοι ἀπό τούς Ιταλούς ἢ δόλοι οί Νεοζηλανδοί ἀπό τούς Πορτογάλους. Μᾶς δείχνει δημως τό κατά κεφαλήν είσοδημα ὅτι γενικά τό ἐπίπεδο διαβιώσεως τοῦ μέσου Καναδοῦ είναι ἀνώτερο ἀπό τό ἐπίπεδο διαβιώσεως τοῦ μέσου Ιταλοῦ καί τοῦ Νεοζηλανδοῦ ἀπό τό τοῦ Πορτογάλου.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

### Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ

#### 22.1 Η έννοια της οίκονομικής άναπτυξεως.

‘Η έννοια της οίκονομικής άναπτυξεως είναι πολύ πλατιά και περιλαμβάνει τόσο τήν αύξηση του κατά κεφαλήν είσοδήματος, δσο και δρισμένες άλλες μεταβολές διαρθρωτικής μορφής. ‘Όταν λέμε διαρθρωτικές μεταβολές έννοούμε αύτές που άναφέρονται στήν όργανωση της οίκονομίας, στίς διαδικασίες, στή νοοτροπία τών κατοίκων μιᾶς χώρας, στή σύνθεση τών έπαγγελμάτων, στόν προσανατολισμό της έκπαιδεύσεως κλπ.

“Ετσι τήν **οίκονομική άνάπτυξη** θά μπορούσαμε νά τήν όρισομε ώς **μιά μακροχρόνια διαδικασία, κατά τήν όποια μιά οίκονομία πραγματοποιεί σωρευτική αύξηση του κατά κεφαλήν είσοδήματος του πληθυσμού της και παράλληλα αύξηση της παραγωγικής της ικανότητας, πού συνοδεύεται άπο δρισμένες μεταβολές στήν κοινωνική και θεσμική δομή της και στή νοοτροπία τών οίκονομικών μονάδων.**

‘Η οίκονομική άνάπτυξη είναι έννοια σχετική και άποκτη περιεχόμενο μόνο μέ τή σύγκριση πρός κάποιο πρότυπο, πού θά μπορούσαμε νά όνομάσσομε **πρότυπο άναπτυξεως**. ‘Ως πρότυπο παίρνομε συνήθως μιά χώρα, δπου τό βιοτικό έπίπεδο έχει φθάσει σέ πολύ ψηλό βαθμό άνόδου.

“Ετσι, στήν περίπτωση π.χ. της χώρας μας, τό πρότυπο άναπτυξεως θά μπορούσε νά είναι ό μέσος δρος του κατά κεφαλήν είσοδήματος τών χωρών τής ΕΟΚ, στήν όποια πρόκειται νά ένταχθούμε. ‘Η ταχύτητα, μέ τήν όποια έπιτυγχάνεται ή οίκονομική άνάπτυξη, όνομάζεται συνήθως **ρυθμός οίκονομικής άναπτυξεως**, και έκφραζεται ώς ένα ποσοστό της αύξησεως τού άκαθάριστου έθνικού προϊόντος ή τού έθνικού είσοδήματος.

‘Άπο δσα είπαμε παραπάνω, είναι φανερό ότι μέ τή σύγκριση τού ΑΕΠ άπο χρόνο σέ χρόνο μπορεί νά διαπιστώσομε δν ύπάρχει άνάπτυξη μιᾶς οίκονομίας, στασιμότητα ή όπισθιδρόμηση. **Οίκονομική άνάπτυξη, δρώς σημαίνει αύξηση της παραγωγής άγαθων και ύπηρεσιών μέ παράλληλη αύξηση του κατά κεφαλήν είσοδήματος.** ‘Η αύξηση τού ΑΕΠ δέν σημαίνει κατ’ άναγκη και βελτίωση τού έπιπεδου ζωῆς τών κατοίκων μιᾶς χώρας. “Αν π.χ. τό ΑΕΠ αύξανει, άλλα παράλληλα αύξανει μέ πιό γρήγορο ρυθμό ό πληθυσμός, τότε τό έπίπεδο διαβιώσεως τού μέσου κατοίκου τής χώρας αύτής μᾶλλον χειροτερεύει. ‘Η αύξηση συνεπώς τού

κατά κεφαλήν εισοδήματος άποτελεῖ τήν άσφαλή ένδειξη της άναπτυξεως μιᾶς χώρας μέ τήν έννοια τής βελτιώσεως τού επιπέδου ζωής τῶν κατοίκων της.

Η οικονομική άναπτυξη άπετέλεσε τό σταθερό αίτημα όλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου καὶ τὸν κεντρικό στόχο τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς όλων τῶν Κυβερνήσεων. Η οικονομική έπιστήμη προσπάθησε νά συμβάλλει στήν προσπάθεια αὐτή μέ τή μελέτη τού φαινομένου τῆς οικονομικῆς άναπτυξεως καὶ τήν ύπόδειξη μιᾶς θεωρίας καὶ μιᾶς πολιτικῆς για οικονομική άναπτυξη.

Αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς προσπάθειας ήταν νά σημειωθοῦν στίς περισσότερες χώρες τοῦ κόσμου, ἀλλά ιδιαίτερα στίς βιομηχανικά άναπτυγμένες ἡ άναπτυσσόμενες χώρες ψηλοί ρυθμοί άναπτυξεως, ὅπως φαίνεται στούς Πίνακες 22.1.1 καὶ 22.1.2.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 22.1.1.**  
**Σύγκριση ΑΕΠ καὶ έξέλιξη του μεταξύ 1960-1974.**

Σέ δισεκ. δολλ. ΗΠΑ

Σέ σταθερές τιμές 1970

	1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974	Μέσος έτησιος ρυθμός 1963-1973
1. Δυτ. Γερμανία	116,70	149,59	188,39	193,86	200,36	210,53	211,83	4,7
2. Γαλλία	82,09	109,60	141,62	149,32	157,76	166,52	173,00	5,5
3. Ιταλία	53,91	69,19	92,38	93,81	96,76	102,86	106,33	4,6
4. Ολλανδία	18,94	24,01	31,68	33,07	34,36	35,85	37,02	5,5
5. Βέλγιο	15,90	20,38	25,80	26,85	28,38	30,16	31,33	5,1
6. Λουξεμβούργο	0,76	0,89	1,07	1,08	1,12	1,20	1,26	4,0
7. Ήν. Βασίλειο	92,46	108,30	120,92	123,89	127,07	134,07	135,14	3,0
8. Ιρλανδία	2,58	3,13	3,93	4,07	4,26	4,49	4,51	4,3
9. Δανία	9,72	12,56	15,57	16,11	16,85	17,41	17,50	4,7
Κοινότητα τῶν 'Εννέα	393,06	497,65	621,36	642,06	666,92	703,09	717,90	4,0
10. ΕΛΛΑΣΔΑ	4,78	7,04	9,96	10,67	11,62	12,47	12,01	7,7
11. Τουρκία	7,26	9,16	12,59	13,79	14,71	15,38	16,70	6,0
12. Νορβηγία	6,85	8,95	11,15	11,66	12,24	12,74	13,22	4,7
13. Σουηδία	21,02	27,13	32,95	33,19	34,04	35,24	36,70	3,8
14. Έλβετία	13,62	17,52	21,03	21,87	22,57	23,27	23,68	3,8
15. Αύστρια	9,04	11,21	14,35	15,11	16,07	17,00	17,75	5,2
16. Πορτογαλία	3,38	4,62	6,25	6,62	7,19	7,74	7,89	6,7
17. Φινλανδία	6,22	8,05	10,35	10,60	11,34	12,08	12,58	5,3
18. Ισπανία	15,66	23,70	32,33	33,73	36,97	39,70	41,68	6,7
19. Η.Π.Α.	655,66	828,94	983,24	1014,30	1076,17	1136,90	1114,90	4,4
20. Καναδᾶς	49,74	65,61	82,80	87,67	92,78	99,23	102,02	5,6
21. Ιαπωνία	71,09	114,59	197,93	212,30	231,17	253,93	251,60	10,2

ΠΗΓΗ: Εθνικοί Λογαριασμοί 'Ελλάδος 1958 - 1975

**ΠΙΝΑΚΑΣ 22.1.2.**

**Σύγκριση και έξέλιξη του κατά κεφαλήν εισοδήματος κατά την περίοδο 1960-1974.**

Σέ δολλ. ΗΠΑ

Σέ σταθερές τιμές 1970

	1960	1965	1970	1971	1972	1973	1974
1. Δυτ. Γερμανία	2.105	2.552	3.106	3.162	3.249	3.397	3.413
2. Γαλλία	1.797	2.248	2.790	2.914	3.051	3.194	3.290
3. Ιταλία	1.074	1.331	1.722	1.737	1.778	1.874	1.921
4. Όλλανδία	1.649	1.954	2.431	2.506	2.578	2.668	2.734
5. Βέλγιο	1.738	2.157	2.676	2.776	2.923	3.096	3.206
6. Λουξεμβούργο	2.420	2.685	3.148	3.148	3.230	3.442	3.543
7. Ήν. Βασίλειο	1.759	1.992	2.178	2.224	2.274	2.393	2.410
8. Ιρλανδία	911	1.087	1.333	1.367	1.414	1.472	1.460
9. Δανία	2.122	2.640	3.160	3.246	3.376	3.467	3.468
Κοινότητα τῶν Έννέα	<b>1.693</b>	<b>2.044</b>	<b>2.471</b>	<b>2.534</b>	<b>2.615</b>	<b>2.740</b>	<b>2.784</b>
10. ΕΛΛΑΔΑ	574	823	1.133	1.209	1.307	1.397	1.341
11. Τουρκία	264	294	356	381	396	404	424
12. Νορβηγία	1.912	2.403	2.876	2.988	3.111	3.217	3.316
13. Σουηδία	2.810	3.508	4.095	4.095	4.188	4.330	4.500
14. Έλβετία	2.540	2.948	3.356	3.458	3.535	3.618	3.676
15. Αύστρια	1.283	1.545	1.933	2.026	2.146	2.260	2.352
16. Πορτογαλία	382	512	717	766	837	903	899
17. Φινλανδία	1.404	1.763	2.247	2.298	2.447	2.595	2.691
18. Ισπανία	517	743	961	992	1.076	1.143	1.188
19. Η.Π.Α.	3.629	4.266	4.799	4.899	5.153	5.403	5.262
20. Καναδᾶς	2.777	3.334	3.883	4.060	4.247	4.485	4.538
21. Ιαπωνία	762	1.169	1.912	2.029	2.161	2.344	2.294

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί 'Ελλάδος 1958-1975

Στόν Πίνακα 22.1.1 βλέπομε τήν έξέλιξη τοῦ άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος στίς χῶρες τῆς Δυτ. Εύρωπης, τίς ΗΠΑ, τόν Καναδᾶ καὶ τήν Ιαπωνία σέ αγοραῖες σταθερές τιμές τοῦ 1970 καὶ σέ δολλάρια ΗΠΑ, καθώς καὶ τήν μέση ποσοστιαία αὔξηση στή δεκαετία 1963-1973. Στόν Πίνακα 22.1.2 βλέπομε τήν έξέλιξη τοῦ κατά κεφαλήν εισοδήματος σέ αγοραίες σταθερές τιμές καὶ πάλι 1970 καὶ σέ δολλάρια ΗΠΑ μέσα στή δεκαεπενταετία 1960-1974. Ο πίνακας αύτός μᾶς δείχνει πραγματικά μιά πολύ σημαντική βελτίωση τοῦ ύλικοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Παράλληλα βλέπομε ἀπό τούς πίνακες αύτούς ὅτι όρισμένες χῶρες άναπτύσσονται γρηγορότερα ἀπό ἄλλες. Γιατί ὅμως συμβαίνει αὐτό; Πῶς κατορθώνουν μερικές χῶρες νά ώθησουν τίς καμπύλες τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων τους (βλέπε Κεφάλ. 8, παράγρ.2) πρός τά ἄνω καὶ δεξιά τόσο πολύ πιό γρήγορα ἀπό ὅ, τι ἄλλες;

Οι λόγοι στούς όποίους ὁφείλεται τό φαινόμενο αύτό τῆς άναπτυξεως, είναι κατά βάση οίκονομικοί καὶ βασικά ἡ προσφορά τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς

είναι έκείνη που παίζει τόν πιό σημαντικό ρόλο. Πέρα από τούς οίκονομικούς λόγους ύπαρχουν, όπως είπαμε, και άλλοι παράγοντες, που έπηρεάζουν τό ρυθμό της οίκονομικής άναπτυξεως, όπως ή ένεργητικότητα ένδος λαού, ή κοινωνική διάρθρωση, οι οίκονομικοί θεσμοί, τό πολιτικό σύστημα και ή πολιτική σταθερότητα κλπ. Οι βασικοί πάντων οίκονομικοί παράγοντες είναι οι έξης:

α) **Από τήν πλευρά τής προσφορᾶς**, τό πρόβλημα τής οίκονομικής άναπτυξεως συνίσταται στό πώς θά έπιτευχθεί ή αύξηση τής παραγωγικής ίκανότητας τής οίκονομίας. Αύτό μπορεῖ νά γίνει μέ τή μεταφορά πόρων από τήν παρούσα κατανάλωση σέ έπενδύσεις κεφαλαιουχικών άγαθών, σέ έρευνα, σέ έκπαιδευση τού έργατικού δυναμικού και σέ δροπια άλλη δραστηριότητα άποβλέπει στή βελτίωση τής μελλοντικής παραγωγικής ίκανότητας μιᾶς χώρας. Έπισης χρειάζεται βελτίωση τής παραγωγικότητας και τής δραστηριότητας μιᾶς χώρας.

β) **Από τήν πλευρά τής ζητήσεως**, τό πρώτο πρόβλημα είναι νά έξασφαλισθεί ή ύπαρξη ίκανοποιητικής συνολικής ζητήσεως, που θά έπιβάλλει τήν καλύτερη δυνατή άξιοποίηση τών παραγωγικών δυνατοτήτων που ύπαρχουν δηλαδή τήν παραγωγή τής μεγαλύτερης δυνατής ποσότητας άγαθών και ύπηρεσιών μέ τά παραγωγικά μέσα που διαθέτει ή οίκονομία. Τό δεύτερο πρόβλημα είναι νά έπιτευχθεί ή διοχέτευση είσοδημάτων από τήν κατανάλωση στήν άποταμίευση και τίς έπενδύσεις, ώστε νά μπορέσει ή οίκονομία νά αύξησει τά παραγωγικά της μέσα.

## 22.2 Γιατί είναι έπιθυμητή ή οίκονομική άναπτυξη;

Η οίκονομική άναπτυξη έχει κάποιο κόστος, που σήμερα παίρνει μιά καινούργια μορφή. Τό κόστος αύτό έκφραζεται πρώτα μέ τήν οίκονομική θυσία, στήν όποια πρέπει νά ύποβληθεί τό κοινωνικό σύνολο. Πρέπει δηλαδή νά παραιτηθεί από τή σημερινή κατανάλωση μέρους τών προϊόντων τής παραγωγικής του έργασίας, μέ σκοπό νά αύξησούν τά μέσα παραγωγής και νά έπιτευχθεί έτσι ή αύξημένη παραγωγή στό μέλλον.

Σήμερα δημοσίευμα νά συνειδητοποιούμε και μιάν άλλη μορφή κόστους τής άναπτυξεως, που έκφραζεται μέ τήν άλλοιωση τού περιβάλλοντος μέσα στό όποιο ζει ή άνθρωπος. Η άλλοιωση αύτή άποτελεί κατά μεγάλο μέρος ένα ύποπροϊόν τής άναπτυξεως και έμφανίζεται μέ τή μορφή τής μολύνσεως τής άτμοσφαιρας, τής θάλασσας, τών ποταμών, τής μεταβολής τού φυσικού περιβάλλοντος, μέσα στό όποιο ή άνθρωπος ήταν συνηθισμένος νά ζει, και τής μεταβολής τών κοινωνικών συνθηκών συμβιώσεως τών άνθρωπων.

Ολοι σήμερα γνωρίζομε τά προβλήματα αύτά, γιατί τά ζούμε καθημερινά. Ετσι άρχιζομε ν' άναρωτιόμαστε γιά τήν άξια τής οίκονομικής άναπτυξεως, ή όποια φαίνεται ίτι κατορθώνει νά βελτιώνει τό ύλικό έπίπεδο τής ζωής τών άνθρωπων, άλλα νά μήν κατορθώνει, παράλληλα, νά βελτιώνει τήν **ποιότητα** τής ζωής μας. Αύτό δημοσίευμα δέν σημαίνει ίτι ή οίκονομική άναπτυξη πρέπει νά διαγραφεί από τούς στόχους και τίς έπιδιώξεις μας. Γιατί είναι μιά διαδικασία άναγκαία, γιά κείνες τίς χώρες τουλάχιστον που είτε βρίσκονται στό στάδιο τής ύπαναπτυξεως είτε άπέχουν πολύ από τίς άναπτυγμένες χώρες.

Πραγματικά είναι δύσκολο ν' άρνηθει κανείς τά πλεονεκτήματα τής οίκονομικής άναπτυξεως.

Τό βασικό πλεονέκτημα που είδαμε καθαρά άπό την έξιστόρηση των σταδίων έξελίξεως τού οίκονομικού βίου τού άνθρώπου, είναι ότι ή οίκονομική άνάπτυξη **ἀπελευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή δουλεία τοῦ περιβάλλοντος**, άφού τόν έξασφαλίζει άπό τίς άντιξεις κλιματολογικές συνθήκες, τίς άσθένειες, τή στέρηση.

‘Η οίκονομική άνάπτυξη άπελευθερώνει τόν ἄνθρωπο καὶ ἀπό τήν ἀνάγκη νά ἀφιερώνει τόν περισσότερο χρόνο του γιά τήν έξασφαλιση τών μέσων διαβιώσεώς του, κι ἔτσι μπορεῖ, ἀν θέλει, νά παραχωρήσει ἔνα μεγάλο μέρος τοῦ χρόνου του γιά τήν καλλιέργεια τοῦ πνεύματός του ἢ τήν ψυχαγωγία του. Είδαμε παραπάνω πόσο μεγάλη είναι ή μείωση τών ὥρων ἐργασίας τών άνθρωπων στίς ἀναπτυγμένες χῶρες, πού ορησιμοποιούν μιά ύψηλή τεχνολογία· γνωρίζομε ἐπίσης πόσο περισσότερα μέσα προσφέρονται στούς άνθρωπους σέ μιάν ἀναπτυγμένη κοινωνία γιά ἐκπαίδευση, ἐπιμόρφωση καὶ ἀνάπτυξη γενικότερα τών μή ύλικων ἐνδιαφερόντων.

Αύτά δύμας δέν σημαίνουν ότι ή οίκονομική άνάπτυξη πρέπει νά ἐπιδιώκεται χωρίς νά ἔχετάζονται καὶ οἱ δυσάρεστες ἐπιπτώσεις τῆς στόν ἄνθρωπο ἢ νά ἐπιδιώκεται μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά μεγαλώνει ή ἀπόσταση μεταξύ τών διαφόρων λαῶν τῆς γῆς. ‘Η ύπερβολική ἔμφαση στήν ύλική πλευρά τῆς ζωῆς μπορεῖ νά ὀδηγήσει σέ λανθασμένους στόχους οίκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ νά προκαλέσει μιάν ἀσύμμετρη βελτίωση τῆς ζωῆς τών άνθρωπων, μέ ἀνύψωση τοῦ ύλικοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τους σέ βάρος τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως.

‘Η σύγχρονη τεχνολογία δίνει τή δυνατότητα νά προφυλαχθοῦμε ἀπό τίς δυσάρεστες ἐπιπτώσεις τῆς ἐκβιομηχανίσεως, νά προστατεύομε τό περιβάλλον ἀπό τή μόλυνση καὶ τήν καταστροφή τοῦ οίκολογικοῦ χώρου. ’Ακόμη καὶ ἀν αὐτό σημαίνει μείωση τών ρυθμῶν ἀναπτύξεως, ἀφοῦ συνεπάγεται διάθεση πόρων γιά τή βελτίωση τών διαδικασιῶν παραγωγῆς καὶ ὅχι αὔξηση παραγωγῆς ἀγαθῶν, είναι ἀνάγκη νά καταβάλλομε κάθε προσπάθεια, νά μειώσομε τό λεγόμενο **κοινωνικό κόστος** τῆς ἀναπτύξεως, δηλαδή τίς δυσάρεστες καὶ πολλές φορές καταστροφικές ἐπιπτώσεις τῆς οίκονομικῆς ἀναπτύξεως.

## ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟ

### Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΡΙΤΟ

#### Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

##### 23.1 Η έξελιξη τής έλληνικής οίκονομίας κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια (1957-1976).

‘Η έναρξη τής διαδικασίας έκβιομηχανίσεως τής χώρας μας και τής οίκονομικής της άναπτυξεως μπορεί νά τοποθετηθεί άμέσως μετά τήν τραγωδία τής μικρασιατικής καταστροφής, δηλαδή κατά τό 1923. ’Επειδή παρατηρήθηκε άπότομη αύξηση του πληθυσμού μέ τήν έγκατάσταση τῶν προσφύγων, άλλα καί έπειδή δημιουργήθηκαν εύνοικότερες προϋποθέσεις ώς πρός τήν προσφορά έργασίας γιά τή βιομηχανία, ή περίοδος 1923-1938 χαρακτηρίζεται άπό ένα σχετικά ψηλό ρυθμό αύξησεως τοῦ έθνικοῦ είσοδήματος, πού ύπολογίζεται σέ 4% περίπου τό χρόνο κατά μέσο όρο. Κατά τήν περίοδο αύτή σημειώθηκαν σημαντικά βήματα γιά τή βιομηχανική άναπτυξη χάρη καί στήν πείρα καί τό έπιχειρηματικό πνεύμα τῶν έλλήνων τῶν οίκονομικά άναπτυγμένων κέντρων τής Μ. ’Ασίας πού κατέφυγαν στήν ‘Ελλάδα. Ταυτόχρονα έκτελέσθηκαν μεγάλα παραγωγικά έργα Ιδίως στή γεωργία, ή όποια στράφηκε σέ νέες καλλιέργειες ή έντατικοποίησε άλλες ζητώντας άπως ο καπνός, πού αύξησαν σημαντικά τό γεωργικό είσοδόμα. ’Η βιομηχανία έντούτοις, καίτοι άρχιζει νά άναπτυσσεται σέ άξιόλογο κλάδο, παρουσιάζει πολύ βραδεία άναπτυξη μέχρι τό δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1939) καί ή συμμετοχή της στή σύνθεση τοῦ έθνικοῦ είσοδήματος είναι πολύ μικρή· έτσι ο χαρακτήρας τής έλληνικής οίκονομίας παρέμενε κατά βάση γεωργικός.

Κατά τή διάρκεια τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου (1939-1944) καί τῶν προβλημάτων πού άντιμετώπισε ή χώρα μας στά πρώτα μετά τόν πόλεμο χρόνια, ή οίκονομία τής χώρας έξαρθρώθηκε κυριολεκτικά καί οι τεράστιες καταστροφές στά παραγωγικά τής μέσα καί τά έργα ύποδομής (γέφυρες, δρόμοι, σιδηροδρομικές γραμμές, λιμάνια κλπ.) δημιούργησαν τήν άναγκη μιᾶς καθολικής έθνικής προσπάθειας γιά τήν άνασυγκρότησή τής.

#### a) Περίοδος 1954-1963.

‘Η πρώτη περίοδος όμαλης μεταπολεμικής έξελίξεως γιά τή χώρα μας ήταν ή

δεκαετία 1954-1963, ἀφοῦ στό μεταξύ εἶχαν πραγματοποιηθεῖ τά βασικά ἔργα ἀνασυγκροτήσεως. Ὁ ρυθμός ἀναπτύξεως κατά τήν περίοδο αὐτή ὑπῆρξε πολὺ ψηλός ὅχι μόνο ἄντα τὸν συγκρίνομε μὲ τούς ρυθμούς ἀναπτύξεως τῆς προπολεμικῆς περιόδου, ἀλλά καὶ σέ σύγκριση μὲ τούς ἀντίστοιχους μεταπολεμικούς ρυθμούς ἀναπτύξεως στίς ἄλλες εὐρωπαϊκές χῶρες. "Ἔτσι, ἡ μέση ἐτήσια αὔξηση τοῦ ἑθνικοῦ εἰσοδήματος κατά τήν περίοδο αὐτή ἦταν 6,2%, ἐνώ τό κατά κεφαλήν εἰσόδημα αὐξήθηκε μὲ μέσο ἐτήσιο ρυθμό 5,4%, πού ἦταν ἐπίσης ἔνας ἀπό τούς ψηλότερους ρυθμούς πού σημειώθηκαν στίς ἀναπτυγμένες εὐρωπαϊκές χῶρες.

Στόν Πίνακα 23.1.1 φαίνεται ἡ ἐξέλιξη τοῦ ΑΕΠ μεταξύ τῶν ἔτων 1954-1963. Τό ΑΕΠ ἀναφέρεται σέ σταθερές τιμές τοῦ 1970 καὶ σέ ἑκατομμύρια δραχμές.

#### ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.1.

#### Ἐξέλιξη ἀκαθάριστου ἑθνικοῦ προϊόντος κατά τήν περίοδο 1954-1963.

Σέ σταθερές τιμές 1970 καὶ σέ ἑκατομμύρια δραχμές

Τομέας	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
1. Γεωργία	27.173	29.078	29.851	33.738	31.413	32.947	29.863	37.836	33.888	39.594
2. Ὄρυχεια	955	1.089	1.237	1.339	1.423	1.430	1.571	1.668	1.669	1.877
3. Μεταποίηση	11.767	12.891	14.260	15.221	16.554	16.778	18.430	19.886	20.934	22.661
4. Ἡλεκτρισμός κλπ.	636	755	871	967	1.033	1.220	1.358	1.628	1.753	2.082
5. Κατασκευές	5.766	6.366	7.492	7.484	8.943	10.087	12.047	12.676	13.118	13.758
6. Μεταφορές- Ἐπικοινωνίες	6.209	6.527	6.817	7.179	7.590	7.925	8.531	9.467	10.131	10.767
7. Ἐμπόριο	10.214	10.495	11.389	12.351	13.352	13.389	13.879	15.215	15.867	17.357
8. Λοιπές ὑπηρεσίες	31.403	33.332	37.360	37.579	40.173	41.532	43.522	45.396	47.252	51.075
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	94.123	100.533	109.277	115.858	120.481	125.308	129.201	143.772	144.612	159.171

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τῆς 'Ελλάδος 1958-1975

"Οπως προκύπτει ἀπό τόν πίνακα αὐτόν τό ΑΕΠ ἀπό 94.123 ἑκατ. τό 1954 ἔφτασε σέ 159.171 ἑκατ. τό 1963, παρουσίασε δηλαδή συνολική αὔξηση κατά 70% περίπου.

Στόν Πίνακα 23.1.2 φαίνεται ἡ αὔξηση τοῦ κατά κεφαλήν εἰσοδήματος σέ δραχμές καὶ δολλάρια ΗΠΑ μεταξύ τῶν ἔτων 1954-1963 καὶ σέ σταθερές τιμές τοῦ 1970.

'Από τόν πίνακα αὐτόν προκύπτει ὅτι τό (μέσο) ἐτήσιο ἀκαθάριστο κατά κεφαλήν εἰσόδημα τοῦ "Ἑλληνα ἔφθασε (σέ σταθερές τιμές) ἀπό 13.018 δρχ. τό 1954, σέ 21.408 δραχμές τό 1963, σημείωσε δηλαδή αὔξηση 65% περίπου.

Οἱ μεταβολές στή διάρθρωση (τομεῖς προελεύσεως) τοῦ ἀκαθάριστου ἐγχώριου προϊόντος κατά τήν περίοδο αὐτή εἶναι σημαντικές, χωρίς δῆμας νά μεταβάλλουν τό χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας. Αὐτή παραμένει ἀκόμα κατά βάση γεωργική, ἀν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη καὶ τό γεγονός ὅτι κατά τό 1964 τό 52,6% τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς χώρας εἶχε ὡς ἀπασχόληση τή γεωργία (στήν ὅποια περιλαμβάνομε καὶ τήν κτηνοτροφία καὶ τήν ἀλιεία). 'Ο ρυθμός ἐκβιομηχανίσεως τῆς χώρας χωρίς νά εἶναι ταχύς εἶναι σταθερός, δημος προκύπτει ἀπό τή μείωση τῆς συμμετοχῆς τῆς

πρωτογενούς παραγωγής καί τήν αύξηση τής συμμετοχής τής μεταποίησεως στό άκαθάριστο έθνικό προϊόν κατά τήν περίοδο αύτή. Αύτό φαίνεται στόν Πίνακα 23.1.3 πού δείχνει τήν έξέλιξη τής διαρθρώσεως του ΑΕΠ μεταξύ 1953 καί 1963.

### **ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.2.**

**Έξέλιξη τοῦ κατά κεφαλήν εισόδηματος κατά τήν περίοδο 1954-1963.**

Σέ σταθερές τιμές 1970

ΕΤΗ	Κατά κεφαλήν άκαθάριστο έθνικό εισόδημα	
	σέ δραχμές	σέ δολλάρια ΗΠΑ
(1950)	(10.532)	(351)
1954	13.018	434
1955	13.875	462
1956	14.991	500
1957	15.894	530
1958	16.406	547
1959	16.837	561
1960	17.467	582
1961	19.267	642
1962	19.492	650
1963	21.408	714

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τῆς 'Ελλάδος 1958-1975

### **ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.3.**

**Διάρθρωση άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος (σέ σταθερές τιμές 1954).**

	1953-54	1958-59	1962-63
1. Πρωτογενής παραγωγή	35,3%	31,6%	29,0%
2. Δευτερογενής παραγωγή	23,0%	26,8%	28,7%
3. Τριτογενής παραγωγή	41,7%	41,6%	42,3%
'Ακαθάριστο έθνικό προϊόν	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΗΓΗ: Μακροχρόνιες προοπτικές τῆς 'Ελληνικής οικονομίας, 1967

Βασικό χαρακτηριστικό τής περιόδου αύτής είναι ο ψηλός ρυθμός αύξησεως τῶν έπενδύσεων γιά νέα παραγωγικά μέσα (έπενδύσεις «παγίου» κεφαλαίου), πού ύπηρξε πολύ ψηλότερος από τό ρυθμό αύξησεως τοῦ άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος. Οι έπενδύσεις αύτές, ώς ποσοστό τοῦ άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος, άνηλθαν από 14,9% τό 1954 σέ 22,2% τό 1963. Μεγάλο μέρος από τίς έπενδύσεις αύτές (τό 33,4% κατά μέσο όρο) έγινε από τό κράτος, πού προσπάθησε νά θέσει τίς βάσεις γιά μιά σταθερή άναπτυξη μέ τήν έκτελεση μεγάλων έργων ύποδομῆς. 'Η λαϊκή άποταμίευση, κατά τήν περίοδο αύτή, άπετέλεσε βασική πηγή χρηματοδοτήσεως τής έπενδυτικής αύτής προσπάθειας. 'Ο ψηλός ρυθμός αύξησεως τής

άποταμιεύσεως (άπό 7,9% έπι τοῦ ΑΕΠ κατά τήν περίοδο 1949-1953 σέ 19,4% κατά τήν περίοδο 1963-64), άντανακλά τήν άποκατάσταση τής έμπιστοσύνης τοῦ λαοῦ στήν έλληνική οίκονομία καί τή γρήγορη σχετικά αύξηση τοῦ έθνικοῦ είσοδήματος.

### **β) Περίοδος 1964-1976.**

Ή έξελιξη τής έλληνικής οίκονομίας κατά τήν περίοδο αύτή χαρακτηρίζεται από έντονο δυναμισμό, πού δόθησε τή χώρα στό σημερινό έπίπεδο άναπτυξέως, πού θεωρεῖται άρκετά ψηλό σέ σύγκριση μέ τίς άλλες βιομηχανικά άναπτυγμένες εύρωπαικές χώρες. Ή χώρα μας ξπαψε πιά νά συγκαταλέγεται από τούς διεθνεῖς δραγανισμούς στίς ύπανάπτυκτες χώρες καί θεωρεῖται άναπτυγμένη οίκονομικά χώρα, μέ σταθερή οίκονομία καί ψηλό έπιπεδο διαβιώσεως τῶν κατοίκων της. Αύτό φαίνεται από τό γεγονός ότι τό άκαθάριστο έθνικό προϊόν τό 1976 έφτασε τίς 356.000 έκατ. δραχμές ένω τό 1963 ήταν 159.171 έκατ. δραχμές (σέ σταθερές δραχμές 1970), δηλαδή ύπερδιπλασιάσθηκε. Τό κατά κεφαλήν είσοδημα έφτασε τά 2.393 δολάρια ΗΠΑ τό 1975 (σέ τρέχουσες τιμές).

Άναλυτικότερα ή έξελιξη τοῦ άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος κατά τήν περίοδο αύτή (1964-1976) έμφανίζεται στόν Πίνακα 23.1.4 ένω στόν Πίνακα 23.1.5 έμφανίζεται ή έξελιξη τοῦ κατά κεφαλήν είσοδήματος κατά τήν ίδια περίοδο.

#### **ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.4.**

#### **Έξελιξη άκαθάριστου έθνικοῦ προϊόντος κατά τήν περίοδο 1964-1976.**

Σέ σταθερές τιμές 1970 καί έκατομμύρια δραχμές

Τομέας	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Γεωργία	39.446	43.377	43.687	44.311	40.484	43.085	47.058	48.662	51.543	51.204	53.789	56.272	55.420
2. Όρυχεια	2.029	2.278	2.413	2.414	2.932	3.327	3.541	4.031	4.495	5.082	4.774	4.933	5.230
3. Μεταποίηση	25.537	28.146	30.672	33.346	37.208	42.637	49.266	54.586	58.892	69.228	67.266	70.778	77.700
4. Ηλεκτρισμός κλπ.	2.373	2.680	3.222	3.567	3.754	4.498	5.152	5.911	7.389	8.133	7.701	8.577	9.550
5. Κατασκευές	16.208	17.943	17.564	17.507	21.545	24.477	23.017	26.274	31.179	31.924	22.082	23.040	24.300
6. Μεταφορές- Ἐπικοινωνίες	11.427	12.518	13.833	14.505	16.494	18.296	19.761	21.864	24.447	27.191	27.460	28.828	31.000
7. Εμπόριο	19.189	21.580	23.163	24.157	25.803	28.131	31.050	32.634	36.050	41.452	41.017	42.020	53.400
8. Λοιπές ύπηρεσίες	54.968	58.487	62.457	66.369	69.675	73.750	79.155	84.589	89.948	95.055	99.166	103.445	108.300
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ	171.177	187.009	197.011	206.176	217.895	238.201	258.000	278.551	303.973	329.269	323.255	337.893	364.900

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τής 'Ελλάδος 1958-1975

'Από τόν Πίνακα 23.1.4 προκύπτει ότι ό ρυθμός αύξησεως τοῦ ΑΕΠ ήταν κατά μέσο όρο 6,5% κι ότι αύξήθηκε συνολικά μέσα σέ 12 χρόνια κατά 113%, δηλαδή ύπερδιπλασιάσθηκε.

'Ο γρήγορος ρυθμός τής έκβιομηχανίσεως τής οίκονομίας προκύπτει από τόν ψηλό μέσο ρυθμό αύξήσεως τής βιομηχανικής παραγωγῆς, πού ήταν καί ό μεγαλύτερος ρυθμός αύξήσεως από όλους τούς άλλους τομείς. "Ετοι κατά τήν περίοδο αύτή τό μέσο έτήσιο ποσοστό αύξήσεως τής βιομηχανικής παραγωγῆς έφθασε σέ 11% έναντι 3% τής πρωτογενούς παραγωγῆς.

'Η συμβολή έξαλλου τής βιομηχανίας στή διαμόρφωση τοῦ άκαθάριστου

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.1.5.****Έξέλιξη του κατά κεφαλήν εισοδήματος κατά τήν περίοδο 1964-1975.**

Σέ σταθερές τιμές 1970

ETH	Κατά κεφαλήν άκαθάριστο έθνικό εισόδημα	
	Σέ δραχμές	Σέ δολλάρια ΗΠΑ
1964	23.100	770
1965	25.136	838
1966	26.474	882
1967	27.625	921
1968	29.428	981
1969	32.164	1072
1970	34.621	1154
1971	37.110	1237
1972	40.151	1338
1973	42.996	1433
1974	41.204	1373
1975	43.161	1439
1975*	76.568	2393

\*Σέ τρέχουσες τιμές (1975)

έθνικού εισοδήματος αυξήθηκε άπο 25,9% τό έτος 1960 σέ 31,8% τό 1975. Η άναπτυξη τής βιομηχανίας κατά τήν πρώτη φάση της διαμορφώθηκε μέσα στά όρια τής έγχωριας άγορας καί κάτω άπό καθεστώς μεγάλης δασμολογικής προστασίας (δηλαδή είχαν έπιβληθεί ψηλοί τελωνειακοί δασμοί στά είδη πού εισάγονται άπό τό έξωτερικό καί είναι άνταγνωστικά τών έλληνικών ειδών). Μετά τή δημιουργία τής άπαραίτητης βιομηχανικής ύποδομής καί άφού έξασφαλίσθηκε ή βιωσιμότητα τών έλληνικών βιομηχανικών έπιχειρήσεων, άρχισε ή άναζήτηση άγορών γιά τά έλληνικά βιομηχανικά προϊόντα στό έξωτερικό. Παράλληλα, κάτω άπό τό καθεστώς συνδέσεως μέ τήν Εύρωπαϊκή Οίκονομική Κοινότητα, τά βιομηχανικά μας προϊόντα στερήθηκαν σταδιακά άπό τή δασμολογική προστασία έναντι τών εισαγομένων άντιστοιχων προϊόντων τών χωρών τής ΕΟΚ. "Ετσι, ένω στό σύνολο τών έλληνικών έξαγωγών τά βιομηχανικά προϊόντα άντιπροσώπευαν τό 1960 μόλις τό 14,3% τό 1975 έφτασαν τό 67,7% τού συνδόλου τών έξαγωγών. Η ανοδος αυτή τών έξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων άποτελεί μιά πολύ σημαντική έξέλιξη, γιατί έγγυαται τή συνέχιση τής άναπτυξεως τής έλληνικής βιομηχανίας καί τή συνεχή βελτίωση τής διεθνούς άνταγνωστικότητας τής έλληνικής οίκονομίας. Ταυτόχρονα μειώνει τή μεγάλη έξαρτηση τών έξαγωγών μας άπό τά γεωργικά προϊόντα, τών όποιων ή παραγωγή έπηρεάζεται πολύ άπό τίς καιρικές συνθήκες καί άλλους άπρόβλεπτους παράγοντες.

Σημαντική δημοσία ήταν ή πρόοδος καί στό γεωργικό τομέα. Τό πραγματικό άκαθάριστο προϊόν τού άγροτικού τομέα αυξήθηκε κατά τήν περίοδο 1950-1975 μέ

μέσο έτήσιο ρυθμό 4,1%. Παρά την αύξησή του αύτή ή συμβολή τού άκαθάριστου γεωργικού είσοδήματος στό συνολικό ΑΕΠ μειώθηκε από 24% τό 1964 σε 18% τό 1975. Η αύξηση έξαλλου τού άγροτικού είσοδήματος πραγματοποιήθηκε μέ ταυτόχρονη μείωση τού έργατικού δυναμικού πού άπασχολείται στή γεωργία. Αύτό σημαίνει ότι αποδεσμεύθηκε έργατικό δυναμικό από τήν πρωτογενή παραγωγή, γιά νά στραφεί στόν πιό παραγωγικό δευτερογενή τομέα. Θά πρέπει έδω νά πούμε ότι χαρακτηριστικό τών βιομηχανικά άναπτυγμένων χωρῶν είναι τό χαμηλό ποσοστό τού έργατικού δυναμικού πού άπασχολείται στή γεωργία, έναντι πολύ ψηλότερου ποσοστού πού άπασχολείται στό δευτερογενή και τριτογενή τομέα. "Ετσι τό 1974 τό ποσοστό τού έργατικού δυναμικού πού άπασχόλησε ή γεωργία ήταν 34,2% γιά τήν 'Ελλάδα, ένω γιά τή Γαλλία, χώρα μέ πολύ μεγάλη γεωργική παραγωγή, ηταν μόνο 12,0%, γιά τήν 'Ιταλία 16,0%, γιά τήν 'Ισπανία 26,5%.

Τέλος τό πραγματικό άκαθάριστο είσόδημα τού τομέα τής τριτογενούς παραγωγής αύξηθηκε κατά τήν περίοδο 1960-1975 μέ μέσο ρυθμό αύξησεως 7,5% περίπου.

"Ετσι, τό είσόδημα από τό έμπόριο π.χ., από 19.899 έκατ. δραχμές τό 1964 έφθασε σέ 53.400 έκατ. δραχμές τό 1976 (σέ σταθερές τιμές 1970) αύξηθηκε δηλαδή κατά 150% περίπου. Ή δαπάνη έπισης γιά τήν προσφορά ύπηρεσιών ύγειας καί έκπαιδεύσεως αύξηθηκε από 9.135 έκατ. δραχμές τό 1964 σέ 15.500 έκατ. τό 1976 (πάντα σέ σταθερές τιμές 1970), αύξηθηκε δηλαδή κατά 70% περίπου. Συνολικά, τό είσόδημα από τόν τριτογενή τομέα από 85.584 έκατ. δραχμές τό 1964 αύξηθηκε σέ 192.700 έκατ. δραχμές τό 1976, δηλαδή αύξηθηκε κατά 125% περίπου.

'Από τά στοιχεία πού άναφέρθηκαν παραπάνω προκύπτει ότι μέσα στά τελευταία είκοσιπέντε χρόνια ή έλληνική οίκονομία έκανε άλματώδεις προόδους, πού τήν έφεραν πολύ κοντά στίς άναπτυγμένες βιομηχανικές οίκονομιές. 'Ο έλληνικός λαός καί ίδιαίτερα οι "Έλληνες έργαζόμενοι, μέ τήν έργατικότητα, τήν εύφυια καί τήν έφευρετικότητα πού τούς διακρίνει, κατάφεραν νά άξιοποιήσουν μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο τούς πόρους τής χώρας καί μέ τή σωστή χρήση τού διαρκώς αύξανόμενου είσοδήματός τους, νά κάνουν όρθη κατανομή τών πόρων άναμεσα στήν κατανάλωση καί τήν έπενδυση σέ παραγωγικά μέσα. Μέ ένα πλούσιο παραγωγικό δυναμικό, ή έλληνική οίκονομία βρίσκεται τώρα στό δρόμο μιᾶς σταθερῆς καί γρήγορης άναπτυξεως, πού κάνει τήν άπόσταση μεταξύ τής οίκονομίας τής χώρας μας καί τών οίκονομιών τών άναπτυγμένων χωρῶν διαρκώς μικρότερη. Αύτό δέν σημαίνει όμως ότι ή έλληνική οίκονομία δέν έχει νά άντιμετωπίσει μερικά ούσιωδη προβλήματα, τά όποια πρέπει νά έπιλύσει μέ έπιτυχία γιά νά μπορέσει νά συνεχίσει τήν άνοδική της πορεία. Γιά τά προβλήματα αύτά μιλάμε παρακάτω στό Κεφάλαιο 24, παράγραφο 1.

## 23.2 Ή σύνθεση του έθνικου είσοδήματος της χώρας μας.

"Οπως είδαμε στήν προηγούμενη παράγραφο, μέσα στά τελευταία είκοσι χρόνια ή έλληνική οίκονομία παρουσίασε σημαντική πρόοδο σ' όλους τούς παραγωγικούς τομείς. "Οπως φαίνεται στόν Πίνακα 23.2.1 τό άκαθάριστο έθνικό προϊόν τού έτους 1975 σέ τρέχουσες τιμές (δηλαδή σέ τιμές τού 1975) έφτασε τίς 692.637 έκατομμύρια δραχμές καί τό καθαρό έθνικό είσόδημα σέ 566.819 έκατ. δραχμές.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.1.**  
**'Ανάλυση ἀκαθάριστου ἑθνικοῦ προϊόντος 1975.**

Σε τρέχουσες τιμές

ΚΛΑΔΟΙ	ΕΙΣΟΔΗΜΑ Σε ἑκατομ- μύρια Δραχμές
<b>1. ΓΕΩΡΓΙΑ</b>	<b>111.337</b>
1.1 Γεωργία - Κτηνοτροφία	106.822
1.2 Δάση	2.599
1.3 Ἀλιεία	1.916
<b>2. ΟΡΥΧΕΙΑ-ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ</b>	<b>8.053</b>
<b>3. ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ</b>	<b>121.721</b>
3.1   'Επιχειρήσεις   Τροφίμων-ποτῶν-καπνού	21.006
3.2   »                  'Υφαντικές	20.258
3.3   »                  'Ενδύσεως καὶ ύποδήσεως	10.431
3.4   »                  Ξύλου καὶ επιπλών	7.031
3.5   »                  Χαρτιοῦ καὶ ἐκτυπώσεων	5.383
3.6   »                  Χημικές	19.036
3.7   »                  Μή μεταλλικῶν ὄρυκτῶν	7.813
3.8   »                  Βασικές μεταλλουργικές	6.943
3.9   »                  Μεταλλικῶν ἀντικειμένων, μηχανῶν καὶ ἡλεκτρικῶν μηχανῶν	13.724
3.10   »                 Μεταφορικῶν μέσων	6.815
3.11   Διάφορες	3.281
<b>4. ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ-Φωταέριο-Νερό</b>	<b>9.292</b>
<b>5. ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ</b>	<b>42.883</b>
<b>6. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ</b>	<b>47.619</b>
6.1 Θαλάσσιες Μεταφορές	4.052
6.2 Σιδηρόδρομοι	1.766
6.3 Λοιπές μεταφορές ἢ ἀποθηκεύσεις	30.031
6.4 Ἐπικοινωνίες	11.770
<b>7. ΕΜΠΟΡΙΟ</b>	<b>81.720</b>
<b>8. ΤΡΑΠΕΖΕΣ-ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ-ΚΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ</b>	<b>16.260</b>
<b>9. ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ</b>	<b>38.517</b>
<b>10. ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ</b>	<b>52.010</b>
<b>11. ΥΓΕΙΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</b>	<b>27.592</b>
11.1 Υγεία	10.670
11.2 Εκπαίδευση	16.922
<b>12. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ</b>	<b>38.172</b>
<b>ΗΤΟΙ:</b>	
<b>A' ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ· ΠΡΟΪΟΝ</b>	<b>595.176</b>
α) Σύν καθαρό εἰσόδημα ἀπό τό ἑσωτερικό	19.207
β) Σύν ἔμμεσοι φόροι (πού ἔχουν ἀφαιρεθεῖ ἀπό τά εἰσοδήματα)	95.238
γ) Μείον ἐπιδοτήσεις εἰσοδημάτων ἀπό τό κράτος (ἐπειδὴ περιλαμβάνεται στό εἰσόδημα κατά κλάδο)	16.984
<b>B' ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ</b>	<b>692.637</b>
(Ἄξια συνολικῆς παραγωγῆς σέ ἀγαθά καὶ ύπηρεσίες σέ ἀγοραίες τιμές) Μείον ἀποσβέσεις	47.564

<b>Γ'. ΚΑΘΑΡΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ</b>	<b>645.073</b>	<b>ΚΕΠ</b>
α) Μείον έμμεσοι φόροι	95.283	
β) Σύν έπιδοτήσεις	16.984	
<b>Δ'. ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ (καθαρό)</b>	<b>566.819</b>	

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τής 'Ελλάδος 1958-1975

\*'Ακαθάριστο έγχωριο προϊόν είναι τό προϊόν τής παραγωγικής δραστηριότητας μέσα στή χώρα, ένω στό άκαθάριστο έθνικο προϊόν περιλαμβάνονται και τά είσοδήματα πού πραγματοποιούνται στό έξωτερικό από διάφορες δραστηριότητες 'Έλλήνων

Πώς δημιουργήθηκε τό προϊόν αύτό, ποιοί δηλαδή ήταν οι παραγωγικοί τομείς και τί είδους άγαθά και ύπτηρεσίες παράχθηκαν μέσα σ' αύτό τό χρόνο, φαίνεται από τήν άνάλυση τοῦ Πίνακα 23.2.1. Σέ ποσοστά συμμετοχής στό άποτέλεσμα αύτό, ή **γεωργία** (στήν όποια περιλαμβάνεται και ή κτηνοτροφία, οι δασικές έκμεταλλεύσεις και ή άλιεία), συνέβαλε κατά 18% περίπου (111.337 έκατ. δρχ.) και ή **βιομηχανία** (πού περιλαμβάνει τά όρυχεια και μεταλλεία, τή μεταποίηση, τήν παραγωγή ήλεκτρικής ένέργειας, και τίς κατασκευές οίκιων και κάθε άλλου είδους οίκοδομῶν) συνέβαλε κατά 30% περίπου (181.949 έκατ. δρχ.). Ο **τριτογενής τομέας** (πού περιλαμβάνει τό έμποριο, τίς μεταφορές και έπικοινωνίες, τήν προσφορά τραπεζικῶν και άσφαλιστικῶν ύπηρεσιῶν, τά μισθώματα άκινήτων και τίς ύπηρεσίες πού προσφέρει τό κράτος, όπως έκπαιδευση, νοσοκομειακή και ιατρική περιθαλψη, και διάφορες άλλες ύπηρεσίες), συνέβαλε κατά 49% περίπου (301.890 έκατ. δρχ.).

Τό είσοδημα τῶν έλληνικῶν νοικοκυριῶν κατά τήν ίδια χρονική περίοδο (1975) κατά κατηγορία άπασχολήσεως άνηλθε σέ 627.872 έκατ. δρχ. Σ' αύτό περιλαμβάνεται και ί, τι περιήλθε από «τρέχουσες μεταβιβάσεις» δηλαδή διάφορα έπιδόματα όπως άνεργίας, άσθένειας, άναπηρίας, έργατικά άτυχήματα πού καταβάλλει τό Δημόσιο, καθώς και διάφορα έσοδα τῶν νοικοκυριῶν από τό έξωτερικό, όπως έμβασματα από συγγενεῖς μετανάστες κλπ.

Η άνάλυση τοῦ είσοδήματος αύτοῦ και τοῦ τρόπου διαθέσεώς του φαίνεται στούς Πίνακες 23.2.2 και 23.2.3.

Γιά τήν παραγωγή αύτοῦ τοῦ έθνικοῦ προϊόντος ή έλληνική οίκονομία **άπασχόλησε 3.180.000 άτομα** από τό συνολικό πληθυσμό της τῶν 9.046.000. Αύτό σημαίνει ότι άπασχολήθηκε σχεδόν τό σύνολο τοῦ διαθέσιμου έργατικοῦ δυναμικοῦ, δηλαδή ότι ή άνεργία, άντιθετα μέ τίς περισσότερες άναπτυγμένες χώρες όπου σημειώθηκε σημαντική αὔξησή τής, ύπήρξε πολύ χαμηλή (περίπου 32.500 άνεργοι) στή χώρα μας. Ο Πίνακας 23.2.4 έμφανίζει τόν άριθμό τῶν άπασχολήθέντων κατά τομείς και κλάδους οίκονομικής δραστηριότητας τό 1975 σέ σύγκριση μέ τό 1971.

"Οπως προκύπτει από τόν πίνακα αύτό, σημειώθηκε σημαντική αὔξηση τοῦ άριθμοῦ τῶν άπασχολουμένων στούς μή γεωργικούς τομείς τής οίκονομίας και ειδικότερα στή μεταποίηση και τίς ύπηρεσίες. Η έξέλιξη αύτή συνεχίσθηκε και τό 1976 μέ μεγαλύτερο ρυθμό· ή αὔξηση τής άπασχολήσεως στή μεταποίηση έφθασε τό 6% (περίπου 35.000 άτομα). Πρέπει νά σημειωθεί ότι ή σημασία τοῦ χαμηλοῦ ποσοστοῦ άνεργίας γίνεται άκόμα μεγαλύτερη, όταν λάβομε ύπόψη ότι, λόγω τής γενικότερης οίκονομικής κρίσεως στίς περισσότερες άναπτυγμένες χώρες τής δύσεως ή άνεργια έχει φθάσει σέ πολύ ψηλά έπιπεδα και άποτελεί ένα από τά πιό κρίσιμα προβλήματα πού άντιμετωπίζουν.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.2.**  
**Εἰσόδημα νοικοκυριῶν ἔτους 1975.**

Σέ τρέχουσες τιμές

Κατά κατηγορία ἀπασχολήσεως

Κατηγορία	Εἰσόδημα σέ ἑκατομ. Δραχμές
1. Ἀγροτικό Εἰσόδημα	106.951
2. Μισθοί καί ήμερομίσθια λοιπῶν κλάδων	226.378
3. Πρόσοδοι περιουσίας καί ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητας ίδιωτῶν	220.729
4. Τρέχουσες μεταβιβάσεις ἀπό τό Δημόσιο	48.993
5. Τρέχουσες μεταβιβάσεις ἀπό τό ἔξωτερικό	24.821
<b>Σύνολο εἰσοδήματος ίδιωτῶν</b> (περιλαμβάνει καί τό εἰσόδημα κοινωφελῶν ίδιωτικῶν ίδρυμάτων)	<b>627.872</b>

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τῆς 'Ελλάδος 1958-1975.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.3.**  
**Τρόπος διαθέσεως εἰσοδήματος ίδιωτῶν ἔτους 1975.**

Σέ τρέχουσες τιμές

Κατηγορία	Ποσά σέ ἑκατομ. Δραχμές
1. Ίδιωτική κατανάλωση	476.492
2. "Άμεσοι φόροι ίδιωτῶν	62.891
3. Τρέχουσες μεταβιβάσεις πρός τό ἔξωτερικό	100
4. Ἀποταμιεύσεις ίδιωτῶν	88.389
<b>Σύνολο δαπάνης καί ἀποταμιεύσεως ίδιωτῶν</b> (Περιλαμβάνονται καί τῶν ίδιωτικῶν κοινωφελῶν ίδρυμάτων)	<b>627.872</b>

ΠΗΓΗ: 'Εθνικοί Λογαριασμοί τῆς 'Ελλάδος 1958-1975

"Ας δοῦμε τώρα πιό ἀναλυτικά τή σύνθεση τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν στή χώρα μας:

**I. Γεωργική παραγωγή.**

Στό βιβλίο σας τῆς Εἰσαγωγῆς στή Γεωργία γίνεται λόγος γιά τή γεωργική παραγωγή μέ τούς σχετικούς πίνακες, ὥστε ἐδῶ δέν χρειάζεται νά ἀναφερθούμε ξανά.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.4.****'Απασχόληση κατά τομέα και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.**

Σέ χιλιάδες

Τομέας και κλάδος	'Απασχόληση		'Απόλυτη μεταβολή 1971-1975
	1975	1971	
I. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	<b>1.180</b>	<b>1.250</b>	<b>-70</b>
II. ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	<b>885</b>	<b>865</b>	<b>20</b>
1. Μεταλλεία	22	21	1
2. Μεταποίηση	603	563	40
3. Ήλεκτρισμός κλπ.	30	26	4
4. Κατασκευές και Δημόσια έργα	230	255	-25
III. ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	<b>1.115</b>	<b>1.025</b>	<b>90</b>
1. Μεταφορές και Επικοινωνίες	245	210	35
2. Εμπόριο-Τουρισμός	490	455	35
3. Λοιπές ύπηρεσίες	380	360	20
<b>ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ (ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ)</b>	<b>3.180</b> (9.046)	<b>3.140</b> (8.831)	<b>40</b> (215)

Πηγή: ΟΟΣΑ: Οικονομικές Μελέτες - 'Ελλάδος, 1977

**II. Βιομηχανική παραγωγή.**

"Οπως άναφέραμε, στή βιομηχανική παραγωγή περιλαμβάνεται ή παραγωγή τῶν μεταλλείων και όρυχείων, ή παραγωγή άπό τή μεταποίηση, ή παραγωγή ήλεκτρισμοῦ, φωταερίου και νεροῦ καὶ οἱ κατασκευές.

**α) Όρυχεια - Μεταλλεία.**

Τήν τελευταία 25ετία (1950 - 1975) τό πραγματικό είσόδημα άπό τόν τομέα τῶν μεταλλείων και όρυχείων αὔξηθηκε 12 φορές, άκολούθησε δηλαδή μέσο έτήσιο ρυθμό αὔξησεως 10,3%. Αύτό δήθενται κυρίως στήν αὔξημένη ζήτηση άπό τό έξωτερικό τῶν προϊόντων τοῦ κλάδου, στή χρησιμοποίηση λιγνιτῶν γιά τήν παραγωγή ήλεκτρικῆς ἐνέργειας, στήν έπιτόπια βιομηχανοποίηση όρισμένων μεταλλευμάτων, δηπως βωχίτες καὶ σδηρομεταλλεύματα, καὶ τέλος στή μεγάλη ζήτηση λατομικῶν προϊόντων, ἐπειδή αὔξηθηκε ή οικοδομική δραστηριότητα.

Η ἔξελιξη τής παραγωγῆς τῶν κυριοτέρων μεταλλευτικῶν καὶ λατομικῶν προϊόντων άπό τό 1950 μέχρι τό 1975 φαίνεται στόν Πίνακα 23.2.5.

**β) Μεταποίηση.**

Τό πραγματικό είσόδημα άπό τή μεταποίηση αὔξηθηκε κατά τήν περίοδο 1950 - 1975 μέσο ρυθμό 9% περίπου. Η συμμετοχή τοῦ είσοδήματος τής μεταποίησεως στό άκαθάριστο έγχωριο προϊόν αὔξηθηκε άπό 12% περίπου τό 1950 σέ 21% τό 1975. Αύτή ή αὔξηση εἶχε ώς συνέπεια νά αὔξηθει καὶ ή ἀπασχόληση στή μεταποίηση κατά

50% περίπου μεταξύ τῶν ἑτῶν 1960-1975, μέ παράλληλη αὔξηση τῆς παραγωγικότητας κατά 19%.

Η κατά μέγεθος διάρθρωση τῶν μεταποιητικῶν ἐπιχειρήσεων, σημείωσε κατά τὴν περίοδο αὐτή εύνοϊκές ἔξελιξεις, μέ μικρή αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μεγάλων μονάδων. Παρά, δημως, τὴν εύνοϊκή αὐτή ἔξελιξη οἱ μεταποιητικές μονάδες πού ἀπασχολοῦν κάτω ἀπό 10 ἄτομα, αὐτές δηλαδή πού ὄνομάζομε βιοτεχνίες, ἀποτελοῦν τὸ 93,5% τοῦ συνόλου τῶν μεταποιητικῶν ἐπιχειρήσεων καί ἀπασχολοῦν τὸ 42% τοῦ συνόλου τῶν ἐργαζομένων στή μεταποίηση. Τό φαινόμενο αὐτό ἀποτελεῖ μεγάλο μειονέκτημα, γιατί οἱ πιο πολλές ἀπό τίς μονάδες αὐτές λειτουργοῦν μέ πολὺ ψηλό κόστος, χρησιμοποιοῦν τεχνολογία καί μέσα χαμηλῆς παραγωγικότητας καί συνεπῶς δέν ἔξασφαλίζουν ψηλό βαθμό ἀνταγωνιστικότητας σέ διεθνή ἐπίπεδα.

### ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.5.

#### Παραγωγή τῶν κυριοτέρων μεταλλευτικῶν καί λατομικῶν προϊόντων.

Σέ χιλιάδες τόννους

	1950	1960	1970	1973	1975
1. Λιγνίτες .....	180	2.551	7.858	13.212	18.058
2. Βωξίτες .....	77	884	2.292	2.748	2.961
3. Μεταλλεύματα νικελίου .....	—	—	883	1.849	1.901
4. Βαρυτίνη .....	21	102	104	124	...
5. Λευκόλιθος .....	26	187	755	1.068	1.426
6. Θειούχος μόλυβδος (Γαληνίτης) .....	2	14	15	28	...
7. Θειούχος ψευδάργυρος (Σφαλερίτης) .....	6	27	18	36	...
8. Θηραϊκή γῆ .....	38	180	585	724	844
9. Καολίνης .....	6,3	26	48	76	...
10. Μπεντονίτης .....	—	24	193	472	...
11. Μάρμαρα (000 m <sup>3</sup> ) .....	0,6	20	59	95	125

ΠΗΓΗ: 1975: Ε.Σ.Υ.Ε

\* Δέν ύπαρχουν στοιχεία γιά τό έτος.

Ο συνολικός ἀριθμός τῶν βιομηχανικῶν καί βιοτεχνικῶν μονάδων τό 1973 ἦταν 121.357. Ἀπό αὐτές 113.479 είχαν κάτω ἀπό 10 ἀπασχολούμενους, 4.240 είχαν 10-19 ἀπασχολούμενους, 1.416 μονάδες ἀπασχολοῦσαν 20-30 ἄτομα καί μόνο 2.222 είχαν πάνω ἀπό 30 ἀπασχολούμενους.

Ἀπό τίς βιομηχανικές αὐτές ἐπιχειρήσεις κατά τό 1973 τή μορφή τῆς Ἀνώνυμης Ἐταιρίας είχαν 1.015 ἐπιχειρήσεις καί τή μορφή τῆς Ἐταιρίας περιορισμένης εύθυνης είχαν 420. Τό 1975 οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοί ἦταν: 1267 καί 460, δηλαδή σύνολο 1.727 ἐπιχειρήσεις.

Η κατανομή αὐτῶν τῶν 1.727 βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων μέ τή μορφή Α.Ε καί ΕΠΕ, ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τῶν κεφαλαίων πού ἀπασχολοῦν φαίνεται στόν Πίνακα 23.2.6.

Ἀπό τόν πίνακα αὐτόν προκύπτει ὅτι μεταξύ τῶν ἑτῶν 1966-1975 ἐπῆλθε σημαντική αὔξηση τῶν ἐπιχειρήσεων μέ κεφάλαια πάνω ἀπό 50 ἑκατομμύρια δραχμές. Προκύπτει ἐπίσης ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων στή χώρα μας

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.6.****Κατανομή βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἀνάλογα μὲ τὸ ἀπασχολούμενο κεφάλαιο.**

Κλιμάκιο κεφαλαίου	1966	1970	1975
Μέχρι 10 ἑκατ. Δρχ.	303	236	239
’Από 10,1 ἕως 50 ἑκατ.	315	454	705
’Από 50,1 ἕως 100 ἑκατ.	86	141	296
’Από 100,1 καὶ ὅνω	94	178	487
Σύνολο	798	1.009	1.727

ΠΗΓΗ: 'Η Έλληνική Βιομηχανία κατά τό 1976, ΣΕΒ

είναι πολύ μικρός σέ σχέση μέ αλλες χώρες τής Εύρωπης, πράγμα πού, ὅπως εἴπαμε, είναι δυσμενές γιά τήν ἀνταγωνιστικότητα κυρίως τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων σέ διεθνές ἐπίπεδο.

Ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς τῆς μεταποίησεως μέσα στά τελευταῖα χρόνια ἦταν σημαντική καὶ ὅπως εἰδαμε στόν Πίνακα 23.1.4 ἔφθασε σέ σταθερές τιμές 1970, ἀπό 49,266 ἑκατομμύρια δραχμές τό 1970 σέ 77.700 ἑκατ. δραχμές τό 1976.

Παίρνοντας ως βάση τό ἔτος 1970, δηλαδὴ ἄν θεωρήσομε ως δείκτη τό ἔτος αὐτό (1970 = 100) οἱ μεταβολές τῆς παραγωγῆς τῆς μεταποίησεως κατά τομεῖς εμφανίζεται στόν Πίνακα 23.2.7.

”Οπως προκύπτει ἀπό τόν πίνακα αὐτό σημειώθηκε μιά σημαντική καθυστέρηση στήν ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, σέ σχέση μέ αλλες κατηγορίες ἀγαθῶν. Αὐτό ὀφείλεται βασικά στή μείωση τῆς ἐπενδυτικῆς δραστηρότητας τῶν ἐπιχειρήσεων κατά τήν τελευταία τριετία, πού είναι συνέπεια κυρίως τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως.

Οἱ πιό σημαντικοί τομεῖς τῆς μεταποίησεως, ὅπως φαίνεται ἀπό τόν ἴδιο πίνακα είναι τά τρόφιμα, ὁ καπνός, τά ποτά (κυρίως κρασιά) τά ύφαντικά προϊόντα, τά χημικά προϊόντα (πού περιλαμβάνουν καὶ τά φάρμακα) καὶ οἱ συσκευές, κυρίως ἡλεκτρικές.

Σημαντική ἐξέλιξη τῶν τελευταίων ἐτῶν είναι οἱ ἐξαγωγικές ἐπιδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς βιομηχανίας καὶ εἰδικότερα τοῦ τομέα τῆς μεταποίησεως.

Στό σύνολο τῶν ἐξαγωγῶν τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων ή συμμετοχή τῶν προϊόντων τῆς μεταποίησεως ἀπό 14% τό 1960 ἔφθασε στό 64% τό 1976.

Οἱ ἐξαγωγές βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν προϊόντων, σέ χιλιάδες δολλάρια καὶ κατά βασικές κατηγορίες, κατά τά ἔτη 1975 καὶ 1976 ἐμφανίζονται στόν Πίνακα 23.2.8.

**γ) Ἡλεκτρισμός - φωταέριο.**

Ἡ παραγωγὴ ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας σημείωσε τά τελευταῖα 25 χρόνια ἀλματώδη πρόοδο καὶ μπόρεσε νά καλύψει τήν τεράστια αὔξηση τῆς ζητήσεως τόσο γιά οἰκιακές ἀνάγκες, ὅσο καὶ γιά βιομηχανικές χρήσεις. Αὐτό ἔγινε δυνατό χάρη στήν ἀξιολόγηση τόσο τῶν ὑδάτινων πόρων τῆς χώρας μας μέ τήν κατασκευή τῶν

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.7.****Δείκτες παραγωγής τῆς μεταποίησεως, 1974-1976.**

Κλάδοι	(Δείκτης 1970 = 100)			% Μεταβολή		
	1974	1975	1976	1974: 1973	1975: 1974	1976: 1975
1. Ειδών διατροφής .....	108,5	113,0	126,0	— 5,0	4,1	11,5
2. Ποτῶν .....	138,3	137,2	151,0	0,8	— 0,8	10,1
3. Καπνού .....	124,5	121,1	141,1	6,0	— 2,7	16,5
4. 'Υφαντικών ειδών .....	146,7	173,7	194,5	0,1	18,4	12,0
5. 'Υποδήσεως, ειδών ένδυμασίας .....	162,2	183,4	202,7	12,6	13,1	10,5
6. Ξύλου καὶ Φελλοῦ .....	129,1	165,2	164,3	—13,9	28,0	— 0,5
7. 'Επίπλων .....	103,2	111,5	123,3	—21,7	8,0	10,6
8. Χαρτιού .....	113,8	105,4	114,1	— 7,2	— 7,4	8,3
9. 'Εκτυπώσεων - 'Εκδόσεων .....	115,3	116,4	116,2	— 1,5	1,0	— 0,2
10. Δέρματος .....	95,2	106,8	110,5	4,2	12,2	3,5
11. 'Ελαστικοῦ καὶ πλαστικῶν .....	140,2	167,1	173,6	— 8,8	19,2	3,9
12. Χημικῶν .....	150,0	162,7	177,1	1,1	8,5	8,9
13. Παραγώγων Πετρελαίου .....	226,6	230,9	215,8	— 4,6	1,9	— 6,5
14. Μή μεταλλικῶν όρυκτῶν .....	138,8	146,0	168,6	1,2	5,2	15,5
15. Βασικῶν μεταλλουργικῶν βιομηχανιῶν .....	162,8	158,5	169,4	1,1	— 2,6	6,9
16. Μεταλλικῶν προϊόντων .....	134,7	130,2	157,8	—12,9	— 3,3	21,2
17. Μηχανῶν καὶ συσκευῶν .....	157,2	166,1	167,7	14,6	5,7	1,0
18. 'Ηλεκτρικῶν μηχανῶν .....	173,0	149,3	176,4	—13,8	—13,7	18,2
19. Μεταφορικῶν μέσων .....	168,4	161,2	148,6	3,6	— 4,3	— 7,8
20. Διαφόρων Βιομηχανιῶν .....	135,0	156,1	198,6	4,4	15,6	27,2
ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΓΑΘΩΝ						
Κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν .....	148,8	151,0	160,4	— 1,1	1,5	6,2
Διαρκῶν καταναλωτικῶν .....	176,4	156,6	177,2	—13,0	—11,2	13,2
Καταναλωτικῶν ἀγαθῶν .....	138,2	149,8	164,0	— 0,9	8,4	9,5
ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ .....	144,0	150,5	163,8	— 2,0	4,5	8,8

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.8.****'Εξαγωγές βιομηχανικῶν καὶ βιοτεχνικῶν προϊόντων  
1975-1976**

Είδη προϊόντων	1975		1976		Μεταβολές (%)	
	Χιλιάδες δολλάρια	%	Χιλιάδες δολλάρια	%	Χιλιάδες δολλάρια	%
1. Κλωστοϋφαντουργικά .....	232.065	24,6	369.511	31,9	14,9	59,2
2. Τσιμέντα .....	131.570	13,9	131.118	11,3	64,7	— 0,3
3. 'Αντικροτικά .....	19.498	2,1	13.661	1,2	— 2,0	—29,9
4. Χημικά, Φαρμακευτικά .....	65.622	6,9	65.130	5,6	63,7	— 0,7
5. 'Αλουμίνιο, 'Αλουμίνια .....	57.818	6,1	59.525	5,1	—18,8	3,0

6. Νικέλιο, σιδηρονικέλιο .....	57.774	6,1	35.935	3,1	-16,0	-37,8
7. Σιδηρόφυλλα (λαμαρίνες) .....	28.513	3,0	36.873	3,2	-20,7	29,3
8. Λοιπά μέταλλα καὶ εἰδὴ ἀπό μέταλλο .....	137.607	14,6	139.637	12,0	-3,1	1,5
9. Μηχανήματα, μεταφορικά μέσα ....	24.661	2,6	36.645	3,1	48,4	48,6
10. Γοῦνες, δέρματα .....	66.045	7,0	59.478	5,1	7,7	-9,9
11. Ὑποδήματα, δερμάτινα εἰδη .....	35.259	3,7	54.506	4,7	25,8	54,6
12. Εἰδὴ λαϊκῆς τέχνης .....	8.232	0,9	6.867	0,6	-25,9	-17,3
13. Ὁργανα ἐφαρμογῆς ἡλεκ-τρισμοῦ .....	11.965	1,3	14.514	1,3	9,2	21,3
14. Λοιπά .....	68.002	7,2	136.760	11,8	10,7	101,1
<b>Σύνολο .....</b>	<b>944.631</b>	<b>100,0</b>	<b>1.160.160</b>	<b>100,0</b>	<b>16,8</b>	<b>22,8</b>

ΠΗΓΗ: Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος, «Δελτίον 'Εξωτερικῶν Συναλλαγῶν τῆς 'Ελλάδος»

ύδροι ολεκτρικῶν ἐργοστασίων τῶν Κρεμαστῶν, τοῦ Καστρακίου, τοῦ Ταυρωποῦ, τοῦ Λάδωνα καὶ ἄλλων, ὅσο καὶ τῶν πλούσιων ἀποθεμάτων λιγνίτη μέ τὴν κατασκευὴ τῶν θερμοηλεκτρικῶν ἐργοστασίων τοῦ 'Αλιβερίου, τῆς Πτολεμαΐδας καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἐτοι κατά τὸ 1975 τὸ 68% τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας καλύφθηκε ἀπό ἐγχώριους πόρους, δηλαδὴ τούς ὑδάτινους καὶ τὰ στερεά καύσιμα, καὶ μόνο γιά τὸ ὑπόλοιπο χρησιμοποιήθηκε πετρέλαιο, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, εἰσάγομε ἀπό τὸ ἔξωτερικό. Αὐτό εἶναι πολύ σημαντικό, ίδιαίτερα τώρα μέ τῇ μεγάλῃ ἀνατίμηση τῶν ύγρῶν καυσίμων.

Ἡ ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς καὶ ὁ τρόπος διαθέσεως τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀπό τή Δημόσια 'Επιχείρηση 'Ηλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ) πού ἔχει τό μονοπωλιακό προνόμιο παραγωγῆς τῆς, φαίνεται στὸν Πίνακα 23.2.9

'Από τὸν πίνακα αὐτὸν προκύπτει ἡ ἀλματώδης ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας στή χώρα μας, πού μέσα σε 15 χρόνια αὔξηθηκε 7,5 φορές περίπου, ἔφθασε δηλαδὴ στά 14.618 ἑκατομμύρια ΩΧΒ (κιλοβαττώρες) τὸ 1975 ἔναντι 2484 ἑκατ. ΩΧΒ τὸ ἔτος 1961. 'Από τὸν πίνακα προκύπτει ἐπίσης ἡ ἐντυπωσιακή αὔξηση στήν κατανάλωση ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀπό τή βιομηχανία, πού δείχνει τὸν ταχύ ρυθμό ἐκβιομηχανίσεως τῆς παραγωγῆς καὶ ίδιαίτερα τῆς βαριας βιομηχανίας. Παρά ὅμως τήν ἀλματώδη αὐτή αὔξηση στήν παραγωγή καὶ κατανάλωση ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας, ἡ χώρα βρίσκεται ἀκόμη πολύ πίσω ἀπό τίς ἀναπτυγμένες χώρες. Πραγματικά, ἂν δοῦμε τήν κατά κεφαλήν κατανάλωση ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας, δηλαδὴ τή μέση κατανάλωση ἀνά κάτοικο (ήτοι συνολική παραγωγή πρός τὸν ἀριθμό τῶν κατοίκων), τότε παρατηρούμε ὅτι τὸ 1975 στήν 'Ελλάδα ἔχομε 646 ΩΧΒ κατά κεφαλήν, ἔναντι 6112 ΩΧΒ τῆς Νορβηγίας (ή ψηλότερη κατανάλωση στὸν κόσμο) 4990 τῶν ΗΠΑ, 2487 τῆς 'Αγγλίας, 1426 τοῦ Βελγίου, 1160 τῆς Σοβιετικῆς 'Ενώσεως καὶ 887 τῆς Ιταλίας.

Ἡ παραγωγή ἐξάλλου καὶ κατανάλωση φωταερίου ἀκολούθησε τήν ἀντίστροφη μέ τὸν ἡλεκτρισμό πορεία. Μειώθηκε ἀπό 14 ἑκατομμύρια  $m^3$  τὸ 1961 σε 7,2 ἑκατ.  $m^3$  τὸ 1975 δηλαδὴ περίπου στό μισό. Αὐτό βέβαια ὀφείλεται στήν ύποκατάσταση τῆς καταναλώσεως φωταερίου ἀπό τὸν ἡλεκτρισμό.

### δ) Κατασκευές.

Τό ἀκαθάριστο εἰσόδημα ἀπό τὸν τομέα τῶν κατασκευῶν, μέσα στήν περίοδο

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.9.****Παραγωγή καί διάθεση ηλεκτρικής ένέργειας άπό τή ΔΕΗ.**

Σέ έκατ. ΩΧΒ

I. Προέλευση Παραγωγής II. Διάθεση Παραγωγής.	1961	1971	1975
<b>I. Παραγωγή:</b>			
1. Θερμοηλεκτρικοί Σταθμοί .....	1.802	7.604	12.056
2. Υδροηλεκτρικοί Σταθμοί .....	525	2.606	1.989
3. Λοιποί Σταθμοί .....	16	39	16
4. Αύτόνομοι Σταθμοί .....	109	362	558
5. Άγορές, άνταλλαγές .....	5	186	196
<b>Σύνολο</b>	<b>2.447</b>	<b>10.797</b>	<b>14.815</b>
<b>II. Διάθεση:</b>			
1. Οικιακή χρήση .....	616	2.291	3.340
2. Γεωργική χρήση .....	31	121	233
3. Έμπορική χρήση .....	216	1.076	1.635
4. Βιομηχανική χρήση .....	1.029	5.852	7.883
5. Λοιπές χρήσεις .....	203	481	576
<b>Σύνολο</b> .....	<b>2.095</b>	<b>9.821</b>	<b>13.667</b>
6. Ιδία άναλωση καί άπώλειες .....	352	976	1.148
<b>Σύνολο</b> .....	<b>2.447</b>	<b>10.797</b>	<b>14.815</b>

ΠΗΓΗ: Έθνικοι Λογαριασμοί τής Έλλαδος, 1968-1975

1950-1975 αυξήθηκε μέ μέσο έτήσιο ρυθμό 6,0%. Στόν τομέα αυτό περιλαμβάνεται ή οίκοδόμηση κάθε είδους κτιρίου, άσχετα μέ τή χρήση του, δημοσιοκατοικίες, καταστήματα, γραφεία, έργοστάσια, άποθηκες, νοσοκομεία, δημόσια κτίρια κλπ.

Όπως προκύπτει άπό τούς Πίνακες 23.1.1 καί 23.1.4 τό συνολικό άκαθάριστο είσοδημα άπό κατασκευές σέ σταθερές τιμές τοῦ 1970 έφθασε άπό 12.047 έκατομμύρια δραχμές τό 1960 σέ 31.924 έκατ. τό 1973 γιά νά παρουσιάσει στά έπομενα χρόνια μιά σημαντική πτώση καί νά φθάσει σέ 24.040 έκατ. τό 1975. Η πτώση αύτή οφείλεται στή γενικότερη ύφεση τής οίκονομικής δραστηριότητας καί τίς πληθωριστικές πιέσεις διεθνῶς καί κατά συνέπεια καί στή χώρα μας, άλλα καί στήν κρατική πολιτική, πού δέν ευνόησε τήν έπενδυση στόν τομέα αύτό, γιά νά άποφευχθοῦν περαιτέρω πληθωριστικές πιέσεις. Θά πρέπει έδω νά σημειωθεῖ ότι οί έπενδύσεις σέ οίκοδομές δέν θεωροῦνται πολύ παραγωγικές. Στή χώρα μας ή μεγάλη άνοδος τής οίκοδομικής δραστηριότητας κατά τήν περίοδο 1968-1973, στηρίχθηκε σέ μιά ύπερμετρη δανειοδότηση τῶν κατασκευῶν καί τῶν άγορῶν κατοικιῶν, πού δέν μποροῦσε νά συνεχισθεῖ χωρίς δυσάρεστες έπιπτώσεις στήν οίκονομιά.

Ο ίδιος τῶν ιδιωτικῶν κατασκευῶν νέων οίκοδομῶν, προσθηκῶν καί έπισκευῶν κατά τό έτος 1975 φαίνεται στόν Πίνακα 23.2.10.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.10.**  
**'Ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα κατά το έτος 1975.**

Τρέχουσες τιμές

<b>I. Νέες οικοδομές</b> - 'Αριθμός* 58.269 - "Ογκος σέ χιλιάδες m <sup>3</sup> 46.134 - 'Αξία σέ χιλιάδες δραχμές 15.792.301	
<b>II. Προσθήκες σε οικοδομές</b> - 'Αριθμός* 34.322 - "Ογκος σέ χιλιάδες m <sup>3</sup> 12.303 - 'Αξία σέ χιλιάδες δραχμές 4.475.073	
<b>III. Επισκευές οικοδομῶν</b> - 'Αριθμός* 7.525 - 'Αξία 208.836	
<b>IV. Σύνολο I - III</b> - 'Αριθμός* 100.116 - "Ογκος σέ χιλιάδες m <sup>3</sup> (I + II) 58.437 - 'Αξία σέ χιλιάδες δραχμές 20.476.210	

ΠΗΓΗ: Στατιστική Έπετηρις της Ελλάδος, 1976.

\* Ό αριθμός άναφέρεται σε άνευάρτητα κτίρια, δισχετά από τόν άριθμό των δρόφων και των δωματίων ή επί μέρους κατοικιών που περιλαμβάνει τό κάθε κτίριο.

### III Υπηρεσίες.

"Οπως έχομε ήδη άναφέρει, στόν τομέα των ύπηρεσιών περιλαμβάνονται όλες οι δραστηριότητες προσφορᾶς κάθε μορφής ύπηρεσιών, μεταξύ των οποίων οι μεταφορές (ἀεροπορικές, χερσαίες και θαλάσσιες), ό τουρισμός, τό έμποριο (έσωτερικό και έξωτερικό) οι έπικοινωνίες κλπ. Έδω θά έχετασσομε μέ συντομία τόν τομέα των μεταφορῶν και ειδικότερα τής έμπορικής μας ναυτιλίας και τοῦ τουρισμοῦ. Στήν παράγραφο 23.3 θά έχετασσομε τό διεθνές έμπόριο.

#### a) Η έμπορική ναυτιλία.

Η σημασία τής έμπορικής ναυτιλίας γιά τήν έλληνική οίκονομία είναι τεράστια γιά τρείς κυρίως λόγους. Πρώτον, η έμπορική ναυτιλία συνιστά μιάν από τίς σπουδαιότερες πηγές άπασχολήσεως έργατικού δυναμικού. Σύμφωνα μέ στοιχεία τοῦ 1971, τό σύνολο των ἄμεσα άπασχολουμένων στό ναυτιλιακό κλάδο άνερχόταν σε 120.000 περίπου ἄτομα. Ό αριθμός αύτός θά πρέπει βέβαια νά έχει αύξηθει σημαντικά μέχρι σήμερα.

Δεύτερον, η έμπορική ναυτιλία, ἀποτελεῖ ἔνα σημαντικό πόρο συναλλαγματικῶν έσόδων, δηλαδή έσόδων σέ ξένο νόμισμα, πού, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, συμβάλλει κατά μεγάλο ποσοστό στήν κάλυψη τοῦ έλλειμματος τοῦ έμπορικοῦ ισοζυγίου τῆς χώρας μας. Τό 1975 τό συνάλλαγμα πού είσερευσε ἀπό τή ναυτιλία ἔφτασε τά 682 ἑκατομμύρια δολλάρια ΗΠΑ, ποσό πού ἀντιπροσωπεύει τό 23% τοῦ έλλειμματος τοῦ έμπορικοῦ ισοζυγίου. Τό συνάλλαγμα αύτό ἀντιπροσωπεύει ἐμβάσματα των ἐργαζομένων στά πλοϊα τοῦ έμπορικοῦ μας στόλου και τῶν ἐφοπλιστῶν, τά ἔσοδα τοῦ Ναυτικοῦ Απομαχικοῦ Ταμείου, πού ἀποτελεῖ τόν

όργανισμό ἀσφαλίσεως γιά σύνταξη καί ύγεια τῶν ναυτιλομένων, τά ἔσοδα ἀπό ἐπισκευές καί ἀνεφοδιασμό πλοίων καί τίς καταθέσεις σέ συνάλλαγμα τῶν ναυτικῶν μας.

Τρίτον τέλος, ἡ ἐμπορική ναυτιλία ἀποτελεῖ ἓνα ζωντανό δεῖγμα σ' ὅλο τὸν κόσμο τῆς δυναμικότητας τῆς χώρας μας καί τῶν ικανοτήτων τῶν Ἑλλήνων, καί συνεπῶς συμβάλλει στὸ διεθνές κύρος καί ἐκτίμηση τῆς Ἑλλάδας. Πραγματικά, δὲν ἀποτελεῖ ἀσήμαντο γεγονός, ὅτι ὁ **ἐμπορικός στόλος ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας κατέχει τὴν πρώτη θέση ὡς πρός τὴν χωρητικότητα στήν παγκόσμια ναυτιλία**. Ἐδῶ θά πρέπει νά διευκρινίσουμε ὅτι στήν ἔννοια τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας καί συνεπῶς τοῦ ναυτικοῦ στόλου περιλαμβάνονται μόνο τὰ ποντοπόρα φορτηγά πλοία, ὑγροῦ καί ξηροῦ φορτίου. Συνεπῶς δὲν ύπολογίζονται τά ἀκτοπλοϊκά, τά ἐπιβατηγά καί τά κρουαζιερόπλοια.

Ἡ ὄλική χωρητικότητα τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἑλληνικῆς πλοιοκτησίας παρουσίασε ἀλματώδη αὐξηση μέσα στά τελευταῖα 15 χρόνια (1962-1975) καί ἔφθασε τά 48,3 ἑκατομμύρια κόρους τό 1975, ἔναντι 13,3 ἑκατ. κόρους τό 1962. (Ἡ χωρητικότητα τῶν πλοίων ύπολογίζεται σέ **κόρους**. “Ἐνας κόρος ἰσοῦται πρός 2,83 κυβικά μέτρα).

Ἄλλα κι ἄν λάβομε ύπόψη μόνο τὰ πλοία μέντοι μέρη ἑλληνική σημαία (ἀφοῦ ὅπως εἶναι γνωστό ἔνα μεγάλο ποσοστό τῶν πλοίων τοῦ ἐμπορικοῦ μας στόλου φέρει, γιά διάφορους λόγους, ξένες σημαῖες) ὁ ἑλληνικός ἐμπορικός στόλος κατέχει τὴν πέμπτη θέση, ὅπως προκύπτει ἀπό τὸν Πίνακα 23.2.11.

Σύμφωνα μέντοι τά στοιχεῖα τοῦ πίνακα τήν 1η Ἰουλίου 1975 ὁ ἀριθμός τῶν ἐμπορικῶν πλοίων μέντοι ἑλληνική σημαία ἦταν 2.743 σκάφη μέντοι ὁ μεγάλος Γάλλος συγγραφέας καί ποιητής Βικτώρ Ούγκω.

### **β) Τουρισμός.**

“Ἄν ἡμουν ἄνεμος θά ταξίδευα στίς χῶρες πού ἔχει εύλογήσει ὁ Θεός· θά ταξίδευα στήν Ἑλλάδα καί τά νησιά τῆς”. Αύτά ἔγραφε ὁ μεγάλος Γάλλος συγγραφέας καί ποιητής Βικτώρ Ούγκω.

Πραγματικά ἡ χώρα μας ἀποτελεῖ ἔναν ιδεώδη τόπο γιά διακοπές. Τό κλίμα τῆς, τό γαλάζιο τοῦ ούρανοῦ καί τῆς θάλασσάς της, τά σμαραγδένια νησιά της, οἱ χρυσαφένιες παραλίες τῆς συνθέτουν ἔνα ἀρμονικό καί χαρούμενο σύνολο, πού ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας ἀναζητᾷ περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη περίοδο τῆς ιστορίας του.

Τό φυσικό αὐτό περιβάλλον συμπληρώνει ὁ τεράστιος ιστορικός πλούτος τῆς χώρας μας, οἱ ἀρχαιολογικοί θησαυροί τῆς πού κρύβουν μέσα τους ίστορία 7000 χρόνων. Κάθε πολιτισμένος ἄνθρωπος ὀνειρεύται τή μέρα τῆς ζωῆς του πού θά μπορεῖ νά ζωντανέψει στή μνήμη του τήν ίστορία αὐτή ἐπισκεπτόμενος τόν τόπο πού διαδραματίσθηκαν τά γεγονότα καί βλέποντας μέντοι τίδια του τά μάτια τά ἀξιοθαύμαστα ἔργα πού δημιούργησε ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός πολιτισμός.

Οἱ προϋποθέσεις αὐτές ἔδωσαν τή δυνατότητα μιᾶς γρήγορης ἀναπτύξεως στή χώρα μας τῆς τουριστικῆς βιομηχανίας, ὅπως καθιερώθηκε νά λέγεται. “Ἄν καί τά πρώτα βήματα πρός τήν κατεύθυνση αὐτή μπορεῖ νά τοποθετηθοῦν στήν προπολεμική περίοδο, δηλαδή μεταξύ 1929-1939, ἡ πραγματική ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ ὡς σημαντικοῦ τομέα τῆς οἰκονομίας ἀρχίζει ἀπό τή δεκαετία τοῦ 1950. Τότε τό Κράτος ἀρχισε νά ἀντιμετωπίζει συστηματικά τόν τουρισμό ὡς ἔνα τομέα οἰκονομικῆς δραστηριότητας, πού μποροῦσε νά συμβάλλει ἀποφασιστικά στήν γενικότερη

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.11.****‘Ο Εμπορικός στόλος χωρῶν ΕΟΚ καὶ διαφόρων ἀλλων.**

Κατά τήν 1η Ιουλίου 1975

Κατάταξη σύμφωνα μέ μέγεθος σέ ΚΟΧ.

α/α	Χώρα	Άριθμός	Σύνολο πλοίων ‘Ολική χωρη- τικότητα σέ '000 κόρους	Ποσοστό % στὸν παγκό- σμιο στόλο	Άριθμός	Πετρελαιοφόρο ‘Ολική χωρητικό- τητα σέ '000 κόρους
1	Λιβερία	2.520	65.820	19,2	940	41.584
2	Ιαπωνία	9.932	39.740	11,6	1.568	17.520
3	‘Ηνωμένο Βασίλειο (‘Αγγλία)	3.622	33.157	9,7	560	16.096
4	Νορβηγία	2.706	26.154	7,6	291	13.387
5	ΕΛΛΑΣ	2.743	22.527	6,6	410	8.295
6	ΕΣΣΔ	7.652	19.236	5,6	481	3.713
7	ΗΠΑ	4.346	14.587	4,3	318	5.167
8	Παναμάς	2.418	13.667	4,0	269	5.530
9	Γαλλία	1.393	10.746	3,1	137	6.938
10	‘Ιταλία	1.732	10.137	3,0	321	4.061
11	Δ. Γερμανία	1.964	8.517	2,5	137	2.725
12	Σουηδία	775	7.486	2,2	124	3.033
13	‘Ολλανδία	1.348	5.679	1,7	113	2.637
14	‘Ισπανία	2.667	5.433	1,6	109	2.556
15	Δανία	1.371	4.478	1,3	64	2.161
16	Καναδᾶς	1.257	2.566	0,7	69	300
17	Φινλανδία	361	2.002	0,6	57	1.140
18	Βέλγιο	252	1.358	0,4	21	367
19	Πορτογαλία	440	1.210	0,9	27	516
20	Τουρκία	387	995	0,3	53	327
21	‘Ιρλανδία	93	210	0,1	6	6
22	‘Ελβετία	29	194	0,1	1	3
23	Αὐστρία	55	75	0,0	—	—

ΠΗΓΗ: Βασικές Στατιστικές ΕΟΚ, 1977

προσπάθεια οίκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας μας.

”Ας δοῦμε δῆμας τί ἀκριβῶς σημαίνει Τουρισμός.

‘Ο όρος τουρισμός προήλθε ἀπό τὴν ἀγγλική λέξη Touring (τούρινγκ) πού σημαίνει περιέρχομαι διάφορους τόπους γιά ἐπίσκεψη καὶ ἀναψυχή. Καίτοι ἀρχικά ἡ λέξη στὴν ἑλληνική γλώσσα ἀποδόθηκε μὲ τὴν λέξη περιηγητισμός, τελικά ἐπικράτησε ὁ όρος τουρισμός πού καθιερώθηκε καὶ διεθνῶς.

‘Ως τουρισμόθα μπορούσαμε νά διέρισμε τὴ μετακίνηση ἐνός ἀτόμου ἢ ὁμάδας ἀτόμων ἀπό τὸν τόπο τῆς μόνιμης διαμονῆς τους σέ ἔναν ἄλλο, μέ σκοπό τὴν προσωρινή διαμονή γιά ἀναψυχή, γιά γνωριμία ἀλλων πολιτισμῶν ἢ λαῶν, γιά τὴν ἴκανοποίηση ψυχικῆς ἐπιθυμίας ἢ πνευματικῆς περιέργειας.

‘Ο τουρισμός στὴ σύγχρονη ἐποχῇ ἔχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. ”Εχει παύσει πιά νά είναι ἔνα εἶδος πολυτελοῦς δυνατότητας γιά τούς λίγους καὶ γίνεται σιγά-σιγά εἶδος πρώτης ἀνάγκης. ‘Η γενίκευση, σ’ ὅλο τὸν κόσμο, τοῦ θεσμοῦ τῶν

πληρωμένων ἀδειῶν καί διακοπῶν, παρέχει τὴν εὐκαιρία καί στούς πολλούς νά ἀσκήσουν μέ τὸν τουρισμό τὸ δικαίωμά τους γιά ἀνάπαιση καί ἀπόλαιση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου τους.

Ἡ ἀποφασιστική συμβολή τοῦ τουρισμοῦ στὴ **βελτίωση τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς** ἔγινε τὰ τελευταῖα χρόνια καθολικά παραδεκτή. Ἐχει συνειδητοποιηθεῖ ἀπό δλους τούς λαούς καί τίς κυβερνήσεις τους ὅτι τὰ **φυσικά δῶρα** τοῦ τουρισμοῦ — ὅπως τοπίο, κλίμα, ύγρο στοιχεῖο, βουνό καί δάσος— οἱ **πολιτιστικές προσφορές του** — ὅπως μνημεῖα, ἔργα τέχνης, ἴστορικοι χώροι, λαϊκές γιορτές καί ἀναβίωση λαϊκῶν παραδόσεων — καί τέλος οἱ **κοινωνικές του ἐπιπτώσεις** — γνωριμία κοινωνικῶν θεσμῶν καί συστημάτων, συναδέλφωση λαῶν, κατανόηση διαφόρων ἑθνικῶν χαρακτήρων— βοηθοῦν θετικά στὴν πνευματική ἀνάπτυξη, τὴν εἰρηνική διαβίωση, τὴν ὄλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς κοινωνικοῦ ὄντος.

Αὐτοί εἰναι οἱ βασικοί λόγοι, στούς ὁποίους ὄφειλεται ἡ τεράστια ἀνάπτυξη διεθνῶς τοῦ τουρισμοῦ τίς τελευταῖες δεκαετίες καί ἡ ὁποία ἀνάπτυξη προβλέπεται νά συνεχισθεῖ μέ ψηλούς ρυθμούς τὴν προσεχή δεκαετία. Σύμφωνα μέ τούς ὑπολογισμούς τοῦ Διεθνοῦς Ὁργανισμοῦ Τουρισμοῦ καί ἄλλων διεθνῶν ὄργανων, προβλέπεται αὔξηση τοῦ τουρισμοῦ μεταξύ 1976-1985 κατά 60% περίπου.

Ἡ ἔξυπηρέτηση τοῦ τουρισμοῦ προϋποθέτει τὴν ἀνάπτυξη ὄρισμένων δραστηριοτήτων παροχῆς ὑπηρεσιῶν πρός τοὺς τουρίστες, ὅπως ξενοδοχεῖα, ἐστιατόρια, κέντρα ἀναψυχῆς, ὄργανων μουσεῖα καί ταξίδια στούς ἀρχαιολογικούς χώρους, ὄργανων μένες ἀκτές γιά κολύμβηση κλπ. Αὐτό συνεπάγεται τή δημιουργία ἐπιχειρηματικῆς δράστηριότητας καί ἀπασχολήσεως γιά πολλούς ἀνθρώπους, συνεπάγεται δηλαδή τή **δημιουργία εἰσοδήματος**. Ἡ ἔξυπηρέτηση ἐπίσης τῶν ἀναγκῶν τῶν τουριστικῶν ἐπιχειρήσεων δημιουργεῖ ζήτηση γιά μεγάλο ἀριθμό προϊόντων, ὅπως ἔπιπλα, κλινοσκεπάσματα κλπ. γιά τά ξενοδοχεῖα, τρόφιμα καί ποτά γιά τά ἐστιατόρια, ὑπηρεσίες μεταφορᾶς κ.ο.κ. Ἐχει δηλαδή πολλαπλασιαστικές ἐπιπτώσεις στή ζήτηση καί τή δημιουργία εἰσοδήματος.

Ἐνα ἄλλο σημαντικό ἀποτέλεσμα τοῦ τουρισμοῦ εἰναι ἡ **δημιουργία συναλλαγματικῶν ἐσόδων**, δηλαδή ἡ εἰσροή ξένων νομισμάτων στή χώρα πού δέχεται τούς τουρίστες, πού, ὅπως θά δοῦμε στὴν παράγραφο 23.4, ἐπιλύει πολλά προβλήματα τοῦ ἐμπορικοῦ ισοζυγίου μιᾶς χώρας.

Σημαντική εἰναι ἐπίσης ἡ συμβολή τοῦ τουρισμοῦ στὴν αὔξηση τῆς ἀπασχολήσεως γιατὶ δημιουργεῖ χιλιάδες θέσεις διαφόρων εἰδικοτήτων.

Ἄς δοῦμε τώρα τὸν τουρισμό στὴν Ἑλλάδα. Τὸν τουρισμό διακρίνομε σέ **ἐξωτερικό**, αὐτὸν δηλαδή πού γίνεται ἀπό τούς κατοίκους μιᾶς χώρας μέσα στὴν ἵδια τή χώρα, καί σέ **ἐξωτερικό**, δηλαδή αὐτὸν πού γίνεται ἀπό τούς κατοίκους ἄλλων χωρῶν **πρός μιά χώρα**. Ἐμᾶς θά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ ὁ ἐξωτερικός τουρισμός.

Στὸν Πίνακα 23.2.12 φαίνονται οἱ ἀφίξεις τουριστῶν στὴν Ἑλλάδα κατά τὴν περίοδο 1970-1976 καί κατά περιοχές προελεύσεως.

“Οπως προκύπτει ἀπό τὸν πίνακα αὐτόν, ἡ χώρα πού στέλνει τούς περισσότερους τουρίστες στὴν Ἑλλάδα εἰναι οἱ Ἕνωμένες Πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς μέ δεύτερη τή Δ. Γερμανία καί τρίτη τή Μεγ. Βρεττανία.

Τό συνολικό ἔσοδο τῆς Ἑλλάδας ἀπό τούς ξένους τουρίστες, ὑπολογιζόμενο σέ δοllάρια ΗΠΑ, αὔξηθηκε ἀπό 193,4 ἑκατομμύρια τό 1970 σέ 823,7 ἑκατ. τό 1976. Τό ποσόν αὐτό ἀντιπροσωπεύει γιά τό 1976 τό 27,2% τοῦ συνόλου τῶν ἀδήλων

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.2.12.****'Αφίξεις τουριστών στήν 'Ελλάδα κατά τήν περίοδο 1970-1976.**

Περιοχή	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Εύρωπη	761.833	1.129.481	1.423.818	1.714.398	1.187.068	1.926.293	2.807.748
2. Β.'Αμερική	357.405	503.775	626.631	697.384	425.576	522.437	575.098
3. 'Ασία	65.015	69.617	85.024	110.958	63.930	86.446	135.757
4. Αύστραλια	31.027	39.355	51.117	53.698	44.454	54.640	74.269
5. 'Αφρική	36.285	38.287	46.304	42.505	44.763	49.766	76.254
6. Διάφοροι	1.310	1.163	1.325	1.160	383	2.341	2.888
8. "Ελληνες μόνιμοι κάτοικοι έξωτερικού	154.581	199.717	202.173	226.446	190.303	197.499	173.152
9. 'Ομαδικές αφίξεις μέ κρουαζιερόπλοια	201.754	276.699	295.195	331.133	231.890	322.864	398.357
Γενικό σύνολο	1.609.210	2.257.994	2.731.587	3.177.682	2.188.304	3.172.986	4.243.583

πόρων τοῦ ἔτους αύτοῦ (γιά τήν ἔννοια τῶν ἀδήλων πόρων βλέπε παρακάτω παράγραφο 23.4).

‘Η φύση τοῦ τουρισμοῦ εἶναι τέτοια, ὥστε δέν ἐπιτρέπει τόν ἀκριβή ύπολογισμό τῆς συμμετοχῆς του στή συνολική ἀπασχόληση. Εἶναι πάντως γεγονός ὅτι ὁ τουρισμός προσφέρει ἀπασχόληση σέ πολύ μεγάλο ἀριθμό ἐπαγγελματιῶν διαφόρων εἰδικοτήτων στίς διάφορες τουριστικές ἐπιχειρήσεις, κυρίως τά ξενοδοχεῖα καὶ τά ταξιδιωτικά γραφεῖα.

‘Υπολογίζεται ὅτι τό 1975 γιά τή λειτουργία τῶν τουριστικῶν καταλυμάτων μόνο (ξενοδοχεῖα, πλοία περιηγήσεως, θαλαμηγοί) ἀπασχολήθηκαν περίπου 66.000 ἄτομα.

Μεγάλη ὅμως εἶναι καί ἡ ἔμμεση ἀπασχόληση στόν τουρισμό, ἡ ἀπασχόληση δηλαδή σέ ἐργασίες πού δημιουργοῦνται ἔξαιτίας τοῦ τουρισμοῦ, ὅπως π.χ. ἡ κατασκευή ξενοδοχείων καὶ ἄλλων τουριστικῶν συγκροτημάτων. Ἀρκεῖ νά ἀναφερθεῖ ὅτι ὁ ἀριθμός τῶν ξενοδοχειακῶν μονάδων αὔξηθηκε ἀπό 1518 ξενοδοχεῖα μέ σύνολο 49.478 κρεβάτια τό 1960 σέ 2534 μέ σύνολο 185.275 κρεβάτια τό 1975.

### 23.3 Τό διεθνές 'Έμποριο τής 'Ελλάδας.

#### I. Τό διεθνές (ἢ ἔξωτερικό) έμποριο.

Στόν ἐνιαίο κόσμο πού ζοῦμε σήμερα εἶναι φανερή ἡ ἀλληλεξάρτηση μεταξύ τῶν λαῶν γιά τήν ἔξασφάλιση τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν πού ἔχουν ἀνάγκη γιά νά ἐπιβιώσουν. ‘Η χώρα μας π.χ. δέν ἔχει καθόλου πετρέλαιο καὶ πρέπει νά τό ἀγοράζει ἀπό ἄλλες χώρες, ἐνῶ οἱ βόρειες εύρωπαικές χῶρες πρέπει νά ἀγοράσουν ἀπό τήν 'Ελλάδα καὶ ἄλλες Μεσογειακές χῶρες τά νωπά λαχανικά ἢ φροῦτα πού χρειάζονται.

Τήν ἀνταλλαγή αὐτή ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν μεταξύ Κρατῶν ὀνομάζομε **Διεθνές 'Έμποριο**. ’Από τά πρῶτα βήματα τής ιστορίας τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως εϊδαμε στό

Πρώτο Μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες διαπίστωσαν τὴν ἀνάγκη αὐτῆς τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν ὅχι μόνο μεταξύ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ μεταξύ τῶν ἐπί μέρους κοινωνῶν, γιά νά φτάσουν γρήγορα στὴν τεράστια ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου στὴν περίοδο τῶν κρατῶν-πόλεων τῆς ἀρχαιότητας. Σήμερα, μέ τὴν τεράστια ἀνάπτυξη τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀγαθά καὶ ύπηρεσίες καί τὴν πρόσδο τῆς τεχνολογίας, εἰναι ἀδύνατο νά ἔξασφαλισθεῖ ψηλό ἐπίπεδο ἀναπτύξεως καὶ εὐημερίας ἐνός λαοῦ χωρίς τῇ δυνατότητα διεθνῶν ἀνταλλαγῶν σέ πολὺ μεγάλη κλίμακα. Αύτὸ ἰσχύει γιά κάθε χώρα, ἀκόμα καὶ τὴν πιό πλούσια. Οἱ ΉΠΑ π.χ. ἀγοράζουν ἀπό ἄλλη χώρα τό 90% τοῦ νικελίου καὶ τοῦ κασσιτέρου πού χρησιμοποιοῦν καὶ ή Ἀγγλία πρέπει νά ἀγοράζει ἀπό ἄλλες χώρες τό μεγαλύτερο μέρος τῶν τροφίμων πού ἔχουν ἀνάγκη οἱ κάτοικοι τῆς.

'Ἐνω ὅμως ή σημασία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου εἰναι τόσο μεγάλη, οἱ κυβερνήσεις ὅλων τῶν χωρῶν **ἀκολουθοῦν τὴν πολιτική τοῦ περιορισμοῦ του παρά τῆς ἐνθαρρύνσεώς του**. Κι αὐτό ἀκριβῶς εἰναι πού δημιουργεῖ τῇ διαφορά ἀνάμεσα στό διεθνές ή **ἐξωτερικό ἐμπόριο** καὶ τό **ἐσωτερικό ἐμπόριο**, αὐτό δηλαδή πού ἀναφέρεται στὴν ἀνταλλαγή ἀγαθῶν καὶ ύπηρεσιῶν **μέσα στά ὅρια** μιᾶς χώρας.

"Ολοι γνωρίζομε ὅτι μποροῦμε ἐλεύθερα νά ἀγοράσουμε όποιοδήποτε ἀγαθό π.χ. ἔνα ψυγείο, ἔνα κοστούμι, ἔνα δοχείο λάδι, ἀπό τή Θεσσαλονίκη ἢ τή Λάρισα καὶ νά τό μεταφέρουμε στὴν Ἀθήνα ἢ τό Ήράκλειο τῆς Κρήτης ἢ ὅπου ἄλλο, **μέσα στήν Ελλάδα**, ἐπιθυμοῦμε.

Δέν ἰσχύει ὅμως τό ἴδιο, ἀν θά ἥθελε κανείς νά μεταφέρει τά ἴδια αὐτά ἀγαθά σέ μιά ἔνη χώρα ἢ ἀντίστροφα ἀν θά ἥθελε νά ἀγοράσει τά ἀγαθά αὐτά σέ μιά χώρα τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ νά τά φέρει στὴν 'Ελλάδα. Τό ἴδιο ἰσχύει καὶ γιά τούς ἐμπόρους πού ἀγοράζουν ἀγαθά γιά μεταπώληση. Προτοῦ ὅμως προχωρήσουμε εἰναι ἀνάγκη νά διευκρινίσουμε όρισμένες χρήσιμες ἔννοιες:

— 'Η ἀγορά ἀπό τό ἐξωτερικό όποιουδήποτε ἀγαθοῦ καὶ ή εἰσοδός του στὴν 'Ελλάδα, ὀνομάζεται **εἰσαγωγή**.

— 'Η πώληση ἀπό τήν 'Ελλάδα όποιουδήποτε ἀγαθοῦ στό ἐξωτερικό όνομάζεται **έξαγωγή**.

'Από αὐτό προκύπτει ὅτι **ή ἵδια συναλλαγή μεταξύ τῶν κατοίκων δύο διαφορετικῶν χωρῶν**, γιά τόν ἔνα εἰναι εἰσαγωγή ἐνω γιά τόν ἄλλον ἔξαγωγή. "Ετσι, ή ἀγορά ἀπό ἔναν "Ελληνα ἔμπορο ἐκατό αὐτοκινήτων ἀπό τή Γερμανία, γιά νά τά φέρει καὶ νά τά πωλήσει στὴν 'Ελλάδα, εἰναι εἰσαγωγή γιά τόν "Ελληνα ἐνω γιά τόν Γερμανό παραγωγό τῶν αὐτοκινήτων εἰναι ἔξαγωγή.

Γιά νά εἰσαχθοῦν στή χώρα μας π.χ. τά 100 αὐτοκίνητα, πού ἀγόρασε ὁ "Ελληνας ἔμπορος (πού λέγεται στὴν περίπτωση αὐτή **εἰσαγωγέας**) πρέπει νά περάσουν ἀπό τό **τελωνεῖο**, μιά δημόσια ἀρχή πού ἐλέγχει τίς εἰσαγωγές καὶ ἔξαγωγές τῶν ἀγαθῶν. 'Ο ἐλεγχος αὐτός ἀποβλέπει στό νά ἔξασφαλίσει ὅτι συντρέχουν οἱ όρισμένες προϋποθέσεις πού ἐπιβάλλει ὁ νόμος γιά τήν εἰσαγωγή, ἀλλὰ καὶ στόν καθορισμό τοῦ **δασμοῦ** πού πρέπει νά καταβληθεῖ γιά νά εἰσαχθοῦν τά αὐτοκίνητα (ἢ ὅποιο ἄλλο εἰναι τό ἀγαθό πού εἰσάγεται). Δασμός δέ εἰναι ἔνα **ποσοστό πάνω στήν τιμή τοῦ εἰσαγόμενου ἀγαθοῦ**, πού πρέπει νά πληρώσει ὁ εἰσαγωγέας γιά νά μπορέσει νά περάσει ἀπό τό τελωνεῖο (νά ἐκτελωνίσει) τά εἰσαγόμενα προϊόντα καὶ νά τά μεταφέρει στό κατάστημά του γιά πώληση. 'Ο δασμός αὐτός ἔχει ώς ἀποτέλεσμα νά ἐπιβαρύνει τήν τιμή πωλήσεως τῶν εἰσαγομένων προϊόντων καὶ νά τά κάνει ἀκριβότερα ἀπό τά ἀντίστοιχα προϊόντα πού

παράγονται άπό τήν έγχωρια παραγωγή. Τό ποσοστό τοῦ δασμοῦ κυμαίνεται ανάλογα μέ τό άγαθό, (πολλές φορές φτάνει μέχρι τό 100% τῆς τιμῆς του).

Προκύπτει λοιπόν άπό τά παραπάνω ότι ή βασική διαφορά μεταξύ τοῦ διεθνοῦς καί τοῦ έσωτερικοῦ έμποριο είναι οι **περιορισμοί καί τά έμπόδια** πού έπιβάλλουν οι κυβερνήσεις τῶν διαφόρων κρατῶν στίς διεθνεῖς έμπορικές συναλλαγές καί κυρίως στήν εἰσαγωγή προϊόντων άπό τό έξωτερικό — καμιά φορά ὅμως καί στήν έξαγωγή προϊόντων στό έξωτερικό.

Τέτοιοι περιορισμοί, έκτός άπό τούς δασμούς, είναι οι ἔλεγχοι καί οι **περιορισμοί στή χορήγηση συναλλάγματος**, δηλαδή ξένου νομίσματος γιά τήν πληρωμή τῆς ἀξίας τῶν εἰσαγομένων άγαθῶν, οι **περιορισμοί ώς πρός τίς εἰσαγόμενες συνολικά ποσότητες** άπό ἔνα άγαθό (οι λεγόμενες **ποσοστόσεις**), ή **ἀπαγόρευση εἰσαγωγῆς** δρισμένων άγαθῶν ή άγαθῶν άπό δρισμένες χώρες καί διάφορα ἄλλα μέτρα.

Γιατί ὅμως ἐπιβάλλονται αύτοί οι περιορισμοί στό διεθνές έμποριο καί γιατί, ὅπως θά ἔχετε ἀκούσει, πολλές φορές γίνονται προσπάθειες άπό διάφορες χώρες καί ὀργανισμούς χωρῶν γιά τήν ἄρση αὐτῶν τῶν περιορισμῶν καί τήν **ἀπελευθέρωση** τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν;

“Οπως γνωρίζομε, γιά δρισμένους λόγους, πού μπορεῖ νά είναι εἴτε οι κλιματολογικές συνθῆκες, εἴτε ή ἔξειδικευση, εἴτε ή παράδοση, οι διάφορες περιοχές τῆς χώρας μας παράγουν διάφορα προϊόντα. Στήν Κρήτη π.χ. ἔξειδικεύονται στήν παραγωγή ἐπιτραπέζιων σταφυλιῶν, στήν περιοχή Αγρινίου ἔξειδικεύονται στήν παραγωγή καπνοῦ, στήν Καστοριά ἔξειδικεύονται στήν παραγωγή γούνας καί στήν Αράχωβα στήν κατασκευή φλοκάτης. “Οταν ό καθένας ἔξειδικεύεται στήν παραγωγή αύτοῦ πού μπορεῖ νά κάνει καλύτερα, τότε μποροῦμε ώς σύνολο νά παράγομε περισσότερα καί συνεπώς νά ἀξιοποιοῦμε καλύτερα τούς διαθέσιμους πόρους. Τό ἵδιο ισχύει καί μεταξύ τῶν διαφόρων κρατῶν. “Οταν ἔνας λαός ἔξειδικεύεται σ' ἐκείνο πού μπορεῖ νά κάνει καλύτερα καί στή συνέχεια τό ἀνταλλάσσει μέ δι, τι δλλοι λαοί γνωρίζουν ἐπίσης νά κάνουν καλύτερα, τότε παράγομε δλοι πάνω στή γῆ περισσότερα συνολικά καί σέ τελική ἀνάλυση ό καθένας μπορεῖ νά καταναλώσει περισσότερα παρά δι προσπαθοῦσε νά ἀκολουθήσει τήν ἀρχή τῆς αὐτάρκειας. Αύτός είναι ό βασικός λόγος γιά τόν όποιο ύποστηρίζεται ή ἐλευθερία τοῦ διεθνοῦς έμπορίου. **Χρησιμοποιώντας τό σύνολο τῶν διαθέσιμων πάνω στή γῆ πόρων περισσότερο ἀποδοτικά μέ τήν ἔξειδικευση καί τήν εύρεια ἀνταλλαγῆς, ό κόσμος μπορεῖ νά φτάσει στό ύψηλότερο ἐπίπεδο παραγωγῆς, νά φτάσει δηλαδή τήν καμπύλη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων στό ψηλότερο δυνατό σημείο.**

‘Υπάρχουν, ἐντούτοις, δρισμένοι λόγοι πού συνηγοροῦν γιά τή θέσπιση δρισμένων περιορισμῶν στήν ἐλευθερία τοῦ διεθνοῦς έμπορίου, καί πού πηγάζουν άπό τό γεγονός ότι τά διάφορα κράτη **διαφέρουν πολύ ώς πρός τήν ίκανότητά τους νά παράγουν διάφορα άγαθά**. Οι διαφορές αύτές, πού δφεύλονται βασικά στό γεγονός ότι δέν είναι δυνατή ή μετακίνηση διεθνῶς τῶν πόρων, δηγοῦν σέ διαφορετικά ἐπίπεδα ἀναπτύξεως καί ἐκβιομηχανίσεως τίς διάφορες χώρες καί συνεπώς σέ διάφορα, ὅπως είδαμε, ἐπίπεδα είσοδήματος. Βρίσκονται ἔτσι οι διάφορες χώρες στήν ἀνάγκη νά λάβουν δρισμένα μέτρα προστασίας τής έγχωριας οίκονομίας καί ειδικότερα τής ύπό ἀνάπτυξη βιομηχανίας τους άπό τόν ἀνταγωνισμό τῶν πιό ἔξειλιγμένων καί βιομηχανικά ἀναπτυγμένων χωρῶν. Γιά νά κατανοηθεῖ αύτό ἄς θυμηθοῦμε τούς λόγους πού ἐπηρεάζουν τό κόστος τής παραγωγῆς. Είναι φανερό

ὅτι τό κόστος παραγωγῆς τῶν βιομηχανικῶν κυρίως ἀγαθῶν εἶναι ψηλότερο γιά τίς βιομηχανίες πού χρησιμοποιοῦν παλιό τεχνολογικό ἔξοπλισμό, πού δέν ἔχουν τή δυνατότητα μαζικῆς παραγωγῆς καί στεροῦνται ἀπό ἐξειδικευμένο ἐργατικό δυναμικό. 'Η μορφή αὐτή βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶναι συνήθης γιά τίς υπό ἀνάπτυξη οἰκονομίες. Τά προϊόντα τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν ἔχαιτιας τοῦ ψηλοῦ κόστους παραγωγῆς ἔχουν συνήθως καί ψηλές τιμές. Εἶναι συνεπῶς εὔκολο γιά μά ξένη βιομηχανία πού παράγει τά ἴδια προϊόντα μέχρι κόστος νά προσφέρει τά προϊόντα της σέ καλύτερη τιμή καί νά ἔχαφανίσει ἀπό τήν ἀγορά τήν τοπική βιομηχανία. "Ενας λόγος λοιπόν πού ἐπιβάλλονται περιορισμοί στίς εἰσαγωγές ξένων προϊόντων εἶναι ή **ἀνάγκη προστασίας τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς** μέχρι πού νά μπορέσει νά γίνει ἀνταγωνιστική ἀπέναντι στήν ξένη παραγωγή.

"Ενας ἄλλος σημαντικός λόγος γιά τόν ὅποιο ἐπιβάλλονται περιορισμοί στό Διεθνές 'Εμπόριο εἶναι ή ἀνάγκη ἐλέγχου καί περιορισμοῦ μέσα σέ δρισμένα πλαίσια **τῶν πληρωμῶν σέ ξένο συνάλλαγμα**, τοῦ περιορισμοῦ δηλαδή τῶν εἰσαγωγῶν στά πλαίσια πού ἐπιτρέπουν τά διαθέσιμα στό Κράτος ποσά ξένων νομισμάτων, μέ τά ὅποια θά πρέπει νά γίνει ή πληρωμή τῶν εἰσαγομένων προϊόντων.

Τέλος οἱ περιορισμοί στίς διεθνεῖς ἀνταλλαγές ὀφείλονται καί στήν προσπάθεια πού καταβάλλει κάθε χώρα **νά ἀναπτύξει καί νά ἀξιοποιήσει κατά τόν καλύτερο δυνατόν τρόπο δλους τούς διαθέσιμους πόρους της** καί νά μειώσει τήν ἔξαρτησή της ἀπό ἄλλες χώρες, δηλαδή ἀπό εἰσαγόμενα ἀγαθά. "Ετοι οἱ κυβερνήσεις βρίσκονται στήν ἀνάγκη νά ἐπιβάλλουν, μέσω τῆς πολιτικῆς τῶν δασμῶν καί τῶν ποσοτικῶν περιορισμῶν στίς εἰσαγωγές, **περιορισμούς στήν κατανάλωση** δρισμένων προϊόντων πού δέν παράγει ή χώρα τους, μέ στόχο νά στρέψουν τή ζήτηση σέ ἀντίστοιχα ἢ ἀνάλογα προϊόντα πού παράγονται ἀπό ἐγχώριους πόρους (π.χ. κατανάλωση ἐλληνικῶν κρασιῶν καί ποτῶν ἀντί γιά τό εἰσαγόμενο οὐσκι).

## II. Τό Διεθνές ἐμπόριο τῆς χώρας μας.

'Ανέκαθεν οἱ εἰσαγωγές τῆς χώρας μας ὑπερέβαιναν κατά πολύ τίς ἐξαγωγές. Αύτό ἐξηγεῖται εύκολα, ἃν λάβομε ύπόψη μας ὅτι τό ἐθνικό μας εἰσόδημα εἶναι μικρό, οἱ πόροι περιορισμένοι καί ὁ ρυθμός οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ταχύτατος, πού σημαίνει αὐξημένες ἀνάγκες σέ εἰσαγωγές παραγωγικῶν ἀγαθῶν καί ύπηρεσιῶν. 'Επίσης ὅτι ή χώρα μας ἔχαρτάται ἐξολοκλήρου ἀπό τό ἔξωτερικό γιά τά ύγρα καύσιμα καί κατά μεγάλο βαθμό γιά τήν ἀναπτυγμένη τεχνολογία καί τόν τεχνικό ἔξοπλισμό πού ἔχει ἀνάγκη γιά τή βιομηχανική της ἀνάπτυξη.

Στούς παρακάτω δύο πίνακες φαίνεται ή σύνθεση καί ὁ ὄγκος τῶν εἰσαγωγῶν καί ἐξαγωγῶν τῆς 'Ελλάδας, καθώς καί ἡ ἔξέλιξή τους κατά τήν περίοδο 1966-1976.

'Η ἐκτίμηση τῆς ἀξίας τῶν εἰσαγωγῶν καί ἐξαγωγῶν γίνεται σέ δολλάρια ΗΠΑ. Αύτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι ὅλες οἱ διεθνεῖς συναλλαγές πραγματοποιοῦνται σέ δολλάρια. Συνήθως οἱ διάφορες χώρες καί ίδιας οἱ χώρες μέ νόμισμα πού θεωρεῖται στή διεθνή ἀγορά ώς ίσχυρό, διεξάγουν τίς διεθνεῖς συναλλαγές τους στό νόμισμά τους. Στούς πίνακες αύτούς δημι, γιά λόγους πρακτικούς, ὅλες οἱ τιμές ἔχουν μετατραπεῖ σέ δολλάρια, δεδομένου ἄλλωστε ὅτι τό δολλάριο ἀποτελεῖ καί ἔνα νόμισμα διεθνοῦς ἀποδοχῆς.

"Οπως προκύπτει ἀπό τόν Πίνακα 23.3.2 οἱ εἰσαγωγές τῆς χώρας μας αὐξήθηκαν πέντε φορές περίπου μεταξύ 1966 καί 1976 καί ἔφτασαν ἀπό 1.222,86 ἑκατ. δολλάρια τό 1966 σέ 6.013,20 ἑκατ. δολλάρια τό 1976. Αύτό ὀφείλεται κυρίως στόν

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.3.1.**  
**Έξαγωγές κατά κατηγορία προϊόντων**  
**Περίοδος 1966-1976**

**Σχέδιο έκατονμύρια δολλάρια ΗΠΑ**

Κατηγορία Προϊόντων	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Τρόφιμα και ζωτικά ζώα	<b>128.92</b>	<b>113.19</b>	<b>133.70</b>	<b>128.88</b>	<b>147.29</b>	<b>167.70</b>	<b>217.24</b>	<b>306.88</b>	<b>391.98</b>	<b>512.88</b>	<b>571.0</b>
1.1 Ήπια φρούτα και ξηροί καρποί	25.96	30.84	30.37	37.52	41.27	42.73	52.24	74.73	107.35	177.40	133.2
1.2 Αποξηραμένα φρούτα	46.05	39.17	37.42	45.54	40.61	38.39	48.67	88.74	100.00	82.43	96.6
2. Ποτά και καπνός	<b>118.73</b>	<b>144.91</b>	<b>108.79</b>	<b>114.75</b>	<b>112.35</b>	<b>106.24</b>	<b>138.94</b>	<b>117.48</b>	<b>197.98</b>	<b>187.57</b>	<b>215.6</b>
2.1 Καπνός και βιομηχανοποιημένος καπνός	111.64	137.33	99.85	102.71	92.47	86.48	113.86	77.21	170.31	156.60	177.2
3. Πρότυπα μένες μη έδαφους (τηλήν καυτίων)	<b>75.86</b>	<b>86.23</b>	<b>88.82</b>	<b>99.79</b>	<b>108.59</b>	<b>124.48</b>	<b>122.60</b>	<b>194.80</b>	<b>215.20</b>	<b>201.75</b>	<b>255.5</b>
3.1 Βαμβάκι	27.80	41.74	34.73	30.26	41.15	53.64	40.80	80.63	52.71	32.08	44.5
3.2 Σιδηρός, θειότητα και άλλα όρυκτά	26.52	25.34	31.47	37.38	43.36	44.83	47.64	69.81	40.11	120.70	150.4
4. Όρυκτά κάνουμα, λιπαντικά	<b>3.46</b>	<b>4.78</b>	<b>6.07</b>	<b>5.51</b>	<b>6.41</b>	<b>6.07</b>	<b>10.90</b>	<b>202.04</b>	<b>182.60</b>	<b>233.89</b>	<b>148.7</b>
5. Είδη και λίπη, (ζελάκης ή φυτικής προσεξίσεως)	<b>6.19</b>	<b>24.02</b>	<b>26.35</b>	<b>10.72</b>	<b>4.94</b>	<b>5.68</b>	<b>13.03</b>	<b>16.70</b>	<b>29.47</b>	<b>42.45</b>	<b>20.8</b>
6. Χημικά προϊόντα	<b>7.33</b>	<b>15.91</b>	<b>31.65</b>	<b>31.34</b>	<b>46.15</b>	<b>48.44</b>	<b>64.20</b>	<b>79.28</b>	<b>101.21</b>	<b>134.62</b>	<b>103.0</b>
7. Βιομηχανικά είδη	<b>50.58</b>	<b>70.82</b>	<b>77.42</b>	<b>144.58</b>	<b>183.59</b>	<b>159.57</b>	<b>229.95</b>	<b>391.23</b>	<b>710.56</b>	<b>689.14</b>	<b>804.1</b>
7.1 Σιδηρό και όποιο χαλύβα	1.90	5.70	6.40	49.00	72.54	21.64	39.38	111.05	213.65	153.94	165.0
7.2 Αλουμίνιο	14.16	30.74	32.46	37.60	38.42	48.38	54.99	67.44	96.22	83.18	102.9
7.3 Νημάτα και υφαντικές ίνες	14.61	15.64	15.38	23.19	36.88	47.37	78.75	131.62	193.59	70.30	75.4
7.4 Δερμάτα και δερμάτινα είδη	8.50	7.90	11.90	17.31	16.12	16.57	21.80	33.53	50.74	49.40	58.2
8. Μηρυνημάτα και υλικό μεταφορών	<b>7.00</b>	<b>5.63</b>	<b>3.62</b>	<b>6.35</b>	<b>9.56</b>	<b>12.23</b>	<b>20.34</b>	<b>31.22</b>	<b>54.15</b>	<b>89.65</b>	<b>125.6</b>
9. Λιόφροντα βιομηχανικά είδη	<b>7.90</b>	<b>9.73</b>	<b>11.82</b>	<b>18.69</b>	<b>23.65</b>	<b>32.05</b>	<b>53.65</b>	<b>104.64</b>	<b>155.10</b>	<b>226.10</b>	<b>237.9</b>
9.1 Ενδύματα	2.41	4.58	5.55	8.16	8.65	9.28	17.66	48.39	79.63	133.30	198.5
9.2 Υποδήματα	1.14	1.14	1.36	3.80	5.82	9.63	17.06	24.81	35.54	54.86	58.0
Σύνολο (1-9)	<b>405.98</b>	<b>495.21</b>	<b>468.24</b>	<b>553.62</b>	<b>642.54</b>	<b>662.48</b>	<b>870.86</b>	<b>1,443.90</b>	<b>2,038.25</b>	<b>2,398.30</b>	<b>2,543.1</b>

Πηγή: ΟΟΣΑ. Οικονομικές Μελέτες: 'Ελλας, 1977

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.3.2.**  
**Εισαγωγές κατά κατηγορία προϊόντων**  
**περίοδος 1966-1976**

**Σε έκατον μύρια δολλάρια ΗΠΑ**

Κατηγορία Προϊόντων	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Γρόφιμα και ζωντανά ζώα	163.61	168.63	168.05	182.15	189.05	234.44	234.30	392.69	459.00	473.97	456.0
1.1 Κρέας και ζωντανά ζώα	67.47	71.72	77.19	74.08	95.45	106.28	104.50	186.07	64.46	77.84	134.9
1.2 Γηρά και καπνός	1.34	1.40	1.82	2.49	3.52	4.84	11.43	9.45	6.59	10.3	
3. Πρώτες ύλες μη έδωσιμες	133.94	119.41	133.01	155.67	164.71	174.21	203.74	327.47	414.72	416.63	416.0
3.1 ξελίσια	37.59	35.29	40.47	40.03	43.12	44.01	53.29	82.68	81.95	65.20	77.0
3.2 Μαλλί, βαμβάκι, τεχνητές ίνες	49.41	41.65	41.15	48.51	45.66	55.66	66.31	105.82	141.38	95.10	21.1
4. Όρυκτα κάυσμα. λιπαντικά	90.32	94.14	100.50	118.61	134.65	153.44	231.17	462.02	974.37	1.180.77	1.227.0
4.1 Πετρέλαιο άκατεργαστό	47.64	58.93	63.98	75.53	76.73	85.30	142.84	328.75	845.54	1.028.01	1.034.8
4.2 Προϊόντα πετρελαιού	32.29	28.80	28.35	32.51	38.00	54.42	72.28	74.54	82.00	93.51	—
5. "Ελασ και λίπη (ζωικής ή φυτικής προσέλευσεως)	2.20	3.01	1.85	4.52	13.32	8.57	3.36	10.63	13.92	20.22	13.8
6. Χημικά προϊόντα	115.27	120.60	125.38	143.18	158.61	186.09	228.70	318.65	390.77	440.70	495.2
6.1 Φαρμακευτικά και ιατρικά προϊόντα	29.43	32.95	38.05	43.06	47.28	52.26	58.22	74.52	76.20	92.03	92.6
7. Βιομηχανικά είδη	224.23	220.98	228.96	264.89	306.63	325.16	402.08	609.79	779.35	738.35	746.2
7.1 Νηστα, ιαφαντικές κλωστές	48.55	49.78	47.37	53.43	53.11	59.55	67.37	92.30	101.29	82.10	88.7
8. Μηχανήματα και υλικό μεταφορών	450.79	414.26	588.48	675.59	931.24	949.95	960.82	1.295.33	1.234.13	903.86	2.491.3
8.1 Πλοια και πλούρια	93.32	52.16	154.47	189.70	405.29	378.35	200.65	198.20	106.87	695.61	1.143.3
8.2 Αεροσκάφη	35.55	8.38	28.65	61.60	24.91	20.35	33.82	99.50	23.75	14.42	54.5
8.3 Αυτοκίνητα	80.31	80.90	76.84	88.50	104.71	126.32	142.44	204.98	195.32	274.14	386.0
8.4 Άλλα μηχανήματα και οικικές Συνολο (1-8)	241.61	272.82	328.52	335.79	396.33	424.93	583.91	782.66	908.19	910.69	907.5
	1.222.86	1.186.29	1.394.36	1.594.16	1.958.34	2.058.09	3.465.79	4.385.23	5.334.62	6.013.2	

ταχύ ρυθμό άναπτύξεως τής χώρας μας και τήν παντελή έλλειψη ύγρων καυσίμων και όρισμένων βασικών πρώτων ύλων. Μιά άξιοσημείωτη έξέλιξη στήν περίοδο αύτή είναι ή μείωση τής συμμετοχής τών καταναλωτικών άγαθών (τροφίμων, καταναλωτικών βιομηχανικών προϊόντων) στίς εισαγωγές μέ αντίστοιχη αύξηση τής συμμετοχής τών μηχανημάτων. Αύτό είναι εύνοϊκή έξέλιξη, γιατί δείχνει ότι σημαντικό ποσοστό τών εισαγομένων προϊόντων κατευθύνεται στήν άναπτυξη και βελτίωση τού παραγωγικού δυναμικού τής χώρας, δηλαδή **έπενδυται**. Πραγματικά, ένω για τίς εισαγωγές τροφίμων τό 1976 δαπανήθηκαν 456,0 έκατ. δολλάρια έναντι 163,61 έκατ. δολ. τό 1966 (αύξηση περίπου κατά 3 φορές), γιατί μηχανήματα δαπανήθηκαν 2.491,3 έκατ. δολ. τό 1976 έναντι 450,79 έκατ. δολ. τό 1966 (δηλαδή αύξηση κατά 5,5 φορές).

Ο Πίνακας 23.3.1 μᾶς δείχνει τήν έξέλιξη τών έξαγωγών κατά τήν περίοδο 1966-1976.

Μέσα στήν περίοδο αύτή οι έξαγωγές αύξήθηκαν κατά 6 φορές περίπου καί άνηλθαν από 405, 98 έκατ. δολλάρια τό 1966 σε 2.543,1 έκατ. δολ. τό 1976. "Οπως φαίνεται από τή διάρθρωση τών έξαγωγών κατά κατηγορίες προϊόντων, ή συμμετοχή τών βιομηχανικών προϊόντων στό σύνολο τών έξαγωγών αύξήθηκε από 12,45% (50,58 έκατ. δολ.) τό 1966 σε 31,61% (804,1 έκατ. δολ.) τό 1976. Αύτό, όπως έχομε ήδη άναφέρει, άποτελεί μια ύγιη μεταβολή στή διάρθρωση τών έξαγωγών και μιάν ένδειξη τής άναπτυσσόμενης δυναμικότητας και ποιότητας τών προϊόντων τής έλληνικής βιομηχανίας. Σημαντική έπισης εύνοϊκή έξέλιξη στή διάρθρωση τών έξαγωγών είναι ή μείωση τής συμμετοχής τών άκατέργαστων πρώτων ύλων στίς έξαγωγές από 18,68% (75,86 έκατ. δολ.) τό 1966 σε 10,04 (255,5 έκατ. δολ.) τό 1976. Αύτό άποτελεί εύνοϊκή έξέλιξη γιατί σημαίνει ότι ή χώρα μας άξιοποιεῖ έδω τίς πρώτες ύλες της και δέν τίς πωλεῖ σέ μεγάλη έκταση άκατέργαστες, δηλαδή τίς βιομηχανοποιεί έδω, στή χώρα μας, προσφέροντας άπασχόληση σέ έλληνικά χέρια και είσόδημα στά έλληνικά νοικοκυριά.

"Ομως, παρά τίς εύνοϊκές αύτές έξελίξεις στό διεθνές έμποριο τής χώρας μας, **βασικό μειονέκτημα τών διεθνών μας συναλλαγών παραμένει τό μεγάλο άνοιγμα μεταξύ τών εισαγωγών και έξαγωγών**, δηλαδή ή πολύ μεγάλη διαφορά μεταξύ τής άξιας τού συνόλου τών εισαγομένων άγαθών και ύπηρεσιών, έναντι τής άξιας τού συνόλου τών έξαγομένων. "Οπως φαίνεται από τή σύγκριση τών Πινάκων 23.3.1 και 23.3.2 ή χώρα μας εισάγει είδη συνολικής άξιας 6.013,2 έκατομμυρίων δολλαρίων, ένω έξαγει είδη συνολικής άξιας 2.543,1 έκατομμυρίων δολλαρίων. Αύτό άποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα τού έξωτερικού έμπορίου τής χώρας μας, γιατί σημαίνει ότι οι πωλήσεις μας στό έξωτερικό μᾶς δίνουν μόλις τό 42% τού ένου συναλλάγματος πού χρειαζόμαστε γιά τίς άγορές μας στό έξωτερικό. "Ενας άλλος τρόπος γιά νά δούμε τή διαφορά αύτή είναι νά άναγάγομε τίς εισαγωγές και έξαγωγές σέ ποσοστό τού άκαθάριστου έγχώριου προϊόντος, όπότε βλέπομε ότι ένω οι έξαγωγές μας άποτελούν τό 10,9% τού άκαθάριστου έγχώριου προϊόντος οι εισαγωγές φθάνουν τό 25,3% αύτού (στοιχεία 1975).

Στόν Πίνακα 23.3.3 βλέπομε τήν κατανομή τών εισαγωγών και έξαγωγών τό 1975 κατά ήπειρους καθώς και όρισμένες χώρες.

"Οπως προκύπτει από τόν Πίνακα 23.3.3 ό κύριος δύκος τού διεθνούς έμπορίου τής Έλλαδας διεξάγεται μέ τίς χώρες τής Εύρωπαϊκής Οίκονομικής Κοινότητας (49,7% τών έξαγωγών και 42,5% τών εισαγωγών).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.3.3.****Εξαγωγές καὶ Ἐξαγωγές κατά Ἡπείρους καὶ δριαμένες χῶρες κατά τό 1975.**

Σέ έκατομμύρια Δραχμές

Περιοχή καὶ χώρα	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ		ΕΞΑΓΩΓΕΣ	
	Άξια σέ δραχμές (τρέχουσες τιμές)	Ποσοστό % ἐπί συνόλου	Άξια σέ δραχμές (τρέχουσες τιμές)	Ποσοστό % ἐπί συνόλου
1. Εύρωπη	99.403	57,8	52.430	70,3
1.1 Χῶρες ΕΟΚ (Γαλλία)	73.169	42,5	37.121	49,7
(Βέλγιο-Λουξεμβούργο)	(10.323)	(6,0)	(5.396)	7,3
('Ολλανδία)	(4.833)	(2,8)	(1.433)	1,9
(Δ. Γερμανία)	(6.933)	(4,0)	(4.174)	5,6
(Ιταλία)	(27.265)	(15,9)	(15.881)	21,1
(Αγγλία)	(14.171)	(8,2)	(6.130)	8,3
(Ιρλανδία)	(8.290)	(4,8)	(3.626)	4,9
(Δανία)	(150)	(0,1)	(33)	0,0
1.2 Λοιπές χῶρες Εύρωπης (πλήν 'Ανατολικῶν)	17.375	10,1	6.807	9,1
1.3 'Ανατολική Εύρωπη	8.859	5,2	8.502	11,5
2. Αφρική	9.231	5,4	8.812	11,9
3. Ασία	42.801	24,9	8.388	11,3
4. Αμερική	16.531	9,6	4.484	6,1
4.1 ΗΠΑ	12.689	7,3	3.767	5,1
4.2 Καναδᾶς	1.488	0,9	493	0,7
4.3 Λοιπές	2.354	1,4	224	0,3
5. Αυστραλία καὶ 'Οκεανία	4.007	2,3	251	0,3
6. Διάφοροι	68	0,0	76	0,1
Γενικό Σύνολο (1+2+3+4+5+6)	172.041	100,0	74.441	100,0

Θά πρέπει έπισης νά σημειώσομε τή γρήγορη άνοδική πορεία τῶν ἐμπορικῶν μας σχέσεων - καὶ εἰδικότερα τῶν ἐξαγωγῶν μας - μέ τις χῶρες τῆς 'Αφρικῆς καὶ τίς 'Αραβικές χῶρες. Πραγματικά οἱ ἐξαγωγές μας πρός τίς χῶρες τῆς 'Αφρικῆς ἀποτελοῦσαν τό 7,5% τοῦ συνόλου τό 1972, ἐνώ τό 1975 ἔφτασαν τό 11,3%. Μέ τις 'Αραβικές ἐξάλλου χῶρες τῆς Μ. 'Ανατολῆς οἱ ἐξαγωγές μας αύξηθηκαν ἀπό 2,0% τοῦ συνόλου τό 1972 σέ 5,6% τό 1975, δηλαδή σχεδόν τριπλασιάσθηκαν. Τό γεγονός αὐτό εἶναι σημαντικό, γιατί δείχνει τίς μεγάλες δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου μέ τίς νέες ἀναπτυσσόμενες χῶρες, μέ χῶρες δηλαδή πού οι ἀγορές τους ἔχουν μεγάλες προοπτικές ἀναπτύξεως.

**23.4 Τό 'Εμπορικό 'Ισοζύγιο καὶ τό 'Ισοζύγιο Πληρωμῶν.**

Μέσω τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἀγαθά ἀνταλλάσσονται μέ ἄλλα ἀγαθά. Ἄλλα ἐνῶ

γιά τήν άνταλλαγή τῶν ἀγαθῶν σέ μιά χώρα οἱ κάτοικοι τῆς χρησιμοποιοῦν ἔνα κοινό ἀπό ὅλους μέσο ἀνταλλαγῆς, δηλαδή τό νόμισμα τῆς χώρας, τί γίνεται μέ τίς ἀνταλλαγές μεταξύ δύο χωρῶν πού ἔχουν διαφορετικό κοινό μέσο ἀνταλλαγῆς, δηλαδή διαφορετικό νόμισμα;

**“Οταν μιά χώρα εἰσάγει ἄγαθά προσφέρει πρός ἀνταλλαγή τό νόμισμά της μέ τό νόμισμα τῆς χώρας ἀπό τήν όποια πραγματοποιεῖ τίς εἰσαγωγές.”** Οταν μιά χώρα ἔξαγει ἄγαθά ἡ χώρα πού εἰσάγει τά ἀγαθά αὐτά προσφέρει τό νόμισμά της πρός ἀνταλλαγή μέ τό νόμισμα τῆς χώρας πού ἔξαγει.

“Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς γίνεται αὐτό.

“Ἄς ύποθέσομε ὅτι ἔνας ‘Ελληνας ἔξαγωγέας συμφωνεῖ νά πωλήσει ἐμπορεύματα ἀξίας 350.000 δραχμῶν σ’ ἔναν Ἀμερικανό εἰσαγωγέα. Κι ἂν ύποθέσομε ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ δολλαρίου, δηλαδή ἡ σχέση μεταξύ τῆς ἀξίας τοῦ δολλαρίου καί τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς είναι 1:35, δηλαδή ἔνα δολλάριο ἀνταλλάσσεται πρός 35 δραχμές καί ἀντιστρόφως. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Ἀμερικανός εἰσαγωγέας πρέπει νά πληρώσει στόν ‘Ελληνα ἔξαγωγέα 10.000 δολλάρια. Ο ‘Ελληνας ἔξαγωγέας ὅμως δέν μπορεῖ νά χρησιμοποιήσει δολλάρια στήν ‘Ελλάδα. Γι αὐτό ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, πού διαχειρίζεται τό ξένο συνάλλαγμα, θά πάρει ἐκείνη τά δολλάρια καί θά δώσει τίς 350.000 δραχμές στόν ‘Ελληνα ἔξαγωγέα. ‘Ἄς πάρομε τώρα ἔναν ‘Ελληνα εἰσαγωγέα, δό όποιος θέλει νά εἰσάγει ἀπό τήν Ἀμερική ἐμπορεύματα ἀξίας 10.000 δολλαρίων, τά όποια βέβαια ὁ Ἀμερικανός ἔξαγωγέας δέν ἐπιθυμεῖ νά λάβει στό ισόποσό τους σέ δραχμές. Στήν περίπτωση αὐτή δό ‘Ελληνας εἰσαγωγέας θά ζητήσει νά ἀγοράσει ἀπό τήν Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος 10.000 δολλάρια γιά νά τά δώσει στόν Ἀμερικανό εἰσαγωγέα.

“Ἐτσι, ἀπλοποιώντας πολύ τά πράγματα, βλέπομε ὅτι τό συνάλλαγμα πού χρειαζόμαστε γιά τίς ἀγορές μας ἀπό τό ἔξωτερικό, δηλαδή γιά τίς εἰσαγωγές μας, τό ἔξασφαλίζομε ἀπό τίς πωλήσεις μας στό ἔξωτερικό, δηλαδή ἀπό τίς ἔξαγωγές μας. Λέμε ὅτι ἀπλοποιοῦμε πολύ τά πράγματα γιατί τό σύστημα τῶν διεθνῶν πληρωμῶν στήν πράξη είναι πολύ πιό πολύπλοκο. Ἀρκεῖ νά σκεφθοῦμε μόνο μιά περίπτωση, αὐτή δηλαδή πού ἀγοράζομε ὁρισμένα προϊόντα ἀπό μιά χώρα πού ἐκείνη δέν ἀγοράζει καθόλου ἀπό τή χώρα μας ἢ ἀγοράζει πολύ λιγότερα. Δέν χρειάζεται ὅμως νά εἰσέλθομε σ’ αὐτές τίς τεχνικές λεπτομέρειες γιά νά μιλήσομε γιά τό έμπορικό ίσοζύγιο, πού είναι τό ἀντικείμενό μας. ‘Εδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει νά δοῦμε τή σχέση μεταξύ ἀξίας ἔξαγωγῶν καί ἀξίας εἰσαγωγῶν, νά δοῦμε δηλαδή ἄν οι ἔξαγωγές μας μᾶς δίνουν τό ἀναγκαῖο συνάλλαγμα γιά τίς εἰσαγωγές μας. ‘Οπως δέ εἴδαμε στούς Πίνακες 23.3.1 καί 23.3.2 οι ἔξαγωγές μας μόλις είναι τά 2/5 τῶν εἰσαγωγῶν μας. Συνεπῶς τό **Έμπορικό ίσοζύγιο**, ὅπως ὀνομάζονται οι πίνακες αὐτοί ὅταν συνδυασθοῦν, είναι **ἔλλειμματικό**, ἀφήνει δηλαδή ἀρνητικό ὑπόλοιπο.

Σέ τρέχουσες τιμές τό έμπορικό ίσοζύγιο τῆς χώρας μας γιά τό ἔτος 1975 παρουσίαζε (σέ ἑκατομμύρια δραχμές) τήν ἀκόλουθη εἰκόνα:

1. Εξαγωγές ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν	87.425
1.1. Έμπορεύματα	74.520
1.2. Μεταφορές	4.260
1.3. Λοιπές ὑπηρεσίες	8.645

<b>2. Είσαγωγές ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν</b>	<b>174.855</b>
2.1. Ἐμπορεύματα	150.337
2.2. Μεταφορές	18.764
2.3. Λοιπές ὑπηρεσίες	5.754
<b>3. Ἐμπορικό ισοζύγιο</b>	<b>—87.430</b>

Πώς ὅμως καλύπτεται τό διλειμμα αύτό τοῦ ἐμπορικοῦ ισοζυγίου; Ποῦ βρίσκει ἡ χώρα μας τό συνάλλαγμα γιά νά πληρώσει τήν ἀξία τῶν εἰσαγωγῶν μας, πέρα ἀπό τήν ἀξία τῶν ἔξαγωγῶν; Ή ἀπάντηση είναι ότι πέρα ἀπό τίς ἐμπορικές συναλλαγές μέ τό ἔξωτερικό, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες συναλλαγές πού πραγματοποιοῦνται μεταξύ τῆς χώρας μας καὶ ἄλλων χωρῶν.

Οἱ συναλλαγές αύτές ἐμφανίζονται σέ δύο λογαριασμούς. Τόν ἔνα λογαριασμό ὄνομάζομε ισοζύγιο ἀδήλων συναλλαγῶν. Σ' αὐτόν περιλαμβάνονται οἱ ἀδηλοὶ πόροι, πού συνιστοῦν ἔσοδα σέ συνάλλαγμα, καὶ οἱ ἀδηλες πληρωμές, πού είναι δαπάνες σέ συνάλλαγμα. Οἱ ἀδηλοὶ πόροι περιλαμβάνουν ἔσοδα, ὅπως δαπάνες τῶν ξένων τουριστῶν, πληρωμές γιά μεταφορές γιά λογαριασμό ξένων μέ ἐλληνικά μεταφορικά μέσα, ἐμβάσματα 'Ελλήνων μεταναστῶν κλπ.

Οἱ δαπάνες τῶν 'Ελλήνων τουριστῶν στό ἔξωτερικό είναι σάν εἰσαγωγή ἀγαθῶν στή χώρα, ἐνῶ οἱ δαπάνες τῶν ξένων τουριστῶν στή χώρα μας είναι σάν ἔξαγωγές ἀγαθῶν ἀπό τή χώρα μας. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις γίνεται μεταβίβαση συναλλαγμάτος ἀπό μιά χώρα σέ μιάν ἄλλη. Οἱ ὑπηρεσίες μεταφορῶν πού παρέχει ἡ χώρα μας στό ἔξωτερικό είναι ἐπίσης σάν ἔξαγωγές ἀγαθῶν, ἐνῶ οἱ πληρωμές τῆς χώρας μας γιά ὑπηρεσίες μεταφορῶν είναι σάν εἰσαγωγές.

Τά ἐμβάσματα τῶν 'Ελλήνων μεταναστῶν, πού στέλνουν στούς ἐδῶ συγγενεῖς τους, ἡ οἱ καταθέσεις τῶν 'Ελλήνων μεταναστῶν σέ συνάλλαγμα στίς ἐλληνικές τράπεζες, ἀποτελοῦν μιά ροή συναλλαγμάτος στή χώρα. Ροή συναλλαγμάτος ἀποτελοῦν ἐπίσης καὶ οἱ ἀμοιβές σέ συνάλλαγμα τῶν ναυτικῶν μας στά ἐμπορικά πλοϊα, πού στέλνονται στίς ἐδῶ οἰκογένειές τους, καθώς καὶ οἱ εἰσφορές τῶν ἐφοπλιστῶν πού γίνονται σέ ξένο συνάλλαγμα στά ἀσφαλιστικά ταμεία τῶν ναυτικῶν.

Τό συνάλλαγμα πού εἰσρέει στή χώρα μας ἀπό τίς παραπάνω αἰτίες ἀποτελεῖ τούς ἀδηλους πόρους, ἐνῶ οἱ πληρωμές τῶν 'Ελλήνων γιά ἀντίστοιχες αἰτίες σέ ξένες χῶρες, ὅπως τῶν 'Ελλήνων τουριστῶν ἡ τῶν ἀμοιβῶν γιά ὑπηρεσίες μεταφορῶν ἡ γιά τόκους δανείων σέ συνάλλαγμα ἀπό ξένες χῶρες, ἀποτελοῦν τίς ἀδηλες πληρωμές. Τή διαφορά μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο ὄνομάζομε ισοζύγιο ἀδήλων συναλλαγῶν.

Τό ἐμπορικό ισοζύγιο καί τό ισοζύγιο τῶν ἀδήλων συναλλαγῶν ἀπαρτίζουν μαζύ τό ισοζύγιο τῶν τρεχουσῶν συναλλαγῶν.

Πέρα ὅμως ἀπό τούς λογαριασμούς πού περιλαμβάνονται στό ισοζύγιο τρεχουσῶν συναλλαγῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλες διεθνεῖς συναλλαγές, ὅπως ὁ βραχυχρόνιος καὶ μακροχρόνιος δανεισμός κεφαλαίων, πού περιλαμβάνεται στό λογαριασμό κινήσεως κεφαλαίων.

Οἱ δύο αύτοί λογαριασμοί, δηλαδή τό ισοζύγιο τῶν τρεχουσῶν συναλλαγῶν, πού ὅπως εἴπαμε περιλαμβάνει τό ἐμπορικό ισοζύγιο καί τό ισοζύγιο τῶν ἀδήλων συναλλαγῶν, καὶ ὁ λογαριασμός κινήσεως κεφαλαίων ἐμφανίζονται μαζύ σέ ένα

πίνακα πού όνομάζεται **'Ισοζύγιο (Διεθνῶν) Πληρωμῶν.**

Κανονικά τό ισοζύγιο Πληρωμῶν πρέπει νά είναι πάντα ίσοσκελισμένο, ένω δέν είναι άναγκη νά είναι πλήρως ίσοζυγισμένα τό έμπορικό ίσοζύγιο καί τό ίσοζύγιο τῶν ἀδήλων συναλλαγῶν ἥ τό ίσοζύγιο τρεχουσῶν συναλλαγῶν. Στήν περίπτωση πού τό ίσοζύγιο τρεχουσῶν συναλλαγῶν είναι ἐλλειμματικό, δημοσιεύεται από τό ίσοζύγιο κινήσεως κεφαλαίων. "Ετσι, οι τυχόν ύποχρεώσεις τῆς χώρας από ἀγορές στό ἔξωτερικό, κατά τό ποσοστό πού δέν μπορεῖ νά καλυφθοῦν από τίς ἀνταλλαγές ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν, πρέπει νά πληρώνονται μέ δανεισμό ἥ παροχή πιστώσεων.

Ό Πίνακας 23.4.1 έμφανίζει τήν ἐξέλιξη τοῦ ίσοζυγίου πληρωμῶν τῆς Ἑλλάδας κατά τήν περίοδο 1973-1976.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 23.4.1.**

**'Ισοζύγιο Πληρωμῶν Ἑλλάδας 1973-1976.**

Σέ έκατομμύρια δολλαρίων ΗΠΑ

	1973	1974	1975	1976
<b>'Εξαγωγές</b>	1.231	1.774	1.960	2.228
<b>Εισαγωγές</b>	4.047	4.659	4.882	5.561
<b>1. ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ</b>	—2.816	—2.885	—2.922	—3.333
"Αδηλοι Πόροι	2.203	2.371	2.673	3.039
— Ταξιδιωτικό συνάλλαγμα	(515)	(436)	(621)	(824)
— Μεταφορές (ναυτιλιακό)	(600)	(874)	(854)	(914)
— 'Εμβάσματα μεταναστῶν	(735)	(645)	(734)	(803)
— Λοιπά	(353)	(416)	(464)	(498)
"Αδηλες πληρωμές	574	725	760	790
<b>2. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΔΗΛΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ</b>	1.628	1.646	1.913	2.249
<b>3. ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ</b>				
(Διαφορά 1 μέ 2)	—1.188	—1.239	—1.009	—1.084
<b>4. ΚΙΝΗΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ</b>	1.041	1.150	1.230	1.213
<b>5. Στοιχεία πρός τακτοποίηση</b>	—147	—89	221	129
(Διαφορά 3 μέ 4)				

ΠΗΓΗ: Τράπεζα Ἑλλάδος, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, Αύγουστος 1977

"Οπως φαίνεται ἀπό τόν πίνακα αὐτόν, σημειώθηκε μιά σημαντική αὔξηση τοῦ ἐλλείμματος τοῦ έμπορικοῦ ίσοζυγίου μεταξύ τῶν ἐτῶν 1973-1976, παρά τήν κατά 1000 έκατομμύρια δολλάρια περίπου αὔξηση τῶν ἐξαγωγῶν. Αύτό ὀφείλεται, δημοσιεύεται στήν πίνακα, στήν ταυτόχρονη πολύ πιό μεγάλη αὔξηση καί τῶν εἰσαγωγῶν (κατά 1500 έκατ. δολλ. περίπου). Παρ' ὅτα αὐτά δημοσιεύεται τό ίσοζύγιο τρεχουσῶν συναλλαγῶν ἐμφανίζεται βελτιωμένο τό 1975 καί τό 1976 ἐναντί τῶν ἐτῶν 1973 καί 1974, δεδομένου δτι τό ἐλλειμμά του έμφανίζει σημαντική μείωση. Αύτό ὀφείλεται στή σημαντική βελτίωση τοῦ ίσοζυγίου τῶν ἀδήλων πόρων, πού τό πλεόνασμά του αὔξηθηκε ἀπό 1628 έκατ. δολλάρια τό 1973 σέ 2249 τό 1976. 'Η αὔξηση αὐτή τοῦ πλεονάσματος ὀφείλεται κυρίως στόν Τουρισμό καί τά ναυτιλιακά ἐμβάσματα.

Τέλος, δημοσιεύεται ἀπό τόν Πίνακα 23.4.1 τό ἐλλειμμά τοῦ ίσοζυγίου τῶν τρεχουσῶν συναλλαγῶν ύπερκαλύφθηκε κατά τό 1975 καί 1976 ἀπό τό λογαριασμό κινήσεως κεφαλαίων.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΙΚΟΣΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

### ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

#### 24.1 Βασικές προοπτικές και έπιδιωξεις.

**‘Η μεγιστοποίηση τής εύημερίας του κοινωνικού συνόλου αποτελεί τήν κεντρική έπιδιωξη τής πολιτικής άναπτυξεως τής χώρας μας. Ότι πρόπος με τόν όποιο θά επιτευχθεί ή έπιδιωξη αύτή και τό είδικότερο περιεχόμενο πού θά δοθεί στήν έννοια τής εύημερίας, έξαρταται άπο τήν οικονομική πολιτική και τά πολιτικά πιστεύων κάθε κυβερνήσεων.**

Στά πλαίσια πάντως τής κοινωνικοπολιτικής ίδεολογίας τού συστήματος τής μικτής οικονομίας, πού ισχύει στή χώρα μας και τών διεθνών προσανατολισμών της, οι βασικοί στόχοι τής πολιτικής άναπτυξεως άποβλεπουν στήν ισόρροπη και άρμονική έπιτευξη τής **οικονομικής άνδου**, τής **κοινωνικής πρόόδου** και τής **πολιτιστικής άναπτυξεως** τού λαού μας.

Ειδικότερα, ή στρατηγική γιά τήν κατάκτηση τών στόχων αύτών, όπως καθορίζεται στό σχέδιο τού προγράμματος ‘Αναπτύξεως 1977-1980, άποβλεπει:

— Στήν προώθηση τών διαδικασών άναπτυξεως και στή βελτίωση τής δομής τής οικονομίας τής Χώρας, στήν **αύξηση τής παραγωγικότητας και τής άνταγωνιστικής ίκανότητας και τόν προσανατολισμό τής Χώρας πρός τή διεθνή άγορά**.

— Στή γρήγορη άναπτυξη τού άνθρωπινου δυναμικού, πού όπως εϊδαμε άποτελεί τόν πιό κρίσιμο παράγοντα τής οικονομικής άναπτυξεως, με τή **βελτίωση, έκσυγχρονισμό και έπέκταση τής τεχνικής και έπαγγελματικής έκπαιδεύσεως**.

— Στή **βελτίωση τών μεθόδων δργανώσεως και διοικήσεως** τόσο τού δημόσιου όσο και τού ιδιωτικού τομέα, και τήν **άνύψωση τής τεχνολογικής στάθμης** τής χώρας.

— **Στήν έναρμόνιση τών κοινωνικών και πολιτιστικών στόχων μέ τούς οικονομικούς στόχους**, ώστε νά έπιτευχθεί ή βελτίωση τής ποιότητας τής ζωής και οχι άπλως ή ύλική εύημερία.

— **Στήν έμπέδωση και βελτίωση τών μηχανισμών μιας σύγχρονης δημοκρατίας** πού προϋποθέτει τήν δργάνωση **τριμερούς συνεργασίας** στόν οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Τήν καθιέρωση δηλαδή διαδικασών πού θά έπιτρέψουν τήν άρμονική και ίσοτιμη συνεργασία μεταξύ τού **Κράτους**, τών **συνδικαλιστικών** ή τών **συνεταιριστικών δργανώσεων** τών έργατούπαλλήλων ή τών άγροτών και τών **έργοδοτών**, έκείνων δηλαδή πού έχουν άναλάβει τήν δργάνωση τής παραγωγής και διανομής τών άγαθών και ύπηρεσιών.

“Ενα βασικό προσδιοριστικό παράγοντα γιά τήν πορεία πού θά άκολουθήσει ή

χώρα μας στά προσεχή χρόνια, τόσο στόν κοινωνικό καί πολιτικό όσο καί στόν οικονομικό τομέα, άποτελοῦν οι σχέσεις της με τίς **Εύρωπαικές Κοινότητες**.

Είναι πραγματικά άναγκαίο νά προσαρμόσουμε τήν καθόλου διάρθρωση τής οικονομίας μας πρός τίς άναπτυγμένες χώρες τής δυτικής Εύρωπης, γιά νά άσφαλίσουμε τήν οικονομική μας άναπτυξη. Αύτό προκύπτει άβιαστα άπό τήν εκταση τῶν έμπορικῶν καί κοινωνικοπολιτικῶν σχέσεών μας με τίς χώρες αύτές καί άπό τό ειδικό καθεστώς πού **ήδη** διέπει τίς σχέσεις μας με τίς έννεα χώρες τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων, πού άπορρέουν άπό τή σύνδεσή μας μαζύ τους με τή Συνθήκη τῶν Αθηνῶν τοῦ 1961.

Γιά τό λόγο αύτό θά πρέπει νά δοῦμε λίγο πιό άναλυτικά τί είναι άκριβῶς οι Εύρωπαικές Κοινότητες καί πῶς διαγράφονται οι σχέσεις τής Χώρας μας μαζύ τους. Στό θέμα αύτό άναφέρονται οι έπομενες δύο παράγραφοι.

Μετά τή διεθνή κρίση τοῦ 1973 καί τίς δυσμενεῖς συνθήκες πού είχαν έπικρατήσει στή χώρα μας, οι γενικότερες συνθήκες τόσο στό διεθνή χώρο, όσο καί στόν έσωτερικό διαγράφονται εύνοϊκότερες γιά τό μέλλον τής έλληνικής οικονομίας. Γιά νά πραγματωθοῦν ίδιως οι αύτές προβλέψεις θά πρέπει νά άντιμετωπισθοῦν μέ επιτυχία όρισμένες βασικές άδυναμίες τής έλληνικής οικονομίας. Μερικές άπό τίς άδυναμίες αύτές είδαμε στό προηγούμενο κεφάλαιο, όπως π.χ. τό πολύ μικρό μέγεθος τῶν παραγωγικῶν μονάδων καί ή μεγάλη έλλειμματικότητα τοῦ έμπορικού ισοζυγίου.

Μιά άλλη άδυναμία άποτελεῖ ή **δημογραφική κατάσταση** τής χώρας καί είδικότερα τό πολύ χαμηλό ποσοστό φυσικής αύξησεως τοῦ πληθυσμοῦ, πού μειώθηκε άπό 1,25%, τό 1954 σέ 0,68% τό 1975. Τό φαινόμενο αύτό σέ συνδυασμό μέ τή μετανάστευση, είχε ώς άποτέλεσμα νά είναι πολύ δυσμενής ή κατά ήλικια διάρθρωση τοῦ πληθυσμοῦ τής χώρας μας. 'Αρκεί νά σημειωθεῖ ένδεικτικά, ότι τό ποσοστό τῶν άτόμων ήλικιας 55 έτών καί άνω στό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ, αύξηθηκε άπό 17% τό 1961 σέ 22% τό 1971. 'Η χαμηλή φυσική αύξηση τοῦ πληθυσμοῦ καί ή χειροτέρευση τής συνθέσεώς του κατά ήλικια, έχουν σοβαρές έπιπτώσεις τόσο στήν προσφορά τοῦ έργατικού δυναμικοῦ, όσο καί στή μελλοντική σύνθεση τής ζητήσεως άγαθῶν καί ύπτηρεσιῶν. Συνεπάγεται έπισης μιά ψηλή έπιβάρυνση γιά κοινωνικές παροχές (συντάξεις, ύγειονομική περίθαλψη κλπ.) λόγω διογκώσεως τῶν κλιμακίων τῶν μή παραγωγικῶν ήλικιών.

"Ενα άλλο πρόβλημα είναι ή **χαμηλή παραγωγικότητα** τής έργασίας στόν άγροτικό τομέα, πού κατά τό 1971 ήταν κάτω άπό τό μισό τοῦ μέσου όρου γιά τό σύνολο τής οικονομίας. Αύτό είναι συνέπεια πολλῶν παραγόντων, μεταξύ τῶν όποιών είναι τό μεγάλο μέγεθος τοῦ άγροτικού πληθυσμοῦ καί συνεπώς τό πολύ μικρό μέγεθος τοῦ κλήρου, ή άνεπαρκής συνεταιριστική όργάνωση καί ή δυσμενής σύνθεση τοῦ άγροτικού έργατικού δυναμικοῦ κατά ήλικια (δηλαδή τό πολύ μικρό ποσοστό νέων ήλικιών).

## 24.2 Οι Εύρωπαικές Κοινότητες καί ή λειτουργία τους.

### I. Η γέννεση τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων.

Η ήμερομηνία γεννήσεως τής Εύρωπαικής Κοινότητας θά μποροῦσε νά τοποθετηθεῖ στίς 9 Μαΐου 1950. Τήν ήμέρα αύτή ό Robert Schuman 'Υπουργός τῶν Εξωτερικῶν τής Γαλλίας έκανε τήν άκόλουθη δήλωση, πού προκάλεσε κατάπληξη

στούς παρευρισκόμενους δημοσιογράφους και άνταποκριτές:

«Η Γαλλική Κυβέρνηση προτείνει νά τεθεῖ τό σύνολο τῆς γαλλο-γερμανικῆς παραγωγῆς ἄνθρακα καί χάλυβα κάτω ἀπό μιά κοινή Ἀνώτατη Ἀρχή, μέ τήν ἴδρυση μᾶς ὄργανώσεως πού θά είναι ἀνοικτή στή συμμετοχή καί ἄλλων Εύρωπαικῶν χωρῶν... Μέ τήν ἀπό κοινοῦ διαχείριση τῆς παραγωγῆς βασικῶν προϊόντων καί τήν ἐγκαθίδρυση μᾶς νέας Ἀνώτατης Ἀρχῆς, πού οἱ ἀποφάσεις τῆς θά δεσμεύουν τή Γαλλία, τή Γερμανία καί ὅσες χῶρες θά προσχωρήσουν, **Θά τεθοῦν οἱ πρώτες βάσεις μᾶς Εύρωπαικῆς ὅμοσπονδίας, ἀναγκαίας γιά τή διατήρηση τῆς εἰρήνης.**»

Γιά νά κατανοήσει κανείς τήν ιστορική σημασία αύτῆς τῆς προτάσεως θά πρέπει νά έχει ύπόψη του τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στήν Εύρωπη τοῦ 1950 ἀλλά καί τήν ιστορία τῶν Εύρωπαικῶν χωρῶν. Ἀρκεῖ μόνο νά θυμηθοῦμε ὅτι μέσα σέ τριάντα χρόνια οἱ Εύρωπαικοί Λαοί ἔζησαν δύο παγκόσμιους πολέμους πού σημάδεψαν βαθιά τή ζωή τους. Τόσο βαθιά ὡστε νά τούς κάνουν νά ἀναρωτηθοῦν πῶς θά μποροῦσαν νά ξεχάσουν τά μίση πού τούς χώριζαν καί νά βροῦν ἔνα δρόμο πού θά τούς ἔξασφάλιζε τήν εἰρηνική συμβίωση καί τήν πρόοδο. «Ἐτσι ξεπήδησε τό ιδανικό τῆς Ἐνωμένης Εύρωπης, πού μοιραία κάτω ἀπό τίς συνθήκες τῆς ἐποχῆς καί τό διαχωρισμό τῆς Εύρωπης σέ δυό στρατόπεδα μέ αντίθετα κοινωνικοπολιτικά συστήματα, περιορίζονταν στίς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εύρωπης.

Οἱ καταπονημένοι ἀπό τόν πρόσφατο πόλεμο λαοί τῆς Δυτικῆς Εύρωπης ἄκουσαν μέ ανακούφιση καί ἐλπίδα τήν ἐπαναστατική αύτή πρόταση τοῦ Σουμάν. Γιατί ἔξεραν πώς θά ἥταν μάταιο νά ἐλπίζουν σέ μιά ταχεία καί ισόρροπη ἀνάπτυξη ἃν ἀκολουθοῦσαν τόν ίδιο δρόμο πού ἀκολούθησαν μετά τόν πόλεμο τοῦ 1914-1918. Οἱ Γερμανοί ἀντελήφθησαν μέ ανακούφιση ὅτι ἀποτελοῦσαν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς Εύρωπης πού ἐπρόκειτο νά διαμορφωθεῖ, ἐνῶ οἱ Ἰταλοί καί οἱ χῶρες τῆς Μπενελούξ (Βέλγιο - Όλλανδία - Λουξεμβούργο) ἔδωσαν γρήγορα τή συγκατάθεσή τους.

Οἱ συζητήσεις γιά τή σύνταξη μᾶς συνθήκης πού θά μετουσίωνε σέ πράξη τήν πρόταση αύτή, ἀρχισαν στίς 20 Ἰουνίου τοῦ 1950 καί ὁδήγησαν στή δημιουργία τῆς Εύρωπαικῆς Κοινότητας "Ἀνθρακα καί Χάλυβα (EKAX) μέ τή συνθήκη τῶν Παρισίων πού ύπογράφηκε στίς 13 Ἀπριλίου 1951 ἀπό ἔξη Εύρωπαικές χῶρες, δηλαδή Γαλλία, Ὁμοσπονδιακή Γερμανία, Ἰταλία, Όλλανδία, Βέλγιο καί Λουξεμβούργο. Ἡ συνθήκη αύτή ἀποτέλεσε τό πρώτο ἀποφασιστικό βῆμα γιά μιά ἐνοποίηση τῆς Εύρωπης, πού θά ἀπέβλεπε στή διατήρηση τῶν ἐλεύθερων δημοκρατικῶν θεσμῶν καί τήν κατάκτηση μᾶς ἀνεξάρτητης πολιτικῆς ὄντότητας, πού θά μποροῦσε νά σταθεῖ ἰσότιμα καί δυναμικά ἀνάμεσα στίς δυό ὑπερδυνάμεις, τίς Ἐνωμένες Πολιτείες τῆς Ἀμερικῆς καί τή Σοβιετική "Ενωση.

"Υστερα ἀπό τό ἐπιτυχημένο αύτό πείραμα, οἱ ἐμπνευστές τῆς Ἐνωμένης Εύρωπης, μεταξύ τῶν ὅποιων πρέπει νά ξεχωρίσουμε τό Γάλλο Jean Monnet καί τόν Καγκελλάριο τῆς Ὁμοσπονδιακής Γερμανίας Adenauer, συνέχισαν τίς προσπάθειές τους γιά τήν ὄλοκλήρωση τῆς ἐνότητας. Οἱ προσπάθειες αύτές κατέληξαν στήν ἀπόφαση ἴδρυσης τῆς Εύρωπαικῆς Οίκονομικῆς Κοινότητας (ΕΟΚ) καί τῆς Εύρωπαικῆς Κοινότητας γιά τήν ἀτομική ἐνέργεια πού είναι γνωστή ὡς Εὐρατόμ. "Ἐτσι στίς 25 Μαρτίου 1957, στό λόφο τοῦ Καπιτωλίου στή Ρώμη οἱ «"Εξη» ύπεγραψαν τίς συνθήκες τῆς Ρώμης, πού ἴδρυαν τήν Εύρωπαική Οίκονομική Κοινότητα καί τήν Εὐρατόμ, καί τῶν ὅποιων ἡ ἐφαρμογή θά ἀρχίζε τήν 1η Ἰανουαρίου 1958. Οἱ ἔξη, γιά νά ἐπιτύχουν τόν τελικό στόχο, πού είναι ἡ πολιτική ἐνωση, διάλεξαν τό δρόμο πού

ἀρχίζει ἀπό τήν οἰκονομική ἐνοποίηση.

Οι βασικές ἐπιδιώξεις τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς Κοινότητας εἰναι:

«— Νά τεθεὶ τέρμα σέ αιώνων Εύρωπαικούς ἀνταγωνισμούς καί στίς προσπάθει· ες κυριαρχίας διά τῶν ὅπλων.

— Νά καταρριφθοῦν τά ἐμπόδια στό ἐμπόριο καί νά δημιουργηθεῖ μέ τὸν τρόπο αὐτὸ μιά πολὺ μεγάλη ἀγορά, πού θά ἐπιτρέπει τήν πιό ὄρθολογική χρήση τῶν πόρων καί τήν προσφορά καλύτερων ὑπηρεσιῶν στόν καταναλωτή.

— Νά καταργηθοῦν οἱ ἔλεγχοι στά σύνορα μεταξύ τῶν χωρῶν-μελῶν καί νά παύσουν οἱ ἐθνικές διακρίσεις, πού ὀφείλονται στήν ὑπαρξή τῶν συνοριακῶν ἐλέγχων.

— Νά ἐνεργοποιηθεῖ τό δυναμικό τῶν 250 καί πλέον ἐκατομμυρίων Εύρωπαιών γιά μιά μεγαλύτερη εὐημερία καί κοινωνική δικαιοσύνη καί βελτίωση τῆς ποιότητας ζωῆς γιά τίς ἐπόμενες γενεές.

— Νά ἐπανακτηθεῖ ἔνα μέρος ἀπό τή διεθνή ἐπιρροή πού τά εύρωπαικά κράτη ἔχουν χάσει ώς μεμονωμένες δυνάμεις.

— Νά καταστεῖ ἡ Εύρώπη μιά μεγάλη δύναμη στήν ὑπηρεσία τῆς παγκόσμιας ειρήνης καί νά μπορέσει νά διαδραματίσει ἐνεργό ρόλο στήν ἐνίσχυση τῶν κρατῶν τοῦ τρίτου κόσμου».

“Ετοι σήμερα ἀπό τήν ἄποψη τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὑπάρχουν τρεῖς χωριστές Εύρωπαικές κοινότητες, δηλαδή ἡ EKAX, ἡ Εύρατόμ καί ἡ Εύρωπαική Οἰκονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) πού θεωροῦνται ὅμως ώς μιά ἐνιαία κοινότητα ἐθνῶν μέ τό ὄνομα Εύρωπαικές Κοινότητες. Τά διοικητικά ὅργανα αύτῶν τῶν Κοινοτήτων συγχωνεύθηκαν ἐπίσης τόν ’Ιούλιο τοῦ 1967.

‘Η Κοινότητα ἀργότερα, μέ τή συνθήκη τῆς 22 ’Ιανουαρίου 1972, ἀποφάσισε τή διεύρυνσή της μέ τήν ἔνταξη ἀπό τήν 1η ’Ιανουαρίου 1973 τεσσάρων νέων μελῶν δηλαδή τῆς Βρεττανίας, τῆς Δανίας, τῆς ’Ιρλανδίας καί τῆς Νορβηγίας. ‘Η Νορβηγία ὅμως τελικά δέν ἔγινε μέλος τῆς Κοινότητας, ἀφοῦ ὁ Νορβηγικός λαός μέ μικρή πλειοψηφία (53%) ἀποφάσισε νά μήν ἐνταχθεῖ ἡ χώρα του.

“Ετοι σήμερα τά μέλη-χῶρες τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων εἰναι ἐννέα (9).

## II. Τί εἰναι ἀκριβῶς οἱ Εύρωπαικές Κοινότητες.

Οι συνθῆκες τοῦ Παρισιοῦ (1951) καί τῆς Ρώμης (1957) ἔθεσαν, ὅπως εῖδαμε, τίς βάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἐνοποίησεως τῆς Εύρώπης. Τί ἀκριβῶς σημαίνει, ὅμως, αύτή ἡ οἰκονομική ἐνοποίηση; Μέ τίς παραπάνω συμφωνίες καί κυρίως μέ τή συνθήκη τῆς Ρώμης προβλέπεται:

α) **‘Η τελωνειακή ἔνωση.** ‘Η ἀπομάκρυνση δηλαδή ὅλων τῶν ἐμποδίων (π.χ. τελωνειακοί δασμοί, ποσοστόσεις κλπ.) πού παρεμποδίζουν τήν ἐλεύθερη διακίνηση ὅχι μόνο τῶν ἐμπορευμάτων ἀλλά καί ὅλων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, δηλαδή κεφαλαίων, ἐργασίας, ἐπιχειρήσεων. ’Επίσης ὁ καθορισμός ἐνιαίου ἔξωτερικοῦ δασμολογίου, τῶν ὅρων δηλαδή σύμφωνα μέ τούς ὅποιους θά γίνονται οἱ εἰσαγωγές στίς Εύρωπαικές Κοινότητες ἀγαθῶν καί ὑπηρεσιῶν ἀπό τόν ὑπόλοιπο κόσμο.

β) **‘Η ἐφαρμογή κοινῆς πολιτικῆς στόν οἰκονομικό τομέα.** Δεδομένου ὅτι τό κράτος ἀσκεῖ, ὅπως εἶδαμε, σημαντικό ρόλο στήν οἰκονομική δραστηριότητα, εἰναι φυσικό ὅτι οἰκονομική ἔνωση σημαίνει ἐνιαία οἰκονομική πολιτική. ”Ετοι ή συνθήκη

της Ρώμης προβλέπει ότι βασικό έργο της Κοινότητας είναι νά επιδιώξει τήν έναρμόνιση της οικονομικής πολιτικής τῶν χωρῶν-μελῶν καί νά έφαρμόσει κοινή οικονομική πολιτική γιά τό σύνολο της Κοινότητας, ιδιαίτερα στούς τομεῖς τῆς γεωργίας, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων, τῆς φορολογίας, τῶν μεταφορῶν κλπ.

Ο πρώτος στόχος τῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως ἐπιτεύχθηκε ἀρκετά εύκολα. Οι ποσοτικοί περιορισμοί ἔξαλειφθηκαν τελείως ἀπό τό Δεκέμβριο τοῦ 1961 καί οἱ τελωνειακοί δασμοί καταργήθηκαν στίς 30 Ἰουνίου 1968. Γιά τίς τρεῖς χῶρες-νέα μέλη, ἡ τελωνειακή ἔνωση ὀλοκληρώθηκε τήν 1η Ἰουλίου 1977.

Παράλληλα καθιερώθηκε τό Κοινό Ἐξωτερικό Δασμολόγιο (ΚΕΔ). Γιά νά κατανοηθεῖ ἡ ἀνάγκη γιά τό ΚΕΔ ἄς πάρομε ἔνα παράδειγμα. "Αν ἡ Γαλλία ἔχει δασμό στά εἰσαγόμενα Ἰαπωνικά αὐτοκίνητα μεγαλύτερο ἀπό ὅ, τι ἡ Ἰταλία, τότε θά ἡταν δυνατόν, ἀφοῦ ἔχουν καταργήθει οἱ δασμοί ἀνάμεσα στίς δυό χῶρες, οἱ Γάλλοι ἀγοραστές νά προτιμοῦσαν νά ἀγοράζουν Ἰαπωνικά αὐτοκίνητα πού θά ἔρχονταν μέσω Ἰταλίας καί ὅχι τά εἰσαγόμενα ἀπευθείας στή Γαλλία. Μέ τό κοινό Ἐξωτερικό δασμολόγιο ἔξαφανίζεται αὐτό τό ἐνδεχόμενο.

Τό ΚΕΔ πού ἰσχύει σήμερα στίς χῶρες τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων είναι ἔνα ἀπό τά χαμηλότερα τοῦ κόσμου, πράγμα πού δείχνει τήν πίστη τους στήν ἐλευθερία τῶν Διεθνῶν ἀνταλλαγῶν.

Παρόλο ὅμως πού καταργήθηκαν οἱ δασμοί καί οἱ ποσοτικοί περιορισμοί, τά ἐμπορεύματα δέν κυκλοφοροῦν τόσο ἐλεύθερα ἀπό τή μιά χώρα στήν ἄλλη, ὅσο στό ἐσωτερικό τῆς Ἰδιας χώρας. "Υπάρχουν ἀκόμα διάφορες διατυπώσεις καί διαφορετικοί κανονισμοί πού δυσχεραίνουν τήν ἐλεύθερη διακίνηση τῶν ἀγαθῶν μεταξύ τῶν χωρῶν-μελῶν.

Ἡ τελωνειακή ἔνωση συνέβαλε στήν αὔξηση τῶν ἀνταλλαγῶν μεταξύ τῶν χωρῶν μελῶν καί τόνωσε τό ἐμπόριο τῆς Κοινότητας μέ τίς χῶρες-μέλη. Ἀπό τό 1958 μέχρι τό 1971, τό ἐμπόριο μεταξύ τῶν "Εξη ἑπταπλασιάσθηκε. Τό 1975 τό ἐνδοκοινοτικό ἐμπόριο κάλυπτε τό 50% περίπου τοῦ συνολικοῦ Ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῶν χωρῶν-μελῶν. Αὐτό φαίνεται στόν Πίνακα 24.2.1 ἀπό τόν ὅποιο προκύπτει ὅτι τό 48,4% τῶν συνολικῶν εἰσαγωγῶν γίνεται ἀπό χῶρες-μέλη καί τό 49,4% τοῦ συνόλου τῶν ἔξαγωγῶν γίνεται πρός χῶρες-μέλη.

Γιά νά ἀντιληφθοῦμε τό δυναμισμό καί τό μέγεθος τῆς ἔνιαίας αὐτῆς ἀγορᾶς τῶν ἐννέα χωρῶν τῶν Εύρωπαικῶν κοινοτήτων, ἀρκεῖ νά ρίξομε μιά ματιά στόν παρακάτω Πίνακα 24.2.2 πού μᾶς δείχνει τό μέγεθος τῆς παραγωγῆς ὁρισμένων βασικῶν προϊόντων καί στόν Πίνακα 24.2.3. πού παρέχει στοιχεία γιά τό μέγεθος καταναλώσεως ὁρισμένων προϊόντων, πού ἀποτελοῦν κριτήριο γιά τό ἐπίπεδο ύλικης εύημερίας τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς Κοινότητας.

"Οσον ἀφορᾶ τό δεύτερο στόχο, τής ἔφαρμογῆς δηλαδή κοινῆς πολιτικῆς στόν οικονομικό τομέα ἔγιναν ἐπίσης σημαντικά βήματα, ἀλλά ἀπαιτοῦνται ἀκόμη νά γίνουν πολλά γιά νά μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι τό πνεῦμα καί τό πλαίσιο πού ἔθεσε ἡ συνθήκη τῆς Ρώμης βρῆκαν τήν πραγματοποίησή τους.

"Ας δοῦμε ὅμως μέ συντομία τί ἔχει ἐπιτευχθεῖ:

α) **Ἐλεύθερη κυκλοφορία τῶν ἐργαζομένων.** Οἱ ἀρχές τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας κυκλοφορίας τῶν ἐργαζομένων, πού ἔθεσαν οἱ συνθήκες τῆς Ρώμης, είχαν πρακτικά ἀποτελέσματα γιά τούς ἐργαζόμενους τῶν "Εξη, ἀφοῦ μέ σειρά νομοθετικῶν μέτρων καταργήθηκαν ὅλοι οἱ περιορισμοί σχετικά μέ τή διακίνησή τους στίς

**ΠΙΝΑΚΑΣ 24.2.1.**  
**Τό έξωτερικό έμπόριο τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ.**

Σέ εκατομμύρια Κοινοτικές μονάδες

Χώρα	ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ			ΕΞΑΓΩΓΕΣ			'Εμπορικό 'Ισοζύγιο
	Σύνολο	Εύρωπη τῶν 9	% τοῦ συνόλου	Σύνολο	Εύρωπη τῶν 9	% τοῦ συνόλου	
Όμ. Γερμανία	57.244	28.339	49,5	68.821	29.984	43,6	+ 11.577
Γαλλία	40.429	19.945	49,3	38.858	19.276	49,6	— 1.511
Ίταλία	29.089	12.489	43,0	26.354	11.881	45,1	— 2.735
Όλλανδία	26.520	15.088	56,9	26.650	18.927	71,0	+ 130
Βέλγιο	23.166	15.555	67,1	21.724	15.322	70,5	— 1.422
Λουξεμβούργο	40.248	13.051	32,4	33.103	10.693	32,3	— 7.145
Ίρλανδία	2.850	1.971	69,1	2.415	1.918	79,4	— 435
Δανία	7.850	3.601	45,9	6.605	2.973	45,0	— 1.245
<b>Εύρωπη τῶν 9</b>	<b>227.396</b>	<b>110.038</b>	<b>48,4</b>	<b>224.530</b>	<b>110.975</b>	<b>49,4</b>	<b>— 2.866</b>

ΠΗΓΗ: Βασικές Στατιστικές Κοινότητας, 1977

χώρες τῆς Κοινότητας.

Σήμερα οι ύπήκοοι μιᾶς χώρας-μέλους τῆς Κοινότητας **δέν χρειάζονται ἀδεια ἐργασίας**, δηπως προηγουμένως, γιά νά ἐργασθούν σ' ὅποια ἄλλη χώρα-μέλος ἐπιθυμοῦν. Μπορεὶ νά προσληφθοῦν σέ ἐργασία δείχνοντας ἀπλῶς τό διαβατήριό τους. Ἐπί πλέον ἔχουν τόν ἴδιο μισθό, τήν ἴδια κοινωνική ἀσφάλιση καί τά ἴδια συνδικαλιστικά δικαιώματα μέ τούς ντόπιους.

β) **Κοινωνική πολιτική.** 'Η Συνθήκη τῆς Ρώμης καθορίζει ὅτι ἔνας ἀπό τούς βασικούς σκοπούς τῆς Κοινότητας είναι ἡ συνεχής βελτίωση τῶν συνθηκῶν ἐργασίας τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν-μελῶν. Οἱ ἡγέτες τῆς Κοινότητας στή Διάσκεψη Κορυφῆς τοῦ Παρισιοῦ τοῦ 1972, ἀναγνώρισαν ὅτι ἡ **οἰκονομική ἀνάπτυξη δέν είναι αὐτοσκοπός καί ὅτι οἱ μεγάλες κοινωνικές ἀνισότητες μποροῦν νά καθυστερήσουν τήν πλήρη οἰκονομική ἐνοποίηση.** 'Αποφάσισαν ἔτσι ὅτι ἡ Κοινότητα θά ἀναλάβει ἔνα δραστήριο πρόγραμμα κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων μέ ἀντικειμενικό σκοπό τήν ἐξισορρόπιση τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς Κοινότητας. Οἱ βασικοί στόχοι τοῦ προγράμματος αὐτοῦ είναι:

- Βελτιωμένη καί πλήρης ἀπασχόληση.
- Καλύτερες συνθῆκες διαβίωσεως καί ἐργασίας.

— Αὕηση τῆς συμμετοχῆς τῶν ἐργατῶν καί ἐργοδοτῶν στίς οἰκονομικές καί κοινωνικές ἀποφάσεις τῆς Κοινότητας καί μεγαλύτερη συμμετοχή τῶν ἐργατῶν στίς ἀποφάσεις τῶν ἐπιχειρήσεων.

— Λήψη μέτρων γιά τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν ὑγείας καί ἀσφάλειας ἀπό ἀτυχήματα στά ἐργοστάσια.

γ) **Η προστασία τοῦ καταναλωτῆ καί τοῦ περιβάλλοντος.** 'Από τό 1973 ιδρύθηκε 'Υπηρεσία Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος καί τῶν Καταναλωτῶν πού σκοπό ἔχει νά προστατεύσει τά συμφέροντα τῶν καταναλωτῶν μέσα στήν Κοινότητα. Στόχοι τῆς

πολιτικής της ύπηρεσίας αυτής είναι βασικά ή βελτίωση των κανόνων ύγειας και άσφαλειας στήν παραγωγή και διανομή τών τροφίμων και όρισμένων έπικινδυνών προϊόντων (π.χ. έντομοκτόνα) και ή λήψη μέτρων, ώστε νά άποφεύγεται ή παραπλάνηση του κοινού ή άπόκρυψη της άληθειας από τόν καταναλωτή είτε μέ τη διαφήμιση είτε μέ τίς έτικέττες πάνω στά προϊόντα.

**δ) Η άγροτική πολιτική.** Από τήν άρχή της ίδρυσεως της Κοινότητας οι χωρες-μέλη άποφάσισαν νά έπεκτείνουν τήν Κοινή Άγορά όχι μόνο στή βιομηχανία, άλλα και στή γεωργία. Ή κτηνοτροφία και ή γεωργία έχουν μεγάλη σημασία γιά τήν Κοινότητα άφού άπασχολούν τό 10,5% τού παραγωγικού πληθυσμού τών έννεα χωρών-μελών. Από τό 1962 άρχισε ή έπεξεργασία μιᾶς Κοινής Άγροτικής πολιτικής πού σκοπό είχε:

- Τήν αυξηση τής άποδόσεως τής καλλιεργήσιμης γῆς.
- Τήν παροχή δυνατότητας στούς άγροτές της Κοινότητας νά έχουν βιοτικό έπιπεδο άναλογο πρός έκεινο, πού έχουν οι έργαζόμενοι στή βιομηχανία.
- Ή σταθεροποίηση τών άγορών και ή έξασφάλιση λογικών τιμών γιά τά γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα.

“Ενας σημαντικός θεσμός τής Κοινότητας είναι τό **Εύρωπαικό Ταμείο Γεωργικού Προσανατολισμού και Έγγυήσεων**(F.E.O.G.A.) πού σκοπό έχει νά χρηματοδοτεί τή στήριξη τών τιμών άσφαλειας πού καθορίζει κάθε χρόνο τό συμβούλιο ‘Υπουργῶν.

Αύτό σημαίνει δτι ἄν οι γεωργοί δέν έξασφαλίσουν μέ τήν πώληση τών προϊόντων τους τό κατώτερο εισόδημα πού έχει καθοριστεί μέ βάση τίς τιμές άσφαλειας, τότε τό Κράτος μέ χρήματα πού δίνει τό F.E.O.G.A. είναι ύποχρεωμένο νά τούς τό συμπληρώσει.

‘Από δσα περιγράψαμε μέχρι τώρα μποροῦμε νά συμπεράνομε δτι οι έννεα χωρες, μέ τήν κατάργηση τών μεταξύ τους φραγμών στίς άνταλλαγές βιομηχανικών και άγροτικών προϊόντων και μέ τήν προοδευτική συγχώνευση τής οίκονομικής, βιομηχανικής και κοινωνικής πολιτικής, συνέβαλαν σέ χρονικό διάστημα 25 χρόνων στή ριζική μεταβολή ένός μεγάλου μέρους τής Ήπειρωτικής Εύρωπης. Χώρες πού είχαν παράδοση έχθρότητας και έμπολέμων συρράξεων μεταξύ τους, ζούν τώρα ειρηνικά και προοδεύουν σταθερά. Ή δόμδα τών χωρών αύτών έγινε μέ τήν Κοινή Άγορά μιά άπό τίς πιό σταθερές, εύημερούσες και δημοκρατικές περιοχές τού κόσμου. Γιά νά φθάσουν βέβαια στό σημείο αύτό χρειάσθηκε νά άντιμετωπίσουν τεράστιες δυσχέρειες, νά προβούν σέ συμβιβασμούς άπόψεων, νά κάνουν άμοιβαίες ύποχωρήσεις. Άκομα και σήμερα τά προβλήματα είναι πολλά και σοβαρά, ιδίως κάτω άπό τίς συνθήκες κρίσεως πού διέρχεται ή παγκόσμια οίκονομιά. Ή θέληση ομως τών Λαῶν τής Εύρωπης, γιά νά συνεχισθεί ή πορεία πρός τήν ένωση, πού χάραξαν οι ίδρυτές τών Κοινοτήτων, είναι μεγάλη και σχεδόν δύσφωνη.

### III. Πώς διοικοῦνται οι Εύρωπαικές Κοινότητες.

‘Η κινητήρια δύναμη τής Κοινότητας είναι οι μοναδικοί στό είδος τους θεσμοί μηχανισμοί, χάρη στούς όποιους ξεπεράστηκαν μέχρι σήμερα πολλές κρίσεις και έπεζησαν οι Κοινότητες. Οι θεσμοί αύτοί είναι: **Τό Συμβούλιο τών Υπουργῶν**, ή **Έπιτροπή**, **Τό Εύρωπαικό Κοινοβούλιο**, **Τό Εύρωπαικό Δικαστήριο** και ένας άριθμός **Συμβουλευτικών Έπιτροπών**.

α) Τό **Συμβούλιο τών Υπουργῶν**. Τό Συμβούλιο είναι ό συνδετικός κρίκος

μεταξύ τῶν κυβερνήσεων τῶν χωρῶν-μελῶν καί τῶν Κοινότητων. Είναι τό πρωταρχικό ἀποφασιστικό ὅργανο τῆς Κοινότητας καί ἀπαρτίζεται ἀπό 9 μέλη, ἔνα γιά κάθε χώρα. Ἡ σύνθεσή του είναι ἀνάλογη μὲ τὸ θέμα πού πρόκειται νά συζητηθεῖ. Ἐν δηλαδή τά θέματα είναι οἰκονομικά, τότε τό συμβούλιο ἀποτελοῦν οἱ 'Υπουργοί Οἰκονομικῶν, ἃν είναι γεωργικό οἱ 'Υπουργοί Γεωργίας κ.ο.κ. Τήν προεδρία τοῦ Συμβουλίου ἀσκοῦν ἐκ περιτροπῆς τά μέλη μὲ ἔξαμηνη θητεία τό καθένα. Κατά κανόνα οἱ ἀποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, γιά ὅρισμένα ὅμως σοβαρά θέματα ἀπαιτεῖται ὁμοφωνία.

β) Ἡ **'Επιτροπή'**. Φρουρός τῶν κοινοτικῶν συμφερόντων καί διαρκής κινητήρια δύναμη γιά τήν ὀλοκλήρωση τῆς Εύρωπαικῆς ἐνότητας είναι ἡ 'Επιτροπή. Ἀπ' αὐτήν προέρχονται ὅλες σχεδόν οἱ προτάσεις στό Συμβούλιο 'Υπουργῶν γιά τή θέσπιση τῶν μέτρων καί τόν καθορισμό τῆς πολιτικῆς πού πρέπει νά ἀκολουθηθεῖ γιά νά γίνει πραγματικότητα, καί τό πνεῦμα καί τό γράμμα τῆς Συνθήκης τῆς Ρώμης. Αὐτή ἔχει τήν εὐθύνη γιά τήν καθημερινή διεύθυνση τῶν ὑποθέσεων τῆς Κοινότητας καί μεταφέρει τίς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου στούς κρατικούς μηχανισμούς τῶν χωρῶν-μελῶν.

"Ἐδρα τῆς 'Επιτροπῆς είναι οἱ Βρυξέλλες (Βέλγιο). Ἀποτελεῖται ἀπό 13 μέλη πού όριζονται ὑστερα ἀπό κοινή συμφωνία τῶν κυβερνήσεων γιά περίοδο 4 ἑτῶν. Ἡ Γαλλία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γερμανία καί ἡ Ἰταλία προτείνουν δύο μέλη καί οἱ ύπόλοιπες 5 χῶρες προτείνουν ἀπό ἕνα. Τά μέλη τῆς 'Επιτροπῆς ἐνεργοῦν ὡς **Κοινοτικοί με πλήρη ἀνεξαρτησία ἐναντί τῶν κυβερνήσεων τους** καί ἔχουν τήν ὑποχρέωση νά μήν ζητοῦν, οὕτε νά δέχονται ἐντολές ἀπό όποιαδήποτε κυβέρνηση ἢ ἄλλον ὅργανισμό. Οἱ ἀποφάσεις τῆς 'Επιτροπῆς λαμβάνονται μὲ ἀπλή πλειοψηφία.

γ) **Τό Εύρωπαικό Κοινοβούλιο**. Σύμφωνα μέ μάν ίστορική ἀπόφαση, πού λήφθηκε ὑστερα ἀπό πολλές δυσκολίες στίς 20 Σεπτεμβρίου 1976, ἡ **'Έκλογή τῶν μελῶν τοῦ Εύρωπαικοῦ Κοινοβουλίου θά γίνεται μέ ἀμεση καθολική ψηφοφορία** σέ ἐκλογές πού θά γίνουν τό Μάιο ἢ Ἰούνιο τοῦ 1980 ταυτόχρονα καί στίς ἐννέα χῶρες. "Ετοι ὁ εύρωπαιος πολίτης τῶν χωρῶν-μελῶν ἐκλέγοντας γιά πρώτη φορά τούς ἐκπροσώπους του στό Εύρωπαικό Κοινοβούλιο θά νοιώσει ὅτι συμμετέχει μέ δικούς τους ἐκπροσώπους στή διαδικασία λήψεως τῶν ἀποφάσεων.

Μέχρι τώρα τά 198 μέλη τοῦ Κοινοβουλίου είναι ἐκπρόσωποι τῶν 'Εθνικῶν Κοινοβουλίων καί ύποδεικνύονται μεταξύ τῶν μελῶν τους ἀπό τά κοινοβούλια τῶν χωρῶν-μελῶν.

Οἱ ἔξουσίες τοῦ Εύρωπαικοῦ Κοινοβουλίου είναι πρός τό παρόν περιορισμένες καί ὁ ρόλος του είναι μᾶλλον **συμβουλευτικός**, Ἐκφράζει γνώμη γιά τά θέματα πού τοῦ ὑποβάλλονται καί ἐλέγχει τό ἔργο τῆς 'Επιτροπῆς. Ἡ σύνθεση τῶν μελῶν του είναι ἡ ἀκόλουθη: Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, ἡ Ἰταλία καί ἡ Ἀγγλία ἀντιπροσωπεύονται μέ 36 μέλη ἡ καθεμιά, τό Βέλγιο καί ἡ Ὀλλανδία μέ 14, ἡ Δανία καί ἡ Ἰρλανδία μέ 10 καί τό Λουξεμβούργο μέ 6.

δ) **Τό Εύρωπαικό Δικαστήριο**. Τό Δικαστήριο ἐλέγχει τή σωστή ἐρμηνεία καί ἐφαρμογή τῶν διαφόρων κανονισμῶν τῆς Κοινότητας. Δικάζει ἐπίσης τίς διαφωνίες πού προκύπτουν μεταξύ τῶν Κρατῶν-μελῶν καί τῆς 'Επιτροπῆς. Ἀποτελεῖται ἀπό ἐννέα Δικαστές καί 4 Εισαγγελεῖς πού διορίζονται μέ κοινή συμφωνία ἀπό τίς κυβερνήσεις τῶν χωρῶν-μελῶν.

### 24.3 Η Ελλάδα και οι Εύρωπαικές Κοινότητες.

Η Ελλάδα ύπηρξε ή πρώτη χώρα πού συνδέθηκε μέ ειδική συμφωνία μέ τήν Εύρωπαική Οίκονομική Κοινότητα τῶν "Εξη. Η σύνδεση πραγματοποιήθηκε μέ τήν Συνθήκη τῶν Αθηνῶν τῆς 9 Ιουλίου 1961 πού ύπογράφηκε μεταξύ τῶν άρχηγῶν κρατῶν τῶν έξη (τότε) μελῶν τῆς Κοινότητας και τῆς Ελλάδας.

Σύμφωνα μέ τήν συνθήκη τῶν Αθηνῶν οι σκοποί τῆς συνδέσεως ήταν:

α) Δημιουργία όλούνα στενότερων δεσμῶν μεταξύ τοῦ Ελληνικοῦ λαοῦ και τῶν συνενωμένων μέσα στήν Κοινότητα Λαῶν.

β) Βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ έπιπέδου στήν Ελλάδα και τήν EOK μέ τήν έπιτάχυνση τῆς οίκονομικῆς προόδου και τῆς άρμονικῆς διευρύνσεως τῶν συναλλαγῶν.

γ) *Ένισχυση τῆς ειρήνης και τῆς έλευθερίας* μέ τήν άπο κοινοῦ έπιδιωξη τῶν ίδεωδῶν άπο τά όποια διαπνέεται ή Συνθήκη τῆς Ρώμης (βλέπε προηγούμενη παράγραφο).

δ) *Υποστήριξη τῆς προσπάθειας τοῦ Ελληνικοῦ Λαοῦ γιά τήν έπίτευξη βιοτικοῦ έπιπέδου ίκανοῦ νά έπιτρέψει μεταγενέστερα τήν πλήρη προσχώρηση τῆς Ελλάδας ως ισότιμου μέλους στήν Κοινότητα.*

"Ενα άπο τά βασικά μέσα γιά νά πραγματοποιηθεῖ ή σύνδεση ήταν ή **τελωνειακή ένωση**, ή όποια προβλέπονταν νά πραγματοποιηθεῖ μέσα σέ μιά μεταβατική περίοδο εϊκοσι ετῶν, μέ προοδευτική έντος αύτης τῆς περιόδου κατάργηση τῶν δασμῶν γιά τά διάφορα προϊόντα πού είσαγονται άπο ή έξαγονται πρός τήν Κοινότητα. Η ένωση αύτή έχει σχεδόν πλήρως πραγματοποιηθεῖ άπο τήν 1η Νοεμβρίου 1974 σέ ότι άφορά τό μεγαλύτερο μέρος τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Πέρα ομως άπο τήν τελωνειακή ένωση ή συνθήκη τῶν Αθηνῶν είχε θέσει και άλλους στόχους, όπως ή **έναρμόνιση τῆς άγροτικῆς πολιτικῆς**, πού προϋποθέτει τήν προοδευτική άπελευθέρωση τῶν άνταλλαγῶν τῶν άγροτικῶν προϊόντων· έπισης ή συμφωνία προέβλεπε τή χορήγηση σημαντικῆς οίκονομικῆς βοήθειας πρός τή χώρα μας γιά νά έπιτύχει τήν έπιτάχυνση τοῦ ρυθμοῦ οίκονομικῆς τῆς άναπτυξεως, ώστε, βάσει τοῦ χρονοδιαγράμματος πού προέβλεπε ή συνθήκη τῶν Αθηνῶν, μέχρι τό 1984 νά έχει φτάσει ή χώρα μας τό έπιπεδο πού θά τής έπέτρεπε τήν ένταξη στίς Κοινότητες ως πλήρους μέλους.

Οι στόχοι ομως αύτοί δέν μπόρεσαν νά έπιτευχθοῦν, ύστερα άπο τό **πάγωμα** τῆς συμφωνίας πού άποφασίστηκε άπο τήν Κοινότητα κατά τή διάρκεια τοῦ στρατιωτικοῦ καθεστώτος, πού έπιβλήθηκε στήν χώρα τό 1967.

"Ετσι ο μόνος στόχος πού έπετεύθηκε άπο αύτούς πού προέβλεπε ή Συμφωνία Συνδέσεως είναι ή τελωνειακή ένωση όσον άφορά τά βιομηχανικά προϊόντα. Αύτό είχε ως άποτέλεσμα νά σημειωθεῖ μιά πολύ μεγάλη αύξηση τῶν έμπορικῶν άνταλλαγῶν μεταξύ τῶν χωρῶν τῆς κοινότητας, ιδίως μετά τή διεύρυνση τους τό 1972, όπως προκύπτει άπο τούς Πίνακες 24.2.2 και 24.2.3.

Στίς 12 Ιουνίου 1975 ή Ελληνική Κυβέρνηση ύπεβαλε πρός τίς Εύρωπαικές Κοινότητες αίτηση γιά τήν πλήρη ένταξή της σ' αύτές. Η Ελληνική Κυβέρνηση, προχώρησε στό αίτημα αύτό γιατί θεώρησε ότι ή οίκονομική έξελιξη τῆς χώρας μας χαρακτηρίζεται άπο έντονο δυναμισμό, σημαντικά μεγαλύτερο άπο έκείνον πού προβλέφθηκε όταν έγινε ή σύνδεση, και ότι είναι καλύτερο τά προβλήματα πού πρέπει νά έπιλυθοῦν ν' άντιμετωπισθοῦν μέ καθεστώς πλήρους έντάξεως στίς Κοινότητες ως ισότιμου μέλους και στά πλαίσια μιᾶς μεταβατικῆς περιόδου

προσαρμογῆς, παρά μέ συνέχιση τοῦ καθεστώτος τῆς συνδέσεως.

"Οπως ὅμως τόνισε ὁ ἔλληνας πρεσβευτής στίς Κοινότητες, όταν ἐπέδιδε τήν ἑλληνική αἴτηση γιά πλήρη ἔνταξη, «πέραν τῶν οἰκονομικῶν προϋποθέσεων, ἡ αἴτηση μας βασίζεται στή σταθερή ἀφοσίωση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεως του στήν εύρωπαική κοινότητα μέ τήν ὅποια ἔχομε κοινά ἴδανικά καὶ προσβλέπομε στούς ἴδιους στόχους. Βασίζεται στή διακαή ἐπιθυμία μας νά ἐδραιώσομε τή Δημοκρατία στήν 'Ελλάδα, στά πλαίσια τῶν εύρυτερων δημοκρατικῶν θεσμῶν τῆς Εύρωπαικῆς Κοινότητας, στήν ὅποια ἡ 'Ελλάδα ἀνήκει οἰκονομικά καὶ πολιτικά».

Τό αἴτημα τῆς χώρας μας γιά πλήρη ἔνταξη ἔγινε κατ' ἀρχή δεκτό ἀπό τό Συμβούλιο 'Υπουργῶν καὶ ἄρχισαν ἥδη τόν 'Ιούλιο 1976 οἱ διαπραγματεύσεις γιά τή συζήτηση τῶν ὅρων τῆς ἔνταξης.

Τό ἐπίπεδο οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας μας ἀπέχει βέβαια πολὺ ἀπό τό ἐπίπεδο τῶν χωρῶν-μελῶν τῆς Κοινότητας, μέ ἔξαιρεση Ἰσως τήν Ἰρλανδία πού βρίσκεται κάπως κοντά στό δικό μας ἐπίπεδο. 'Η διαφορά αὐτή φαίνεται καθαρά στούς πίνακες 24.2.2 καὶ 24.2.3 καὶ ἀπό τό γεγονός ὅτι τό μέσο ἀκαθάριστο κατά κεφαλήν ἑθνικό προϊόν τῆς 'Ελλάδας είναι μόλις τό 50% τοῦ ἀντίστοιχου μέσου ὄρου τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἔνταξη δημιουργεῖ σοβαρά προβλήματα πού θά πρέπει ν' ἀντιμετωπισθοῦν ἐπιτυχῶς γιά νά ἀποβεῖ ἡ ἔνταξη σέ ὅφελος τῆς χώρας μας.

Τά προβλήματα αὐτά, μαζύ βέβαια καὶ μέ τίς διαφορετικές πολιτικές ἐκτιμήσεις, κάνουν ὄρισμένη μερίδα τοῦ πολιτικοῦ κόσμου νά ἔχει ἀντιρρήσεις στήν ἔνταξη. Οι ύποστηρικτές τῆς ἔνταξης πιστεύουν ὅτι καταβάλλοντας συντονισμένες προσπάθειες μποροῦμε νά ξεπεράσουμε τά προβλήματα αὐτά, πού είναι προβλήματα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἄσχετα μέ τήν ἔνταξη ἡ ὅχι τῆς χώρας στίς Εύρωπαικές Κοινότητες. 'Η ἀντιμετώπιση δέ τῶν προβλημάτων αὐτῶν (ὅπως τό ἑλλειμματικό ἐμπορικό ἰσοζύγιο, τό μικρό, μή ἀνταγωνιστικό μέγεθος τῆς βιομηχανίας κλπ.) πιστεύουν οἱ ύποστηρικτές τῆς ἔνταξης, θά είναι εύκολότερη ἂν ἔχομε τήν ύποστηρική καὶ τά πλεονεκτήματα πού προσφέρει ἡ ἔνταξη στίς Εύρωπαικές Κοινότητες.

#### 24.4 Οι άναγκες τῆς 'Ελληνικῆς Οίκονομίας γιά στελέχη.

"Οπως ἔχομε ἥδη ἀναφέρει, ἔνας βασικός παράγοντας γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας είναι ἡ ποιότητα τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ πού διαθέτει. 'Η μελλοντική ἀνοδική πορεία τῆς οἰκονομίας πρέπει ἀναγκαστικά νά στηριχθεῖ κατά μεγάλο βαθμό στήν ποιοτική βελτίωση καὶ στήν ἀποδοτικότερη χρησιμοποίηση τῶν διαθέσιμων πόρων καὶ εἰδικότερα τοῦ πιο σημαντικοῦ ἀπό αὐτούς πού είναι **οἱ ἀνθρώποι**. Βέβαια, είναι γεγονός ὅτι τά ἑλληνικό ἐργατικό δυναμικό, χαρακτηρίζεται ἀπό **ἀντίληψη, ἐνεργητικότητα καὶ ἴκανότητα νά προσαρμόζεται εύκολα** στίς διαφορετικές συνθήκες. Αὐτό ἀποδεικνύεται ἀπό τίς ἐπιδόσεις του σέ ὄρισμένους τομεῖς ὅπως π.χ. ἡ ναυτιλία καὶ ἀπό τήν ψηλή θέση πού καταλαμβάνει ὅταν βρεθεῖ σέ ἓνα πιό εύνοϊκό οἰκονομικό περιβάλλον, ὅπως συμβαίνει στήν περίπτωση τῶν 'Ελλήνων ἐργαζομένων σέ ἄλλες, βιομηχανικά ἀναπτυγμένες, χώρες.

'Υπάρχουν ὅμως ὄρισμένα προβλήματα πού πρέπει νά ἀντιμετωπισθοῦν στόν

τομέα αύτό. "Εναί από αυτά είναι ή δυσαρμονία στή σύνθεση του άνθρωπινου δυναμικού όσον αφορά στίς εἰδικότητες πού διαθέτει, έναντι αύτων πού έχει άναγκη ή άναπτυσσόμενη οικονομία μας. Σέ μια οικονομία πού άναπτύσσεται μέ γοργό ρυθμό, ό ρόλος καί ή σημασία τών διαφόρων έπαγγελμάτων μεταβάλλεται μέ άνάλογα γρήγορο ρυθμό. Τό πρόβλημα πού έμφανίζεται σήμερα είναι ότι ύπάρχει μια ύπερπροσφορά στά παραδοσιακά έπαγγέλματα καί έπιστημες, ένω ύπάρχει σημαντική έλλειψη σέ νέες ειδικότητες πού έχει άναγκη ή οικονομία.

Σύμφωνα μέ τούς έπισημους ύπολογισμούς οι νέες άναγκες σέ έργασία, στούς μή γεωργικούς τομείς της οικονομίας, θά είναι **210.000 άτομα** μέσα στήν περίοδο 1977-1980. Ή νέα σύτη ζήτηση έργασίας θά ίκανοποιηθεί κατά τό ½ περίπου άπό τή φυσική αύξηση τού έργατικού δυναμικού καί κατά τό ύπόλοιπο άπό τήν **ἀπορρόφηση τών άνέργων**, άπό τήν **παλινόστηση έλλήνων έργατων** άπό τό **έξωτερικό** καί άπό τήν **μετακίνηση έργατικού δυναμικού** άπό τόν άγροτικό τομέα στούς άλλους τομείς.

Ένω όμως ό άριθμός τών άναγκών σέ έργατικό δυναμικό δέν θά παρουσιάσει πρόβλημα νά καλυφθεί, θά παρουσιασθεί στενότητα σέ όρισμένους κλάδους παραγωγής καί σέ όρισμένες εἰδικότητες. Είναι έτοι προφανές ότι χρειάζεται νά γίνει μιά στροφή πρός τά τεχνικά έπαγγέλματα (δπως ήλεκτρολόγοι, μηχανικοί παραγωγής, ήλεκτρονικοί, έφαρμοστές, κλπ) άπό τά όποια έχει άναγκη ή οικονομία καί τά όποια κάτω άπό τίς συνθήκες της σύγχρονης τεχνολογικής άναπτυξεως **έξασφαλίζουν ψηλό βιοτικό έπίπεδο** σ' αύτούς πού τά άσκούν.

Μέ τίς σύγχρονες συνθήκες έξαλλου όργανώσεως τής παραγωγής, ή έργασία στή βιομηχανία καί ειδικότερα στό έργοστάσιο είναι όχι μόνο άποδοτική άλλα καί άνετη έργασία, πού γίνεται μέ τό μυαλό καί τίς ειδικές ίκανότητες πού άπαιτούν τά σύγχρονα μηχανικά μέσα.

Μέ βάση συνεπώς τίς προοπτικές αύτές θά πρέπει νά γίνει μιά στροφή πρός τά νέα, πιό άποδοτικά οικονομικά καί πιό άναγκαια γιά τήν οικονομία τεχνικά έπαγγέλματα καί νά παύσει ή έπικινδυνη γιά τήν οικονομία καί τούς νέους έπιδειξη προτιμήσεως πρός όρισμένους έπιστημονικούς κλάδους στούς όποιους παρατηρείται ύπερκορεσμός.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 24.2.3.**  
**Έπιπερδο ζωής χωρών ΕΟΚ**  
**Κατανάλωση βασικών προϊόντων και χρήση συσκευών**

Χώρα	'Επίστα κατανάλωση επιλεγμένων προφίμων (κατά δύν. κάτοικο)	'Επίστα κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας (κατά δύν. κάτοικο)	Αυτοκίνητα σε χρήση (έπιβατην)	Συσκευές σε χρήση	'Υπαρξεις "γειας							
Πατάρες	Ζάχαρη	Κρέας	Βούτυρο	Βιομηχανική χρήση kWh	Άλλες χρήσεις (οικιακή κλπ) kWh	Συνολικός Αριθμός σε '000	'Αριθμός διάφορων χλιούμ. κατοίκους	Τηλεοράσεις ανά χλιούμ. κατοίκους	Τηλεόραση ανά χλιούμ. κατοίκους	Γιατροί ανά χλιούμ. κατοίκους	Νοσοκομειακά κρεβάτια διά 100.000 κατοίκους	
Δημ. Γερμανία	92	36	90	6	2.273	2.172	17.356	280	305	302	184	1.155
Γαλλία	94	38	99	8	1.677	1.514	15.180	288	235	236	147	1.024
Τρολία	37	28	65	2	1.411	887	14.295	257	213	246	199	1.058
Όλλανδρια	83	43	72	2	1.776	1.812	3.500	257	259	344	149	1.014
Βέλγιο	107	35	90	9	2.208	1.426	25.336	259	252	272	176	889
Λουξεμβούργο					6.574	2.089	128	357	257	397	108	1.142
Αγγλία	99	46	73	7	1.673	2.487	14.080	251	315	366	134	895
Ιρλανδία	127	47	101	10	755	1.243	508	164	178	127	118	1.102
Δανία	65	48	70	7	909	2.352	1.256	248	308	428	163	968
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ 9	82	38	82	6	1.767	1.773	68.838	266	267	293	168	1.029
ΗΠΑ	36	43	108	2	3.525	4.990	105.287	495	571	677	160	670
ΑΙΓΑΙΟΝΙΑ	12	28	25	1	2.082	1.780	2.600	143	233	356	115	1.287
ΕΣΣΔ	138	39	38	—	2.300	1.180	15.854	10	208	62	297	1.164
ΕΛΛΑΣ	59	17	40	1	918	646	347	391 <sup>(1)</sup>	106	207	200	635

(1) Στοιχεία Ιανουαρίου 1974.

ΠΗΓΗ: Βασικές στατιστικές Κοινότητας, 1977

**ΠΙΝΑΚΑΣ 24.2.2.**  
**'Ακαθόριστο Έθνικό Προϊόν και Παραγωγή σε βασικά γεωργικά και βιομηχανικά Προϊόντα της ΕΟΚ.**

Στοιχεία 1975

Χώρα	Πληθυσμός σε '000	'Ακαθόριστο Έγχορδο Προϊόν(1)	Γεωργικά (σε '000 τόννους) [μέσος όρος παραγωγής 1972-1974]				Βιομηχανικά (σε '000 τόννους)				'Ησεκτρ. Ένέργεια (2)
			Κρέας	Ζάχαρη	Γλατσέτας	Γάλα	Δημητριακά	Αύγοκηπτά σέ '000 τεμαχ.	Χάμβας δικατεργίστος	Τσιμέντα	
Δυτ. Γερμανία	61.829	12.796	4.728	2.188	14.421	21.926	21.358	3.191	40.415	33.500	801
Γαλλία	52.748	10.132	5.113	3.133	7.401	30.910	41.527	3.293	21.530	29.700	682
Ιταλία	55.830	5.208	2.668	1.050	2.896	9.760	15.142	1.459	21.837	34.200	969
Όλλανδια	13.660	2.448	1.824	.725	5.816	10.221	1.330	.71	4.826	3.700	138
Βέλγιο	9.801	1.848	1.097	{ 632	1.497	3.763	2.056	820	11.584	6.900	244
Λουξεμβούργο	359	68	22		59	258	135	—	4.624	300	—
Αγγλία	56.042	6.900	2.989	805	6.709	16.240	15.736	1.648	19.780	16.900	192
Ιρλανδία	3.127	236	852	155	1.171	4.561	1.388	40	81	1.400	21
Δανία	5.060	1.076	1.124	345	799	5.100	7.004	1	558	2.200	7
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ 9	258.462	40.712	20.423	9.033	40.769	102.740	105.676	9.883	122.235	128.800	3.354
ΗΠΑ	213.611	45.988	24.179	5.304	14.178	52.371	218.994	6.717	108.120	62.600	12.491
ΙΑΠΩΝΙΑ	111.460	14.912	2.245	591	3.581	4.967	.594	4.568	102.210	65.500	1.045
ΕΣΣΔ	254.382	—	15.240	8.560	88.184	90.800	185.629	1.201	141.500	122.100	2.983
ΕΛΛΑΣ	9.047	595	448	158	726	1.686	3.405	—	700	7.900	121

(1) Σε τρέχουσες τιμές και σε δισεκατομμύρια δραχμές (ιερό βάση 1 Εκτ. Κονοτοκή μονάδα) = 40 δραχμές

(2) Σε έκατομμύρια χιλιόδες Βαττ

(3) Περιλαμβανονται βαμβακερά και μαλλινά (όχι συνθετικά)

ΠΗΓΗ: Βασικές Στατιστικές Κοινότητας, 1977



## **ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ**

### **Εισαγωγή**

Τό αντικείμενο της Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης

0. 1	‘Ορισμός τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης .....	5
0. 2	‘Η χρησιμότητα τῆς Οἰκονομικῆς .....	8

### **ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ**

#### **ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ**

##### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1**

‘Η κυνηγετική περίοδος

##### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2**

‘Η ἀγροδίαιτη οἰκονομία καὶ ἡ βιοτεχνική περίοδος

2. 1	Νεολιθική ἐποχὴ .....	10
2. 2	Ἐποχή χαλκοῦ καὶ σιδήρου .....	11
2. 3	Ἡ περίοδος τῆς ἀρχαιότητας .....	12

##### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ .3**

‘Η περίοδος τοῦ ἐμπορικοῦ καπιταλισμοῦ

3. 1	Μεσαιώνας .....	14
3. 2	Ἡ θεμελίωση τῶν νεώτερων χρόνων .....	15

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

### 'Η περίοδος της βιομηχανικής άναπτύξεως

4. 1	'Η Βιομηχανική Έπανάσταση (1775-1850) .....	18
4. 2	'Η έξαπλωση της βιομηχανικής έπαναστάσεως .....	19

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

### 'Η σύγχρονη φάση - 20<sup>ος</sup> αιώνας

21

## ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

### ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

### 'Η φύση του οίκονομικού προβλήματος

6. 1	Γενικά.....	24
6. 2	Οι άνθρωπινες άνάγκες και τά μέσα ίκανοποιήσεώς τους .....	24
6. 3	Οι οίκονομικοί πόροι. Τό πρόβλημα της στενότητας τῶν πόρων .....	27
6. 4	Τό πρόβλημα της Έπιλογῆς και ή ἀρχή της Οίκονομικότητας .....	28

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

### Οι βάσεις της οίκονομικής προόδου

7. 1	Γενικά .....	29
7. 2	'Εθνικός πλοῦτος.....	29
7. 3	Τό παραγμένο Κεφάλαιο .....	30
7. 4	Συντελεστές της οίκονομικής προόδου .....	31

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

### Οι παραγωγικές δυνατότητες της Οίκονομίας

8. 1	'Η φύση του προβλήματος .....	33
------	-------------------------------	----

8. 2	Ή καμπύλη παραγωγικῶν δυνατοτήτων .....	34
8. 3	Οἱ συνέπειες τῆς ὑποαπασχολήσεως τῶν πόρων .....	36
8. 4	Ή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων .....	36
8. 5	Τό κόστος εὐκαιρίας .....	37

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

### Τά βασικά οἰκονομικά προβλήματα

9. 1	Γενικά .....	38
9. 2	Πόσο πλήρης είναι ἡ ἀξιοποίηση τῶν πόρων πού διαθέτει μιά χώρα .....	38
9. 3	Ποιά ἀγαθά θά παραχθοῦν καὶ σέ ποιές ποσότητες; .....	39
9. 4	Μέ ποιά μέθοδο παράγονται τά ἀγαθά; .....	39
9. 5	Πῶς διανέμονται τά διαθέσιμα ἀγαθά μεταξύ τῶν μελών τῆς κοινωνίας; .....	39
9. 6	Πόσο ἀποδοτικά χρησιμοποιοῦνται οἱ πόροι; .....	40
9. 7	Ή παραγωγική ίκανότητα τῆς οἰκονομίας βελτιώνεται ἀπό χρόνο σε χρόνο ἢ παραμένει στάσιμη; .....	40

## ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

### Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

### Ἡ δργάνωση τῆς οἰκονομίας καὶ τά οἰκονομικά συστήματα

10. 1	Ἡ ἀνάγκη γιά δργάνωση τῆς οἰκονομίας .....	41
10. 2	Τό σοσιαλιστικό σύστημα .....	44
10. 3	Τό σύστημα τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας ἢ τῆς ἀγορᾶς .....	45

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

### Ἡ λειτουργία τῆς ἀγορᾶς

11. 1	Ἡ λήψη τῶν ἀποφάσεων στό σύστημα τῆς ἐλεύθερης οἰκονομίας .....	50
11. 2	Ἡ κυκλική ροή τῆς οἰκονομίας .....	51
11. 3	Ἡ κυριαρχία τοῦ καταναλωτῆ .....	55
11. 4	Ἡ ἀγορά τῶν ἀγαθῶν .....	55

## ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

### Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΓΟΡΑΣ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

'Η ζήτηση τῶν ἀγαθῶν

12. 1	'Η ἀτομική ζήτηση .....	57
12. 2	59	
12. 3	61	
12. 4	65	
12. 5	67	

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

'Η προσφορά τῶν ἀγαθῶν

13. 1	69
13. 2	69
13. 3	71

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

'Η διαμόρφωση τῆς τιμῆς ίσορροπίας

14. 1	73
14. 2	74
14. 3	75

## ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

### ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

'Η παραγωγή τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ προσφορά τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

15. 1	78
-------	----

15. 2 Ἡ ἔννοια τῆς παραγωγῆς.....	79
15. 3 Ἡ ζήτηση τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς.....	81

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

**Οἱ συντελεστές τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ἀμοιβή τους**

16. 1 Ἔδαφος καὶ ἔγγειος πρόσωδος.....	86
16. 2 Ἡ Ἐργασία καὶ ἡ ἀμοιβή της .....	88
16. 3 Κεφάλαιο, τόκος, ἀποθεματικό, ἐπένδυση.....	90

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

**Ἡ ἐπιχείρηση καὶ τὸ κόστος λειτουργίας τῆς**

17. 1 Ἐπιχείρηση καὶ ἐπιχειρηματίας .....	93
17. 2 Τά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ δργανισμοῦ.....	94
17. 3 Διάκριση καὶ νομικές μορφές ἐπιχειρήσεων.....	95
17. 4 Τό ἐπιχειρησιακό σύστημα καὶ ἡ λειτουργία του.....	106
17. 5 Τό κόστος λειτουργίας τῆς ἐπιχειρήσεως.....	108
17. 6 Ἡ ἔννοια καὶ ἡ σημασία τοῦ κέδους τῆς ἐπιχειρήσεως.....	115

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

**Ὀργάνωση καὶ Διοίκηση ἐπιχειρήσεων (Μάνατζμεντ)**

18. 1 Οἱ λειτουργίες τῆς ἐπιχειρήσεως .....	120
18. 2 Ἡ ἔννοια τῆς Ὀργανοδοικητικῆς (Μάνατζμεντ) .....	123
18. 3 Οἱ λειτουργίες τῆς δργανοδοικητικῆς .....	124
18. 4 Τά στελέχη τῶν ἐπιχειρήσεων .....	127

**ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ**  
**ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ**  
**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19**

Τό χρῆμα καί οἱ λειτουργίες του

19. 1 Ἡ ἔννοια καί ἡ ἴστορία τοῦ χρήματος .....	129
19. 2 Οἱ λειτουργίες τοῦ χρήματος .....	134
19. 3 Μορφές τοῦ χρήματος.....	134
19. 4 Προσφορά χρήματος .....	136
19. 5 Ἡ ἀξία τοῦ χρήματος — ἡ ἔννοια τοῦ πληθωρισμοῦ.....	137

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20**

Τό τραπεζικό σύστημα

20. 1 Γενικά.....	140
20. 2 Οἱ ἐμπορικές τράπεζες .....	140
20. 3 Ἡ κεντρική τράπεζα.....	143

**ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟ**

**ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ  
ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ**

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21**

Τό ἑθνικό εἰσόδημα καί ὁ τρόπος πού τό μετρᾶμε

21. 1 Γενικά.....	144
21. 2 Ἀκαθάριστο Ἐθνικό Προϊόν (ΑΕΠ) .....	144
21. 3 Καθαρό ἑθνικό προϊόν .....	146
21. 4 Ἐθνικό εἰσόδημα.....	147
21. 5 Προσωπικό εἰσόδημα .....	147
21. 6 Κατά κεφαλήν εἰσόδημα — βιοτικό ἐπίπεδο .....	147

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

### 'Η θεωρία της οικονομικής άναπτυξεως

22. 1 'Η έννοια της οίκονομικής άναπτυξεως.....	149
22. 2 Γιατί είναι έπιθυμητή ή οίκονομική άνάπτυξη;.....	152

## ΜΕΡΟΣ ΟΓΔΟΟ

### Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

### 'Η έλληνική παραγωγή καί ή σύνθεση του έθνικου είσοδήματος της χώρας

23. 1 'Η έξέλιξη της έλληνικής οίκονομίας κατά τά τελευταία είκοσι χρόνια (1957-1976).....	154
23. 2 'Η σύνθεση του έθνικου είσοδήματος της χώρας μας .....	159
23. 3 Τό Διεθνές Έμπόριο της Ελλάδας.....	173
23. 4 Τό Έμπορικό Ισοζύγιο καί τό Ισοζύγιο Πληρωμῶν .....	180

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

### Προοπτικές έξελίξεως της έλληνικής οίκονομίας

24. 1 Βασικές προοπτικές καί έπιδιώξεις.....	184
24. 2 Οι Εύρωπαικές Κοινότητες καί ή λειτουργία τους.....	185
24. 3 'Η Ελλάδα καί οι Εύρωπαικές Κοινότητες.....	192
24. 4 Οι άνάγκες της Έλληνικής Οίκονομίας γιά στελέχη .....	193